Pasi Saarimäki

Naimattomien ihmisten seksuaalisuus 1880-luvulla Keuruun käräjäkunnassa

Yksilöt sukupuolensa edustajina, osana paikallisyhteisöä ja kirkon/oikeuslaitoksen normitettavina

Suomen historian Pro gradu
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Tammikuu 2005

URN:NBN:fi:jyu-200579

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Pasi Matias Saarimäki	
Työn nimi – Title NAIMATTOMIEN IHMISTEN SEKSUAALISUUS 1880-LUVULLA KEURUUN KÄRÄJÄKUNNASSA - Yksilöt sukupuolensa edustajina, osana paikallisyhteisöä ja kirkon/oikeuslaitoksen normitettavina	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu - tutkielma
Aika – Month and year 2005 Tammikuu	Sivumäärä – Number of pages 159 + 13

Tiivistelmä – Abstract

Tässä työssä tarkastellaan naimattomien ihmisten seksuaalisuutta, sukupuolen mukaista seksuaalikäyttäytymistä ja sukupuolirooleja yksilöiden, yhteisön ja kirkon/oikeuslaitoksen kautta 1880-luvun Keuruun käräjäkunnassa Keski-Suomessa. Tärkeinpänä lähteenä käytetään varsinaisasiain pöytäkirjojen(tuomiokirjat) lapsenelatus-, avioliittoon pakottamis-, lapsenmurha-, ja huoruustapauksia. Kirkollisista lähteistä puolestaan käytetään kirkkorangaistujen luetteloita, rippikirjoja, kirkkoneuvoston pöytäkirjoja ja väkilukutaulukoita.

Elatustapausten osapuolia tarkasteltaessa sosiaaliluokkia tärkeämmäksi yhdistäväksi tekijäksi miesten ja naisten parinvalinnassa selvisi sama työpaikka/asuinpaikka. Toinen tärkeä tutustumismuoto oli yöstely. Itse seksuaalitoiminta keskittyi öiseen aikaan ja yleisin paikka oli asuinhuoneistossa ollut sänky. Huoneiston jouduttiin usein jakamaan muiden ihmisten kanssa.

1800-luvun lopun yhteisössä oli harvoin tilaisuutta yksityisyyteen, vaikka pariskunnat siihen pyrkivätkin. Mutta vaikka yksityisyyttä ei ollut, niin käräjillä ei kuitenkaan aina osattu sanoa puoleen tai toiseen itse sukupuoliyhdynnästä, joten kaikkein intiimein yksityisyys jäi pariskunnan väliseksi.

Käräjillä kantajien puhuessa seksuaalisuhteesta usein vedottiin siihen, että mies oli vietellyt tai aviolupauksin saanut naisen suostumaan yhdyntään. Tilanteessa on nähtävissä myös eräänlainen moraalinen vastuunjako. Naimattomien seksuaalisuus liittyikin vahvasti avioliittoinstituutioon, sillä seksuaalinen kanssakäyminen aloitettiin usein avioliitto mielessä tai se johti siihen. Myös ulkopuoliset tulkitsivat pariskunnan käyttäytymisen tulevan avioliiton kautta ja liittoon johtamatonta seksuaalisuutta paheksuttiin.

Naiset eivät olleet lähteiden perusteella selvästi seksuaalisesti aktiivisia, mutta aviokumppania etsiessä he saivat tutustua moniin eri miehiin yöstelyjärjestelmän puitteissa. Miehille sen sijaan seksuaalinen aktiivisuus oli positiivista. Tärkeää mieheyden rakentamisen kannalta oli myös rehvastella saavutuksillaan ulkopuolisille. Itse käräjillä elatussyytös vielä uusinsi tätä mieheyttä ulkopuolisten mielessä.

Avioton lapsi asetti miehet ja naiset erilaiseen asemaan. Nainen saattoi ennen ja jälkeen synnytyksen kokea yhteisön moralisointia, joka saattoi johtaa synnyttämiseen yksin ja sitä kautta lapsenmurhaan tai sikiön kätkemiseen. Miehelle puolestaan lapsi saattoi merkitä velvollisuutta kantaa vastuu, ja naisen kanssa elatuksesta käytiin keskustelua käräjillä ja sen ulkopuolella.

Kirkko suhtautui negatiivisesti seksuaalisuuteen, joka ei tapahtunut avioliitossa. Kirkko ripitti aviottomia äitejä sekä nuhteli kirkkoneuvoston kokouksessa vuoteudessa eläviä pariskuntia ja liian pitkään pelkästään kihloissa olleita. Kirkko yritti saada jälkimmäisiä myös käräjien kautta avioliittoon. Oikeus vaati harvoin elatustapausten osapuolia rangaistavaksi salavuoteudesta ja käytti salavuoteuslakia vain epäselvien huoruustapausten tuomitsemiseen.

Asiasanat – Keywords	1800-luku, maaseutu, Keuruu, seksuaalisuus, sukupuoli, seksuaalimoraali, kirkko
Säilytyspaikka – Depository	Historian ja etnologian laitos
Muita tietoja – Additional information	

I Johdanto……1
1 Tutkimustehtävä ja Keuruu 1880-luvulla……1
2 Alkuperäislähteet……4
2.1 Keuruun käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat……..4
2.2 Kirkollinen aineisto……..8
2.3 Normiaineisto……..10
3 Tutkimuskirjallisuus……..11
4 Lähestymistavat naimattomaan seksuaalisuuteen……..13
4.1 Teoreettiset lähtökohtaoletukset……13
4.2 Metodit ja tutkimuksen kulku……15
5 Tutkimuskysymykset……18

II Naimattoman seksuaalisuuden lähtökohdat - paikallinen todellisuus….21
1 Lapsenelatustapausten osapuolet……21
1.1 Taloudellis-sosiaalinen asema suhteessa Keuruun kokonaisväestöön...21
1.2 Ketkä kenen kanssa?……...25
2 Elämisen tila – parinmuodostusprosessi……27
2.1 Asuinpaikka ja työ……27
2.2 Yöstely……..30
2.3 Seksuaalisuuden paikka……34

III Seksuaalisen toiminnan miljöö ja ulkopuoliset……...37
1 Mahdollisuudet intiimiin yksityisyyteen……37
1.1 Toistuva kohtaaminen ulkopuolisten kanssa……37
1.2 Pyrkiminen yksityiseen tilaan – pois muiden silmistä……..39
1.3 Muiden tietäen……...42
2 Ulkopuolisten näkökulma – silmin nähtynä ja korvin kuultuna…….45
2.1 Todistajanlausuntojen yleinen epävarmuus itse sukupuoliaktista……45
2.1.1 Toteutuva intiimin seksuaalisuuden tila……..45
2.1.2 Syitä todistajanlausuntojen epävarmuuteen……48
2.2 Suorat havainnot ja huhut sukupuolisuhteesta……..50
2.3 Ulkopuolisten aktiivinen rooli suhteessa miehiin ja naisiin……..53
2.3.1 Pariskunnan jättäminen rauhaan – paikalta poistuminen……53
2.3.2 Historiallista ’voyerismia’ ja kiusantekoa…….……..55

IV Lihallinen yhteys – käräjäkonteksti ja todellisuus……58
1 Kantajien puhetavat yhdynnästä……...58
1.1Mies viettelijänä – todellisuutta ja moraalisen vastuun jakamista……58
1.2 Aviolupaukset, kihlaukset ja juridiikka……61
1.2.1 Miehen suuremmaksi syylliseksi osoittaminen……..61
1.2.2 Mahdolliset juridiset vaikutukset……...64
2 Seksuaalisuuden rajojen määritys naimattomilla……68
2.1 Mahdollisuus olla seksuaalinen olento……68
2.2 Odottava avioliitto naimattoman seksuaalisuuden legitimoijana……71
2.3 Ulkopuolisten näkemykset: ”elivät yhtenä kuin nainut joukko”……..73

V Yhdynnän jälkeinen seksuaalisuuden piiri……..76
1 Naimattomien naisten seksuaalinen liikkuma-ala……76
1.1 Lähteiden kertoma naisten vähäinen seksuaalinen aktiivisuus……76
1.2 Paljon miehiä – moralisointia?……78

1.3 Naisten omat puheet maineen muodostajana……**82**
2 Seksuaalipuheen kautta tapahtuva mieheyden rakentuminen……...**84**
2.1 Ulkopuolisille rehvastelu omasta seksuaalisesta toiminnasta.……**84**
2.1.1 Miesten puheet……...…...……**84**
2.1.2 Toistuvat rehvastelu-puhetavat mieheyden rakentajana – valloittamisen tarve……..……**86**
2.1.3 Seksuaalisen kyvykkyyden ja hedelmällisyyden puhetavat……...…...**89**
2.2 Isyyden kiistämisstrategiat käräjillä – vaikutukset mieheyden rakentumiseen...**92**
2.2.1 Sukupuolisen kanssa käymisen kiistäminen……..**92**
2.2.2 ”Äidistä tosin ei puhdas, mutta ei lasta sille siittänyt”……**93**
2.2.3 Muiden miesten syyttäminen lapsen isäksi……...**95**
2.2.4 Syyttelyn mahdollistama oman sukupuolisuhteen eksplikointi ja naisen syyttely…….……..**97**

VI Aviottoman raskauden ja lapsen vaikutus naimattomien ihmisten elämään…..**99**
1. Aviottomat äidit……**99**
1.1 Lapset ja raskauden toistuvuus……..**99**
1.2 Sosiaalinen asema: vertailu Keuruun kokonaisväestöön ja elatustapausten kantajiin……**104**
2 Sukupuolittuneita seurauksia……**107**
2.1 Jälkiensä hoitaminen miehen velvollisuutena – käräjien vaikutus keskinäisiin elatussopimisiin…….……...**107**
2.2 Raskaana olevaan ja synnyttäneeseen naiseen suhtautumisen vaihtelevuus…**112**
2.3 Raskauden jälkeiset äärimmäiset teot – lapsenmurha ja sikiön kätkeminen…**116**
2.3.1 Syytetyt, naisten motiivit ja ulkopuoliset……...……**116**
2.3.2 Aviottoman raskauden toistuvuus, esimerkkitapaus ja tuomiot…….……**119**

VII Naimattoman seksuaalisuuden kirkolliset ja oikeudelliset jälkiseuraukset…..**123**
1 Kirkon toimintatavat Keuruun seurakunnassa……..**123**
1.1 Naisiin kohdistuvat salavuoteusripitykset……..**123**
1.1.1 Ripittämisen yleisyys, miesten ripittämättömyys ja ripittäjät……..**123**
1.1.2 Avioton lapsi – salavuoteusripitys kirkottamisen yhteydessä……..**127**
1.2 Kirkon vastustus avioliiton omaista elämää kohtaan……..**131**
1.2.1 Kirkkokurin muutokset 1800-luvulla ja papisto varoittajana……...**131**
1.2.2 Kirkkoneuvoston rooli Keuruulla…….....**134**
1.2.3 Nuhdellut – Vuoteudessa eläminen, riitaiset avioliitot, vihkimisen viivyttely ja huoruuteen syyllistyminen……....…**136**
2 Käräjien suhde esiaviolliseen sukupuolisuuteen…….....**139**
2.1 Kirkon rooli käräjillä……....**139**
2.1.1 Liian pitkä aika kihlauksesta ilman vihkimistä: käräjille kirkon aloitteesta..**139**
2.1.2 Kirkon ja käräjien vähäinen yhteistyö suhteessa naimattomaan seksuaalisuuteen..……**143**
2.2 Salavuoteus juridisena ja oikeuskäytännöllisenä ilmiönä……**145**
2.2.1 Oikeuslaitoksen vähäinen mielenkiinto salavuoteuteen……**145**
2.2.2 Syytösten poisveto ja tuomitseminen……**148**
2.3 Pyrkiminen saamaan avioero huoruuteen syyllistymällä?……...**150**

VIII Loppukatseet: Ajatusten koontia……**154**

Lähteet

Liitteet

I Johdanto

1 Tutkimustehtävä ja Keuruun käräjäkunta 1880-luvulla

Keuruun käräjäkunnan talvikäräjillä huhtikuussa 1880 ratkottiin erästä lapsenelatustapausta, jossa kantajana ollut talontytär Fredrika Juhontytär Etelämäki Suolahden kylästä Keuruun pitäjästä syytti eläkemies Stefanus Etelämäkeä siitä, että tämä olisi vuonna 1878 vietellyt hänet salavuoteuteen, josta oli ollut seurauksena raskaus. Fredrikan mukaan Stefanus ei ollut kuitenkaan maksanut lapsesta eläkettä.[1]

Vastaaja kielsi pitäneensä lihallista yhteyttä Fredrikan kanssa ja väitti, että tämä olisi pitänyt lihallista yhteyttä muidenkin miesten kanssa, ”*vaikkei kuitenkaan voinut siinä suhteessa nimittää ketään erikseen”*. Kantajan kutsuma todistaja piika Lydia Juhontytär Manninen kertoi, että kantaja oli eräänä yönä syksykesänä vuonna 1878, jolloin vierasmies[2] makasi samassa vuoteessa kantajan kanssa ja vastaaja toisella puolella seinää saman huoneen vintillä, kutsunut vastaajaa luokseen. Vastaajan tultua kantajan viereen, oli Lydia muuttanut sille puolelle seinää, jossa oli vastaajan makuupaikka ja kuullut *”kantajan sängyn narisevan siten kuin lihallista yhteyttä pidettäissä useimmiten tapahtuu”*. Seuraavana aamuna vastaaja oli kutsunut Lydian kahville ja kieltänyt puhumasta muille mitä vierasmies oli huomannut. Lydia kertoi todistajanlausuntonsa päätteeksi, että hän oli kuullut jo ennen äsken mainittua tapausta ja vielä sen jälkeenkin ”*puhuttavan että asiamiehet pitivät lihallista yhteyttä toistensa kanssa”*.[3]

Stefanus Etelämäki kiisti Lydian todistuksen, kieltäen *”todistajan mainitsemana kertana olleensa likempi kantajaa kuin ainoastaan seisoneensa hän vuoteensa ääressä ja luuli vierasmiehen narinan tulleen siitä, että kja oli kääntäytynyt vuoteellaan”*. Toinen todistaja Maria Aaprahamintytär Ala-Etelämäki puolestaan oli kuullut vastaajan puhuneen kantajan Pihlajaveden kirkolle lähtemiseen liittyen, että *”Menköön mihin hyvänsä, kyllä hänellä on jo 40 viikon eväs esiliinansa alla ja ei hän enää veriään näyttele”*. Maria ei ollut ennen tätä kuullut puhuttavan. että *”asiamiehet olisivat olleet salavuoteudessa toistensa kanssa eikä että kja oli raskaana, huomannut”*, lisäten vielä että *”wastaaja kun hän yllämainitulla tavalla lausui kantajasta oli vähän viinasta liikutettuna”*. Kolmas todistaja Henrika Matintytär Ylä-Etelämäki ei tiennyt sanoa mitään, minkä jälkeen

---

[1] JyMA Keuruun Tk 7.4.1880, §289
[2] Vierasmies = todistaja
[3] JyMA Keuruun Tk 7.4.1880, §289.

Fredrika Etelämäki arveli puolella todistuksella näyttäneen väitteensä, eikä esittänyt enää lisää todisteita ja vaati vastaajaa *"valallansa puhdistamaan kanteesta"*.[4]

Lapsenelatustapauksen yksittäisen käsittelyn referointi jo näyttää, että naimattomien ihmisten seksuaalinen miljöö ja toimintakenttä oli sekä monimuotoinen, että mielenkiintoinen. Kyseisen kaltainen rikas lähdeaineisto antaakin hyvät lähtökohdat lähteä tutkimaan lyhyen ajanjakson ja pienen alueen, Keuruun käräjäkunnan, puitteissa seksuaalisuutta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

Tässä Pro gradu- työssä tutkitaan oikeudenkäyntipöytäkirjojen ja kirkollisen aineiston avulla naimattomien ihmisten seksuaalisuutta, sen muotoja ja ylläpitoa, 1880-luvun Keuruun käräjäkunnassa, johon kuuluivat Keuruun lisäksi Multian ja Pihlajaveden pitäjät. Tarkastelun kohteena on naimattomien ihmisten seksuaalinen elämänpiiri, eli seksuaaliselta kannalta *sukupuolijärjestelmän* olemassaolo ja muotoutuminen kolmessa eri tarkastelutasossa: miehinä ja naisina, jäseninä paikallisyhteisössä ja suhteessa sekä oikeuslaitokseen, että kirkkoon. Lähteiden kautta muotoutuva kuva naimattomien ihmisten seksuaalisuudesta on toisaalta pelkästään virallisen aineiston antama kuva. Suurin osa 1800-luvun lopun maaseudun seksuaalikulttuurista jää mahdollisesti tavoittamattomiin[5].

Vaikka lähdeaineistossa esiintyvät vain ne ihmiset, joiden toiminta oli konfliktissa kirkon, yhteisön tai yksilöiden näkemysten kanssa, tällaisten säännöllisen elämänmallin 'murtumien' kautta pystytään tarkastelemaan vallitsevaa sukupuolijärjestelmää. Naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen ja parinmuodostukseen liittyneet normit ja käytännöt tulevat hyvin esiin esimerkiksi lastenelatustapausten todistajanlausuntojen kautta. Ilman tällaisia lähdeaineistoa synnyttäneitä konflikteja, historiantutkimuksella ei olisi välttämättä mitään materiaalia tehdä tulkintoja aiheesta.

Tässä tutkimuksessa ei etsitä pitkän linjan muutoksia naimattomien ihmisten seksuaalisuudessa, vaan lyhyen ajallisen poikkileikkauksen ja mikrohistoriallisen lähiluvun avulla pyritään selvittämään tavallisen ihmisen historiaa, nimenomaan maaseudun ihmisten eli agraariväestön[6] seksuaalista elämänpiiriä. Kyseessä ei ole myöskään tutkimus

---

[4] Ibid.

[5] Seksuaalikulttuurin kokonaisuudessaan voidaan nähdä kattavan ihmisyhteisössä vallitsevat *seksuaalitavat* (seksuaalikäyttäytyminen), *seksuaalimoraalin* (sukupuolielämää koskevat arvot ja normit), seksuaalisuutta koskevat *tiedot ja uskomukset*(tieteelliset ja ei-tieteelliset), sekä seksuaalisuutta ilmentävät *henkiset ja aineelliset tuotteet*(kieli ja kirjallisuus). Seksuaalikulttuuri välittyy uudelle sukupuolelle sosialisaation kautta, jossa arvot, käyttäytymissäännöt ja tavat pikku hiljaa opitaan.(Palosuo 1986, s.12.).

[6] Löfström määrittelee agraarikulttuurin elämänpiiriksi, jossa ei-säätyläinen, kaupunkien ulkopuolella asunut maaseutu väestö eli elämäänsä. Kulttuuripiirin sisällä oli kuitenkin sekä sosiaalisia, että alueellisia jakolinjoja.(Löfström 1999(a), s.13.).

jossa pyrittäisiin vertailemaan Suomen tai Keski-Suomen alueellisia eroavaisuuksia, vaan Keuruun käräjäkunta on valittu tutkimuskohteeksi sattumanvaraisesti. Millainen tutkimusajan Keuruun käräjäkunta sitten oli?

Maaseutu, jossa asui 1800-luvun lopulla 90% väestöstä[7], oli muuttumassa demografiselta, sosiaaliselta ja elinkeinolliselta rakenteeltaan. 1880-luku on valittu tutkimusajankohdaksi, koska Keuruu ja Multia olivat tällöin vielä selkeän perinteistä maaseutua, jonka lähes kaikki asukkaat olivat kytköksissä maaseutuelinkeinoihin, metsätuloihin ja esimerkiksi Keuruun teollisuus vasta kehittymässä suuremmaksi[8].

Maataloustuotannossa tapahtui 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa suuri muutos siirryttäessä leipäviljan viljelystä entistä enemmän karjatalouteen ja rehunviljelyyn, mikä alkoi tapahtua kuitenkin vasta suunnilleen 1880-luvulta lähtien. Maatalouden konekannan uudistuminenkin tapahtui samaa tahtia. Keuruulla ja Multialla 1880-luku oli tässä mielessä vanhaa aikaa, koska kyseiset maatalouden uudistukset alkoivat vähitellen vasta 1890-luvulta lähtien, Multialla vielä myöhemmin.[9] Myös yhteydet muualle olivat vielä vähäisiä: tiestö oli suhteellisen kehittymätöntä ja esimerkiksi junarataa Keuruun halki alettiin vasta 1880-luvun alkupuoliskolla rakentaa.[10]

Demografiselta kannalta 1880-luku puolestaan oli selvää muutoksen aikaa. Suomessa syntyvyys oli suurimmillaan 1870-1890-luvuilla ja Keski-Suomessa 1870-1880-luvuilla.[11] Keuruulla väkiluku kasvoi vuosina 1880-1887 peräti 6680:sta 7914:ään ja Pihlajavedellä 1451:stä 1763:een. Multialla puolestaan tarkastelujakson alussa 1880 oli 3002 asukasta ja siellä väestön lisääntyminen oli suurempaa kuin Keski-Suomessa keskimäärin.[12] Väestönkasvu vaikutti väestön sosiaalisiin asemiin. Tilattomien[13] määrä kasvoi suhteessa kokonaislukuun ja talollisten puolestaan väheni. Keuruulla erityisesti itsellisten suhteellinen osuus ja lukumäärät kohosivat 1800-luvun jälkipuoliskolla[14]. Erityisesti demografisilla muutoksilla voi olla suoria vaikutuksia naimattomien seksuaalisuuden muotoutumiseen, mutta aiheen tutkiminen vaatisi pitemmän aikavälin.

Myös kirkon toiminnan kannalta 1800-luvun jälkipuolisko oli muutosten aikaa. 1860-luvun kunnallishallinnon alkamisen ja vuoden 1869 kirkkolain myötä kirkko oli vapautunut yhteiskunnallisesta tehtävästä. Pitäjänkokoukset olivat muuttuneet kirkon-

---

[7] Haatanen 1968, s.7.
[8] Vihola 1983, s.182-197.
[9] Östman 2004, s.19-20; Vihola 1983, s.70-73, 86-126; Mönkkönen 1985, s.36, 71-85.
[10] Vihola 1983, s.198-214, 235-241.
[11] Laitinen 1988(a), s 64; Virrankoski 1980, s.156.
[12] Vihola 1983, s.472, Liite; SVT VI, 9-11.
[13] Tilattomilla tarkoitetaan yleensä palkollisia, itsellisiä, kestejä, irtolaisia ja torppareita.
[14] Vihola 1983, s.66. Keuruun eri väestöryhmistä ja niiden muutoksista ks. s.45-78.

kokouksiksi, ja suurin osa sen entisistä tehtävistä siirtynyt uusille kunnallisille hallintoelimille. Esimerkiksi koululaitoksen itsenäistyminen kirkon holhouksesta ja vaivaishoidon siirtyminen kunnan vastuulle olivat vaikuttamassa kirkon asemaan ja toimintaan. Kirkko keskittyi pelkästään hengelliseen toimintaan.[15]

Vaikka kirkon toiminta-alue oli pienentynyt tavallisen ihmisen elämässä, niin 1880-luvun maaseudulla sen vaikutus oli kuitenkin vielä suuri. Oikeastaan vasta 1800-luvun loppupuolta lähestyttäessä ja 1900-luvun alussa muun muassa yhteiskunnan rakenteellisen muuttumisen ja liikkuvuuden voimakkaan lisääntymisen kautta kirkollinen tapa joutui uhatuksi.[16] Kirkollisen tavan murentumisessa käytetään monesti esimerkkinä ehtoollisaktiivisuuden ja jumalanpalveluksissa käymisen vähenemistä. Karttusen mukaan Keuruulla jumalanpalveluksiin osallistuminen alkoi laskea 1900-luvun vaihteessa.[17]

2 Alkuperäislähteet

2.1 Keuruun käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat

Tärkeimpänä alkuperäislähteenä ovat Keuruun käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat[18] eli tuomiokirjat, jotka on puhtaaksikirjoitettu kihlakunnanoikeuden käymien oikeuskäsittelyjen perusteella. Ensimmäinen tuomioistuin maalla oli kihlakunnanoikeus, jossa tuomitsi kihlakunnantuomari lautakunnan kanssa ja lain mukaan käräjiä voitiin tarpeen mukaan pitää kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Käräjäkunta itsessään oli ollut vuosista 1862-1863 lähtien osa Jyväskylän tuomiokuntaa ja korkeammalla oikeusasteella Keuruun käräjäkunta kuului Vaasan hovioikeuden piiriin. Konkreettisella pitäjätasolla käräjätaloina olivat liikenteellisesti sopivasti sijoittuneet keuruulaiset Könttärin ja Häkkisenmäen talot.[19]

Keuruun käräjäkunnassa vuosittaisia käräjiä oli kaksi: talvikäräjät(viitteissä Tk) maalis-huhtikuussa ja syyskäräjät(Sk) loka-marraskuussa. Parin kuukauden ajalle mahtuvien

---

[15] Kansanaho 1976, s.55, 73; Kortekangas 1980, s.141.
[16] Kortekangas 1980, s.141-145; Murtorinne 1992, s.384.
[17] Karttunen 1978, s.43; Kortekangas 1980, s.144. Keuruun seurakunnan käytännön toiminnasta suhteessa seurakuntalaisiin Vihola 1983, s.294-302.
[18] Varsinaisasiat olivat riita – ja rikosasioita, jotka oli pantu vireille haasteella. Rikokseksi määriteltiin teko, josta laissa oli määrätty rangaistus, kun taas riita-asia oli yksityis- eli siviilioikeudellinen asia, jota käsiteltiin oikeudenkäynnissä.(Pitkänen 1995, s.40.).
[19] RVL 1734, Oikeudenkäymiskaari: 1. Luku, §1 ja 2. Luku, §2; Keisarillinen asetus huhtikuu 27 p. 1868; Nousiainen 1991, s. 286; Rossi 1995, s.18; Vihola 1983, s.420.

käräjien puitteissa käytiin läpi yhteensä 250-400 oikeuskäsittelyä.[20] Normaalien syys- ja talvikäräjien lisäksi pidettiin myös välikäräjiä, joita istuttiin kun henkilöä syytettiin suuresta rikoksesta tai jos oli *"noussut yleinen kulkupuhe suuresta rikoksesta"*, ja varsinaisia käräjiä ei ollut lähiaikoina tulossa. Kihlakunnan tuomari toimi tällöin kokoonkutsujana.[21] Seuraavassa taulukossa on jaoteltu tapausryhmittäin tarkasteluajalta – sekä normaaleilta, että välikäräjiltä - löytyneet tutkimustehtävän kannalta hyödylliset oikeustapaukset, sen mukaan missä pidettiin tapauksen ensimmäinen käsittely[22]:

TAULUKKO 1 Oikeustapausten määrät käräjillä		
Tapaus / 1. käsittely	vars.käräjät	Välikäräjät
Lapsenelatus	54	0
Huoruus ja/tai avioero	18	1
Lapsenmurha/sikiönkätkentä	4	5
Avioliittoon pakottaminen	5	0
Aviopuolison palautus	1	0
Yhteensä:	82	6
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888; Välikäräjät 1884 - 1887.		

Työn kannalta tärkeimpiä ovat *lapsenruokko/lapsenelatus* – tapaukset, joita on yhteensä 54 kappaletta[23]. Tutkimusaineistoon on otettu mukaan kaikki lapsenelatustapaukset jotka alkoivat(ensimmäinen käsittely) talvikäräjien 1881 ja syyskäräjien 1887 välisenä aikana, ja aikaväliltä syyskäräjät 1879 - 1880 ne tapaukset, jotka jatkuivat edellisen aikajakson alueelle. Lopullinen aikarajaus venyy syyskäräjiin 1888, koska osa tapauksista jatkui sinne asti.

Lapsenelatustapauksissa aviottoman lapsen synnyttänyt nainen yritti käräjäteitse hakea elatusapua lapsensa isäksi väittämältään mieheltä. Oikeudenkäynnissä nainen oli asian *kantaja* ja mies *vastaaja*. Kanteen tultua julkiluetuksi ensin kuulusteltiin kantajan todistajat ja sen jälkeen vastaajan todistajat. Asiaa harkittuaan kihlakunnanoikeus siirsi

[20] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.
[21] RVL 1734, Oikeudenkäymiskaari: 4. Luku, §1.
[22] Monet välikäräjillä alkaneet tapaukset jatkuivat normaaleilla käräjillä siirtyäkseen taas seuraaviin välikäräjiin.
[23] Termillä *tapaus* tarkoitetaan yhden oikeustapauksen käsittelyjä kokonaisuudessaan, kun taas termillä *käsittely* yhtä yksittäistä käsittelykertaa, joita siis saattoi tulla yhtä tapausta kohden useitakin. Jotkut oikeustapaukset jatkuivat useampienkin käräjien ajan, osan taas päättyessä ensimmäiseen käsittelyyn.

asian seuraaviin käräjiin välipäätöksellä tai teki jo valmiin päätöksen ja antoi valitusmahdollisuuden.[24]

Lapsenelatustapausten lisäksi yksityiskohtaisen tarkastelun kohteena ovat myös viisi avioliittoon pakottamis-tapausta, joissa papiston vaatimuksesta oli nostettu käräjille kihlaparit, joiden avioliittoon kuulutuksista oli papiston mielestä kulunut liian pitkä aika ilman vihkimistä. Oikeuden kautta heitä pyrittiin velvoittamaan tähän. Kolmantena tärkeänä tapausryhmänä naimattoman seksuaalisuuden kannalta ovat yhdeksän lapsenmurha- tai sikiönkätkentätapausta. 19:ää avioero- ja huoruus-tapausta - molempia teemoja käsiteltiin yleensä samassa jutussa - ei ole tarkoitus käsitellä kovin yksityiskohtaisesti itsessään, vaan ne toimivat tukevana ja naimattoman seksuaalisuuden kokonaiskuvaa selventävänä materiaalina. Millainen lähdemateriaali on sitten kyseessä?

Tuomiokirjojen tärkeimmän annin muodostavat todistajanlausunnot, jotka olivat luonteeltaan kuvailevia ja kertovat paljosta muustakin kuin pelkästään oikeuden haluamasta asiasta. Mielenkiintoisia ovat myös monet kirjalliset lausunnot[25], jotka on joko kopioitu suoraan tai laitettu alkuperäinen tekstiä sisältävä paperi liitteenä tuomiokirjasidokseen. Käräjäpöytäkirjat ovatkin kvalitatiivisen ja ihmisen toimintaa tarkastelevan historiantutkimuksen kannalta rikas lähde. Niissä puhuvat omista asioistaan ihmiset, joihin tutkimus kohdistuu, ja niiden avulla tutkija pääsee lähimmäksi sekä historiassa monesti sivuun jääviä tavallisia ihmisiä, että heidän kansanomaisia näkemyksiään[26]. Käytettäessä tuomiokirjoja naimattomien ihmisten seksuaalisuuden tutkimiseen, on kuitenkin huomioitava eräitä lähdetyypin luonteeseen liittyviä seikkoja.

Lähteisiin jäi merkintä esimerkiksi elatustapausten kautta vain sellaisista ihmisistä, jotka eivät olleet päätyneet naimisiin, tai joiden miesosapuoli ei ollut suostunut ilman oikeustietä maksamaan elatusta. Ihmiset siis esiintyivät käräjillä sattumanvaraisesti, jolloin pitää olla tarkkana tehtäessä päätelmiä erilaisten ilmiöiden frekvensseistä, tai siitä mistä tuomiokirjat mahdollisesti vaikenevat[27]. Virrankoski on kritisoinut lähdetyyppiä myös siitä, että siinä on paljon kertomuksen luontoisia todistajanlausuntoja ja täten epäluotettavaa materiaalia. Toisaalta epäspontaani kertomistilanne on saattanut

---

[24] JyMA Sk 1879 – Sk 1888; RVL 1734, Oikeudenkäymiskaari: 17.Luku, §20.
[25] Esimerkiksi kanteet, kirjalliset vastaukset syytöksiin ja pappien antamat mainetodistukset.
[26] Heikkinen 1988, s.11; Eilola 2003, s.43, alaviite 143.
[27] Virrankoski 1970, s.124-126. Lisäksi tuomiokirjojen sanonnat voivat olla epätäsmällisiä ja lähdesarjoissa voi olla jopa varsinaisia puutteita.(Virrankoski 1970, s.124-126; Ks. Jansson 2002, s.46.). 1800-luvun lopun tuomiokirjatekstit ovat ainakin muodoltaan hyvin selkeitä; ne ovat siistillä ja selvällä kaunokirjoitetulla suomen kielellä ja muutamin tapauksin ruotsin kielellä kirjoitettuja.

vaikuttaa siihen mitä sanottiin, tai todistajat muotoilivat lausuntonsa sen mukaan mitä he olettivat oikeuden heiltä odottavan.[28]

Puhe tuomiokirjojen epäluotettavuudesta kertoo kuitenkin historiantutkimuksen aiemmin harrastamasta lähteiden 'kritisoinnista', jolloin lähteistä/menneisyydestä pyrittiin etsimään vain varmaa tietoa. Varman ja paikkansapitävän tiedon fundamentaalisen etsimisen sijasta pitäisi Kalelan mukaan puhua pikemminkin hedelmällisen tai validin tiedon etsimisestä, jolloin eri lähdetyypit olisivat vain eri tavoin informatiivisia. Katajalan mielestä käräjäpöytäkirjojen deskriptiivisyys onkin selvästi rikkaus historiantutkimuksen kannalta.[29]

Käräjäpöytäkirjoihin liittyvät kysymyksenasettelut ovatkin siirtyneet tapahtumahistoriallisen totuuden selvittämisestä rakenteelliseen sosiaali- ja mentaliteettihistoriaan. Tällöin ei ole enää ensi arvoisen tärkeää ovatko todistajanlausunnoissa kerrotut asiat tapahtuneet oikeasti, vaan historiantutkija keskittyy kulttuuristen merkitysten ja merkitystenantojen analysointiin. Eilolan mukaan tutkijalle riittääkin, että esitetyt lausunnot olivat mahdollista todellisuutta joko kertojille tai ainakin osalle paikallaolijoista.[30] Tuomiokirjojen avulla voidaankin päästä tutkimaan naimattomien ihmisten seksuaalisia käyttäytymismalleja tai käsityksiä niistä, koska ollakseen uskottavia, todistajanlausuntojen muodon ja sisällön täytyi käydä yhteen käräjäyleisön yhteisesti jakamien seksuaalikäsitysten kanssa. Toisaalta nämä todistajanlausunnot olivat rakentamassa ja vahvistamassa kyseisiä käsityksiä.

Todistajanlausunnot kertovatkin enemmän todistajan suhteesta tulkittaviin tapahtumiin, jolloin tutkimuksen kohteena on lausuntojen esittämä aikalaistulkinta tapahtumista. Lähteiden kautta luotavat renvallilaiset rakennekokonaisuudet tai 'sosiaaliset faktat' eivät ole kuitenkaan julkilausuttuja ja suoraan kopioitavissa lähteistä.[31] Tutkijan tarkastelunäkökulma, tutkimuskysymykset ja tulkinta vasta lopulta valikoivat sen, mitä lähteistä saadaan irti tutkimusraportin muotoon.

---

[28] Virrankoski 1970, s.128; Eilola 2003, s.41-42. Todistajanlausuntojen totuudenmukaisuutta lisää se, että lautamiesten ja käräjärahvaan paikallistuntemus karsi ainakin karkeimmat valheet pois.(Katajala 1994, s.64-65.).
[29] Kalela 2000, s.89-92; Katajala 1994, s.64.
[30] Matikainen 2002, s.20; Eilola 2003, s.41.
[31] Katajala 1994, s.65; Matikainen 2002, s.21.

2.2 Kirkollinen aineisto

Keuruun käräjäkunta ja Keuruun emäseurakunta kattoivat maantieteellisesti saman alueen. Emäseurakuntaan kuuluivat tarkasteluaikana Keuruun lisäksi myös Multian ja Pihlajaveden kappelit[32], mutta tässä työssä käytetään kuitenkin pelkästään Keuruun seurakunnan aineistoa, mikä on pyritty ottamaan huomioon esimerkiksi vertailuissa oikeusaineistoon. Keuruun seurakunta kuului 1880-luvulla Turun hiippakuntaan ja sen sisällä Ruoveden rovastikuntaan.[33] Kirkollisen aineiston avulla pyritään saamaan selville kirkon näkemykset ja toimintatavat suhteessa naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen ja tutkimusmateriaalina käytetään neljää erilaista lähdetyyppiä: *kirkkokurinalaisten luetteloita, rippikirjoja, väkilukutaulukoita* ja *kirkkoneuvoston pöytäkirjoja.*[34]

Kirkkokurinalaisten luettelot – joiden puitteissa tarkastellaan vuosia 1881-1886 - sisältävät luettelomaisia merkintöjä ripittämisestä.[35] Muodoltaan luetteloissa kunkin vuoden alle on listattu kuukaudet, joihin on merkitty päivämäärän mukaan kronologisessa järjestyksessä ensiksi ripittäjän tiedot(sosiaalinen asema, nimi, ripityksen syy) ja toiseksi ripityksen suorittaja. Ripityslistauksia tullaan käyttämään tuomiokirjojen elatustapausten kanssa rinnakkain, eli vertaamaan niitä keskenään. Toisaalta luetteloita käytetään yksinäänkin tarkasteltaessa aviottomien äitien sosiaalisia asemia, kirkon aviottomaan seksuaalisuuteen liittyviä kontrollointipyrkimyksiä ja sitä, ketkä siihen kontrollointiin osallistuivat.

Toisena kirkollisena lähteenä tutkimuksessa käytetään rippikirjoja, eli pääkirjoja. Niihin merkittiin kylittäin ja taloittain kaikki talon alueella asuneet ruokakunnat ja ihmiset. Tarkoituksena oli merkitä yksittäisten ihmisten kohdalle kirkolliset toimitukset, joihin he olivat osallistuneet ja heidän taitonsa(esimerkiksi kinkerikuulustelut, lukutaito). 1800-luvulla rippikirjoihin alettiin merkitä huomautuksia hengellisen elämän laadusta[36], jotka ovat tässä työssä tarkastelun kohteena. Koska yksittäisen ihmisen läpikäymästä ripityksestä löytyy sama tieto sekä kuriluetteloista, että rippikirjoista, rippi-

---

[32] Multia oli saanut kappeliseurakunnan oikeudet jo 1831, hyväksynnän omasta seurakunnasta 1872, ja ensimmäisen oman(vt) kirkkoherran 1883. Pihjalaveden kappeli hyväksyttiin seurakunnaksi 1895 ja ensimmäisen oman kirkkoherransa se sai 1910.(Mönkkönen 1985, s.23-26; Vihola 1983, s. 288-290.).
[33] Esim. Mönkkönen 1988, s.446.
[34] Lisäksi kirkon aineistosta *vihittyjen luettelot* valaisisivat tutkimuksessa esiintyvien ihmisten myöhempiä vaiheita. *Syntyneiden ja kastettujen luetteloista* voisi selvitä esimerkiksi kirkon suhtautuminen aviottomiin lapsiin, käytettyjä nimityksiä tarkastelemalla.
[35] Käytössä ollut sidos alkaa vuodesta 1837 ja nähtävästi ko. vuodelta peräisin olevan otsikoinnin mukaan siihen on luetteloitu ne ihmiset Keuruun emäseurakunnasta, jotka ovat salavuoteuden takia ripitetty tai jotka ovat kärsineet julkisen tai erillisen kirkkorangaistuksen.
[36] Viikki 1994, s.173.

kirjojen merkitys on toimia kirkkokurinalaisten luettelojen sisältämien tietojen tulkinnassa. Mikrokorttimuodossa olevia rippikirjoja on aineistonkeräysvaiheessa käyty kursorisesti läpi vuosien 1870-1879 ja 1880-1889 rippikirjakokonaisuuksista[37].

Väkilukutaulukot tarjoavat runsasta informaatiota esimerkiksi avioituneiden, synnyttäjien ja kuolemantapausten absoluuttisista määristä sekä siitä, minkä ikäiset ihmiset olivat edellä mainittuja toimintoja suorittaneet. Taulukosta on tähän tutkimukseen poimittu vuosilta 1880-1886 äpärälasten(taulukoissa käytettävä termi) eli aviottomien lasten ja kaikkien syntyneiden lasten absoluuttiset määrät kultakin vuodelta. Niitä tullaan vertaamaan toisiinsa, mutta vertailua tullaan suorittamaan myös sekä lastenelatustapauksiin, että kirkkokurinalaisten luetteloon. Aviottomien lasten absoluuttisilla ja suhteellisilla määrillä pyritään paitsi tulkitsemaan muita lähderyhmiä, myös antamaan selvyyttä itse tutkimuksen kohteena olevaan naimattomaan seksuaalisuuteen.

Lisäksi työssä käytetään kirkkoneuvoston[38] pöytäkirjoja. Vuoden 1869 kirkkolaki oli vakiinnuttanut neuvoston aseman kirkonkokousta valmistelevana ja sen päätöksiä toimeenpanevana selväpiirteisenä hallintoelimenä. Sen toimialaan kuuluivat lisäksi kirkkokurin edistäminen, omaisuuden hoito ja palveluskunnan nimittäminen.[39] Kirkkoneuvoston tehtäviin kuului vanhastaan myös seurakuntalaisten sukupuolisiveellistä elämää koskevat kysymykset, ja lain mukaan sen tehtävänä oli käyttää kristillistä siveydenhoitoa ja kirkkokuria seurakunnassa.[40]

Pöytäkirjojen osalta on kartoitettu vuosia 1880-1899. Tällä ajalla neuvosto kokoontui kuitenkin vain kolme kertaa käsittelemään sukupuolisiveellisyyttä koskevia asioita. 1890-luvulle sijoittuu kaksi tapausta, joissa molemmissa oli aiheena riitainen avioliitto ja vuodelta 1887 löytyy yksi kokous, jossa käsiteltiin samalla kertaa peräti 24 miehen ja naisen välisiin suhteisiin liittyvää tapausta. Ensin mainittujen pöytäkirjamerkinnät ovat luonteeltaan kolmannessa persoonassa liikkuvaa tekstiä siitä, mitä kukin sanoi, miten kokouksessa toimittiin ja mitä asiasta päätettiin. Vuonna 1887 vietetyn kokouksen sisältö puolestaan on sinne kutsuttujen ihmisten suuresta määrästä johtuen melko muodollista[41] tekstiä koostuen henkilötiedoista, rikkomuksen laadusta ja neuvoston päätöksestä.[42]

---

[37] Uusi rippikirjakokonaisuus aloitettiin aina kymmenen vuoden välein. Välivuosina rippikirjaa siis täydennettiin uusilla tiedoilla.
[38] Tutkimuskirjallisuudessa ja itse lähteissäkin käytetään termejä *kirkkoraati* ja *kirkkoneuvosto* sekaisin, mutta tässä työssä pitäydytään jälkimmäiseen.
[39] Murtorinne 1992, s.276; Viikki 1994, s.177.
[40] Viikki 1994, s.177; KL 1869: §331.
[41] Marginaaliin ja nimien väliin on paikoitellen merkitty välikommentteja, päätöksiä ja erillisiä merkintöjä pariskuntien myöhemmistä vaiheista.
[42] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat:15.3.1887; 5.8.1894; 24.4.1898.

2.3 Normiaineisto

Painettuihin lähteisiin kuuluvat *Ruotsin valtakunnanlaki 1734*, muutamat *keisarilliset asetukset*, *Kirkkolaki 1869,* kaksi *kirkkokäsikirjaa* ja Seksuaalisuuden määrittelyssä näitä käytetään selvitettäessä sitä, miten aikakauden lainsäädäntö, kirkollinen laki ja kirkollinen ohjeistus ulkoapäin pyrkivät vaikuttamaan naimattomien ihmisten elämään. Tarkoituksena on siis kuvata virallista normitasoa. Lisäksi käytetään Suomen virallisesta tilastosta(SVT) saatuja tietoja.

Käytössä on ollut vuoden 1876 painoksena *Ruotsin valtakunnanlaki 1734*(RVL 1734) siihen sisältyvine myöhemmin annettuine kuninkaallisine ja keisarillisine asetuksineen. Rikos- ja rangaistuskaarta on käytetty selvitettäessä sitä, millaisia sanktioita virallisesti vääränlaisesta elämästä olisi pitänyt seurata, naimis- ja perintökaarta tarkasteltaessa millaiset puitteet oli olemassa naimisiinmenoa lähestyttäessä ja oikeudenkäymiskaarta puolestaan pyrittäessä hahmottamaan virallisia oikeudenkäynnin ja käräjätoiminnan puitteita. Lakien ja tuomiokirjojen keskinäisellä tarkastelulla pyritään selvittämään, mikä oli oikeudellinen käytäntö ja lähteissä esiintyvien ihmisten toimintaa selittävät käräjäkonventiot Keuruulla. Tämän työn näkökulma ei siis ole ensisijaisesti oikeushistoriallinen, vaan normiaineiston tarkoitus on toimia tuomiokirjojen taustoituksessa, tulkitsemisessa ja lähdekritiikin apuvälineenä.

Kirkkolaki 1869(KL 1869) puolestaan toimii taustoittavana tekijänä, kun tarkastellaan rippiä, kirkkokuria ja kirkkoneuvoston roolia. Kirkkolaki 1869 oli sisällöltään uudenlainen verrattaessa aiempaan, vuoden 1686 kirkkolakiin, joka oli tullut tunnetuksi säännöksistä, jotka olivat tähdänneet lujaan järjestykseen ja kirkkokuriin siten, että kirkkorangaistuksia oli alettu käyttämään maallisen oikeuden langettamina häpeärangaistuksina. Uutta lakia valmistelevissa kirkkolakiehdotuksissa ja lopullisessa kirkkolaissa siirryttiin rangaistuksiin perustuvasta kurinpidosta selkeästi sielunhoidolliseen kirkkokuriin ja kasvatukseen[43]. Aiemman kirkkokurin heikentämistä pidettiin aikalaiskeskusteluissa kuitenkin arveluttavana.[44]

Kirkkokäsikirjojen funktiona on ollut toimia ohjeistuksena siitä, kuinka kirkolliset toimitukset pidettiin. Käytössä on ollut kaksi eri käsikirjaa; vuodelta 1859 ja 1876(painettu 1884). Niiden avulla selvitetään, miten kirkottaminen, kirkkorangaistus-

---

[43] Kirkkolaista jätettiin esimerkiksi kihlaus, -avioliitto ja avioeroa koskevat luvut pois.(Sihvo 1981, s.24.). Kirkon muuttuessa 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien, se jätti käytännön ohjeistus- ja rangaistusvallan oikeuslaitokselle; Vuoden 1734 lakihan itsessään sisälsi yllämainitut lainkohdat.(Sihvo 1981, s.24.).
[44] Kansanaho 1976, s.22, 51, 57.

ten antaminen ja ripittäminen piti muodollisesti suorittaa. Kyseisistä tapahtumista ei ole muuta aineistoa kuin nämä viralliset aineistot, eikä siis ole täydellistä varmuutta siitä, miten juuri Keuruulla jumalanpalveluksissa toimittiin. Kirkkokäsikirjat ovat kuitenkin virallinen ohjeistus ja käsikirjoja onkin tarkoitus käyttää sillä oletuksella, että ne kertovat Keuruun käytännön.

Suomen virallisesta tilastosta on kerätty tietoja avioerojen määristä ja aviottomien lasten %-osuuksista koko maassa, sekä Multian asukasluvusta tarkasteluaikana.

3 Tutkimuskirjallisuus

Seksuaalisuutta historiantutkimukselliselta kannalta on alettu Suomessa tutkia vasta 1990-luvulta lähtien, jolloin se on tapahtunut lähinnä naishistorian/naistutkimuksen kautta[45]. Tässä luvussa on tarkoitus esitellä lyhyesti naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen ja 1800-luvun maaseutuyhteisöön liittyvä, tässä työssä käytetty, tärkein relevantti tutkimuskirjallisuus.

Jos seksuaalisuutta on historiassa tutkittu vähän, niin sitäkin vähemmän 1800-luvun maaseudun tai naimattomien ihmisten näkökulmasta. Joidenkin töiden näkökulma ja tutkimusaika toisaalta menee tämän työn näkökulman ohitse. Esimerkiksi Seppo Aallon ’Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina’ tarkastelee seksuaalisuutta enemmänkin oikeushistoriallisesta ja kirkollisesta näkökulmasta.

Maaseudun seksuaalisuutta tarkasteltaessa erityisesti Kirsi Pohjola-Vilkunan lisensiaatintyö ’Eros kylässä’, Jan Löfströmin ’Sukupuoliero agraarikulttuurissa’ ja Jonas Frykmanin ’Horan i bondesamhället’ ovat olleet ahkerassa käytössä. Näistä Kirsi Pohjola-Vilkunan työ on ollut eräänlainen tuomiokirjojen lastenelatustapausten käytön pioneerityö, ja hän onkin pyrkinyt työssään käyttämään laaja-alaisesti myös muita tapaustyyppejä. Löfströmin työ keskittyy enemmänkin homoseksuaalisuuteen maaseutuyhteisössä, mutta tekijä tulee siinä sivussa tarkastelleeksi myös mies- ja naisrooleja.

Hilkka Helstin ’Kotisynnytysten aikaan’- teos on auttanut pohdittaessa naisen raskautta, raskauteen suhtautumista ja myös yleensä seksuaalisuuteen liittyviä teemoja. Armas Niemisen väitöskirjassa ’Taistelu sukupuolimoraalista’ vuodelta 1951 on käyty läpi myös maaseudun seksuaalisuutta, siihen suhtautumista ja tapoja. Lisäksi Antero Heikkisen ’kirveskansa’ - trilogiassa on käsitelty maaseudun seksuaalisuutta, tosin mel-

[45] Markkola 2003, s.59-60.

ko lyhyesti ja enemmänkin kuvailun tasolla. Aikalaiskirjallisuutta, esimerkiksi Pietari Päivärinnan teosta ’Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa’, on tässä työssä käytetty enemmänkin osoituksena siitä, miten sivistyneistö näki maaseudun ihmisten elämän.

Lähitieteistä folkloristiikka on tarkastellut maaseudun seksuaalisuutta runojen ja perimätiedon kautta. Tämän työn perustuessa arkistolähteisiin, kyseisen tieteenalan kirjallisuutta on käytetty vain tukevana materiaalina, tukeutumatta sen tarkemmin runouden kykyyn paljastaa seksuaalisuuteen liittyviä arvostuksia. Jatkossa myös tämä puoli olisi hyvä ottaa paremmin huomioon. Suurinta apua ovat antaneet Leea Virtasen artikkeli ’Huoraksi nimittely suomalaisessa perinteessä’ ja Satu Apon monografia ’Naisen väki’.

Alkuperäisaineiston mysteerien selvittämisessä teoreettinen kirjallisuus on auttanut hahmottamaan asioita kriittisellä ja uudella tavalla, jolloin lähdeaineisto on kyetty näkemään muunakin kuin vain suoraan todellisuudesta kertovana materiaalina. Feministinen ja diskurssianalyyttinen tutkimus on ollut tässä suurena apuna. Erityisesti Judith Butlerin teos ’Gender Trouble’ ja Tuija Pulkkisen artikkeli ’Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko’, ovat auttaneet ymmärtämään seksuaalisuuden ja sukupuolen olemuksen olevan selkeän lihan ja biologian lisäksi myös jotain diskursiivista.

Oleellisessa roolissa kirkon toiminnan kuvaajana yleensä ja suhteessa naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen voisi pitää esimerkiksi Eino Murtorinteen teosta ’Suomen kirkon historia 3, autonomian kausi 1809-1899’ ja Pentti Lempiäisen ’Lapsensynnyttäjien ja morsianten kirkkoonotto’. Kirkkokurista voisi mainita esimerkiksi Pekka Halmesmaan ’Kirkkokurisäännöstä Suomessa 1848-1869 ja sen soveltaminen Turun ja Kajaanin rovastikunnissa’. Kyseiset kirkkohistorialliset teokset kertovat kuitenkin enemmän kirkollisten normien muutoksesta ja siitä, miten kirkon olisi pitänyt toimia, kuin kirkon käytännön toiminnasta suhteessa seurakuntalaisten seksuaalisuuteen.

Lisäksi työssä on käytetty osaa tutkimuskirjallisuudesta(esimerkiksi metodikirjallisuutta ja maaseudun oloista 1800-luvun Suomessa kertovaa kirjallisuutta) eräänlaisena taustakirjallisuutena, joka ei ole aina antanut suoraa tietoa itse naimattomien seksuaalisuudesta, mutta josta on ollut suuri apu lähteiden ymmärtämisessä ja taustoitettaessa 1800-luvun maaseudun elämänpiiriä ja siihen vaikuttaneita asioita. Suurin rooli on taustoituksessa ollut Teppo Viholan teoksella ’Keuruun ja Pihlajaveden historia 1860-1917’, koska sen kautta on saatu selville keuruulaisen elämän eri puolia. Paikallishistoriallisesta materiaalista mainittakoon myös Erkki Laitisen artikkeli ’Väestö ja yhteis-

kunta'. Hyvänä esimerkkinä kirjallisuudesta koskien maaseudun ihmisten parinmuodostusprosessia, voisi mainita Maija-Liisa Heikinmäen 'Suomalaiset häätavat'.

4 Lähestymistavat naimattomaan seksuaalisuuteen

4.1 Teoreettiset lähtökohtaoletukset

Jeffrey Weeksin mukaan seksuaalisuus ei ole ainoastaan ruumista/kehoa, vaan se on yhtä paljon sanoja, kuvia, rituaaleja ja fantasiaa[46]. Tässä työssä lähteiden kautta esiin tulevaa naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen liittyvää käytännön toimintaa, oikeaa sukupuolen mukaista käyttäytymistä ja odotusarvoja ei nähdäkään pelkästään biologisina väistämättömyyksinä, vaan kulttuurisesti rakentuneina konstruktioina[47], jotka olivat omanlaisiaan 1800-luvun lopun maaseudulla. Jokiaho on liittänyt esimerkiksi 1600-luvun talonpoikaisyhteisön seksuaalimoraalin paikallisyhteisön näkemyksiin kunniasta ja maineesta[48].

Tässä työssä (hetero)seksuaalisuutta tarkasteltaessa lähtökohtana ovat biologiset mies- ja naiskategoriat, mutta lopullista sukupuolta pidetään osaksi myös diskursiivisena ja sopimuksenvaraisena. Yleensä sukupuolet(mies/nainen) mielletään sisällöltään itsestään selviksi ja merkitykseltään yksiselitteisinä käsitteinä ja kategorioina[49], mutta kuitenkin vasta sukupuolittuneet toiminnat ja puheet tekevät miehet ja naiset tunnistettaviksi. Sukupuolen(gender) katsotaan siis käsitteellisesti tarkoittavan sellaista ajattelua mieheydestä ja naiseudesta, joka antaa merkityksen ruumiillisille eroille[50].

Vaikka naimattomien ihmisten seksuaalisuuden tarkastelu tapahtuukin suurimmaksi osaksi fyysisen sukupuoliyhdynnän epäsuorasti luoman lähdemateriaalin kautta, niin yhdyntää sinänsä ei nähdä tutkimuksellisesti kiinnostavana, vaan tarkastelun kohteena on sen ympärillä olleet tapahtumat ja mielikuvat suhteessa toiseen sukupuoleen, yhtei-

---

[46] Weeks 1985, s.3.
[47] Biologinen/essentialistinen näkemys seksuaalisuudesta katsoo seksuaalisuuden olevan synnynnäinen ja luonnonmukainen/biologisperäinen voima, jota sivilisaatio on säädellyt, ja jonka funktiona on palvella suvunjatkamista. Konstruktionistinen/sosiaali-konstruktionistinen näkökulma puolestaan korostaa seksuaalisuuden ja sukupuolen olevan yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti tuotettua, opittua käyttäytymistä, joka on kulttuurista riippumatonta.(Hapuli 2001, s.359- 361; Palosuo 1986, s.4; Weeks 1983, s.1-5.).
[48] Jokiaho 1996, s.5.
[49] Löfström 1999(b), s.248.
[50] Esim. Scott(a) 1999, s.2.

söön ja kirkkoon/oikeuslaitokseen. Seksuaalisuus ei ole pelkkää fyysistä toimintaa, vaan suuressa määrin uskomusten verkko, sosiaalisen ja kulttuurisen prosessin tuote[51].

Kielenkäytössä ja sosiaalisessa todellisuudessa käsitteet 'mies' ja 'nainen' eivät viittaakaan vain ruumiillisiin ominaisuuksiin, vaan sisältävät myös käsityksiä siitä, mitä erityisen naiseuden tai mieheyden uskotaan olevan ja samalla siitä, mitä niiden pitäisi olla[52]. Miehenä/naisena olemiseen eivät siis 1800-luvun lopun maaseudulla riittäneet pelkät ulkoiset tunnuspiirteet, vaan miehen/naisen täytyi myös käyttäytyä kuin mies/nainen ollakseen tunnistettava sukupuolikategoriansa jäsen. Tässä työssä miesten ja naisten (keskinäinen) toiminta nähdäänkin Judith Butlerin tavoin pohjimmiltaan 'performatiivisuutena', joka tuottaa sukupuolen. Miehen ja naisen muodostuminen vaatii aktiivista ja yhä uudelleen toistuvaa sukupuolten mukaista käyttäytymistä.[53] Sukupuoli tuotetaan niillä 'eleillä', joiden yleensä ajattelemme olevan seurausta sukupuolesta, jolloin ruumiin muoto ei ole sukupuolen syy, vaan pikemminkin sukupuoli on olemassa, koska tietyt toistettavat eleistöt, paikat ja roolit ovat olemassa.[54]

Sukupuolten keskinäistä toimintaa ja dynamiikkaa voidaan hahmottaa sukupuolijärjestelmän käsitteen avulla, jolla tarkoitetaan historiallisesti muuttuvia, moniulotteisia ja -tasoisia yhteyksiä, joissa naiseutta ja mieheyttä[55] määritellään, ja joissa ihmiset elävät naisina ja miehinä. Järjestelmän keskiössä on juuri naisten ja miesten välinen vuorovaikutus.[56] Järjestelmän puitteissa biologinen seksuaalisuus muutetaan inhimillisen toiminnan tuotteiksi eli sosiaalisiksi suhteiksi, joissa sukupuolieroa uusinnetaan[57]. Toisaalta seksuaalisuuskin on vain yksi näkökulma tarkastella sukupuolijärjestelmää ja tämän tuottamaa 1800-luvun maaseudun selkeää sukupuolihierarkiaa[58].

Sukupuolijärjestelmää voi ajatella sääntökokoelmaksi, joka antaa ohjeita 'yleisesti hyväksyttyyn' sukupuolen mukaiseen käyttäytymiseen, mutta toisaalta myös vallitsevaksi asiantilaksi, jossa nuo säännöt tulevat tai ovat tulleet täytetyiksi. Säännöt eivät ole mihinkään kirjattuja, vaan niitä pidetään yhteisössä yleensä luonnollisina ja arkipäiväisinä itsestäänselvyyksinä. Sukupuolen mukainen käyttäytyminen on helppoa, koska

---

[51] Ortner 1989, s.1-2; Weeks 1985, s.4.
[52] Sipilä 1998, s.29.
[53] Butler 1990, s.18, 24-25; Pulkkinen 2000, s.52-53
[54] Rojola 1998, s.23. Butlerin mukaan sukupuoli on 'stylized repetition of acts'.(Butler 1990, s.140.); Pulkkinen 2000, s.52.
[55] Esimerkiksi 'mieheys' tai 'miehisyys' voivat olla jotain kaikkiin miehiin yhdistettävää, joilla viitataan joko fyysiseen miehisyyteen, joka huokuu ruumiillisuutta ja seksuaalisuutta tai miesten psyykkisiin ominaisuuksiin ja erityispiirteisiin.(Liliequist 2002, s.76-77.).
[56] Kinnunen 2001, s.51; Ollila 2001, s.77.
[57] Liljeström 1996, s.113; Ollila 2001, s.77.

sääntökokoelmien[59] määrittämät teot ovat matkittavissa ja toistettavissa. Sukupuolikäyttäytymistä koskevat normit ovat monesti niin sisäistettyjä, ettei niitä tarvitse valvoa sanktioin, vaan yhteisön jäsenten omat moraaliset vakaumukset estävät niiden rikkomisen.[60]

Tutkimuksen edetessä tärkeimmän roolin saakin juuri miesten ja naisten keskinäinen dynamiikka ja sukupuolten mukaisen toiminnan suhde yhteisöön, ulkopuolisiin ihmisiin. Naimattomien ihmisten toimintaa määrittelemään pyrkivien oikeuslaitoksen ja kirkon tarkastelu puolestaan keskittyy enemmänkin siihen, miten ja millaisia sääntöjä ne pyrkivät antamaan suhteessa naimattomien ihmisten seksuaalisuudelle ja millaisen taustan ne sille antoivat.

4.2 Metodit ja tutkimuksen kulku

Historiantutkimuksen kautta itse menneisyyttä ei voida saavuttaa ja tutkija voi säilyneiden lähteiden avulla korkeintaan luoda siitä ristiriidattoman konstruktion. Historiallinen kertomus tai teoria ei täten koskaan voi olla täydellinen kuvaus menneestä todellisuudesta, vaan pelkästään lähdejälkien selvittämiseksi tehty kokonaispäätelmä.[61] Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ajallisesti lyhyellä ja maantieteellisesti pienellä alueella naimattomien ihmisten seksuaalisuutta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Millaisin metodein aineistoa sitten lähestytään?

Ensimmäinen lähestymistapa on perinteisempää, historiallis-kvalitatiivista tutkimusta. Tuomiokirjojen ja kirkollisen aineiston lähdetietojen avulla pyritään lähdekritiikin kautta luomaan naimattomien ihmisten seksuaalisuudesta mahdollisimman ristiriidaton kokonaisuus. Tämä tapahtuu tekemällä johtopäätöksiä ilmiöiden frekvensseistä tai yksittäisistä tapauksista. Lisäksi argumentointia ja maaseudun ihmisten konkreettisen elämänpiirin kuvaamista on suoritettu esittämällä lähteistä suoria lainauksia. Käräjäpöytäkirjan puheenvuorot merkittiin usein kolmannessa persoonassa, mikä muoto on tässä työssä säilytetty. Kantajien, vastaajien ja todistajien autenttiset kertomukset, tai ainakin

---

[58] Löfström ei usko, että seksuaalisuus olisi ollut keskeisin elämänalue sukupuolihierarkian ja sen sisältämän valtasuhteen uusintamisessa ja osoittamisessa maaseudulla.(Löfström 1999(a), s.162.).
[59] Löfström puolestaan kirjoittaa 'kulttuurisesta käsikirjoituksesta', joka määrää sukupuolten mukaisen toiminnan.(Löfström 1999(b), s.252-253.).
[60] Sipilä 1998, s.55; Pulkkinen 2000, s.52; Sulkunen 1994, s.123.
[61] Renvall 1965, s.51-52, 55-57; Kalela 1972, s.16.

niiden sisältö, ovat kuitenkin mielestäni säilyneet hyvin, sillä tuomiokirjoissa monissa paikoin näkyy esimerkiksi murreilmaisuja.

Kuitenkaan tuomiokirjatekstiä ei tarkastella tässä työssä pelkästään autenttisista tapahtumista kertovana todisteena. Diskursiivisessa lukutavassa tarkasteltavaa kieltä(lähdetekstiä) ei ajatella pelkästään todellisuuden neutraalina heijastajana, vaan sosiaalisen todellisuuden tuotteena joka samalla myös itse tuottaa tätä todellisuutta. Kyse on siis diskurssianalyyttisestä lähestymistavasta, joka on tiukan metodin sijasta 'väljä teoreettinen ja metodologinen viitekehys tai uudenlainen perspektiivi'.[62] Toisaalta diskurssianalyysi ei kuitenkaan päällisin puolin eroa paljoakaan perinteisestä 'historiallis-kvalitatiivisesta' tekstianalyysistä, sillä molemmissahan on kyse tekstin tulkitsemisesta[63].

Diskurssianalyysissa tutkitaan kielen käyttöä ja analysoidaan sitä, miten kielen kautta sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa (sosiaalisissa) käytännöissä. Tällöin analyysin kautta pyritään löytämään kulttuurisesti jaettuja merkityksiä.[64] Diskursiivinen tutkimusotteeni tulee esiin luvuissa **IV** ja **V**. Tarkasteltaessa tällöin todistajanlausuntojen paljastamia kummankin sukupuolen esittämiä puheita seksuaalisuudesta yhteisössään ja käräjillä esitettyjä miesten puolustuspuheita ja naisten alkulausuntoja liittyen yhdyntään, pyritään lähdeaineistosta löytämään tiettyjä toistuvia puhetapoja eli tulkintarepertuaareja[65].

Tulkintani mukaan naimattomat ihmiset eivät osallistuneet sukupuolen rakentumiseen pelkästään käyttäytymällä omaan sukupuoleen liitettyjen sääntöjen mukaan, vaan myös puheilla. Näitä ennen käräjiä yhteisössä tai käräjien aikana esitettyjä 'puheita' voidaan pitää eräänlaisina 'performatiivisina puheakteina', joita lausumalla toteutui myös jokin muu toiminta kuin pelkkä kielellinen esitys. Alun perin J.L. Austinin esittämä näkemys kielen performatiivisuudesta onkin toiminut pohjana Judith Butlerin teorialle sukupuolen rakentumisesta sukupuolittuneen käyttäytymisen kautta. Mutta riippumatta siitä, tuleeko henkilö sukupuolitetuksi käyttäytymisen vai puheidensa kautta, tärkeää on toistamisen mahdollisuus. Puheaktit saavatkin toiminnallisen merkityksen siitä, että tietyt puhetavat ovat olemassa jo ennen kuin puhuja alkaa käyttää niitä. Derridan mukaan

---

[62] Eskola 1998, s.140-142, 195.
[63] Ahonen 1993, s.323.
[64] Jokinen 1993, s.9-10, 60; Jokinen 1999, s.19.
[65] Tulkintarepertuaarista ja diskurssi-käsitteestä ks. Eskola 1998, s.199 ja Jokinen 1993, s.27-28.

toisto on jopa tärkeämpää kuin se, että onko puhuja vakavissaan. Puheaktin tulee toimiakseen sisältää konventionaalisia muotoja esitettyinä sopivissa olosuhteissa.[66]

Tarkastelemani puhetavat mielestäni paitsi kertovat keuruulaisesta sukupuolijärjestelmästä, niin myös osallistuivat käräjäkontekstissa esitettyinä sukupuolen rakentumiseen, ainakin oikeuskäsittelyn kuulijoiden mielissä. Puhetapojen toimivuus käräjillä puheakteina, joko suoraan kantajien ja vastaajien esittäminä tai epäsuorasti todistajanlausuntojen kertomana, liittyikin vahvasti käräjäyleisön läsnäoloon.

Käräjillä asianosaiset, todistajat, ja käräjäyleisö tulivat yhdessä jakaneeksi tiedon miesten ja naisten käyttäytymisestä ja puheista[67]. Puheaktin vakuuttavuutta vahvisti käräjillä esitettynä vielä se, että juridisessa mielessä tuomarin täytyi oletusarvoisesti uskoa jokaisen todistajan puhuvan totta, ja kaksi yhtäpitävää valaehtoista todistajaa riitti ratkaisemaan oikeustapauksen[68].

Miten tutkimus sitten etenee? Tämän työn dispositio on rakennettu seksuaalisen tapahtumakronologian varaan, eli tuomiokirjamateriaalista on pyritty luomaan tietynlainen ajallinen elämänkonstruktio naimattomien seksuaalisuuden maailmasta Keuruun käräjäkunnassa 1800-luvun lopulla[69]. Disposition eli jäsennyksen tarkoituksena on täten olla Kalelan vaatima ’kompositio’, eli tutkimuksen rakenteen toimiminen kokonaisuudessaan tutkimustuloksena[70].

Tapahtumakronologinen tarkastelu ei kuitenkaan tarkoita keskittymistä mihinkään yksittäiseen oikeustapaukseen tai ihmiskohtaloon, vaan yksittäiset oikeuskäsittelyt on yleensä hajotettu tarkasteltavien teemojen raaka-aineiksi. Historiantutkimuksessa yksittäiset lähdetiedot ovatkin ymmärrettäviä vasta viitatessaan ja ollessaan osa jotain suurempaa kokonaisuutta[71]. Tällöin niistä on otettu esiin ne piirteet joiden avulla on voitu selvittää ja analysoida tutkittavien ihmisten toiminnan ja tulkinnan perusteita[72] yleisellä tasolla.

---

[66] Pulkkinen 2000, s.52; Rojola 1998, s.9, 17-18.
[67] Todistajat olisi pitänyt kuulustella erikseen, jottei kukaan heistä tietäisi mitä toinen todistaa.(RVL 1734, Oikeudenkäymiskaari: 17. Luku, §21.). Lausunnoissa usein todistajat kuitenkin viittasivat edellisten tai käsillä olevien tapauskäsittelyn todistajien puheenvuoroihin. Tämä kertoo käräjäkäytännöstä, jossa todistajien puheenvuorot olivat julkisia, kaiken kansan kuullen esitettyjä. Toisaalta käräjäkäsittelyn alussa luettiin aina edellisten käräjien pöytäkirja, johon todistajat myös saattoivat tietonsa perustaa.
[68] Nygård 2001, s.85; Nousiainen 1991, s.296.
[69] Oikeudellisen aineiston käyttämisestä menneisyyden ihmisten elämänpiirin konstruointiin ks. Ladurie 1985, erit. s.7-9; Peltonen 1992(b), s.28.
[70] Kalela 2000, s.209-211.
[71] Renvall 1983, s.12--16, 22, 163-164.
[72] Eilola 2003, s.49.

Toisaalta itse käräjäkontekstiakaan ei ole voitu jättää huomiotta, sillä pöytäkirjat ovat kuitenkin naimattomien ihmisten elämästä kihlakunnankäräjillä laadittu kertomus[73]. Käräjänäkökulma tulee kulkemaan tutkimuksen edetessä nivottuna tapahtumakronologiaan, tullen tietyn teeman kohdalla tarvittaessa esiin. Käräjät ovat tärkeässä roolissa esimerkiksi tarkasteltaessa puheakteina tulkittavien käräjäpuheiden vaikutusta naimattoman seksuaalisuuden diskursiiviseen muotoutumiseen. Lisäksi käräjämiljöö loi miehille ja naisille alueen ratkoa aviottoman lapsen elatuksesta syntynyttä riitaa. Lisäksi työssä tullaan tarkastelemaan myös oikeuden suhtautumisesta naimattomaan seksuaalisuuteen.

Oikeuskontekstin mielessä pitäminen on tärkeää myös lähdekritiikin vuoksi. Lähteinä käytettävillä todistajanlausunnoilla on ollut oikeustapauksen ratkaisemisen vuoksi tietty tehtävä ja sisältö, minkä vuoksi ne eivät kerro koskaan täysin itse tapahtuneesta todellisuudesta. Lähdekritiikkiä täytyykin harjoittaa koko tutkimuksen ajan, koska on tarpeen erottaa, milloin todistajanlausuntojen muodon ovat määränneet käräjäkonventiot ja, koska lähteet taas puhuvat naimattomien ihmisten todellisesta elämänpiiristä. Renvallin mukaan lähdetiedoista ei voikaan suoraan nähdä vastaavuutta todellisuuteen, vaan historiallinen lähde ainoastaan esittää asian tietyllä tavalla[74].

5 Tutkimuskysymykset

Tässä luvussa esitetään alustavat tutkimuskysymykset disposition määräämässä järjestyksessä. Yksityiskohtaisemmat tutkimuskysymykset tullaan tarvittaessa esittämään aina niitä käsittelevien päälukujen tai alalukujen yhteydessä.

Pääluvussa ’Naimattoman seksuaalisuuden lähtökohdat - paikallinen todellisuus’ tarkastellaan ensiksi kvantitatiivisesti sitä, mikä oli lapsenelatustapausten osapuolten sosiaaliset asemat suhteessa toisiinsa ja Keuruun kokonaisväestöön. Toisessa osiossa siirrytään seksuaalikronologisen jäsentelyn alkuun, jolloin tarkastellaan naimattomien ihmisten parinmuodostusprosessia. Millaiset sosiaaliset elämänpiirin käytännöt vaikuttivat ihmisten tapaamiseen, millainen oli seksuaalisuuden intiimi tila ja konkreettinen toiminta 1800-luvun maaseudulla?

Pääluvussa ’Seksuaalisen toiminnan miljöö ja ulkopuoliset’ tutkitaan lähemmin seksuaalisuuden konkreettista tilaa, keskittyen pariskuntien ja ulkopuolisten väliseen suh-

[73] Matikainen 2002, s.20.

teeseen. Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan sitä, miten yksityisesti tai julkisesti naimattomat ihmiset toimivat suhteessa muihin. Toisessa osiossa näkökulma on ulkopuolisten, jolloin selvitellään mitä ulkopuoliset tiesivät, miten he käyttäytyivät ja mistä syistä, suhteessa miehen ja naisen keskinäiseen (seksuaaliseen) toimintaan.

Konkreettisen seksuaalitilan tarkastelun jälkeen siirrytään tarkastelemaan seksuaalisuuden diskursiivista ulottuvuutta ja sen vaikutusta seksuaalikäyttäytymiseen. Luvussa 'Lihallinen yhteys – käräjäkonteksti ja todellisuus' tutkimuskeskiössä ovat kantajien käräjillä esittämät puheet näiden ja vastaajien keskinäisestä seksuaalisesta kanssakäymisestä. Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan puheiden käräjäulottuvuutta: mitä naiset sanoivat seksuaalisesta kanssakäymisestä ja minkä takia. Lisäksi tarkastellaan näiden puheiden oikeusvaikutuksia. Taustalla on siis se oletus, että käräjäpuheilla käräjäkontekstissa oli muitakin funktioita ja vaikutuksia kuin pelkästään todistaa konkreettisesta tapahtumasta. Toisessa osiossa näkökulma ovat konkreettiset tapahtumat: käräjäpuheiden, niiden sisällön ja todistajanlausuntojen kautta pohditaan naimattoman seksuaalisuuden rajoja 1800-luvun lopun maaseudulla suhteessa avioliitto-odotuksiin.

Luvussa 'Yhdynnän jälkeinen seksuaalisuuden piiri' mielenkiinnon kohteena on naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen liittyvät ilmiöt, jotka ovat yksittäistä aktia ajallisesti myöhempiä ilmiöitä. Ensimmäiseksi syvennytään edellistä päälukua tarkemmin naimattoman naisten seksuaalisuuteen pohtimalla heidän toimintansa ja puheiden rajoja yhteisössä. Toisessa osassa puolestaan otetaan esille miesten puheet yhteisössä ja käräjillä. Tarkoituksena on tarkastella sekä rehvastelupuheiden, että käräjien puolustuspuheiden kautta tapahtuvaa mieheyden rakentumista tai sen uhatuksi joutumista.

Luvussa 'Aviottoman raskauden ja lapsen vaikutus naimattomien ihmisten elämään' tarkastellaan naimattomien ihmisten elämää, lähinnä naiseen keskittyen, seksuaalisuuden pysyvimmän jälkiseurauksen, lapsen myötä. Ensimmäisessä osiossa tutkitaan keuruulaisia aviottomia äitejä määrälliseltä kannalta: kuinka paljon aviottomia lapsia oli alueella tarkasteluaikana, miten heihin suhtauduttiin, millainen oli aviottoman raskauden toistuvuus, ja keitä olivat aviottomat äidit. Toisessa osiossa keskitytään aviottoman lapsen/raskauden naimattomille ihmisille tuomiin jälkiseurauksiin. Miesten kohdalla tarkastellaan asian taloudellista puolta käräjien kautta: millainen oli miehen sovinnonhalu ja mitä vaikutuksia käräjäkäynnillä oli sovitteluun? Naisten kohdalta tarkastellaan ensiksi, miten yhteisö suhtautui aviottomaan raskauteen ja lapseen. Viimeisenä tutkittavana ovat aineiston lapsenmurha- ja sikiönkätkentätapaukset. Ketkä olivat epäiltyinä,

---

[74] Kalela 2000, s.93; Renvall 1983, s.153, 165-166, 222-223.

miksi kyseisiin tekoihin oli ryhdytty, miten tapaukset olivat paljastuneet ja millaiset olivat lopulliset tuomiot?

Viimeisessä käsittelyluvussa ’Naimattoman seksuaalisuuden kirkolliset ja oikeudelliset jälkiseuraukset’ tarkastelussa on kontrollikoneiston suhde naimattomaan seksuaalisuuteen. Kirkon kohdalla tutkitaan sitä, millaisia toimintatapoja, keihin kohdistuen ja millä intensiteetillä on havaittavissa ripitysten tai kirkkorangaistusten kautta 1880-luvulla. Oikeuslaitoksen näkökulmassa ensimmäisenä tarkastellaan kirkon toimintaa käräjille nostettujen vihkimisen viivyttely-tapausten kautta ja sitä, miten tarkasteluaikana kyseiset instituutiot toimivat suhteessa toisiinsa. Toiseksi huomio kiinnittyy naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen salavuoteusrikoksen kannalta: millainen oli laintulkinta ja tuomitseminen. Oliko kyseessä jo lain kuollut kirjain? Työn päättää lopulta pohdinta siitä, käyttivätkö tavalliset ihmiset mahdollisesti käräjiä omien perheongelmiensa ratkaisuun.

II Naimattoman seksuaalisuuden lähtökohdat – paikallinen todellisuus

1 Lapsenelatustapausten osapuolet

1.1 Taloudellis-sosiaalinen asema suhteessa Keuruun kokonaisväestöön

Tässä luvussa(II.1) luodaan lähtökohdat naimattomien seksuaalisuudelle, eli tarkastellaan lastenelatustapausten kautta sitä, millaiset ihmiset juuri käräjien kautta tulivat esiin, miten he suhteutuivat väestölliseen karttaan ja ketkä olivat keuruulaisessa parinmuodostusprosessissa vastakkain. Tarkastelun kohteena ovat yhteensä 41 sellaista lapsenelatustapausta aikaväliltä syyskäräjät 1879 - syyskäräjät 1888, joissa vähintään toinen osapuolista oli keuruulainen[75], koska vertailu suoritetaan pelkästään Keuruun pitäjän asukkaisiin. Tässä työssä tullaan muuten käyttämään kaikkien käräjäkunnan asukkaiden oikeustapauksia, jos asiasta ei erikseen mainita. Seuraavassa taulukossa on esitetty kantajien ja vastaajien sosiaalinen asema määrällisessä järjestyksessä:

TAULUKKO 2 Elatustapausten osapuolten sosiaalinen asema

Kantaja	lukumäärä	%-osuus	Vastaaja	lukumäärä	%-osuus
Kesti	16	39 %	Renki	9	22 %
Torpparintytär	10	24,4 %	Talollinen	6	14,6 %
Piika	5	12,2 %	Kesti	6	14,6 %
Itsellinen	4	9,7 %	Torppari	5	12,2 %
Talollisentytär	2	4,8 %	Talollisen poika	2	4,9 %
Räätälintytär	1	2,5 %	Itsellinen	2	4,9 %
Naimisissa	1	2,4 %	Torpparinpoika	2	4,9 %
Eronnut	1	2,4 %	Nikkari	2	4,9 %
Suutarintytär	1	2,4 %	Suutari	1	2,43 %
Yhteensä:	41	100 %	Ylioppilas	1	2,43 %
			Kauppapalvelia	1	2,43 %

[75] Ei-Keuruulaisista lapsenelatustapauksista sellaisia, joissa vähintään toinen osapuolista oli Pihlajaveden tai Multian kappelin asukki, multialaisia oli 10 ja pihlajavetisiä kolme.

	Räätäli	1	2,43 %
	Ent. talollinen	1	2,43 %
	Eläkemies	1	2,43 %
	Tuntematon	1	2,43 %
	Yhteensä:	41	100 %
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.			

Suhteutettaessa osapuolten taloudellis-sosiaalisia asemia Keuruun kokonaisväestöön, vertailuaineistona käytetään Teppo Viholan esittämää vuosien 1870 ja 1890 väestöllistä koostumusta pitäjässä. Koska tutkittava ajankohta sijoittuu lähemmäksi vuotta 1890, itse sosiaaliryhmien määrällinen vertailu suoritetaan kyseiseen vuoteen nojautuen.

Suora vertailu ei olisi kuitenkaan täysin relevantti, koska maaseudun väestö oli 1880-luvulla muutoksen tilassa. Täten vuoden 1870 lukuja tarkastellaan suhteessa vuoteen 1890 ja näkemällä tällä tavoin sosiaaliryhmien määrällisen muutoksen suunta, voidaan tarkemmin suhteuttaa Keuruun väestön taloudellis-sosiaalinen asema 1880-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Sosiaaliryhmittäisessä vertailussa on kuitenkin huomioitava, että vaikka jokaiselle on löydettävissä tietty asema, oli maaseudun sosiaalisia ryhmiä usein hankala erotella toisistaan[76] ja nimellisesti saman sosiaalisen aseman omaavissa saattoi olla hyvinkin erilaisessa tilanteessa eläviä ihmisiä.

Lapsenelatustapauksien kantajissa *kestien* ja *itsellisten* osuus oli huomattava; liki 50% kaikista. Vastaajien kohdalla heidän osuutensa oli vain noin 20%, vaikkakin kestit yksinään olivat talollisten kanssa toiseksi suurin vastaajaryhmä. Itsellisiksi ja kesteiksi kutsuttiin maattomia ja talojen tai torppien rakennuksissa majailevia henkilöitä, jotka elättivät itsensä satunnaistöillä ja maksoivat sillä asumisensa. Itselliset olivat näistä paremmassa asemassa, sillä heillä oli vuokrattu asunto toisten luona, kun taas kestit asuivat usein saunassa, riihessä tai tuvan nurkassa. Nämä sosiaaliryhmät muodostivatkin 1800-luvun maalaisyhteiskunnan irtonaisimman osan ja olivat usein naimattomia tai omasivat korkeintaan pienen perheen.[77]

Vihola ei ole pitäjänhistoriassaan erotellut itsellisiä ja kestejä, vaan nähtävästi niputtanut ne molemmat itsellisiksi. 1800-luvun lopun maaseudun itsellisten määrällinen ja suhteellinen kasvu oli yksi selkeimpiä väestöllis-sosiaalisia muutoksia.[78] Vuonna 1870 itsellisiä oli Keuruulla 16,2%, mutta vuonna 1890 heidän suhteellinen osuutensa oli

[76] Esim. Jutikkala 2003, s.449; Haatanen 1968, s.5.
[77] Haatanen 1968, s.44-45; Laitinen 1988, s.125-126.

noussut peräti 33,1%:iin[79]. 1880-luvun alkupuoliskolla heitä oli täten ehkä jonkin verran alle 30%:n. Lastenelatustapausten kantajina itselliset/kestit olivat selkeän yliedustettuina suhteessa kokonaisväestöön. Vastaajat puolestaan olivat aliedustettuja..

Tilattomia olivat itsellisten ja kestien lisäksi myös viralliseen palvelusväkeen kuuluneet *rengit* ja *piiat*. Kantajina heitä oli viisi eli 12% kaikista, kun taas renkien osuus - jotka olivat yleisin vastaajaryhmä - oli selvästi suurempi – 22%. Vuosipalkollisina piikojen ja renkien asema oli varmempi kuin kestien tai itsellisten; he asuivat isäntäväen luona, olivat talon ruoassa ja palkka saatiin rahana ja vaatteina. Palkolliset olivat nuoria, naimattomia ja yleensä tilattoman väestön jälkikasvua, jotka myöhemmin parhaimmassa tapauksessa tulivat torppareiksi tai siirtyivät itsellisten/kestien/loisten ryhmään.[80]

Palkollisia oli Keuruulla 12,4% kokonaisväestöstä vuonna 1870, mutta vuoteen 1890 mennessä heidän osuutensa oli laskenut peräti 6,3%:iin. Täten voisikin päätellä, että vuosina 1879-1888 palkollisia olisi Keuruulla ollut keskimäärin jonkin verran alle 10%:n. Verrattaessa tätä lukua lapsenelatustapausten osapuoliin huomataan, että naisissa eli kantajissa palkollisten %-osuus oli hieman suurempi verrattuna heidän kokonaisosuuteensa, mutta vastaajissa he olivat yliedustettuina kaksinkertaisesti. Käytännössä kuitenkin kantajienkin kohdalla palkolliset olivat selvästi yliedustettuina, sillä osa kesteistä, itsellisistä ja torpantyttäristä olivat palkollisina tapahtumahetkellä. Tähän työhön heidät on kuitenkin eritelty siten, kuin heitä käräjäesittelyssä kutsuttiin.

Lapsenelatustapausten kantajien joukossa alemmat sosiaaliryhmät - piiat, kestit ja itselliset – olivat 60%:n osuudellaan selkeästi yliedustettuina verrattuna heidän arviolta alle 40%:n kokonaisosuuteen Keuruulla[81], vaikkakin piiat yksinään suunnilleen vastasivat omaa kokonaisosuuttaan.[82]

Torppariväestöön kuuluneet torpparintyttäret olivat toiseksi suurin kantajien ryhmä 24%:n osuudella. Vastaajien puolella torppareita tai torpparinpoikia oli yhteensä seitsemän kappaletta eli noin 17%. Torpparit olivat päätilan osan viljelytarkoitukseen vuokranneita henkilöitä ja vuokra maksettiin Keuruulla päivätöillä, rahalla tai luonnontuotteina. Sosiaaliselta asemaltaan torpparit olivat talollisten alapuolella, mutta selvästi tilat-

---

[78] Virrankoski 1980, s.157. Ks. Jutikkala 2003, s.449.
[79] Vihola 1983, s.66.
[80] Haatanen 1968, s.40-42; Jutikkala 2003, s.450.
[81] Vihola 1983, s.66. Ks. Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.25.
[82] Saarijärven käräjäkunnassa vuosina 1870-1910 tilanne oli elatustapauksissa samansuuntainen: piikoja, kestejä ja itsellisiä oli 71,5% elatustapausten kantajista.(Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.51.).

toman maatalousväen yläpuolella. Tosin Viholan mukaan Keuruulla torpparien elintaso oli yleisesti vaatimaton ja heidän sosiaalisen nousun tiensä tukossa.[83]

Torppariväestöön kuuluvia oli vuonna 1870 kokonaisuudessaan 35% ja suunnilleen saman verran 20 vuotta myöhemmin, vaikkakin heidän lukumääränsä oli miltei kaksinkertaistunut.[84] Torppariväestö oli elatustapauksissa, sekä miehissä että naisissa, selvästi aliedustettuna.

Perinteisen maaseutuväestön ylimpänä sosiaaliryhmänä olivat *talolliset*. Kantajina oli kaksi talollisen tytärtä ja yksi talollisesta eronnut, eli liki 8%. Vastaajina talollisia tai talollisen poikia oli noin 20%. Tosin lähteissä esiintyy myös yksi ’entinen talollinen’-statuksen omaava henkilö, ollen todennäköisesti talollisen alapuolella. Laitisen mukaan maaseudun elämä oli 1800-luvun lopulla keskittynyt talojen ympärille ja talollisväestö erottui selkeästi muista maaseudun ryhmittymistä sosiaalisen asemansa perusteella. Keuruulla talollisten ja torppareiden taloudellinen ero kasvoi 1800-luvun loppua kohti mentäessä muun muassa metsien arvon nousun myötä.[85]

Talollisten osuus kokonaisuudessaan Keuruulla vuosina 1870 ja 1890 oli 22,5 ja 12,4%. Vuosien 1870 ja 1890 välillä heidän määrällinen osuutensa pysyi samana, mutta suhteellinen osuus laski miltei puoleen.[86] Tarkasteluajalla talollisten osuus oli täten jonkin verran tuon 12,4%:n yläpuolella. Verrattaessa lukua elatustapausten talollisiin osapuoliin, nähdään että vastaajina he olivat selvästi yliedustettuina suhteessa Keuruun kokonaistilanteeseen. Sitä vastoin kantajina talollisperäiset naiset olivat hieman aliedustettuina.

Maaseudun *käsityöläisiksi* luokiteltavia henkilöitä löytyy kantajien kohdalta räätälintytär ja suutarintytär(vajaat 5% kokonaismäärästä), mutta vastaajista sitä vastoin löytyy ’räätäli’, ’nikkari’-, ja ’suutari’- nimikkeiden alta neljä henkilöä, eli vajaat 10%. Käsityöläisten merkitys omavaraisessa maatalousyhteisössä oli suuri, mutta heidän arvostuksensa vaihteli. Joidenkin käsityöläisten asema oli lähellä itsellisten luokkaa ja monet tekivät muuta työtä käsityön ohella. Taitavimmat olivat hankkineet käräjien vahvistuksen ammatinharjoittamiselleen ja olivat ns. pitäjän käsityöläisiä. Vuonna 1870 käsityöläisten osuus Keuruulla kokonaisuudessaan oli 3% ja Viholan mukaan 1890 jopa tätä

---

[83] Haatanen 1968, s.37; Laitinen 1988, s.119; Vihola 1983, s.57, 62. Torpparitilanteesta 1800-luvun lopulla ks. Peltonen 1992(a) ja Rasila 1961.
[84] Vihola 1983, s. 60, 70-75. Koko maan tasolla torppariväestön määrä kasvoi samassa suhteessa kuin koko maatalousväestön.(Jutikkala 2003, s.448.).
[85] Laitinen 1988, s.114; Vihola 1983, s.54-55. Metsien arvon nousun myötä lisääntyneet tulot nostivat talollisten elintasoa ja aiheuttivat usein velkaantumista. Keuruulla velkaantumista ei esiintynyt siinä määrin kuin esimerkiksi Multialla tai Pohjanmaan järviseudun pitäjissä.(Vihola 1983, s.55.).
[86] Vihola 1983, s.70-75.

pienempi.[87] Käräjillä kantajina ja erityisesti vastaajina nämä ryhmät olivat selvästi yliedustettuina.

Keuruu ei ollut mikään hallinnollinen keskus 1800-luvulla joten säätyläisiksi tai herrasväeksi miellettävää väestöä ei pappien, virkamiesten, lääkäreiden, apteekkarien ja kauppiaiden lisäksi ollut.[88]

Eri sosiaaliryhmien esiintymislukuja tarkasteltaessa voidaan huomata, että vastaajat jakautuivat lukumääräisesti tarkasteltuna tasaisemmin kaikkien sosiaaliryhmien kesken, mutta kantajien kohdalla kestit ja torpantyttäret olivat selvästi yleisimmät ryhmät. Ketkä olivat sitten naimattoman seksuaalisuuden puitteissa vastakkain?

1.2 Ketkä kenen kanssa?

Seuraavassa taulukossa on ryhmitelty riitakumppaneittain elatustapausten kantajien ja vastaajien sosiaaliset asemat:

TAULUKKO 3 Lapsenelatustapausten osapuolet

Kantajat / Vastaajat	Kesti	Torpan-tytär	Itsellinen	Talol-lisentytär	Piika	Räätä-lin/suutar	intytär	Naimi-sissa	Eronnut
Renki	6	1	1	-	1	-		-	-
Kesti	3	2	-	-	1	-		-	-
Talollinen/ talollisenpoika	3	1	1	1	2	-		-	-
Nikkari	1	-	1	-	-	-		-	-
Torppari	1	2	-	-		1		1	-
Torpparipoika	-	1	-	-	1	-		-	-
Ylioppilas	-	-	-	-	-	-		-	1
Kauppapalvelia	-	1	-	-	-	-		-	-
Ent. talollinen	-	-	-	-	-	1		-	-
Suutari	1	-	-	-	-	-		-	-

[87] Vihola 1983, s.70, 75: kaavio. Käsityöläisten absoluuttisista määristä 1800-luvun jälkipuoliskolla s.152, jonka mukaan vuonna 1880 käsityöläisiä olisi ollut 11 enemmän kuin vuonna 1890.
[88] Vihola 1983, s.45-48.

Räätäli	-	1	-	-	-	-	-	-
Itsellinen	-	1	1	-	-	-	-	-
Eläkemies	-	-	-	1	-	-	-	-
Tuntematon	1	-	-	-	-	-	-	-
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 – Sk 1888.								

Käräjäosapuolten sosiaalisessa esiintymisessä esiintyy selvää hajontaa. Merkille pantavaa on kuitenkin, että kantajina toimineiden kestien, joita oli selvästi eniten, partneri oli kuudessa tapauksessa renki. Kolmessa tapauksessa vastaajina olivat talolliset tai talollisen pojat ja kolmessa miespuoliset kestit.

Pohjola-Vilkunan tarkastelemassa Saarijärven käräjäaineistossa yleisimmässä elatustapauksessa nainen oli ollut palkollissuhteessa lapsen siittäjään. Eli talossa työskentelevät piiat, itselliset ja kestit olivat käräjillä talollisia tai heidän poikiaan vastaan, jotka itse olivat yliedustettuina suhteessa heidän kokonaismääräänsä Saarijärvellä. Pohjola-Vilkuna onkin pitänyt epäsäätyistä naimis[89]-suhdetta maaseudun seksuaalikulttuurin leimallisimpana piirteenä, mikä harvoin johti itse avioliittoon.[90]

Keuruun käräjäkunnan lapsenelatusaineistossa talollisten ja heidän poikiensa osuus on selvästi suurempi kuin heidän suhteellinen kokonaisosuutensa pitäjässä, mutta toisaalta palkollissuhteessa olleet naiset olivat kosketuksissa muidenkin sosiaaliryhmien kanssa ilman että avioliittoon olisi päädytty. Kvantitatiivinen tarkastelu itsessään antaisi täten aiheen olla ainakin osittain Pohjola-Vilkunan kanssa samaa mieltä talollisryhmän ja palkollisväestön naimattomasta seksuaalisuhteesta, mutta varauksia tullaan esittämään myöhemmin[91]. Vaikka tutkimuskirjallisuuden mukaan avioliitot pyrittiin 1700-1800-luvuilla muodostamaan oman sosiaaliryhmän sisällä[92], niin käytännössä ainakin Keski-Suomessa eri väestöryhmään kuuluneet henkilöt naivat toisiaan ristiin.[93] Pohjola-Vilkuna on kuitenkin joka tapauksessa oikeassa liittäessään naimattoman seksuaalisuuden naisen elämään palkollisena.

Monista kantajien puheenvuoroista ja todistajanlausunnoista ilmenee, että kestit ja itselliset olivat usein talon virallista työväkeä, vaikkei heitä käräjillä erikseen 'piioiksi'

---

[89] 'Naiminen'- termillä on kahtalainen merkitys. Toisaalta se tarkoittaa naimisiin menoa, mutta toisaalta myös sukupuoliyhteyttä.
[90] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.25; 50, Taulukko 6; 72; 92-93. Ks. myös Päivärinta 1905, s.27-28.
[91] Aiheeseen ja Pohjola-Vilkunan kritisointiin palataan vielä luvussa **IV**.1.2 tarkasteltaessa kantajien puheita seksuaalisesta kanssakäymisestä.
[92] Esim. Pylkkänen 1991, s.92; Talve 1990, s.220-221.
[93] Laitinen 1988, s.117; Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.97. Myös aikalaiskuvausten mukaan avioliittoja solmittiin yli taloudellis-sosiaalisten rajojen.(Päivärinta 1905, s.11.).

kutsuttukaan. Kestien ja itsellisten kohdalla parisuhdemuodostusprosessi viittaakin pelkkien sosiaalisten asemien perusteella tapahtuvan valinnan sijasta heidän mahdolliseen asuin- ja työpaikkaan. Tästä viestii juuri talollisten, renkien ja ehkäpä myös mieskestien suuri osuus. Jos alempien sosiaaliryhmien kantajien vastapuolet edustivat kaikkia Keuruun sosiaaliryhmiä, niin talollisluokkaan kuuluvien kantajien kohdalla vastapuolena oli aina samaan ryhmään kuuluvat miehet. Täten he pitäytyivät tiukasti oman ryhmänsä piirissä.

Taloudellis-sosiaaliset asemat eivät siis, ehkä talollisentyttäriä lukuun ottamatta, yksistään riitä selittämään naimattomien ihmisten parinvalintaa. Suurempi merkitys oli millaisissa käytännön elämäntilanteissa lapsenelatustapausten osapuolet olivat tavanneet toisensa, ja millaisessa miljöössä he elivät. Tällöin sosiaalisella asemalla itsessään ei välttämättä ollut kovin suurta merkitystä. Edellä esitellyt sosiaaliryhmittäiset huomiot saavatkin selkeyttä lähdettäessä tarkastelemaan Keuruun käräjäkunnassa vallinnutta parinmuodostusprosessia käräjäosapuolten keskinäisten työ- ja asuinpaikkojen kautta.

2 Elämisen tila – keuruulainen parinmuodostusprosessi

2.1 Asuinpaikka ja työ

Maaseudun parinmuodostusprosessissa työ oli tärkeä tekijä. Esiteollisen ajan maaseutua on pidetty selkeän sukupuolittuneena, eli sukupuolten elämät olisivat olleet mentaalisella tasolla erillään toisistaan, vaikka käytännössä yhdessä elettiinkin. Tämä näkyi erityisesti työnjaossa, sillä oli tiettyjä miehille kuuluvia ja naisille kuuluvia työtehtäviä. Naiset joutuivat kuitenkin tekemään myös miesten töitä, mutta ei päinvastoin. Mutta vaikka työnteko oli sukupuolittunutta, töitä tehtiin monissa kohdin yhdessä.[94]

Päiväsaikaan nuorison julkista seurustelua ei suvaittu, mutta työnteon lomassa oli paljon mahdollisuuksia tutustua vastakkaiseen sukupuoleen, esimerkiksi jos oltiin palveluksessa samassa paikassa. Myös talkoot ja työkisat keräsivät paljon nuorta naimatonta väkeä yhteen. Arkisen työelämän lisäksi nuorille oli tapaamismahdollisuuksia muun muassa monissa huvitilaisuuksissa(tanssit, sisäleikit, keinut) ja kirkkomatkoilla.[95] Viho-

---

[94] Hakokorpi- Jumppanen 1980, s.11-15: karjanhoito ja enemmän kotipiiriin kuuluvat työt miellettiin naisten töiksi, kun taas esimerkiksi maanmuokkaustyöt, metsästys ja kalastus olivat miesten tehtäviä. Ks. myös Östman 2004, s.59-61 ja Helsti 2000, s.99-116, 172.

[95] Heikinmäki 1981, s.53-54; Nieminen 1993, s.20. Erilaisista maaseudun työn ulkopuolisista tapaamismahdollisuuksista ks. myös Lukkarinen 1933, s.45-117.

lan mukaan naimattomille, avioliittoa haluaville, olivat Keuruulla tärkeitä säännölliset kirkkomatkat ja -tapahtumat, sillä metsäisyyden ja vähäisten teiden takia uusien ihmisten tapaaminen oli yleensä epäsäännöllistä.[96]

Elatustapausten perusteella on vaikea saada täydellistä kokonaiskuvaa siitä, miten naimattomat ihmiset tapasivat tai mikä oli heidän päivittäinen kohtaamisensa. Kuitenkin osassa käsitellyistä tapauksista tulee selvästi ilmi, että osapuolet olivat olleet työn ja asuinpaikan myötä tekemisissä toistensa kanssa. Seuraavassa on taulukossa on esitetty kantajien ja vastaajien elämät suhteessa toisiinsa ennen raskautta:

TAULUKKO 4 Kantajien ja vastaajien keskinäinen elämäntila		
Yhteinen tila	lukumäärä	%-osuus
Asuminen samassa kylässä	11	22 %
Töissä samassa talossa	11	22 %
Kantaja palkollisena vastaajan luona	9	18 %
Sama pitäjä, eri kylä	9	18 %
Vastaaja kantajan kotona	5	10 %
Eri pitäjä	4	8 %
Palkollisina naapuritaloissa	1	2 %
Yhteensä:	50	100 %
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.		

Taulukkoa tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että tapaukset on listattu siihen tarkimman selittävän tekijän mukaan. Täten esimerkiksi samassa kylässä asui enemmän kuin ainoastaan 11 riitaosapuolta, mutta jälkimmäisistä ei ole tuomiokirjatarkastelun kautta saatavilla tarkempaa tietoa.[97]

Yhdessätoista tapauksessa kantaja ja vastaaja olivat olleet palkollisina tai muuten työssä samassa paikassa. Suutari Justus Samuelinpoika Sillman oli nähtävästi ollut samaan aikaan töissä Taipaleessa, kuin kantaja oli ollut siellä piikana. Toisaalta taas torpantytär Selma Hermannintytär Löytäne ja renki Moses Erikinpoika Lampinen olivat palvelleet palvelusvuonna 1882-1883 samassa Kolhon talossa. Munnilan torpassa Multialla 1882 piikana olleen itsellinen Karolina Kustaantytär Mitättömän ja renki Jaakko

[96] Vihola 1983, s.295-296. Keuruun tiestöstä ja sen kehittymisestä ks. sivut 208-217.
[97] Taulukossa ensimmäisen ja kolmannen tapaustyypin vähäinformatiivisuus johtuu siitä, että osa elatusjutuista jätettiin tapausesittelyn jälkeen heti sikseen, koska riitaosapuolet eivät saapuneet käsittelyyn.

Rask Liljamon tiet olivat kohdanneet Munnilassa pidetyissä kyntötalkoissa ja varsinkin seuraavan yön väitetyissä tapahtumissa. [98]

Talkoot olivat olleet 'pariuttava' tekijä myös entisen talonemäntä Maria Heikintytär Saxbergin tapauksessa. Todistaja piika Hefastiina Ollilaa ja kantajaa olivat vastaaja ja jotkut muut ylioppilaat houkutelleet saattamaan iltasella leikkuutalkoista, ja he lopulta *"läksivät näiden herrojen mukaan"*.[99]

Työ oli kuitenkin laajemminkin yhdistävä tekijä, sillä peräti yhdeksässä tapauksessa kantaja oli työskennellyt vastaajan kotona. Seitsemässä näistä vastaajana oli talollisen poika tai talollinen, mikä kertoo yhteisen asuinympäristön ja jonkinmoisen työnantaja-työntekijä suhteen merkittävyydestä naimattomien naisten seksuaalisuudessa. Kesti Hilda Hermannintytär Kolkkama esimerkiksi oli palvellut palvelusvuonna 1883-1884 Wiikin talossa Walkealahden kylässä, ja syytti lastensa isäksi talonpoika Abraham Wiikiä[100]. Työn ja mahdollisen sukupuolisen vetovoiman konkreettinen yhteenkietoutuminen näkyy suoraan itsellinen Lydia Kollinin kohdalla. Kesällä 1882 todistaja oli ollut asianosaisten kanssa heinässä ja he olivat *"palvelusajalla paiskanneet kaikki vierekkäin pitkäkseen wastaaja kantajan viereen"*.[101]

Pelkästään sama työskentelypaikka ei kuitenkaan ollut ainoa ihmisiä yhteen saattanut tekijä. Viidessä tapauksessa ei tule muuta varmaa esille kuin, että vastaaja oli oleillut samassa paikassa, missä kantaja oli asunut juuri sillä hetkellä. Tukkiasioitsija Wilhelm Alho oli mahdollisesti työmatkalla asustellut kantajan kotona Sipilän torpassa Multialla ja saattanut kantajan, tämän omien sanojensa mukaan, tällöin raskaaksi. Juhana Raatila puolestaan oli vieraillut kantajan asunnossa Hirvenlahden torpassa ja lopputuloksena oli ollut lapsi.[102]

Muissa tapauksissa todellisen tilanteen selvittäminen on hankalaa. Elatustapausten alussa on riitakumppaneiden kohdalle aina merkitty kylä ja pitäjä, mutta ensiksi mainitusta ei voi olla varma, että tarkoittaako se synnyinkylää vai sitä kylää, missä käräjäkumppanien tiedettiin sillä hetkellä asuvan. Täten yhdeksässä tapauksessa, joissa riitakumppaneiden mainitaan edustavan eri kyliä, voi olla mahdollista että hekin ovat silti palvelleet samassa talossa tai olleet muulla tavoin läheisessä päivittäisessä kanssakäy-

---

[98] JyMA Keuruun Tk 2.4.1886, §215, liite 'kehnous'; Keuruun Tk 28.3.1885, §159; Tk 3.4.1884, §228, liite 'keuruulta oli kotoisin'.
[99] JyMA Keuruun Tk 9.4.1883, §157.
[100] JyMA Keuruun Sk 22.10.1885, §208.
[101] JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221. Työn suhteen tapaamisesta ks. myös Niiranen 1986, s.119-136.
[102] JyMA Keuruun Tk 12.4.1883, §233; Tk 17.3.1885, §11.

misessä. Samassa kylässä asuneiden kohdalla(11 kappaletta) tällainen oletus olisi vielä todennäköisempää.

Arkisen työnteon tai samassa paikassa asuminen lisäksi oli myös muita mahdollisuuksia tavata toisen sukupuolen edustajia. Yöstely-perinne oli Keuruulla vahva; peräti kolmessatoista elatustapauksessa suoraan tai epäsuoraan viitattiin'tyttärissä käymiseen'.

2.2 Yöstely

Tutkimuskirjallisuudessa korostetaan usein maaseudun nuorison tutustumistilanteeksi ja mahdollisen aviokumppanin löytämiseksi *yöstelyä*. Käytännössä yöstely tarkoitti sitä, että kesä- tai syysaikaan naimattomat miehet yhdessä tai erikseen kävivät vierailulla niissä tiloissa, joissa nuoret naimattomat naiset viettivät erillään muusta väestä öitään (esimerkiksi aitat ja luhdit). *Joukkoyöstelyssä* useampi mies osallistui vierailuun, minkä tuloksena kuitenkin yksi mies jäi naisen luokse ja hänestä saattoi tulla myöhemmin naisen vakituinen kumppani. *Yksittäisyöstelyssä* mies kävi öiseen aikaan yksin joidenkin naisten luona.[103]

Yöstelyä voidaan pitää eräänlaisena yhteisön hyväksymänä, mutta kuitenkin säätelemänä tapahtumana, jonka tarkoitus oli tuottaa avioliittoja. Parinmuodostusprosessinhan täytyy aina sisältää tiettyjä yhteisesti hyväksyttyjä konventioita, joiden puitteissa parisuhteita(avioliittoja) voidaan muodostaa. Yöstelylläkin oli virallisesti monia säännöllisiä muotoja; miehet olivat liikkeellä pääsääntöisesti lauantai- tai sunnuntai-iltaisin ja kerralla voitiin käydä useissa eri yöstelypaikoissa. Naiset osasivat usein odottaa tulijoita ja sisälle pääsyssä oli tiettyjä sääntöjä: piti koputtaa esimerkiksi tietyllä tavalla tai lausua sisäänpääsyrunoja.[104]

Yhdessätoista todistajanlausunnossa puhutaan suoraan 'yöstelemisestä', 'yöjalassa käymisestä' tai 'tyttärissä käymisestä'. Torpantytär Hilda Matintytär Aution kutsuma miestodistaja kertoi menneensä *"wastaajan kanssa yhtenä iltana tyttäriin kantajan luokse, joka makasi eri huoneessa kotonaan Aution torpassa".* Yöstelyn kautta kantaja ja vastaaja olivat tapailleet myös kesti Johanna Abrahamintytär Taipaleen tapauksessa. Nikkari Fredrik Ahonen oli käynyt Taipaleen talossa työskennellessään Marianpäivän aikaan 1879 "*yhtenä yönä yöjalassa"* Mäenpään torpassa, jossa kantaja asui.[105] Suoraan

---

[103] Nieminen 1993, s.20; Niiranen 1986, s.136; Sarmela 1969, s.155-156, 159.
[104] Nieminen 1993, s.20; Sarmela 1969, s.155, 165-167.
[105] JyMA Keuruun Sk 30.10.1882, §84; Tk 13.4.1883, §263.

yöjalassa käymisestä puhui myös todistaja renki Sewerus Wuohimäki, joka vastaajan tuottamana todistajana kertoi, että hän oli edellisenä syksynä mennyt asiaan vedetyn Matti Simsiön – jota vastaaja syytti lapsen oikeaksi isäksi – kanssa 'yöjalkaan' Multamäen aittaan, jossa kantaja oli oleillut.[106]

Yöstelyä on hankalaa tarkastella empiirisesti, koska se viittaa johonkin selvästi tiedostettuun ja säänneltyyn tapaamismuotoon. Käytännössä kuitenkin Keuruulla todistajanlausuntojen perusteella voidaan yöstelyksi nimittää kaikenlaista ulkopuolisten miesten yöaikaan naimattomien naisten luona käymistä ja tapaamisyrityksiä.[107] Kolmessatoista todistajanlausunnossa ei puhuttukaan suoraan yöstelystä, vaan pelkästään tuotiin esiin miesten yövierailut. Kaarle Kortemäen oli nähty usein kesällä 1881 *"yöaikoina(...)tavoittamassa kantajaa"*. Myös Erland Soidinmäki oli käynyt yhtenä iltana *"parvella kantajan luona"*.[108]

Keuruulla yöstelyllä oli monenlaisia käytännön muotoja. Pariskunta sai viettää yön kaksistaan, jos naimaton nainen asui esimerkiksi aitassa. Kesti Linus Jussila, kertoi nähneensä puotipalvelija Juho Kauton *"öillä useinkin juoksevan kantajan aitassa"*. Jussilan käytyä kerran itsekin *"tyttöjen kanssa pakinoimassa, oli Kautto jäänyt maata kantajan viereen"*.[109]

Joskus yöstelyvieras joutui kuitenkin jakamaan saman tilan muiden kanssa. Kesti Juho Juhonpoika Pekkalan tultua eräänä yönä kantajan kotiin *"tyttäriin"*, erään torpantyttären oli täytynyt muuttaa sängyn viereen makaamaan, kun vastaaja *"meni suorastaan kantajan viereen sänkyyn"*.[110] Muutamissa tapauksissa myös toinen yöstelyretkellä mukana ollut mies oli jäänyt samoihin tiloihin makaamaan.

Yöstely oli siis tavallinen maaseudun nuorison seurustelumuoto ja parinmuodostuksen kanava, jossa naiselle tarjoutui monia ehdokkaita mahdollisen puolison valitsemiseksi. Yöstelyä voikin pitää osoituksena nuorison oman päätäntävallan kasvusta puolison valinnassa.[111] Sewerus Wuohimäki todisti, että asuessaan kesällä 1885 Multamäen tienoilla, *"juoksi kantajan luona kosolti poikia yöjalassa*". Naisen suorittama valitseminen saattoi olla jopa fyysistä, sillä esimerkiksi kesäajalla 1881 kävi kantajan *"kokkiin pyrkimässä paljokin poikia, mutta wierasmies*(todistaja) *ei nähnyt muitten pääsevän*

---

[106] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.
[107] Lisäksi sellaisten elatustapausten kohdalla(puolet aineistosta, 25 kappaletta) joissa osapuolten suhde toisiinsa pelkistyy ainoastaan tietoon, että he olisivat olleet samasta kylästä, eri kylästä tai eri pitäjästä, voi myös pitää parinmuodostuksen tai tutustumisen lähtökohtana mahdollisesti jonkinlaista yöstelyä.
[108] JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221.
[109] JyMA Keuruun Tk 15.3.1888, §99.
[110] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §257.
[111] Nieminen 1993, s.21; Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.102-103.

sinne sisälle kuin edellä mainitun Taavetti Saarimäen", jota vastaaja syytti lapsen oikeaksi isäksi.[112] Useiden mahdollisten yöstelykumppaneiden mainitseminen käräjillä oli omiaan sekoittamaan näkemyksiä lapsen isästä, joten yöstelystä kertovien todistajien tuominen oikeuteen oli vastaajalta taktinen ja omaa asemaa mahdollisesti helpottava veto.

Millainen oli sitten yöstelyn seksuaalinen aspekti? Tutkimuskirjallisuuden mukaan yöstely olisi sisältänyt tiukkoja käyttäytymissääntöjä, jotka olisivat estäneet tutustumistilanteen johtamisen sukupuoliyhdyntään. Kahdenkeskinen tapaaminen sisälsi yksityiskohtaisia sääntöjä nukkumisesta, vaatteiden riisumisesta ja koskettamisesta, joiden rikkomista olisi nuorisoyhteisössä pidetty raskauttavana.[113] Lukkarisen mukaan yöstelystä seurasi vain harvoin 'epäsiveellisiä seuraamuksia', mikä olisi johtunut 'korkeasta siveystasosta ja tiedostetusta negatiivisesta yleisestä mielipiteestä'[114].

Tiukat säännöt kertovat yhteisön(ja tutkijoiden) käsityksestä, että miehen ja naisen keskenään jättäminen voisi helposti johtaa sukupuoliyhdyntään. Lisäksi säännöt voidaan nähdä merkkinä siitä, että yöstelyn olisi pitänyt olla yhteisön kannalta selkeän seksuaalivapaata[115]. Tällöin myöhemmässä tutkimuksessa yöstely onkin voitu nähdä pelkästään avioliittojen tuottamisen säännönmukaisena kanavana ja samalla jättää sivuun naimattoman seksuaalisuuden mahdollisuus[116].

Keuruulla yöstely oli kuitenkin monissa tapauksissa selkeän seksuaalista. Peräti kymmenessä yöstelyyn liittyvässä todistajanlausunnossa kaikkiaan 24:stä (todistajanlausunnot liittyvät seitsemään elatustapaukseen kolmestatoista) kerrottiin suoraan tai epäsuorasti seksuaalisesta kanssakäymisestä. Abrahan Eriikanpoika todisti syyskäräjillä, että mentyään vastaajan kanssa yhtenä iltana tyttäriin kantajan luokse, joka makasi eri huoneessa kotonaan Aution torpassa, "*oli wastaaja ruvennut maata kantajan viereen sänkyyn, waan vierasmies lattialle, jossa hän sitten kuuli kuinka sänky rutisi niin kuin 'naidessa', mutta ei nähnyt pimeässä mitä siellä oikein tehtiin"*. Kesti Evert Rahikainen puolestaan kertoi, että vastaaja oli todistajalle puhunut käyneensä Mäenpään saunassa ja pitäneen siellä lihallista yhteyttä kantajan kanssa.[117] Kansakoulunopettaja Erland Saarinen puolestaan oli todistuksensa mukaan monesti jälkeenpäin "*kehoittanut wastaajan*

---

[112] JyMA Keuruun Sk 7.11.1882, §249; Sk 4.11.1886, §248.
[113] Nieminen 1993, s.21; Sarmela 1969, s.167-176
[114] Lukkarinen 1933, s.97-98, alaviite 31.
[115] Sarmela 1969, s. 173.
[116] Pohjola-Vilkunan mukaan 'perinnetutkimus seurustelu-, yöstely- ja häätavoista kertoo lähinnä siitä, miten traditioiden piti tapahtua, eikä niinkään siitä vaihtelevuudesta, miten ihmiset tosiasiassa elivät avioottomine lapsineen ja sukupuolisuhteineen ilman avioliiton siunausta'.(Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.117.).
[117] JyMA Keuruun Sk 30.10.1882, §84; Tk 13.4.1883, §263.

omistamaan kantajan lasta omakseen, niin wastaaja ei juuri sitä kieltänytkään, vaan kuitenkin aina vastannut kiertelemällä".[118]

Yhdynnällinen aspekti oli siis selvästi olemassa. Esimerkiksi Pohjanmaalla, jossa yökosinta oli erittäin yleistä, melkoinen osa yöpareista eli ennenaikaisessa sukupuolisuhteessa[119]. Myös Sarmelan tutkimuksen mukaan osa miehistä oli selkeästi hakemassa seksuaalisia kokemuksia. Suhtautuminen seksuaaliseen kanssakäymiseen vaihteli kuitenkin selvästi alueittain.[120] Laitisen mukaan Keski-Suomen eteläosien ja Keurusseudun menestys 'syntitilastossa' voisikin selittyä hämäläisesti yöjuoksuperinteestä[121],

Miten tällaiseen selkeään, yöstelyn puitteissa tapahtuvaan seksuaalitoimintaan sitten suhtauduttiin? Todistajanlausunnoista ei löydy viitteitä suoranaisesta paheksunnasta, mikä tietenkin kertoo enemmän siitä mitä todistajilta haluttiin kuulla, kuin että paheksuntaa ei olisi esiintynyt. Normien tasolla paikallisyhteisö, ja varsinkin kirkko, piti tapahtunutta sukupuolista kanssakäymistä yleensä pahana, jos yhteisön sääntöjä rikottiin avoimesti.[122]

Suomen naisyhdistyksen eri maaseutupaikkakunnilla – esimerkiksi Jämsässä – järjestämissä 'Kodin päiväksi' kutsutuissa luentotilaisuuksissa yöstelyä pidettiin, yleisön keskustelussa, tärkeimpänä syynä 'siveellisten käsitteiden hairahtumiseen'[123]. Todennäköisesti esiaviollista seksuaalista toimintaa ei kuitenkaan ainakaan suoranaisesti paheksuttu, kunhan yöstelykumppaneiden elämä olisi myöhemmin johtanut avioliittoon, ja jos nainen ei ollut sukupuolisessa kanssakäymisessä useampien kuin yhden miehen kanssa. Tyttö saattoi jopa pitää häpeänä, jos hänellä ei käynyt poikia.[124]

Yöstelyyn kohdistettiin paheksuntaa enemmänkin maaseudun ulkopuolelta: sivistyneistöltä ja naisliikkeiltä. Muun muassa naisyhdistykset kritisoivat 'öitsemistä', koska se heidän mielestään johti sukupuoliseen kanssakäymiseen. 1800-luvulla 'yöjuoksu' ja maaseudun siveellisyysolot laajemminkin joutuivat sivistyneistön sukupuolimoraalikes-

---

[118] JyMA Keuruun Tk 11.5.1881, §346.
[119] Lukkarinen 1933, s.15-16.
[120] Sarmela on taulukoinut erikseen %-osuudet muun muassa seksiä hakeneistä miehistä, naisen seksuaalisen halukkuudesta ja yöstelytapauksista, joiden ensisijainen tarkoitus oli yhdyntä.(Sarmela 1969, s.170.).
[121] Laitinen 1988, s.75. Laitinen viittaa tässä todennäköisesti aviottomien lasten suureen suhteelliseen lukuun Keuruulla
[122] Löfström 1999(a), s.139. Karttusen mukaan Keuruun seurakunnassa jäsenten siveellisen elämän valvontaa siirrettiin 1800-luvulla yhä enemmän kodeille, sillä 'vuonna 1867 jätettiin isäntien omaksi tehtäväksi ilmoittaa vallesmannille perheväkensä yöjuoksut klo 7:n jälkeen varsinkin Mikkelin aikaan'.(Karttunen 1978, s.51.). Ks. Wallinheimo 1910, s.289-290. Oman alkuperäisaineistoni kautta kirkon suhde yöjuoksuihin ei tule kuitenkaan sen tarkemmin esille.
[123] Rajainen 1973, s.98-99.
[124] Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla 1890, s.27. Odotetun avioliiton merkityksestä seksuaalisuudelle ks. Luku **IV**.2 ja yöstelystä vielä **V**.1.2

kustelussa voimakkaan kritiikin kohteiksi.[125] Aikalaissivistyneistön teksteissäkään ongelma ei kuitenkaan ollut aina seksuaalinen kanssakäyminen sinänsä vaan epäsuoremmin se, että yleisenä käytäntönä olleet yöjuoksut eivät aina päättyneet häihin[126].

Millainen oli sitten työnteon, yhdessä asumisen tai yöstelyiden kautta muodostuneen seksuaalisuuden konkreettinen tila ja tapahtuma?

2.3 Seksuaalisuuden paikka

Tila ja asumiskäytännöt ovat tärkeitä selittäviä tekijöitä seksuaalisuuden tutkimuksessa[127]. Täten onkin positiivista, että todistajanlausunnot liittyen väestön yöpymiskäytäntöihin ja mahdollisen fyysisen aktin paikkaan, ovat hyvin laajoja ja deskriptiivisiä. Paikan ja tilan runsas kuvailu johtuu siitä, että elatustapauksen ratkaisemiseksi vaadittiin näyttöä itse sukupuolisuhteesta.

Todistajanlausuntoja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että niiden tarkoituksena oli osoittaa käräjäosapuolten olleen ajalla ennen lapsen syntymää joko varmasti tai mahdollisesti seksuaalisessa kanssakäymisessä keskenään. Täten seuraavassa ei tarkastella pelkästään tapahtuneita yhdyntöjä ja tapahtumapaikkoja, vaan naimattoman seksuaalisuuden tilan ja paikan mahdollisuutta.

Todistajanlausunnoista liittyen sukupuolisuuden tilaan vaadittiin, että todistajat olivat itse olleet paikalla. Tällöin ylikorostuu helposti juuri yhteisten tilojen osuus suhteessa kaikkeen kuviteltavissa olevaan seksuaalisen toiminnan miljööseen, sillä tutkimuksen tavoittamattomiin jää sellainen toiminta, joka tapahtui ilman näkijöitä tai kuulijoita.

Päiväsaikaan tapahtuva miehen ja naisen välinen kanssakäyminen oli seksuaalijännitteistä, mutta tuomiokirjojen perusteella siitä puuttui yhdynnällinen aspekti. Tahvo Aholan mukaan vastaaja ”*oli leikkuuaikaan 1881 mennyt siihen kokkiin, missä kantaja yksinään makasi ja viipynyt siellä kantajan kanssa kahden kesken vähän aikaa, muttei kovin kauan”.* Samassa todistuksessa mainittiin myös, että vastaaja oli käynyt kantajan kokissa toisenkin kerran, mutta todistajan mentyä kohta sinne itse perässä, oli hän tavannut asianomaiset puhumassa lattialla.[128] Ruotsissa nukuttiin monesti navetan ylisillä ja nuo-

---

[125] Rajainen 1973, s.94-100; Räisänen 1995, s.54. Aikalaisteksteistä esim. Furuhjelm 1905, s.4-6.
[126] Esim. Furuhjelm 1905, s.4-6..
[127] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s. 82.
[128] JyMA Keuruun Sk 7.11.1882, §249.

ret saivat olla siellä rauhassa vanhempien katseilta. Tällöin toisiinsa tutustuminenkin oli helpompaa.[129]

Vaikka todistajat eivät monesti osanneet sanoa varmaksi sukupuoliyhteyttä, niin jotain oli ainakin saattanut tapahtua. Kesti Jeremias Landgrenin mukaan eräistä häistä palatessa helluntain aikaan 1881, kantaja oli poikennut metsään seppä Abraham Kalliohuttulan kanssa. Samanlainen ulkoilma-aspekti tuli esiin myös itsellinen Lydia Kollinin tapauksessa. Todistaja oli käynyt vastaajan pyynnöstä käskemässä kantajaa, joka oli ollut sillä hetkellä lehmiä lypsämässä, ”*wastaajan puheille metsään, johon kantaja seurasikin wierasmiehen myötä ja sitten jäi sinne kahden kesken kantajan kanssa istumaan. Muuta ei”*.[130]

Ulkopuoliset pääsivät joskus sattumalta todistamaan päiväsaikaan pariskunnan hellää yhdessäoloa. Todistaja oli paimenessa ollessaan tavannut torpparinpoika Herman Adaminpoika Mäkelän aitan vieressä makaamassa Amanda Simbergin rinnalla, ”*pitäen käsi vartensa hänen kaulansa ympäri”*. Hilda Kolkkama puolestaan oli maannut renki Sakari Anttosen kanssa heinäkasan päällä Wiikin talon navetassa.[131]

Yö-ajalla seksuaalinen aspekti tulee selkeämmin esille. Talonemäntä Mari Saxbergin ja Ylioppilas Kaarle Jukolan leikkuutalkoista palaamisessa oli ollut selkeä seksuaalinen tavoite. Todistajan mukaan he olivat menneet yhdessä Ollilan taloon siten, että *”oli wastaaja ottanut kantajata kiinni kädestä ja taluttanut ylös pytingin rappusia*”. Todistajan palattua myöhemmin yöllä muita saattamasta takaisin Ollilaan, oli kantaja tullut talosta ulos ja puhunut seuraavana päivänä, että ”*hänelle tuli sinä yönä tuhannen markan vahinko”*.[132]

Selvästi suurin osa elatustapausten todistajanlausunnoista keskittyy kuitenkin useampien ihmisten nukkumatiloissa vietettyihin öihin. Vielä 1900-luvun vaihteessa sosiaalinen asema ei jakanut ihmisiä erillisiin fyysisiin tiloihin ja etenkin palvelusväki asui yleensä samassa tuvassa, eikä jakoa sukupuolten mukaan ollut olemassa. Kollektiivinen asuinkäytäntö olikin naiselle suotuisa elatuskanteen kannalta.[133]

Todistajanlausuntojen selkeästi yleisin piirre on, että asianosaisten kerrottiin nähdyn makaamassa samassa sängyssä. Esimerkiksi torpparintytär Kristiina Henrikintytär kertoi, että hän oli nukkunut kantajan kanssa eri sängyssä samassa huoneessa ja vastaaja Otto Leinonen oli nukkunut kantajan vieressä. Useampi todistaja puolestaan oli nähnyt

---

[129] Frykman 1984, s.152.
[130] JyMA Keuruun Sk 7.11.1882, §249; Tk 3.4.1884, §221.
[131] JyMA Keuruun Tk 10.5.1881, §329; Sk 22.10.1885, §208.
[132] JyMA Keuruun Tk 9.4.1883, §157.

kesti Hilda Kolkkaman ja talonpoika Abraham Wiikin makaavan samassa sängyssä: ”*milloin kantajan, milloin wastaajan sängyssä, jotka sängyt olivat samassa huoneessa”*.[134] Vastaajaksi käräjille haastettu renki Juho Ewaldinpoika Wass kirjoitti vastineessaan, että *”hän oli saanut kuulla itsellismies Otto Moision olevan makaillut Miinan kanssa kahden kesken, - samassa sängyssä ja yhden peitteen alla”*. Wassin mukaan Moisio olisi jopa palkannut Miinan vierustoverin menemään pois.[135] Maaseudun asuinrakennuksissa samassa sängyssä nukkuikin usein monta ihmistä.

Sänky ei kuitenkaan ollut ainoa paikka missä mies ja nainen pystyivät viettämään yhteistä aikaa. Piika Leena Juhontytär Murtomäki kertoi tavanneensa eräänä yönä syystalvesta 1877 *”asianomaiset täydessä ’työssä’ Murtomäen asuintuvan penkillä”*.[136] Lisäksi lattialle oli usein tehty väliaikaisia nukkumapaikkoja[137]. Toukokuussa 1881 torpparinpoika Taavetti Saarimäki oli ensin ruvennut maata vastaajan viereen lattialle, mutta *”kun siinä makasi muitakin, niin kantaja oli muuttanut sijansa penkille pöydän taakse ja TS mennyt sinne perässä, jossa sitten makasivat lopun yötä kahden kesken”*.[138]

Usein vastaajan kerrottiin hakeutuneen aktiivisesti kantajan viereen. Adiel Saukkomäki oli alun perin maannut Saukkomäen torpan asuintuvassa Immanuel Juhanpojan kanssa samassa sängyssä. Todistajan mukaan toinen heistä oli lähtenyt hetkeksi aikaa kantaja Amanda Simbergin sänkyyn ja palannut sieltä kohta takaisin. Samalla tavalla todisti myös Kristiina Nyman, eikä hänkään ollut erottanut, kuka oli ollut kyseessä, koska ”*yö oli pimeä”*. Itsellinen Hanna Samuelintytär oli kevättalvella 1882 asunut samassa huoneessa kantajan kanssa, jossa vastaaja oli käynyt tätä usein tapaamassa, *”jääden silloin tällöin yöksikin, jolloin aina makasivat molemmat samassa sängyssä”*.[139]

Tarkasteltaessa edellä seksuaalisuuden fyysistä miljöötä, on tullut jo selville, että fyysinen tila jouduttiin usein jakamaan muiden kanssa. Mikä oli sitten naimattomien ihmisten seksuaalisuuden tila suhteessa toisiin ihmisiin, ulkopuolisiin? Oliko yksityisyydelle ollenkaan tilaa, ja miten muut ihmiset suhtautuivat samassa tilassa tapahtuvaan aktiin? Pyrkivätkö pariskunnat peittelemään toimintaansa?

---

[133] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.44, 76-77. Asuinmiljööstä esim. Talve 1990, s.37-48.
[134] JyMA Keuruun Sk 12.12.1881, §311; Sk 22.10.1885, §208.
[135] JyMA Keuruun Tk 19.3.1884, §16, liite ’B16’.
[136] Pohjola-Vilkuna 1995, s.77(a); JyMA Keuruun Sk 23.10.1883, §48.
[137] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.77. Yhdyntäpaikoista tarkemmin esim. Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.76: Taulukko 8; Jansson 2002, passim.
[138] JyMA Keuruun Sk 7.11.1882, §249.
[139] JyMA Keuruun Tk 10.5.1881, §329; SK 9.9.1884, §88.

III Seksuaalisen toiminnan miljöö ja ulkopuoliset

1 Mahdollisuudet intiimiin yksityisyyteen

1.1 Toistuva kohtaaminen ulkopuolisten kanssa

Länsimaissa ja kristinuskossa sukupuolista kanssakäymistä on pidetty yksityisenä kokemuksena ja pyritty aktin ajaksi eristäytymään muista.[140] Kuitenkin asuinympäristö, ja tavat ovat pitkälti määritelleet seksuaalisuuden tilaa ja ahtaasti asuttaessa yksityisyyttä ei ollut välttämättä saatavilla. Maaseudulla ihmisten asumista luonnehtikin julkisuus ja läheisyys suhteessa toisiinsa. Ihmiset esimerkiksi nukkuivat pääasiassa samassa tilassa, tuvassa.[141]

1800-luvun maaseudulla ihmisten (seksuaalista) yksityisyyttä oli kaventamassa muiden ihmisten läsnäolo ja tarkkailu; kantajien elatusvaatimuksia vahvistamaan saatiinkin käräjille lukuisia silminnäkijöitä kertomaan pariskuntien yhteiselosta. Tässä luvussa tarkastellaan katseen kohteina olleiden pariskuntien näkökulmasta sitä, millaiset puitteet lähtökohdiltaan vähäinen mahdollisuus yksityisyyteen antoi heidän käyttäytymiselleen Keuruulla 1880-luvulla. Vaikka normit ja tavat säätelivätkin seksuaalista kanssakäymistä, naisten ja miesten nukkuminen samassa tilassa vaikutti seksuaalisuuden tapakulttuuriin: fyysinen läheisyys loi mahdollisuuksia seksuaalikontakteille[142].

Nukkumatiloissa ei pariskunnilla siis ollut liiemmin yksityisyyttä[143]. Useampi todistaja kertoi nähneensä torpantytär Lydia Manuntyttären ja ihtellismies Jeremias Kaarlenpoika Liukon makaavan samassa sängyssä. Taavetti Sakarinpoika taas oli puolestaan mennyt vastaajan kanssa kantajan huoneeseen, jossa *”wastaaja oli ruvennut pitkäkseen valittajan viereen hänen sänkyynsä”*. Myös toinen todistaja oli nähnyt pariskunnan eräänä sunnuntaipäivänä ”*makaavan Liukon talon kyökissä samassa sängyssä”*.[144]

Itsellinen Hanna Samuelintytär kertoi asuneensa samassa huoneessa kantajan kanssa, jossa ”*vastaaja kävi usein kantajata tapaamassa, jääden silloin tällöin yöksikin, jolloin aina makasivat molemmat samassa sängyssä, kerran aamuun asti”*. Tyypillinen yöllinen käytösmalli olikin hakeutua toisen viereen, mikä peittelystä huolimatta ei jäänyt

---

[140] Niiranen 1986, s.210; Weeks 1983, s.12.
[141] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.76.
[142] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.83.
[143] Norbert Eliasin mukaan yksityisestä makuuhuoneesta on tullut yksi intiimimpiä alueita ihmisen elämässä.(Elias 1978, s.163.).
[144] JyMA Keuruun Tk 31.3.1880, §165; Sk 19.10.1880, §61.

muilta paikallaolijoilta huomaamatta. Torppari Juho Leppänen oli todistajana olleen työmies Heikki Palojärven nukkuessa lähtenyt tämän vierestä, mutta todistajan jo herättyä tullut *”sieltäpäin, missä kantaja makasi, ja koluutti pimeässä kompuroidessaan jalkoja ym. mitä eteen sattui”*.[145]

Muiden ihmisten läsnäolon lisäksi ajoittainen yksityiseen tilaan ja hetkeen pääseminen saattoi osoittautua väliaikaiseksi, koska lukitsemattomiin tiloihin saattoivat muut tulla yllättäen. Lydia Manuntyttären tapauksessa eräs todistaja ”*tullessaan Liukon torppaan oli nähnyt asianosaiset, jotka olivat kahden kesken tuvassa keikkuvan yhdessä sängyssä”*. Eräässä toisessa elatustapauksessa Otto Wikman kertoi tavanneensa asianosaiset makaamassa samassa sängyssä Kivijoen torpassa.[146]

Asianosaiset saattoivat yksityisyyden puutteeseen kyllästyneenä joskus suhtautua muihin ihmisiin torjuvasti, antaen ymmärtää että oltaisiin oltu mieluummin rauhassa. Renginvaimon käydessä Ollilan asuinhuoneiston kokilla, oli ”*huomannut kantajan ja vastaajan siellä paraillaan makaavan samassa sängyssä, josta kantaja hypähti ylös ja moitti todistajaa siitä, että tuli heitä säikäyttämään”*.[147]

Syyskäräjillä 1887 renki Aleksius Selin kertoi että hän oli kiusannut Saarijärven reservikomppanian harjoituksissa Aleksius Uitamoa, siitä että oli nähnyt tämän edellisellä heinäkuulla poikkeavan häistä palatessaan kantajan kanssa metsään. Selinin mukaan Uitamo oli tällöin sanonut, että *”jos sinä piru sen näit, niin minä tapan sun”*.[148] Miehille ulkopuoliset olivat huono asia, koska raskauden sattuessa näiden todistukset käräjillä olisivat voineet olla raskauttavat. Pelko mahdollisesta elatussyytteestä on voinut olla Aleksiuksen tiuskaisun takana.

Toisessa vastaavassa esimerkissä piika Lydia Juhontytär Manninen kertoi sängyssä maatessaan kuulleensa toisella puolella seinää ”*sängyn narisevan siten kun lihallista yhteyttä pidettäissä useimmiten tapahtuu*”. Lydia oli ollut selkeä todistaja sukupuoliyhteydessä; hän oli sekä nähnyt kuka meni kantajan sänkyyn, että kuullut mitä siellä tehtiin. Miestä tilanne oli kuitenkin häirinnyt, sillä tämä oli seuraavana aamuna kutsunut Lydian kahville ja kieltänyt ”*muille puhumasta mitä vierasmies oli huomannut*”.[149]

Mutta huolimatta huonoista mahdollisuuksista, yksityisyyteen kuitenkin pyrittiin ja maaseudun elämä ja miljöö saattoivat antaa mahdollisuuksia intiimille yksityisyydelle.

---

[145] JyMA Keuruun Sk 9.9.1884, §88; Sk 29.10.1886, §189.
[146] JyMA Keuruun Sk 5.11.1879, §307; Tk 27.4.1881, §89.
[147] JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249.
[148] JyMA Keuruun Sk 29.10.1887, §167.

1.2 Pyrkiminen yksityiseen tilaan – pois muiden silmistä

Saarijärven käräjäkunnan tuomiokirja-aineiston perusteella Pohjola-Vilkuna on todennut, että *”luvaton erotiikka haki sijansa mahdollisuuksien mukaan yksityisyydestä, esimerkiksi ulkorakennuksista ja päiväsaikaan talosta, jolloin muu väki oli ulkona”.*[150] Monissa tapauksissa paikallinen kollektiivinen elämänpiiri kuitenkin sai aikaan, että itse yksityisyyteen vetäytymisen tilanne ehti paljastaa ulkopuolisille, että kyseessä olevilla ihmisillä oli keskenään jotakin tekemistä.

Eräässä tapauksessa todistaja oli eräänä iltana kävellyt kantajan kanssa maantiellä, jolloin he olivat tavanneet vastaajan, ”*joka sen kanssa hetken keskusteltua jätti todistajan ja vei kantajan mukanaan metsään”.* Eläkevaimo Agneta Mikkola oli puolestaan saanut samalta pariskunnalta selväsanaisia vihjeitä heidän rauhaan jättämisestä. Agneta oli kantajan pyynnöstä tullut Ollilan taloon hieromaan tätä, kun *”saapui myös vastaajakin kantajan huoneeseen ja istuivat yhdellä kirstulla vähän aikaa, kunnes kantaja käski todistajaa menemään tiehensä, sillä hieromisesta ei sillä kertaa tulisi mitään”.*[151]

Vaikka yksityiseen intiimiin tilaan pääseminen oli hankalaa, siihen kuitenkin pyrittiin. Peittely ei kuitenkaan aina onnistunut. Esimerkiksi torppari Juhana Rantila oli noustessaan omalta yösijaltaan pyytänyt Juhana Hoskaria makaamaan siinä sillä aikaa kun hän itse kävisi Moisiossa. Hoskarin mukaan vastaaja ”*meni kuitenkin suoraa tietä Halkomannilan tuvan, jossa kantaja tavallisesti makasi, porstuaan eikä ainakaan äkkiä sieltä palannut”.* Hoskari kertoi myös, että vastaaja oli eräänä loppiaisaamuna 1884 vienyt kantajan jonnekin mukanaan.[152]

Yhteisessä nukkumatilassa saatettiin myös malttaa ensin odottaa muiden nukahtamista, ennen kuin toisen iholle mentiin. Syyskäräjillä 1886 todistaja kertoi kuinka oli öisin kuullut kuinka sängystä ovensuun puolelta, jossa kaksi renkiä olivat maanneet, ”*toinen niistä (...) tuon tuostakin hiipi lattian poikki piikojen sänkyyn, jossa kantaja makasin toisen piian kanssa”.* Eräänä yönä toinen ”*renkilöistä* (…) *meni varpaillaan piikojen sänkyyn”.* Kantajana elatustapauksessa toiminut kesti Ida Joelintytär ei ollut kuitenkaan ollut kovin vakuuttunut tilanteen yksityisyydestä, sillä todistaja mainitsi sängystä kuuluneen ”*hiljainen supatus ja kantajan varoittava ääni sanovan ’muut kuulevat’”.* Yölli-

---

[149] JyMA Keuruun Tk 7.4.1880, §289.
[150] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.77. Naimattomien ihmisten seksuaalisuuden hyväksyttävyydestä ks. luku **IV**.
[151] JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249.
[152] JyMA Keuruun Sk 9.10.1885, §14.

nen hiiviskelijä oli vielä uudelleen herättänyt todistajan hiipiessään myöhemmin takaisin sänkyynsä ovensuuhun.[153]

Tuomiokirjojen kautta on hieman ristiriitaista tutkia yksityisyyttä, sillä todistajanlausuntojen olemassaolo itsessäänhän kertoo siitä, että ainakaan kyseisissä tilanteissa yksityisyyttä ei olisi ollut. Täten ne peittelytavat jotka onnistuneesti takasivat yksityisyyden, eivät ole jääneet lähteiden muodossa historiantutkimuksen käyttöön. Todistajanlausuntojen ansiosta voidaan kuitenkin selvästi sanoa, että Keuruun naimattoman ihmiset pyrkivät yksityisyyteen; intiimiä yksityiseloa tai sen mahdollisuutta todistaneet ulkopuoliset pääsivät/joutuivat tilanteeseen kuitenkin yleensä sattumalta. Millainen oli sitten se muista ihmisistä ja yhteisistä tiloista erillinen tila/paikka, johon pariskunnat olivat Keuruulla pyrkineet?

Edellä on jo parissa esimerkissä mainittu yksityisyyden tilaksi metsä. Eräässä tapauksessa todistaja oli kesällä 1885 nähnyt vastaajan pitkällään tien vieressä, josta tämä todistajan paikalle tullessa oli 'loikahtanut' takaisin tielle ja *"kohta tuli siihen myöskin kantaja metsästä samalta puolelta tietä".* Todistaja oli erään toisenkin kerran tavannut asianosaiset kahden kesken metsässä tienvieressä. Vaikka metsä itsessään tarjosi yksityisen tilan miehelle ja naiselle olla yhdessä, niin sinne pyrittiin menemään erikseen, paljastumatta. Otto Wikman oli nähnyt kesällä asianosaisten menevän torpan lähellä olevana metsään, *"yksi ensin ja toinen sitten".*[154]

Rakennuksista tarjosivat intiimiä tilaa lähinnä talojen tuvat ja aitat joissa nukuttiin, mutta pariskunnat pyrkivät hakemaan omaa yksityistä tilaansa myös muista ulkorakennuksista. Parissa tapauksessa puhuttiin saunasta, joista toisessa oli nähty *"niiden menevän kahden kesken saunaan, josta he eivät ainakaan kohdakkoin palanneet".*[155]

Eräässä huoruustapauksessa puolestaan useampikin todistaja kertoi heinätallista. Torpparintytär kertoi syytettyjen kahden kesken menneen miehen omistamaan heinätalliin ja 'kotvasen aikaa' siellä viivyttyään tulleen sieltä pois. Samansuuntainen oli seuraavilla käräjillä torpanpojan todistus hänen kerrottuaan, että vastaajien poikettua yhteen vastaajan heinätalliin, myöhemmin *"Selma Hytönen läksi ensin pois, vaan Juho jäi vielä laittelemaan housunnappiaan kiini, sekä pukemaan takkiaan, jonka oli riisunut päältäin, jälleen yllensä".*[156]

---

[153] JyMA Keuruun Sk 26.10.1886, §144.
[154] JyMA Keuruun Tk 23.3.1887, §79; Tk 27.4.1881, §89.
[155] JyMA Keuruun Sk 22.10.1885, §208.
[156] JyMA Keuruun Sk 1.11.1887, §211; Tk 17.3.1888, §118.

Edellä mainitun kaltaisia todistuksia on aineistossa kuitenkin melko vähän, joten ulkorakennuksissa tai luonnossa pystyttiin olemaan silminnäkijöiltä selvästi paremmin rauhassa[157]. Joskus pariskunnalla oli päärakennuksen puitteissa yksityinen huone mutta tällainen järjestely oli yleensä harvinaista. Talollisenpoika Viktor Samulinpoika Järvenpää oli tullut kantajan(talollisentytär) kotiin Kupanmäkeen eräänä yönä ja he olivat sulkeutuneet yksityiseen huoneeseen, jossa ”*he makasivat lukittujen ovien takana aamuun asti”*.[158]

Eräässä huoruustapauksessa kerrottiin, että kun kantaja oli ollut poissa kotoa, *”olivat wja ja Erika Staven vetäneet sen kiinni ja oleskelleet kahden kesken kammarissa* ”. Kyseessä olevassa tapauksessa maakauppiaan vaimo Karoliina Abrahamintytär Häkkinen syytti miestään Samuel Häkkistä sekä konkurssista että huoruudesta, heidän kaupassaan puotipalveluksessa olleen naisen(Staven) kanssa[159], ja piiloutuminen yksityiseen huoneeseen ulkopuolisten silmistä pois on täten ymmärrettävää.

Lastenelatustapausten todistajanlausuntojen perusteella ei voi suoraan päätellä, haittasiko seksuaalisuhteen osapuolia se, että ulkopuoliset näkivät ja/tai kuulivat tapahtuman. Pyrkiminen yksityisyyteen tosin antaa olettaa, ettei muita ihmisiä intiimiin tilaan kaivattu, mutta muuten kahden naimattoman ihmisen välinen toiminta ei paljastuessaan ollut välttämättä kuitenkaan häpeilemisen arvoinen.

Ainoa selvä esimerkki intiimin tilanteen paljastumisen häiritsevyydestä - lukuun ottamatta edellä mainittuja miesten suorittamia uhkailuja – löytyykin edellä esitetystä Samuel Häkkisen yhdistetystä huoruus- ja konkurssi-oikeudenkäynnistä. Todistaja oli oven läpi kuullut ”*hengityksestä ja liikunnoista että ne olivat siellä lihallisessa työssä”*. Ja kun asianosaiset ”*saivat asiansa ajettua, aukaisivat oven ja näyttivät hyvin punastuneilta ja häpeävän todistajaa”*.[160] Sukupuoliyhdynnän suorittajia ei siis tilanteessa hävettänyt niinkään itse aktin paljastuminen, vaan se että piika oli päässyt todistamaan naimisissa olleen miehen ja naimattoman naisen välistä seksuaalisuhdetta, rikoslain piiriin kuulunutta yksinkertaista huoruutta.

Naimattomien ihmisten yksityiselle (ja intiimille) yhdessäololle oli täten Keuruun maaseudulla 1880-luvulla mahdollisuuksia, mutta yleensä keskinäinen kisailu/hellyys tai jopa seksuaalinen kontakti toiseen sukupuoleen oli pakko suorittaa muiden ihmisten kanssa samassa tilassa. Koska intimiteettiä ei ollut tällaisessa tilassa paljoa jäljellä, pa-

---

[157] Ks. Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.81.
[158] JyMA Keuruun Tk 29.3.1886, §131.
[159] JyMA Keuruun Tk 30.3.1885, §173.
[160] JyMA Keuruun Vk 30.9.1884, §2. Tapausta selviteltiin useiden väli- ja normaalikäräjien ajan.

riskunnat eivät monesti yrittäneetkään peitellä omaa toimintaansa toisilta ihmisiltä, vaan toimivat usein hyvinkin avoimesti tuottaen paljon hyvää todistusaineistoa naisten myöhemmille lastenelatusvaatimuksille.

1.3 Muiden tietäen

Vanhassa agraariyhteisössä on nähty miesten ja naisten välillä vallinneen paitsi selkeä työnjako myös sosiaalinen ja emotionaalinen etäisyys. Eli sukupuolten katsottu kuuluneen nykyistä selkeämmin miehiin ja naisiin.[161] Tullakseen tunnistetuiksi selkeinä mies- ja nais-kategorian jäseninä, miehet ja naiset eivät kuitenkaan voineet pitää toisiinsa täydellisen konkreettista ja emotionaalista etäisyyttä. Sukupuoliyhdyntä oli ulkopuolisille selvä merkki oikeasta miehen ja naisen toiminnasta, mutta itse hellyyden osoittamisen[162] kanssa on ajateltu olleen enemmän hankaluutta.

Puhuttaessa miehen ja naisen välisestä hellyydestä agraariyhteisössä on yleensä esitetty, että keskinäinen käyttäytyminen olisi ollut hyvin pidättyväistä; fyysiset hyväilyt olisivat olleet kiellettyjä aikuisten kesken muiden nähden.[163] Hellyyden osoittamattomuus olisi täten maaseudulla ollut eräs tapa, jolla ulkopuolisten silmissä tuotettiin sukupuolieroa. Ihmisten elämä ei kuitenkaan ollut vailla hellyyttä ja rakkautta[164]. Tuomiokirja-aineistosta löytyykin useita esimerkkejä julkisesti osoitetusta hellyydestä, vaikka elatustapausten olemassaolo itsessään puhuisikin pariskunnan keskinäistä hellyyttä ja rakkautta vastaan.

Keskinäistä hellyydenosoittamista ei useinkaan pyritty erityisemmin peittämään ulkopuolisilta. Itsellinen Kristiina Handolin ja nikkari Abraham Ekonen olivat tulleet yhdessä Hakkosen taloon, jossa sitten todistajan läsnäollessa *”vuorotellen istuivat sylitysten keikkatuolissa”*. Eräässä toisessa tapauksessa todistajan oltua Juhannuksen edellä 1885 suutaroimassa vastaajan luona, oli nähnyt kantajan ja vastaajan tuolloin *”usein halailevan ja suutelevan toisiansa, vaikka todistajakin oli samassa huoneessa”*.[165] Huoruus- ja konkurssi- tapauksessa syytettynä olleet Samuel Häkkinen ja Erika Staven eivät olleet kuitenkaan pyrkineet peittämään suhdettaan. Todistaja oli nähnyt Samuelin pitä-

---

[161] Esim. Apo 1995, s.64.
[162] Maaseudun miehen hellyyden ja rakkauden – tosin väliaikaisen sellaisen - sanallisesta osoittamisesta kirjeen muodossa ks. Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.72-74.
[163] Apo 1995, s.64.
[164] Ks. Pohjola-Vilkuna 1995, s.70-72.
[165] JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249; Sk 27.10.1886, §160.

vän kätensä Erikan poveen ja koittaneen hänen paljaita rintojaan. Toinen todistaja oli puolestaan nähnyt siinä saunassa, jossa perheineen asui, Häkkisen hieroskelleen ja koitelleen Stavenin ruumista. Lisäksi *”syödessä olivat he koittaneet ottaa palaa toinen toisensa suusta”*.[166]

Parissa todistajanlausunnossa kerrottiin epäsuoremmin pariskunnan keskinäisestä seksuaaliviritteisestä toiminnasta. Kesti Ida Joelintyttären ja renkin Herman Hermanninpojan oli huomattu jo joulun tienoossa 1884 ruvenneen ’kisailemaan’ keskenään iltasella.[167]

Selvimmin miehen ja naisen keskinäisen toiminnan ja hellyyden selkeä mentaalinen liittäminen seksuaaliseen aspektiin maaseudulla näkyy Juho Lammasahon todistajanlausunnossa, jonka mukaan kestit Serafia Tuomaantytär Lammasaho ja Samuel Aleksandrinpoika Lammasaho pitivät ennen ja jälkeen kesän 1879, *”sellaista kanssakäymistä, että vierasmies, vaikkei hän nähnyt heitä itse työssä eikä makaamassakaan vierekkäin, kuitenkin uskalsi ottaa valalleen, että he kysymyksessä olevaan aikaan harjoittivat semmoista työtäkin, josta lapsi syntyy”*.[168] Pariskunnan ’sellainen kanssakäyminen’ oli ollut niin selväpiirteistä, että todistaja oli varma siitä, että pariskunta olisi ollut myös sukupuoliyhdynnässä.

Yleisimpiä ulkopuolisten esittämiä todistajanlausuntoja käräjillä liittyen yksityisyyteen olivatkin maininnat siitä, että vastaaja oli tullut yöllä makaamaan samaan sänkyyn tai samaan tilaan, jossa oli ollut tuolloin kantajan lisäksi myös muita ihmisiä. Eräänä iltana helmikuussa 1885 oli todistaja *”ruvennut kantajan kanssa maata Järvenpään talon, jossa kantajakin vielä asui, saunaan, tuli sinne vastaajakin ja heittäytyi heidän tilalleen”*.[169]

Tällaisessa tilanteessa pariskunnat eivät siis pyrkineetkään peittelemään omaa mahdollista suhdettaan, vaan toimivat yhteisessä tilassa muista välittämättä. Kyseessä saattoi olla ulkopuolisten jo vakituisena parina tuntema pariskunta tai sitten miehen aktiivinen (seksuaalinen) aloitteenteko. Itsellisentytär Effia Eliaantytär Pykälämäen tultua makuuaikana ulkohuoneesta, missä makasi, perheen tupaan, oli talonpoika Herman Multamäki tällöin noussut vuoteestaan, *”sieppasi kantajan kiini ja wei hänet sänkyynsä.*[170]

Monesti samaan makuutilaan tuleminen ei tarkoittanut pelkkää vierekkäin makaamista vaan jopa selkeää sukupuoliyhdyntää ulkopuolisten tiedostaessa tapahtumia vierestä.

---

[166] JyMA Keuruun Vk 23.1.1885, §2.
[167] JyMA Keuruun Sk 26.10.1886, §144.
[168] JyMA Keuruun Tk 27.4.1881, §89.
[169] JyMA Keuruun Sk 20.10.1886, §61.

Syyskäräjillä 1885 Ida Karolina Hoskari kertoi, että oltuaan miehensä, kantajan ja vastaajan kanssa eräänä iltana pimeässä huoneessa Kalliomannilan torpassa, *"heittivät he kaikki pitkäkseen lattialle, jossa vastaaja pani kantajaa"*. Paria päivää myöhemmin vastaaja oli jälleen vetänyt kantajaa sänkyyn. Satu Apon mukaan sukupuoliseen kanssakäymiseen suhtauduttiin vanhassa agraariyhteisössä suorasukaisemmin ja luontevammin kuin ylemmissä yhteiskuntaluokissa, ja tuomiokirja-aineiston perusteella voikin sanoa, että suorasukaisuus ja luontevuus ei tarkoittanut pelkästään miehen ja naisen välistä toimintaa, vaan myös heidän seksuaalisen toimintansa julkisuutta.[171]

Jos yhteiset nukkumatilat eivät tarjonneet yksityisyyttä, niin tarpeen vaatiessa seksuaalinen kanssakäyminen suoritettiin muista huolimatta. Talvikäräjillä 1881 kaksi kestiä kertoivat, että riitakumppanit olivat eläneet *"karttamatta kovinkaan paljon muita salaisissa puuhissaan"*. Todistajat olivatkin olleet usein tilaisuudessa nähdä heidät *"täydessä työssä"*. Räätälinoppilas puolestaan kertoi talvikäräjillä 1887, kuinka hän oli yhtenä yönä juhannuksen tienoossa mennyt vastaajan kanssa tyttäriin kantajan luokse Aution taloon. Siellä he olivat kaikki kolme ruvenneet maata samaan sänkyyn, kantaja seinän puoleiselle laidalle, vastaaja keskelle ja todistaja lattianpuoleiselle reunalle, jossa *"todistaja sitten kuuli, näki ja tunsi wastaajan harjoittaneen sinä yönä 'naimista' ainakin yhden kerran"*.[172]

Edellä on tarkasteltu sekä naimattomien miesten ja naisten selkeää yksityisyyteen hakeutumista, kuin myös ulkopuolisista välittämättä suoritettua intiimiä kanssakäymistä. Tapahtumista voi päätellä sen, että pariskuntien intiimi kanssakäyminen pyrittiin lähtökohtaisesti suorittamaan poissa muiden silmistä. Tällöin ei tarvinnut välittää siitä, mitä muut mahdollisesti olisivat asiasta ajatelleet. Silloin kun tämä käytännössä onnistui, ei lähteisiin ole voinutkaan jäänyt silminnäkijähavaintoja, joten todellisuudessa naimattomien seksuaalisuus tapahtui yksityisyydessä selvemmin kuin lähteiden perusteella voi päätellä. Toisaalta todistajanlausunnot asianosaisten selvästä yksityisyyteen pyrkimisestä paljastaa sen olleen maaseutuyhteisössä vaikeaa. Joka paikassa oli silmiä tarkkailemassa tai korvia kuuntelemassa.

Koska yksityisyyteen ei useinkaan ollut mahdollisuuksia, seksuaalinen toiminta jouduttiin suorittamaan muiden ihmisten läsnäollessa, mikä saattoi kuitenkin herättää ihmetystä läsnäolijoissa. Torpantytär Amanda Wuorenaho oli havainnut asianosaisten välisen aktin ja hän oikeudessa kertoikin heidän uusineen sitä pitkin yötä aamuun saakka,

---

[170] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.
[171] JyMA Keuruun Sk 9.10.1885, §14; Apo 1995, s. 64.

”vaikka kuulivat todistajan olevan hereillä lattialla lähellä sänkyä”.[173] Ensi sijaisen seksuaalisuuden tilan olisi siis pitänyt olla yksityinen, vailla ulkopuolisia.

Näissä kohdissa todistajanlausunnot ovat monitulkintaisia, ja mitään selkeitä johtopäätöksiä on vaikea tehdä siitä, pyrkivätkö pariskunnat yleensä salaamaan toimintansa sosiaalisessa tilassa, vai toimivatko he muista välittämättä. Pariskunnat eivät kuitenkaan voineet yhteisissä nukkumapaikoissa toimia salassa ja sen he varmasti tiesivät itsekin, mutta siitä huolimatta he usein olivat sukupuoliyhdynnässä, eivätkä esimerkiksi odottaneet mahdollisuutta kahdenkeskiseen hetkeen. Maaseudulla täten miehen ja naisen seksuaalinen kanssa käyminen muiden läsnäollessa ei ollut tabu, vaan ainakin jossain määrin luontevaa. Sama päti myös hellyttelyihin ja ’kisailuihin’.

Yksityisyyden ja sosiaalisen elämänpiirin hahmottamiseen ei kuitenkaan riitä pelkästään asianosaisten - miehen ja naisen – näkökulma, vaan pohdinta yksityisyydestä tarkentuu lähdettäessä tutkimaan teemaa ulkopuolisten näkökulmasta. Tällöin tulee selkeämmin esiin se, mitä ulkopuoliset todella näkivät ja kuinka he toimivat suhteessa näkemäänsä.

2 Ulkopuolisten näkökulma – silmin nähtynä ja korvin kuultuna

2.1 Todistajanlausuntojen yleinen epävarmuus itse sukupuoliaktista

2.1.1 Toteutuva intiimin seksuaalisuuden tila

Tässä luvussa(**III**.2) eritellään määrällisesti erilaisia todistajanlausuntoja[174] ja tarkastellaan niiden perusteella ulkopuolisten mahdollisuuksia Keuruun asumis- ja elämiskäytäntöjen puitteissa olla selvillä naimattomien kanssaihmisten seksuaalisuudesta ja keskinäisestä toiminnasta. Lisäksi tarkastellaan, mitkä tekijät näihin sosiaalisiin tilanteisiin vaikuttivat.

Vakuuttaakseen oikeuden syyttämänsä miehen isyydestä kantajat olivat kutsuneet oikeuteen sellaisia todistajia, jotka olivat olleet fyysisesti läsnä todistamassa pariskunti-

---

[172] JyMA Keuruun Tk 28.4.1881, §90; Tk 23.3.1887, §79.
[173] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §257.
[174] Todistajanlausuntoja ei tarkastella yksittäisten tapausten mukaan, vaan lasketaan aineistosta kokonaisuudessaan niiden todistajanlausuntojen frekvenssit, joissa todistajat osasivat kertoa jotain omasta tilallisesta ja toiminnallisesta suhteesta käräjäkumppaneiden intiimiin toimintaan.

en keskinäistä elämää[175]. Todistajanlausunnot eivät toisaalta kerro vain sitä, mitä Keuruulla naimattomat ihmiset tekivät keskenään ja suhteessa ulkopuolisiin, vaan ne käräjäkontekstissa esitettyinä loivat todellisuutta, koska yleisössä olevat keuruulaiset saivat kuulla asianosaisten intiimeistä yksityisasioista tarkemmin kuin olivat ehkä aiemmin tienneet**.** Lisäksi todistajanlausuntojen kautta Keuruulaiset tulivat ehdollistetuiksi vallitsevaan ja hyväksyttyyn sukupuolijärjestelmään; käräjäyleisö sai kuulla esimerkkejä siitä miten mies ja nainen toimivat seksuaalisen käsikirjoituksen mukaan.

Lastenelatustapausten – sekä yhden huoruustapauksen - 90:n todistajanlausunnon tarkastelu on jaettu kahteen osioon – TAULUKKO 5A ja TAULUKKO 5B - sen perusteella, miten todistuksissa osattiin kertoa pariskuntien välisestä sukupuoliyhdynnästä. Intiimin tilan voikin sanoa jakaantuneen useaan eri osioon; ulkopuolisten silmät ja korvat saattoivat tavoittaa miehen ja naisen keskinäisen sukupuolielämän, mutta usein oli vaikea antaa selvää todistusta itse yhdynnästä. Seuraavassa taulukossa on eritelty viiteen eri tapaustyyppiin ne todistajanlausunnot, joissa kerrottiin selvästi pariskuntien yhdessä olosta, mutta joissa suoraa todistusta yhdynnästä ei voitu antaa:

TAULUKKO 5(A) Todistajanlausunnot intiimitilasta	
Toteutunut intiimi yksityisyys	lkm
Nähty yhdessä, ei osata sanoa/epävarmoja aktista	40
Nähty yhdessä, ei mainintaa erikseen aktista	11
Menneet yhdessä todistajan ulottumattomiin	9
Nähty yhdessä, varmoja ettei yhdyntää	6
Nähty epäsuorasti, mutta ei varmoja	2
Yhteensä:	68
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.	

Määrällisesti suurimmassa todistajanlausuntotyypissä(40 kpl) todistajat kertoivat nähneensä pariskunnan makaamassa tai yöpymässä yhdessä, mutta eivät kuitenkaan osannut sanoa mitään varmaa itse sukupuoliyhdynnästä. Fredrik Pekkala kertoi talvikäräjillä 1881, että riitakumppanit olivat neljä vuotta takaperin maanneet samassa sängyssä vierasmiehen kotona, *"vaan ei tietänyt tehtiinkö siinä mitään pahempaa"*. Syyskärä-

[175] Täyden näytön aikaansaamiseksi eli vastaajan toteamiseksi ko. lapsen isäksi ja täten maksamaan elatusta kantajalle, vaadittiin periaatteessa kahden henkilön todistukset mahdollisesta sukupuoliyhteydestä(Täysnäyttö). Puolella näytöllä miehelle voitiin antaa mahdollisuus puhdistusvalalla vapauttaa itsensä asiasta.(RVL 1734, Oikeudenkäymiskaari: 17.Luku, §29 ja §30.).

jillä 1880 puolestaan kerrottiin vastaajalla olleen yösija kantajan sängyn vieressä ja tämän yrittäneen yöllä alituiseen kantajan luo, ilman todistusta itse aktista.[176] Tällaisissa tapauksissa todistajat eivät siis monestikaan kieltäneet aktin mahdollisuutta, vaan ilmaisivat vain eri tavoilla etteivät tienneet oliko jotain mahdollisesti tapahtunut.

Sakari Anttonen oli nähty Wiikin talon aitassa makaamassa sängyssä *"paraillaan halaamassa Hilda Holkkavaa, muttei todistaja sentään nähnyt jos he silloin taikka sittemmin olisivat toisiinsa sekaantuneet"*. Samassa oikeuskäsittelyssä myös edellisen todistajan veli kertoi nähneensä Sakarin Wiikin talon asuintuvassa makaamassa kantajan kanssa sängyssä, *"eikä todistaja myös huomannut jos olisivat harjoittaneet lihallista yhteyttä"*.[177]

Tällaisten todistajanlausuntojen suuri määrä - noin 45% kaikista tarkasteltavista - kertoo siitä, että ulkopuolisilla oli naimattomien ihmisten keskinäisestä elämästä paljonkin tietoa, mutta tietoisuus itse seksuaalisesta kanssakäymisestä oli hatarampaa. Voisi jopa sanoa, että kaikkein intiimeimmän tason seksuaalisuus sai olla pitkälti rauhassa ulkopuolisilta. Mutta vaikuttiko käräjäkonventiot siihen, mitä todistajanlausunnoissa painotettiin?

Pohdittaessa todellisuuden ja käräjäpuheen välistä eroavaisuutta, huomataan, että todistajanlausunnot olivat muodoltaan usein kaavamaisia ja toteavia. Esimerkiksi Emil Hirvelän ja Hilda Juhantytär Lindemanin oli nähty *"makaamassa samalla vuoteella, mutta ei huomanneensa sen pahempaa"*. Samalla tavalla kertoi seuraava todistaja, jonka mukaan Emil oli mennyt Hildan viereen sänkyyn, *"mutta ei tiedä tekivätkö mitään luvatonta"*.[178]

Todistajanlausuntojen tietty kaavamaisuus johtuu siitä, että kihlakunnanoikeus halusi tietoa juuri mahdollisesta sukupuoliyhdynnästä ja todistajat usein lausuntonsa lopussa saattoivat erikseen mainita tietonsa mahdollisesta 'lihallisesta sekaantumisesta'. Nygårdin mukaan käräjäistunnossa todistajat saivat esittää kertomuksensa suhteellisen vapaasti, ja heille esitetty kysymys olisi ollut yleensä melko avoin, esimerkiksi muotoa 'mitä tiedätte kyseessä olevasta tapauksesta'?[179]. Erilliset maininnat sukupuoliyhteyden mahdollisuudesta todistajanlausunnoissa voivat kuitenkin kertoa siitä, että oikeus oli mahdollisesti erikseen kysynyt todistajalta aktista[180]. Toisaalta todistajat saattoivat jo koke-

---

[176] JyMA Keuruun Tk 27.4.1881, §89; Sk 31.10.1880, §256.
[177] JyMA Keuruun Tk 23.3.1886, §73.
[178] JyMA Keuruun Tk 15.3.1888, §109.
[179] Nygård 2001, s.95.
[180] Oikeuskäsittelyssä tuomari usein todistajan kertomuksen jälkeen teki tarkentavia kysymyksiä.(Nygård 1995, s.95.).

muksesta tietää, mitä todistajilta erityisesti lapsenelatustapauksissa haluttiin tietää ja mikä oli se ratkaisevin lausunnon kohta. Havaituista painotuseroista huolimatta ei kuitenkaan voida sanoa, että vaatimukset käräjäpuheen sisällöstä olisivat vääristäneet sitä, mitä todella oli tapahtunut.

11:ssä lausunnossa todistajat eivät toisaalta edes erikseen maininneet itse sukupuoliyhdyntää. Myös tämän kaltaisissa lausunnoissa oli siis kyse siitä, etteivät todistajat osanneet kertoa mahdollisesta yhdynnästä mitään. Karoliina Kaakkola kertoi syyskäräjillä 1886 nähneensä vastaajan asiaan vetämän Matti Juhonpojan maanneen kantajan vieressä *"niin hyvin ennen hänen raskaaksi tulemistaan kuin raskaana ollessaankin"*. Toisaalta usein oli kyse siitä, että todistaja ei ollut yksinkertaisesti nähnyt mitään muuta, eikä epäselvyyttä tilanteesta täten ollut jäänyt. Kaarlo Suvilahti oli nähnyt Herman Adaminpoika Mäkelän pelkästään makaavan Amanda Simbergin rinnalla, käsi hänen kaulallaan[181], joten lausunnon muodon vuoksi ei tarvinnut oikeudelle enää erikseen mainita, ettei seksuaalista kanssa käymistä oltu havaittu.

Toisaalta kuudessa todistajanlausunnossa sanottiin suoraan, ettei sukupuoliyhdyntää ollut tapahtunut, mutta pariskunta oli nähty yhdessä. Ruotuvaivainen Katariina Perämäki oli nähnyt asianosaiset makaamassa samassa tuvassa, mutta eri sängyssä ja hänen olisi mielestään "*täytynyt huomata, jos jotain senlaista heidän väillänsä olisi tapahtunut"*.[182] Toisaalta myös edellä käsitellyissä epävarmoissa todistajanlausunnoissa ainakin juridisessa mielessä kiellettiin akti kertomalla, ettei juuri sillä hetkellä voitu varmuudella sanoa mitään.

Joka tapauksessa kaikkien edellä tarkasteltujen todistustyyppien kohdalla pätee huomio, että naimattomien ihmisten intiimeimpään seksuaalisuuteen ei ulkopuolisilla yleensä ollut asiaa, vaan todelliset tapahtumat jäivät heille monesti joko epävarmoiksi tai sitten yhdynnän mahdollisuus selkeästi kiellettiin. Mikä tähän oli sitten syynä, jos kuitenkin toiset ihmiset olivat lähes koko ajan läsnä ja ainakaan fyysistä yksityisyyttä ei ollut saatavilla?

2.1.2 Syitä todistajanlausuntojen epävarmuuteen

Yhteisestä nukkumasijasta tai –tilasta huolimatta ulkopuoliset pääsivät harvoin havaitsemaan itse sukupuoliaktia. Aiheeseen liittyvä suuri epävarmuus kertoo siitä, että ulko-

[181] JyMA Keuruun Sk 26.10.1886, §144; Tk 10.5.1881, §329.
[182] JyMA Keuruun Sk 20.10.1886, §53.

puolisten korvat ja silmät eivät useinkaan päässeet tunkeutumaan itse intiimeimpään miehen ja naisen kohtaamiseen, riippumatta siitä tapahtuiko seksuaalista kanssa käymistä todella vai ei.[183] Olosuhteet olivat usein pariskuntien puolella.

Syynä epävarmuuteen olivat usein öisen ajan olosuhteet ja siihen liittyneet aktiviteetit. Herman Multamäen siepattua Effia Pykälämäen kiinni ja vietyä tämän sänkyynsä, oli todistaja lausuntonsa mukaan ollut *"väsynyt eikä tullut koskaan pahemmin tarkastaneeksi mitä asialliset sitte siellä tekivät"*. Nukkumiseen yötä oli käyttänyt esimerkiksi samassa istunnossa todistanut torpanvanhus, joka nähtyään kantajan tulleen hänen ja vastaajan sänkyyn ja kuulleen heidän supisevan jotain keskenään, oli nukkunut *"taas uudelleen, joten ei tiedä, mitä näiden välillä olisi tapahtunut"*.[184]

Syyskäräjillä 1887 piika Edla Pajunen kertoi hänellä olleen yhteinen makuusija kantajan kanssa ja *"tiesi todistaja siis että vastaaja pitkin vuotta oli käynyt kantajan luona ja siellä maannutkin, vaan kun todistaja aina nukkui niin sikeästi niin todistaja ei tiennyt jos he lihallista yhteyttä toistensa kanssa harjoittivat"*. Todistaja oli nukkunut samalla tavalla ja epätietoinen tapahtumista silloinkin, kun eräs toinen mies – tosin eri kerralla – oli käynyt kantajan vieressä makaamassa.[185]

Myös hämärä vaikutti havaintoihin. Todistajat saattoivat erottaa ihmishahmoja, mutta tarkempi havainnointi jäi puolitiehen. Syyskäräjillä 1886 vastaajan kutsuma todistaja Severus Wuohimäki kertoi nähneensä asiaan vedetyn Mattio Simsiön menneen tyttöjen viereen sänkyyn "*mutta todistaja (lattialla) ei erottanut mitä tekivät"*. Vähämielisen Anna Ottikon lapsenelatustapauksessa todistaja kertoi huomanneensa vastaajan nousseen heidän yhteiseltä sijaltaan ja menneen *"sinne päin missä Anna Ottikko makasi",* mutta *"ei nähnyt pimeässä rupesiko wastaaja Annan viereen vai mihin joutui"*. Vastaaja oli kuitenkin pysynyt koko ajan samassa huoneessa.[186] Mahdollisen seksuaaliaktin näkemistä saattoi hankaloittaa sekin, että ulkopuolinen ei välttämättä rohjennut avata silmiään ja paljastaa täten olevansa hereillä[187]. Nukkuvan esittäminen oli ulkopuolisilla keino välttää pariskunnan häiritsemistä ja ainakin jossain määrin nolon tilanteen syntymistä, vaikka sukupuoliaktin suorittamista ei ulkopuolisten läsnäollessa olisi pyrittykään välttämään.

---

[183] Lisäksi itse käräjätilanne vaikutti siihen, että todistajanlausunnoissa oltiin pidättyväisiä. Todistajat saattoivat ainakin arvella sukupuoliyhteyden tapahtuneeksi, mutta oikeuden edessä esitettiin sitä mitä oikeus halusikin kuulla: vain varmoja tietoja.
[184] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.
[185] JyMA Keuruun Sk 29.10.1887, §167.
[186] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248; Tk 31.3.1886, §166.
[187] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.45.

Pimeyden ja nukkumisen lisäksi myös asianosaisten jo edellisessä luvussa tarkasteltu aktiivinen vetäytyminen yksityisyyteen aiheutti ulkopuolisille epävarmuutta siitä mitä lopulta ehkä tapahtui. Heta Raiskinmäki kertoi syyskäräjillä 1884 kantajan ja vastaajan maanneen Helluntain väliyönä ”*taas yhdessä vastaajan sijalla Ollilan talon asuintuvan kokilla”*.[188] Todistaja ei todennäköisesti ollut nukkunut samassa tilassa, mutta tiesi heidän maanneen samalla sijalla, koska olivat lausunnon perusteella tehneet niin ennenkin.

Edellisen luvun taulukko 5A:n mukaan yhdeksässä todistajanlausunnossa asianosaisten kerrottiin menneen jonnekin tai olleen jossakin yksin, ilman ulkopuolisten läsnäoloa. Kaksi todistajaa kertoi syyskäräjillä 1887, että eräistä häistä palattaessa Samuel Uitamo ja kantaja olivat poikenneet tieltä metsään[189]. Mahdollinen sukupuoliyhdyntä jäi todistajien kannalta pelkästään mielikuvituksen varaan.

Oikeuden edessä saatettiin joutua toteamaan, että ”*ei tietänyt varmaan sanoa pitivätkö ne läheisempää yhteyttä keskenään”*.[190] Esimerkiksi Heta Raiskinmäki oli ollut varma siitä, että asianosaiset jakoivat saman vuoteen, mutta käytännössä miehen ja naisen yksityisyys alkoi sillä hetkellä, kun he katosivat ulkopuolisten silmistä.

Tällaisten todistajanlausuntojen lukumääräinen vähyys kertoo siitä, että yksityisyyteen pyrkivät pariskunnat onnistuivat useimmiten välttämään ulkopuoliset silminnäkijät. Toisaalta tällaiset todistajat saattoivat olla käräjillä aliedustettuina, koska kantajat eivät välttämättä edes tienneet kutsua heitä käsittelyyn. Vaikka he eivät olisikaan olleet avaintodistajia akti-puheen puuttumisen vuoksi, niin silti heidänkin todistuksensa olisi kertonut ainakin kantajan ja vastaajan aktin mahdollisuudesta.

Naimattomien ihmisten intiimi yhteiselo ei kuitenkaan täysin pystynyt olemaan ulkopuolisilta salassa. Osassa todistajanlausunnoista ilmenee, että yksityisyys joutui paitsi uhatuksi, myös aivan toteutumatta.

2.2 Suorat havainnot ja huhut sukupuolisuhteesta

Edellisessä luvussa tarkasteltiin tilanteita, joissa naimattomien ihmisten tilallinen seksuaalisuus oli onnistuneen yksityistä tai korkeintaan uhattuna suhteessa ulkopuolisiin. Tässä luvussa keskitytään tilanteisiin, jolloin seksuaalinen akti oli ulkopuolisille selviö

[188] JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249.
[189] JyMA Keuruun Sk 29.10.1887, §167.
[190] JyMA Keuruun Tk 27.4.1881, §89.

joko omien havaintojen mukaan, tai heille välittyneiden kertomusten kautta. Seuraavassa taulukossa todistajanlausunnot on jaettu kolmeen eri tyyppiin:

TAULUKKO 5(B) Todistajanlausunnot intiimitilasta	
Toteutumaton intiimi yksityisyys	lukumäärä
Suora havainto	14
Muilta kuultu	6
Epäsuora havainto	2
Yhteensä:	22
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.	

Pääluvun alussa jo mainittiin, että vastaajan syylliseksi osoittamisessa virallisesti tarvittiin selkeästi ilmaistu todistus tapahtuneesta sukupuoliyhdynnästä. Tarkasteltavana olleista kaikista 90:sta todistajanlausunnosta pelkästään 14 sisälsi oikeuden tarvitsemia suoria todisteita: itse nähtyjä tai kuultuja. Vähäinen lukumäärä kertoo siitä, että kaikkein intiimeimpään yksityisyyteen oli naimattomilla ihmisillä kuitenkin 1800-luvun maaseudulla jonkinlaisia mahdollisuuksia.

Yleisin suora todistus seksuaaliaktista oli näköhavainto, joka oli oikeudessa kaikkein tehokkain todistajanlausunto kantajan ajamalle lapsenelatussyytteelle. Piika Ida Fredrikin tytär Sakari, joka oli palvellut 1881-1882 samassa paikassa torpantytär Selma Hermannin tytär Löytäneen kanssa, kertoi oikeudessa *”sillä ajalla nähneensä asianomaisten usein makaavan yhdessä ja monesti olevan täydessä lihantyössäkin”*. Samaa ilmausta sukupuoliyhteydestä käytti myös torpantytär Kristiina Rajala, joka kertoi nähneensä leikkuuaikaan 1886 kahtena yönä *”asianosaisten täydessä lihantyössä sijalla Hirvelän tuvan lattialla”*.[191]

Toisaalta aktin saattoi paljastaa pelkästään yöllä nukkuma-aikaan kuuluneet äänet. Josef Nymanin havaittua jonkun menneen kantajan sänkyyn keväällä 1878, oli kuullut *”kohta sen jälkeen sellaisia ääniä niin kuin siellä olisi harjoitettu lihallista yhteyttä”*. Abraham Eerikinpoika puolestaan kertoi syyskäräjillä 1882, ettei ”*nähnyt pimeässä mitä siellä oikein tehtiin*”, mutta todistajalla oli kantajan ja vastaajan puuhista kuitenkin kuulohavainto kerrottavana oikeudelle. Hän oli näet lattialta kuullut ”*kuinka sänky rutisi niin kuin naidessa”*.[192] Lausunnon muoto paljastaa, että oikeudessa halutuin todistus oli

[191] JyMA Keuruun Tk 28.3.1885, §159; Sk 31.10.1887, §189.
[192] JyMA Keuruun Tk 10.5.1881, §329; Sk 30.10.1882, §84.

näköhavainto ja kuulohavainto puolestaan juridisessa mielessä mahdollisesti epävarmempi vaihtoehto.

Kuudessa tuomiokirja-aineiston todistajanlausunnossa ei kerrottu itse nähdystä tai kuullusta tapahtumasta, vaan esitettiin toisen käden tietoja seksuaalisesta kanssakäymisestä, joita oli kuultu muilta ihmisiltä tai kantajalta.[193] Muutamassa tapauksessa todistaja kertoi kuulleensa huhuja seksuaalisesta kanssa käymisestä. Juoruilla olikin suuri tiedonvälityksellinen ja sosiaalinen merkitys maaseutuyhteisössä; ne eivät olleet pelkästään 'puheita' vaan usein vakavasti otettavaa informaatiota, jonka avulla rakennettiin kuvaa muista ihmisistä ja keskinäisistä suhteista[194]. Lain mukaan oikeudessa ei pelkillä huhuilla olisi ollut juridista painoarvoa[195]. Toisaalta käytännössä todistajien lausunnot monesti olivat huhuja, joten niiden merkitys ei kuitenkaan käräjilläkään ollut täysin olematon[196].

Torppari Frans Sysiaho oli kiusoitellut kantajaa ohranleikkuuaikaan 1886 siitä, että tämä *"kuten maailma huusi"* oli pitänyt lihallista yhteyttä Taavetti Wihulan kanssa Myös talvikäräjillä 1884 käytettiin 'huusi' -verbiä konkreettisten huhupuheiden ilmaisuna. Todistaja sen jälkeen, kun kantaja oli jo synnyttänyt lapsensa, oli kuullut Juho Wassin, *"jonka huudettiin pitävän yhtä kantajan kanssa ja ennen kuin kantaja näytti raskaaltakaan"* sanoneen ettei hän enää ollut kertaakaan ollut kantajan parissa "*sitte kun havaitsi sen raskaaksi tulleen".* Piika Lydia Manninen oli tullut korvillaan todistaneeksi asianosaisten sukupuoliyhdyntää, mutta kertoi *"jo ennen äsken mainittua tapausta ja vielä sen jälkeen puhuttavan, että asiamiehet pitivät lihallista yhteyttä toistensa kanssa".*[197]

Parissa tapauksessa ulkopuoliset olivat saaneet tiedon seksuaalisuhteesta asianosaiselta naiselta. Ylioppilaiden kanssa leikkuutalkoista tultua, Maria Saxberg oli jäänyt yhden kanssa Ollilan taloon. Piika Hetastiina Ollila oli lähtenyt saattamaan muita, eikä ei ollut tiennyt mitä asianosaiset "*askaroivat"* siellä, mutta Marian seuraavana päivänä esittämä maininta 'tuhannen markan vahingosta' voidaan kuitenkin tulkita kiertoilmaisuksi sukupuoliyhteydestä. Todistajanlausunnon myötä kyseinen tapahtuma tuli oikeudelle tie-

---

[193] Toisen käden tietoja seksuaalisuudesta oli yhteisössä saatavilla kuitenkin enemmänkin. Vastaajien esittämiä lukuisia rehvastelupuheita tarkastellaan erikseen pääluvussa **V**.
[194] Hämäläinen 2003, s.61.
[195] Lain mukaan "*Todistajain pitää todistaa, mitä he itse nähneet tahi asiasta kuulleet owat, ja ei mitä muiden puheista tietäwät, paitsi milloin walistusta etsitään sellaisesta ajasta, jota jo aikoja ennen on tapahtunut* (…)*"*.(RVL 1734, Oikeudenkäymiskaari: 17.Luku, §24.).
[196] Ks. Hämäläinen 2003, s.61.
[197] JyMA Keuruun Tk 15.3.1888, §99; Tk 19.3.1884, §16; Tk 7.4.1880, §289.

doksi, vaikka Hetastiina oli tarkentanut, ettei kantaja ollut kumminkaan tarkemmin selittänyt millä tavalla tuollainen vahinko tapahtui.[198]

Loppujen lopuksi siis vajaassa neljäsosassa tarkastelluista ulkopuolisten ja pariskunnan yhteiseen tilaan liittyvissä todistajanlausunnoissa osattiin kertoa suoraan tai epäsuorasti itse seksuaalisesta kanssa käymisestä ja vain 15%:ssä lausunnoista todistettiin suorasti aktista. Tästä ei kuitenkaan voi tehdä sitä johtopäätöstä, että kaikissa muissa tapauksissa ihmiset olisivat onnistuneet toimimaan salassa, koska jos seksuaalinen kanssa käyminen tapahtui, niin se tuskin jäi ulkopuolisilta huomaamatta. Usein todistajat kuitenkin antoivat ymmärtää, että jotain pariskunnan välillä oli voinut tapahtua, vaikka juuri käräjillä kerrotussa tilanteessa niin ei ollut tapahtunut. Tällainen varauksellinen puhetapa kertoo paitsi siitä, että käräjillä asia piti usein erikseen mainita, niin myös ulkopuolisten ajattelusta, että naimattomilla ihmisillä uskottiin olevan yksityistä intiimiä tilaa, jota he eivät päässeet todistamaan. Toisaalta ulkopuoliset saattoivat myös aktiivisesti luoda intiimiä tilaa pariskunnille.

2.3 Ulkopuolisten aktiivinen rooli suhteessa miehiin ja naisiin

2.3.1 Pariskunnan jättäminen rauhaan – paikalta poistuminen

Edellä todettiin, että muun muassa pimeän aika ja pariskuntien aktiivinen vetäytyminen omiin oloihin sai aikaan sen, etteivät todistajat useinkaan kyenneet todistamaan varmaksi itse sukupuoliyhdyntää. Toisaalta ulkopuoliset itsekin vaikuttivat aktiivisesti tietämättömyytensä muodostumiseen lähtemällä pois tilasta tai paikasta, jossa he havaitsivat naimattoman pariskunnan oleva. Tämä tarkentaakin kuvaa sekä intiimistä yksityisyydestä, että ulkopuolisten suhtautumisesta seksuaalisen aktin mahdollisuuteen.

Renki Abram Etelämäki kertoi menneensä eräänä iltana vuonna 1885 vastaajan kanssa kantajan kammariin ja lähtenyt sieltä itse kohta pois, jättäen vastaajan sinne istumaan kahdestaan kantajan kanssa. Heta Abrahamintytär puolestaan kertoi syyskäräjillä 1880, että hän oli nähnyt Jeremias Liukon ja Lydia M:n makaavan kyökissä samassa sängyssä, *”johon ne jäivät huokaamaan kun todistaja meni askareilleen*, *mutta kuinka kauan jos*

[198] JyMA Keuruun Tk 9.4.1883, §157.

mainitut henkilöt lepäsivät kyökissä ja jos niiden välillä mitään luvatonta tapahtui, ei todistaja tiennyt".[199]

Vaikka todistajat eivät aina suoraan sanoneetkaan jättäneensä pariskuntaa tarkoituksella omiin oloihinsa, käytäntö tulee kuitenkin epäsuorasti esiin todistajien mainitessa väliaikaisesta pariskunnan rauhaan jättämisestä. Talvikäräjillä 1886 kerrottiin, että vastaajan tultua eräänä yönä taipaleen talon asuinrakennuksen porstuan parvelle makaamaan kantajan viereen, olivat jääneet "*he siihen kun todistaja lähti pois muualle, joksikuksi tunniksi aivan kahden."* Talollisenpoika Viktor Järvenpään taas tultua talollisentytär Ebba Kupanmäen viereen todistajan paikalle makaamaan, sokea Hilda Järvenpää *"läksi ulos ja jätti kantajan ja vastaajan saunaan, jossa ei ollut muita kuin nämä ja todistajan huonokuuloinen isä ja huonosilmäinen äiti. Jonkin aikaa oltuaan ulkona meni todistaja taas saunaan, mutta vastaaja loikoi vielä(...)".*[200]

Piika Lydia Manninen puolestaan oli ensin kantajan vieressä maattuaan, siirtynyt vastaajan puolelle seinää, koska hän ei halunnut olla paikalla, kun pariskunta alkoi harrastamaan 'lihallista yhteyttä'. Lydiahan tiesi jo valmiiksi huhupuheista, että pariskunta oli tehnyt sellaista aiemminkin. Täyttä yksityisyyttä siirtyminen ei silti pariskunnalle antanut, sillä Lydia oli kuitenkin kuullut sängyn narinan.[201]

Joskus aktin jo alettua, intiimiä yksityisyyttä ei tyydytty antamaan pariskunnalle olemalla vaiti ja teeskentelemällä nukkuvaa, vaan siirryttiin sen aikana muualle. Emil Lauttanen aktin selvästi huomattuaan, omien sanojensa mukaan *"meni ulos jättäen asianosaiset rauhaan".* Samuel Häkkisen huoruus- ja konkurssi-tapauksen yhteydessä välikäräjillä todistaja kertoi, että viedessään leipäkoria kauppapuotiin oli "*nähnyt vastaajan ja Stavenin makaavan yhdessä puodin nurkassa päällekkäin /"kasassa"/ lihallista yhteyttä harjoittamassa".* Todistaja *"oli oitis palannut takaisin puodista".*[202]

Intiimin yksityisyyden antamisessa kyse saattoi olla siitä, että miehen ja naisen jo etukäteen tiedettiin olevan toisistaan kiinnostuneita ja jopa jonkinlainen pariskunta, vaikka he eivät olisi esimerkiksi kihloissa olleetkaan. Ulkopuoliset siis heidät huomatessaan ennakoivat ensisijaisesti joko seksuaalisen kanssa käymisen mahdollisuutta tai jotain muuta hellää hetkeä, ja tämän vuoksi jättivät asianosaiset omaan rauhaansa.

---

[199] JyMA Keuruun Sk 21.10.1887, §70; Sk 19.10.1880, §61.
[200] JyMA Keuruun Tk 2.4.1886, §215; Sk 20.10.1886, §61
[201] JyMA Keuruun Tk 7.4.1880, §289.
[202] JyMA Keuruun Tk 23.3.1887, §79; Keuruun Vk 29.5.1885, §2.

Kuitenkin yksityisen rauhan antamisen ohella päinvastaistakin toimintaa on lähteistä havaittavissa. Ihmisten elämästä oltiin kiinnostuneita ja sen takia heitä saatettiin jopa pitää silmällä.

2.3.2 Historiallista 'voyerismia' ja kiusantekoa

Toisten ihmisten intiimeistä yksityisasioista eivät ulkopuoliset saaneet tietoa pelkästään vahingossa tai sattumalta, vaan myös tarkkailemalla aktiivisesti pariskuntia. Joskus oli jopa selvästi seurattu osapuolia. Juhana Edward Hoskari oli tiennyt oikeudessa kertoa vastaaja Juhana Rantilan yöllisistä kulkemisista, koska omien sanojensa mukaan *"uteliaisuudesta salaa seurasi hänen jälkiään"*.[203]

Naimattomien ihmisten välistä kanssakäymistä enemmän ulkopuolisissa kuitenkin herätti uteliaisuutta, jos osapuolet sattuivat olemaan omilla tahoillaan naimisissa. Useatkin ihmiset olivat seuranneet itsellisenvaimo Silma Hytösen ja talollinen Juho Erkinpoika Ruokalan intiimejä puuhia. Hakomäen torpan emäntä oli houkutellut piikaa mukaansa katsomaan, miksi Silma oli lähtenyt torpasta pois lumista oikotietä pitkin. Ennestään jo *"huhu jo kertoi vastaajain pitäisi toistensa kanssa harjoittaman lihallista yhteyttä"*. Torpanemäntä ja piika olivat nähneet Selman jälkien poikkeavan tieltä erääseen lähellä olevaan heinätalliin, *"ja kun Hakomäki ja todistaja piilottivat itsensä erään pensaan taakse saadakseen nähdä ketä heinäladossa oli"*, olivat asianosaiset tulleet sieltä vähän ajan päästä ulos, "*ensin Selma ja perään Juha Ruokola"*.[204]

Voisikin ajatella, että huoruus-rikosta, joka uhkasi yhteisön ja kirkon vaalimaa avioliittoa, kohtaan esitettiin enemmän mielenkiintoa, juoruiltiin selville saataessa enemmän ja juoruilujen sisältökin oli paheksuvampaa luonteeltaan, kuin naimatonta seksuaalisuhdetta. Ainakin kyseisessä tapauksessa silminnäkijöitä löytyi.

Seuraavilla käräjillä muun muassa torpanvaimo Eva Ursumäki kertoi kuulleensa "*maailmalta että pitävät keskenänsä luvatonta yhteyttä"*. Eva oli huomannut Juhan käyvän usein Selma Hytösen kortteeripaikassa Ursumäen torpassa "*ilman erityisiä asioita"* ja koska Selma oli lähtenyt Ursumäestä vain tunnin Juhan lähdön jälkeen, oli Eva lähtenyt "*niitten jälkeen ja löysikin vastaajat näreikössä Eliaksen niitun varrella lähellä todjan kotoa, ihan täydessä lihan työssä"*. Evan motiivina lähteä seuraamaan vastaajia oli ollut uteliaisuus kuulemiaan huhuja kohtaan, koska hän lausunnon päätteeksi sanoi

---

[203] JyMA Keuruun Sk 9.10.1885, §14.

tuolloin nähneensä *”ettei maailmanpuhe ollutkaan perätöntä”*. Pariskuntaa oli seuraillut myös torpanpoika Sakari Ursumäki, joka oli todistanut *”seinän raosta”* käsin aktia.[205]

Joskus uteliaisuuden aktiivinen tyydyttäminen tulee epäsuoremmin esiin, todistajien esittäessä huomaamistaan sattumaksi. Abraham Eriikanpojan kuultua lattialla ollessaan asianosaisten sängystä ’naimiseksi’ epäilemiään ääniä, oli lähtenyt huoneesta pois jättäen vastaajan vielä tyttönsä kanssa. Todistaja kertoi että hän *”oven takana kuuli kuinka heidän puhuvan(...)”*, mistä voi päätellä että oven taakse oli jääty tarkoituksella kuuntelemaan salaa. Samuel Häkkisen yhdistetyssä huoruus- ja konkurssitapauksessa piika Karoliina Häkkinen puolestaan lausuntonsa mukaan *”sattui tulemaan oven taakse”,* asianosaisten vetäydyttyä huoneeseen.[206]

Monissa muissakin todistajanlausunnoissa pystyttiin kertomaan hyvinkin yksityiskohtaisesti miesten ja naisten elämästä. Suurin syy tälle tietomäärälle olivat tietysti huhut ja asumiskäytännöistä johtuneet tilanteet, joissa ei intiimiä informaatiota edes voitu välttää, mutta osansa oli varmasti myös asianosaisten aktiivisella tarkkailulla. Esimerkiksi Tahvo Ahola tiedettyään vastaajan menneen kantajan kokkiin, rauhaan jättämisen sijaan *”myöskin sinne nousi muutaman hetken perästä”*[207].

Tarkkailemisen ohella ulkopuoliset pyrkivät monesti aktiivisesti saattamaan miehiä ja naisia yhteen. Täten he omalla käytöksellään osallistuivat Keuruun parisuhdenormatiivisen sukupuolijärjestelmän ylläpitoon.

Yleensä kyse oli kiusanteosta sellaisia ihmisiä kohtaan, joilla tiedettiin olevan jo ennestään jotain tekemistä keskenään. Vastaaja Renki Jaakko Lihjamon oltua kyntötalkoissa Munnilan torpassa Multialla, oli Lihjamo ja todistaja menneet hevosten syöttämisen jälkeen makuulle. Tällöin oli torpan poika Ararias Munnila vienyt piika Karoliina Mitättömän Lihjamon viereen sänkyyn, jossa he olivat tunnin verran ”*levänneet”* ja puhuneet keskenään. Vastaajan mukaan hänellä ei ollut mitään tekemistä Karoliinan kanssa, mutta toisaalta seuraavilla käräjillä todistettiin, että Jaakko olisi useampaankin otteeseen käynyt kantajaa tapaamassa ja että he olisivat tällöin maanneet sängyssä aamuun asti. Lisäksi todistaja oli päätellyt Jaakon puheista, että nämä olisivat olleet ’lihallisessa yhteydessä’. Täten Arariaan toiminta saattoi olla eräänlaista kiusoittelevaa leikintekoa sellaisia ihmisiä kohtaan, joiden hän tiesi olevan jo vakituinen pariskunta.[208]

---

[204] JyMA Keuruun Sk 1.11.1887, §211.
[205] JyMA Keuruun Tk 17.3.1888, §118.
[206] JyMA Keuruun Sk 30.10.1882, §84; Välikäräjät 30.9.1884, §2.
[207] JyMA Keuruun Sk 7.11.1882, §249.
[208] JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §228; Sk 9.9.1884, §88.

Samansuuntainen toiminnan motiivin voi havaita myös Nikkari Aleksius Ristosella. Tämä oli maannut samassa sängyssä Hoskarin talossa vastaajan kanssa, kun kantaja oli palannut saunasta. Tämän tavoitellessa ”*palttootansa sängyn lähellä olevalta naulalta (...) tarttui todistaja häneen kiinni ja kysyi vastaajalta tahtoiko tämä tyttöjä; ja koska todistaja sai myöntävän vastauksen, paiskasi todistaja kantajan sänkyyn wastaajan wiereen ja läksi itse pois toiseen huoneeseen”.* Todistaja oli täten saattanut kaksi naimatonta ihmistä yhteen ja hienotunteisesti jopa jättänyt heidät kahden kesken.[209] Mutta tiesikö todistaja jo asianosaisten suhteesta vai oliko hän sitä vasta synnyttämässä?

Kantaja ei ollut tällöin vielä raskaana[210], joten siitä Ristonen ei olisi vielä voinut päätellä suhteen olemassaoloa. Toisaalta koska Ristonen oli myöhemmin nähnyt riitakumppaneiden istuvan sylitysten ’keikkatuolissa’[211], ja kyseisen lapsenelatustapauksen käsittelyssä esiintyi lukuisia todistajia jotka kertoivat pariskunnan yhdessä makaamisesta, niin todennäköisesti asianosaisten keskinäinen elämänmeno oli Ristosenkin tiedossa. Kyse ei siis ollut suhteen synnyttämisestä vaan tiedetyn suhteen vahvistamisesta.

Kyseisten tapausten ’kiusanteoissa’ ulkopuoliset saattoivat asianosaiset samaan sänkyyn makaamaan, mikä liittää toiminnan seksuaalisuuteen. Miehen ja naisen yhteen saattaminen olisi täten ollut vihjailevaa kiusoittelua asianosaisten seksuaalisuhteesta, josta ulkopuoliset olivat selvillä. Tällainen toiminta oli siis omalla tavallaan vahvistamassa parisuhdenormatiivisuutta ja toisaalta tilanne oli täysin samanlainen silloinkin, kun ulkopuoliset kiusoittelullaan vasta loivat seksuaalisuhteita ja mahdollisia tulevaisuuden avioliittoja yrittämällä saattaa naimattomia ihmisiä yhteen.

Tässä pääluvussa naimattomien ihmisten seksuaalisuutta on tarkasteltu tilan ja sosiaalisen ympäristön näkökulmasta. Seuraavassa tutkimusnäkökulma siirretään kantajien käräjillä esittämiin näkemyksiin itse sukupuoliyhdynnästä, minkä kautta pystytään tarkastelemaan naimattoman seksuaalisuuden rajoja ja mahdollisuuksia 1800-luvun lopun maaseudulla.

---

[209] JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249.
[210] Lapsi oli syntynyt tammikuun lopulla 1884 ja kyseinen tapahtumasarja todistajan mukaan ”*maaliskuun loppupuolella 1883”*.(JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249.).
[211] Ibid.

IV Lihallinen yhteys - käräjäkonteksti ja todellisuus

1 Kantajien puhetavat yhdynnästä

1.1 Mies viettelijänä – todellisuutta ja moraalisen vastuun jakamista

Tässä pääluvussa (**IV**) tarkastellaan kantajien tai heidän edustajiensa elatusoikeudenkäyntien alussa esittämien puheenvuorojen ja todistajanlausuntojen kautta sitä, a) miten seksuaalinen kanssakäyminen nähtiin tapahtuneeksi eli millaisia puhetapoja aineistosta on löydettävissä, b) mitä nämä puheenvuorot merkitsivät käräjillä esitettyinä ja c) millaisia rajoja naisen seksuaaliselle toiminnalle suhteessa yhteisön näkemyksiin on Keuruulla täten löydettävissä. Tarkastelun kohteena on siis käräjäpuheen kahtalainen ulottuvuus. Ensiksikin konkreettinen esitystilanne, eli mitä käräjillä haluttiin lausunnolla saavuttaa ja mitä juridisia vaikutuksia sillä oli. Toisaalta myös seksuaalisuuteen liittyvät konkreettiset tapahtumat, eli käräjäpuheen eksplikoima paikallinen sukupuolijärjestelmä. Kielenkäyttöä tarkastellaan täten diskurssianalyyttisesti ’tekemisenä, joka muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta’[212].

Kaikista tarkastelluista elatustapauksista jonkinlainen aloituspuheenvuoro on löydettävissä 35:stä elatustapauksesta.[213] Näissä kerrottiin yleensä tietyssä järjestyksessä kantajan ja vastaajan keskinäinen elämä ja sukupuoliyhdynnän tapahtumapaikka, osassa tapauksessa syy miksi nainen oli suostunut yhdyntään, raskaaksi tulon aika ja syytös, että mies ei ollut suostunut maksamaan lapsesta elatusta ja joissain tapauksissa, että mies ei ollut toteuttanut aviolupauksia tai kihlausta. Lopuksi esitettiin aina vaatimus lapsenelatuksen maksamisesta.

Ensimmäisenä tarkastellaan puhetta, jonka mukaan mies oli vietellyt naisen kanssaan sukupuoliyhteyteen. Tällaisia puheenvuoroja löytyy yhteensä viidestä eri tapauksesta[214]. Kantajan asianajaja kertoi talvikäräjillä 1881, että *”kun kantaja kolme vuotta takaperin palveli wastaaja Adiel Saukkomäen vanhempien luona Liukon talossa AS vietteli AS salavuoteuteen ja siitti hänelle sittemmin 7.päivänä Helmikuuta 1879 syntyneen ja vielä elävän poikalapsen(...)”.* Torpantytär Evelina Matintytär Piilemän edustaja puolestaan kertoi, että *”wastaaja loppuvuodesta 1881, oleskellessaan enemän aikaa Kulmalan tor-*

---

[212] Jokinen 1999, s.17.
[213] Liite 3: TAULUKKO 6, Kantajien puhetavat yhdynnästä.
[214] Ibid.

passa Pohjaslahden kylässä täälä Keuruulla makeilla sanoilla vietteli kantajan kanssansa luvattomaan yhteyteen ja siitti kantajalle lapsen(...).[215]

Lausuntojen perusteella yhdyntä oli naiselle riskialtis tapahtuma, ja miehen naista suostutellakseen täytyi joskus käyttää viettelyn keinoja. Termit 'salavuoteus' ja luvaton sekaannus' kertovatkin siitä, että esiaviollinen seksuaalisuus olisi normatiivisella tasolla ollut jotain negatiivista. Riski aviottoman lapsen saamisesta - ehkäisyn puuttuessa[216] - aiheutti naisella pelkoa mahdollisesta 'huoran' leimasta ja sitä kautta arvon alenemisesta avioliittomarkkinoilla. Sukupuoliseen kanssakäymiseen ei olisi useinkaan haluttu suostua.[217] Tämän vuoksi miehen piti suostutella ja vietellä. Mutta riippumatta siitä, oliko todellisuus näin mustavalkoinen(nainen passiivinen, mies aktiivinen), käytetty viettelyretoriikka kertoo siitä, että naimattomilla naisilla oli tarve antaa selitys sille, miksi he olivat olleet sukupuoliyhteydessä miehen kanssa.

Puhumalla viettelystä nainen laittoi vastuun sukupuoliyhteydestä miehen harteille ja täten pystyi puhdistamaan omaa mainettaan. Lisäksi pelkästään nostamalla käräjäjuttu yhtä miestä vastaan, nainen implikoi (käräjä)yhteisölle, että hän olisi ollut sukupuoliyhteydessä vain yhden miehen kanssa, vaikka monesti käy ilmi, että monilla muillakin miehillä olisi ollut ainakin mahdollisuus sukupuoliyhteyteen kantajan kanssa ja ettei nainen todellisuudessa aina ollut edes varma lapsen oikeasta isästä[218]. Oikeusretoriikassa seksuaalisuhteen lähtökohtana siis esitettiin miehen halu, mutta eivät naisetkaan olleet suoranaisesti kieltäytyneet sukupuolisuhteesta, vaikkakin olivat estelleet ja varoneet.[219]

Täten elatuksen saamisen lisäksi myös miehen syyllisyyden osoittaminen yhteisölle olisi ollut elatustapauksen nostamisen funktio[220]. Lisäksi nainen saattoi nostaa kanteen, vaikka olisi ollut varma häviöstään, jolloin julkisella haastolla pyrittiin viestimään miehen syyllisyyttä tai saamaan jopa hyvitystä tai kostoa[221]. Voidaan kuitenkin perustellusti olettaa, että käytännön elatusapu oli naisilla päällimmäisinä mielessä. Kantajilla oli pal-

---

[215] JyMA Keuruun Tk 10.5.1881, §329; Tk 1.4.1886, §190.
[216] Jos jonkinlaista ehkäisyä käytettiin, sellaisia olivat keskeytetty yhdyntä, erilaisilla aineilla/kemikaaleilla suoritetut emätinhuuhtelut ja varmojen päivien laskeminen, mitkä kaikki olivat epävarmoja teholtaan.(Helsti 2000, s.224-225.). Ihmisillä oli myös uskomuksia tietyistä taikakeinoista, joita käyttämällä ei oltaisi tultu raskaaksi, ks. Helsti 2000, s.224-225 ja Paasio 1985, passim.
[217] Löfström 1999(a), s.155-156; Virtanen 1990, s.142.
[218] Aiheesta tarkemmin ks. **V**.1.3.
[219] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.110. Seksuaalisesta halusta tarkemmin s.109-113.
[220] Saamalla julkiset korvaukset, nainen todisti eläneensä yhteisön hyväksymien sääntöjen puitteissa ja hänen kunniansa palautui.(Aalto 1996, s.189.).
[221] Pohjola-Vilkuna 1993, s.21-22; Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.47.

jon todistajia mukana[222], joten he olivat selvästi käräjillä elatusasiaansa ajamassa, vaikkakin lukuisat todistajat auttoivat myös moraalisen vastuun vierittämisessä miehen osaksi.

Spekuloidaanpa moraalisen jakamisen funktiosta empirian tasolla. Jos naisen kannalta pelkkä miehen syyttäminen puhdisti mainetta, niin ensimmäisen käsittelyn jälkeen käräjien käymisestä oltaisiin voitu luopua. 24:n kesken jätetyn elatustapauksen joukosta ei kuitenkaan löydy suoria todisteita siitä, että elatussyytöksen nostamisen (ainoana) funktiona olisi ollut saada syytetty mies jakamaan moraalinen vastuu aviottomasta lapsesta. Vain kahdessa tapauksessa vastaajan saapuessa paikalle kantajana toiminutta naista ei näkynyt[223]. Lisäksi viidessä tapauksessa molemmat jättivät saapumatta uusintakäsittelyihin ja peräti yhdeksässä asianosaiset eivät saapuneet ollenkaan ensimmäiseen käsittelyyn. Näistä tapauksista ei löydy suoraa syytä pois jäännille.[224]

Tapauksissa, joissa nainen yksin jätti saapumatta paikalle, todennäköisin syy poisjäännille oli elatussyytöksen ajamisen näkeminen toivottomaksi[225]. Muissa tapauksissa voidaan tietysti spekuloida, että saman aikainen miehen poissaolo johtuisi siitä, että mies olisi saanut ennen oikeuskäsittelyjä kuulla naisen luovuttamisesta. Kuitenkin näissäkin tapauksissa poisjäännin mahdollinen syy voisi olla naisen kokema käräjäsyytteen ajamisen toivottomuus esimerkiksi vähäisten todistajien takia[226], ja todennäköisin syy puolestaan se, että käräjäosapuolet olivat päässeet elatusriidassaan keskinäiseen sopuun joko ennen käräjiä tai käräjien aikana[227].

Käräjäkäymisen funktiot naisen kannalta eivät täten ole empiirisesti eroteltavissa. Jälkimmäisen funktion olemassaolo ei ollut välttämättä tarpeellistakaan, koska agraariyhteisössä aviottoman raskauden osapuolet olivat yleensä yleisesti selvillä jo ennen käräjiä. Moraalisen vastuun vierittäminen miehen osalle kuitenkin vahvistui käräjöinnin avulla, sillä väittämällä miestä viettelijäksi, tämä esitettiin asiassa suuremmaksi syylliseksi. Toisaalta vielä tehokkaampaa oli kertoa mitä mies oli luvannut päästäkseen sukupuoliyhteyteen kantajan kanssa.

---

[222] Vrt. JyMA Keuruun Sk 28.10.1880, §211: Todistajan mukaan kantaja oli ensimmäisenä oikeudenkäyntipäivänä sanonut, hänellä olevan huonoja todisteita Samuelia(vastaaja) vastaan.
[223] JyMA Keuruun Sk 14.10.1885, §81 ja Sk 2.11.1883, §243.
[224] Luku **VI**.2.1: TAULUKKO 10, Kesken jätetyt lastenelatustapaukset.
[225] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.49.
[226] Naisen luovuttaminen todistajien vähäisyyden vuoksi on todennäköisempi syy niissä tapauksissa, joissa ei saavuttu ollenkaan ensimmäiseen käsittelyyn.
[227] Henkilökohtaista riidan ratkaisua ja elatussyytteen vaikutusta sovitteluun tarkastellaan luvussa **VI**.2.1.

1.2 Aviolupaukset, kihlaukset ja juridiikka

1.2.1 Miehen suuremmaksi syylliseksi osoittaminen

Kuudessa aloituspuheenvuorossa kerrottiin kantajan ja vastaajan olleen seksuaalisessa kanssakäymisessä, koska mies oli luvannut ottaa naisen vaimokseen[228]. Myös näiden puheenvuorojen retorinen sisältö kertoo naisen viettelemisestä. Miehen oli sukupuoliyhteyteen päästäkseen täytynyt 'viekoitella' tai 'vietellä' nainen aviolupauksilla.

Itsellinen Lydia Kollin kertoi palvelleensa palvelusvuonna 1881-82 piikana *"ensin Pihlajamäen ja sitten Pyryn talossa, jona aikana wastaaja Juho FP luvaten ottaa kantajan vaimokseen viekotteli hänet kanssaan pitämään yhtä (...)"*. Kesti Hilda Hermanninpytär kertoi palvelleensa vastaaja talonpoika Abraham Hermanninpoika Wiikin kotona, jolloin *"wietteli wastaaja Avioliiton lupauksin hänen luvattomaan lihalliseen yhteyteen, josta seurasi lapsi"*. Aviolupauksista kertovat avauspuheenvuorot päätettiin aina toteamalla, että vastaaja ei ollut pitänyt lupaustaan. Esimerkiksi itsellisentytär Effia Eliaantytär Pykälämäki kertoi että talonpoika Herman Otonpoika oli kuitenkin *"hylännyt kantajan ja jättänyt lapsen kantajan kasvatettavaksi, ei antanut rahaa"*.[229]

Lausunnot esiintuovat epäsuorasti, että sukupuoliyhdyntä oli jotain mihin nainen ei olisi halunnut suostua, tai johon hänet vasta pitkän ajan ja/tai vasta aviolupauksien voimalla saatiin. Kantajan isä kertoi syyskäräjillä 1886, että *"wastaaja monta vuotta perättäin veivasi kantajan kanssa, juoksi yökaudet hänen vieressään, lupasi naida hänet ja viekoitteli sillä keinoin kanssansa lihalliseen yhteyteen"*.[230]

Puhuminen käräjillä miehen antamista aviolupauksista kertoo paitsi tapahtuneesta todellisuudesta, niin myös asian julkituomisella saatavavasta moraalisesta vastuunjaosta. Avioliittoon johtamaton sukupuolinen kanssakäyminen oli paheksuttava asia ja raskaus/avioton lapsi oli todiste naisen syyllisyydestä. Mieheen ei sitä vastoin jäänyt raskauden ja lapsen kaltaista näkyvää merkkiä osallisuudesta, jolloin mahdollinen moralisointi jäi äidin kannettavaksi. Esimerkiksi kutsumalla Vienassa aviotonta lasta 'tuulelta saaduksi' eli 'jalalta saaduksi'[231], tuli mies ikään kuin häivytetyksi vastuun kannosta.

---

[228] Liite 3: TAULUKKO 6, Kantajien puhetavat yhdynnästä
[229] JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221; Sk 22.10.1885, §208; Sk 4.11.1886, §248.
[230] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §257.
[231] Tarkka 1998, s.161-162.

Miehen aviolupauksista kertominen oli retorisessa mielessä jopa tehokkaampaa kuin vetoaminen epämääräiseen 'viettely'-termistöön, sillä nainen oli uskonut tällöin olleensa tekemisissä tulevan aviomiehensä kanssa. Tämä vähensi naisen moraalista taakkaa. Talollisentytär Ebba Kupanmäen mukaan talonpoika Viktor Järvenpää oli *"siittänyt minulle poikalapsen sillä ehdolla: että lupas minun naida eli ottaa vaimokseen"*. Ebba kuitenkin kertoi oikeudessa myöhemmin kuulleensa vastaajan olevan kuulutettu avioliittoon toisen kanssa, "*niin sillälailla hän on narrannut nyt minun ja saattanut tälle kohdalle häpiän ala"*.[232] Ebban häpeässä yhdistyi varmaankin sekä tietoisuus asemasta aviottoman lapsen äitinä, että nöyryytetyksi tuleminen miehen petoksen takia.

Elatustapausten kantajien puheet aviolupauksista antavat toisaalta aihetta pohtia aiemmin luvussa **II**.1.2 mainittua talollinen-palkollinen-asetelmaa ja naisen oman seksuaalisuuden määrittelyä. Pohjola-Vilkuna on esittänyt lisensiaatintyössään talollisten seksuaalisen toiminnan suhteessa palkollisiin todelliseksi alistusjärjestelmäksi, joka olisi ollut isäntävallan jäänne muun muassa kotikurioikeudesta ja holhousvallasta. Talollistaustaiset olisivat pystyneet vaatimaan palkollisnaisia yhdyntäkumppaneiksi ilman suostutteluja tai lupauksia, jolloin naisten omaa tahtoa ei olisi kysytty. Tämänkaltainen suhde olisi ollut pelkkä seksuaalisuhde, vailla aietta avioliitosta. Pohjola-Vilkuna kirjoittaa jopa eräänlaisesta epävirallisesta käyttöoikeudesta, jonka puitteissa uusiin talon työntekijöihin miehillä olisi ollut (seksuaalinen) käyttö- ja testausoikeus.[233]

Kirjoittajan näkemys on kärjistetty eikä hän pysty sitä uskottavasti lähteillä perustelemaan[234] mutta tietenkään ei voi kiistää sitä etteikö jonkinlaista valta-asemaa talollisen pojalla olisi voinut olla ja etteikö lapsen isä monesti ollut juuri saman talon poika tai isäntä[235]. Talontyttäriltä vaadittiin tiukempaa seksuaalikäytöstä, ja tällöin talollisten poikien yhdyntätarve suuntautui tilattomiin(esim. palkollisiin), joille sallittiin löysempi moraali ja joille avioton lapsi ei olisi ollut tavatonta[236].

Kuitenkin seksuaalisuhteen muodostaminen pelkästään valtasuhteeseen nojautuen oli varmaankin tapauskohtaista, eivätkä naiset aina välttämättä halunneet kieltäytyä suhteesta. Elatustapausten talollisenpoika – palkollinen- riitakumppanien olemassaolo Keuruulla kertoo ennemminkin siitä, että samassa talossa työskentely loi mahdollisuuksia toiseen tutustumiselle ja mahdolliselle seksuaaliselle kanssakäymiselle. Keuruulla talol-

---

[232] JyMA Keuruun Tk 29.3.1886, §131.
[233] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.94-95, 97, 104-105. Isännän seksuaalisesta vallasta liittyen raiskaustapauksiin 1600-1800-luvulla Ruotsissa ks. Jansson 2002, s.95-99.
[234] Käyttöoikeuden perusteluihin kuuluvat pelkästään lukeminen 'rivien välistä' ja yksi pöytäkirjoista poimittu, helposti pelkäksi rehvasteluksi tulkittava tekstinpätkä. (Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.104.).
[235] Ks. Frykman 1977, s.194-195.

listen ja tilattomien kohdalla seksuaalisuhde ei näet ollut pelkästään seksuaalista, sillä peräti kolmessa elatustapauksessa joissa mainittiin aviolupaukset – puolessa kaikista -, vastaajana oli talollinen tai talollisenpoika[237]. Talollinen ei siis voinut pelkästään vaatia, jolloin Pohjola-Vilkunan esittämä valtasuhde ei ole ollut läheskään ehdoton. Täten miesten välillä ei sosiaaliluokittain ollut kovin suurta eroa seksuaalisuuteen liittyvässä suhtautumisessa naisiin. Toisaalta talollisluokan miehet ovat voineet olla määrällisesti yliedustettuja, koska kantajat saattoivat aviolupauksista puhumalla korostaa, että juuri talollinen tai talollisen poika olisi halunnut hänen kanssaan naimisiin. Olisihan tällöin voitu ihmisten silmissä saavuttaa jonkinlaista sosiaalista arvonnousua. Parissa tapauksessa naiset olivat jopa ulkopuolisille kehuskelleet, ettei lapsi olisi vastaajan vaan jonkun sosiaalisesti korkeammassa asemassa olevan[238].

Joka tapauksessa avioliitosta puhuminen oli kantajan moraalisen aseman kannalta tärkeää, ja sitä se oli myös puheissa kihlauksesta. Kolmessa elatustapauksessa puhuttiin kihlauksesta[239], eli että sukupuoliyhteys oli tapahtunut kihlauksen jälkeen ja sen perusteella. Kannekirjassaan torpantytär Amalia Samuelintytär Sipilä kertoi, että *"Tukkiasioitisija Alho, joka teeskennellen olevansa minun todellinen rakastajani, on kihlannut minun avioliittoon ja sen nojalla houkutellut minun kanssansa salavuoteuteen(...)"*.[240] Kahdessa muussa tapauksessa kantajat puhuivat vain kahden kesken tapahtuneesta kihlauksesta[241].

Kyseiset kihlaukset eivät olleet virallisia, koska lain mukaan kihlatapahtumassa olisi pitänyt olla mukana naisen naittajan lisäksi kaksi todistajaa kummaltakin puolelta. Mitättömäksi kihlaus olisi ilman tällaisia muotoja tullut toisaalta vain, jos naittaja olisi vastustanut asiaa.[242] Toisaalta vuonna 1864 oli säädetty naimattoman naisen täysivaltaisuusiäksi 25 vuotta, jonka jälkeen hän oli täysin vailla holhoojan/naittajan vaikutusta. Kuitenkin 21 vuotta täyttänyt nainen sai mennä naimisiin ilman naittajan suostumista, mikä tosin saattoi merkitä joutumista perinnöttömäksi.[243] Kuitenkin, riippumatta siitä

---

[236] Ibid, s.196-201
[237] JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221; Sk 22.10.1885, §208; Sk 4.11.1886, §248.
[238] Kristiina raja oli sanonut lapsesta eräälle todistajalle, että *"ei se Leppäsen* (…) *ole, se on parempain miesten"*.(JyMA Keuruun Sk 29.10.1886, §189.). Toisessa tapauksessa todistaja oli nähnyt kantajan ja vastaajan maanneen samassa sängyssä, mutta lapsen syntymän jälkeen kantaja oli kertonut, ettei lapsi olisi *"kyseisenä yönä tehty, eikä wastaajalta, vaan paremmilta miehiltä"*.(Sk 19.10.1887, §38.).
[239] Liite 3: TAULUKKO 6, Kantajien puhetavat yhdynnästä.
[240] JyMA Keuruun Tk 12.4.1883, §233.
[241] JyMA Keuruun Tk 11.5.1881, §346; Sk 18.9.1884, §249.
[242] RVL 1734, Naimiskaari: 3.Luku, §1.
[243] Keisarillinen asetus 31.Lokakuuta.1864, §1, §2; Hemmer 1954, s.15. Kihlauksen merkityksen ja muotojen muuttumisesta ks. sivut 4, 13-15, 48.

minkä ikäisiä naiset olivat eli mikä oli heidän juridinen tarpeensa kihlauksessa naittajan läsnäololle, vaikuttaa siltä että kyseiset kihlaukset eivät olleet lainvoimaisia[244].

Naiset olivat tietoisia kihlauksen epävirallisuudesta, sillä esimerkiksi Kristiina Handolin kertoi, että kahden kesken kihlaamisesta johtuen hänellä ei kihlauksesta ole *"parempaakaan todistusta, kuin puhe ja sormus, näin pitäen kantajaa morsiamenaan vietteli vastaaja hänet luvattomaan sekaannukseen(...)"*.[245] Mutta vaikka juridisessa mielessä kihlausta ei olisi tapahtunutkaan, kihlauksen esiintuominen toimi samalla perustalla kuin aviolupauksetkin: miehet olivat avioliitosta puhumalla houkutelleet naiset sukupuoliyhteyteen.

Aviolupauksia ja miehen yksityisesti suorittamaa naisen kihlaamista ei monesti voidakaan erottaa toisistaan. Kahdessa elatustapauksessa, joissa kantajat puhuivat aviolupauksista, mainittiin myös sormukset kihlauksen merkkinä[246]. Lisäksi seksuaalisesta kanssakäymisestä puhumisella aviolupausten ja kihlausten yhteydessä olisi pitänyt lain mukaan olla samansuuntaisia juridisia seuraamuksia.

1.2.2 Mahdolliset juridiset vaikutukset

Naisten oikeudessa esittämillä puheilla naimalupauksista ja kihlaamisesta saattoi olla puhetekoina myös oikeudellisia vaikutuksia. Pohjola-Vilkuna on lisensiaattityössään pohtinut lähes kaikissa tarkastelemissaan elatustapauksissa toistuvaa kantajan mainintaa aviolupauksista. Hän esittää selitykseksi retoriikan samankaltaisuudelle vuoden 1686 kirkkolakia, jonka mukaan naimisen lupauksella maatulla naisella olisi ollut samat oikeudet kuin morsiamella. Kyseessä olisi siis ollut eräänlainen lainsäädännön jäänne, jolla nainen suoritti siveellisyytensä puhdistuksen. Juridisesti lupaus ei Pohjola-Vilkunan mukaan olisi ollut enää sitova.[247]

Aviolupauksin naisen makaaminen tai kihlatun kanssa makaaminen kuitenkin vielä 1880-luvulla asetti miehelle juridisen velvollisuuden mennä naisen kanssa naimisiin tietyin reunaehdoin. Kihlatun tapauksessa seksuaalinen kanssakäynti synnytti juridises-

---

[244] Toisaalta todistajien läsnäolo ei ollut kihlauksen virallisuuden tähden välttämätöntä, sillä *"kihlaus- ja awioliittoriidoissa oma tunnustus ja kirjallinen wakuutus yhtä woimalliset perustukset ja todistukset kuin lailliset ja jääwittömät todistukset"*.(Kuninkaallinen asetus 14.Tammikuu.1726, §1, lainattu RVL 1734, Naimiskaari: 3.Luku, §1.).
[245] JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249.
[246] JyMA Keuruun Tk 29.3.1886, §131: Ebba Kupanmäki mukaan Viktor Järvenpää oli naimalupauksen jälkeen antanut tälle kultasormuksen; Sk 4.11.1886, §248; Tk 26.3.1887, §115.
[247] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.67.

sa mielessä avioliiton[248]. Aviolupausten kohdalla tilanne oli samansuuntainen[249]. Miehen vastahakoisuus aviolupausten kohdalla merkitsi samaa kuin kihlauksen tapauksessa: pariskunta piti julistaa aviopuolisoiksi.

Molemmat säännökset synnyttivät ns. epätäydellisen eli vajavaisen avioliiton, sillä erotuksella että ensin mainitussa säädöksessä avioliitto juridisessa mielessä syntyi sukupuoliyhteydessä mutta jälkimmäisessä vain, jos nainen sitä vaati sitä, minkä kihlakunnanoikeuden olisi pitänyt vahvistaa. Säännöksen tarkoituksena oli antaa kihlatulle tai aviolupauksin vietellylle naiselle hyvitys ja se laadittiin alun perin suojelemaan juuri tällaisessa asemassa olevaa naista.[250]

Mikä oli kyseisten säädösten oikeusvaikutus Keuruulla? Kihlauspuheiden ja aviolupausten esiintuonti käräjillä moraalisen vastuun siirtona vahvistuu, kun huomataan että huolimatta puheenvuoroista, vain yhdessä lapsenelatustapauksessa kantaja tai hänen edustajansa mainitsi, että vastaaja pitäisi velvoittaa avioliittoon. Kyseisessä tapauksessakaan avioliittoa ei suoranaisesti vaadittu, vaan kannekirjassa pyydettiin *”nöyrimmästi että A W Alho velvoitettaisiin, joko päättämään aiotun avioliittomme, taikka kumminkin puolestaan hoitamaan tätä meidän yhteistä tytärtämme(...)”*.Kannekirjan mukaan vastaaja oli kihlannut kantajan.[251]

Naiset siis hakivat käräjiltä elatusta ja oman maineen puhdistusta mutta ei avioliittoa, vaikka monissa aloituspuheenvuoroissa ponnekkaasti mainittiin, että lupaukset oli rikottu. Eikä tuomiokirjoista löydy tarkasteluajalta ainoataan tapausta, joissa nainen olisi kyseisiin lainkohtiin vedoten tullut esittämään oikeudelle, että se pakottaisi miehen täyttämään kihlaus- tai aviolupauksensa seksuaalisen kanssakäymisen tapahduttua.

Kantajien kannalta naimalupauksen tai kihlauksen esiintuonnilla ei siis näytä olleen ensi sijaisia juridisia tavoitteita[252], vaan pelkästään tuoda tietoisuuteen millä tavalla mies oli sukupuoliyhteyteen päässyt. Toisaalta avioliittovaatimuksia ei lähdetty esittä-

---

[248] ”*Jos mies makaa morsiamensa, niin se on awioliitto, joka on wihkimisellä päätettävä, joko kihlaus on tehty ehdoilla tai ehdoitta, waikka ei samat ehdot olisi täytettykään. Jos mies karttaa vihkimistä ja pysyy wastahakoisena, pidettäköön nainen hänen awiowaimonansa(...)”*.(RVL 1734, Naimiskaari: 3.Luku, §9.).

[249] ”*Jos mies naimisen ehdolla makaa naisen, niin ottakoon hänet waimoksensa, jos nainen waatii ja hänen isänsä ja äitinsä siihen suostuvat. Jos mies on wastahakoinen, tehköön niin kuin edellä sanottu on. Jos hän kieltää lupauksensa tuomitkoon siitä oikeus(...)”*.(RVL 1734, Naimiskaari: 3.Luku, §10.).

[250] Hemmer 1954, s.49-50; Nieminen 1951, s.74. Epätäydellisen avioliiton juridisista vaikutuksista osapuoliin tarkemmin ks. Hemmer 1954, s.49-50.

[251] JyMA Keuruun Tk 12.4.1883, §233, kannekirja alleg 233.

[252] Vrt. Pylkkänen 1990. s.237: Vuosien 1660-1710 tuomiokirjatarkastelussa Pylkkänen toteaa, että 1680-luvun jälkeen naiset olivat salavuoteusjutuissa vedonneet yhä useammin siihen, että makaaminen oli tapahtunut aviolupauksen perusteella. Pylkkänen selittää ilmiön siten, että vuoden 1686 kirkkolain mukaan avioliitto poisti rangaistavuuden. Toisena syynä hän näkee, että ennen uutta kirkkolakia kihlaeron oli

mään[253] - vaikka avioliittoon olisi ehkä haluttukin - , koska naiset eivät olisi kyenneet esittämään muita todisteita kuin omat sanansa miehen esittämistä lupauksista[254].

Aviolupauksien ja kihlausten juridisia seuraamuksia käsiteltäessä kihlakunnanoikeus toimi Keuruulla siten, että se pohti kyseisten toimien suhdetta seksuaaliseen kanssa käymiseen ainoastaan silloin kun nainen erikseen vaati avioliittoa. Edellä mainitun tapauksen - jossa kantaja torpantytär Amalia Samuelintytär vaati avioliittoon velvoittamista yhtenä vaihtoehtona - lopullisessa päätöksessä oikeus julkitoi kantansa väitettyyn kihlaukseen. Vaikka se totesi miehen – tämän oman tunnustuksensa perusteella – velvoitetuksi maksamaan elatusta siittämästään lapsesta, ei ollut kuitenkaan *"näytetty toteen, että Alho maannut hänet naimisen lupauksella, niin Alhoa ei voida pakottaa avioliittoon hänen kanssaan".*[255]

Kihlakunnanoikeus olisi vaatinut todisteita aviolupauksista, jotta se olisi voinut määrätä avioliiton. Sama pätee myös kihla-tapauksiin. Vaikka kihlauksenaikainen sukupuolisuhde loi juridisesti avioliiton tilan, niin 'kahdenkeskisillä' kihlauksilla ei ollut todistajia, eivätkä ne muutenkaan olleet virallisia kihlauksia, joten niissäkään oikeus ei voinut velvoittaa avioliittoon. Tuomiokirjoista löytyy kuitenkin toisenlaisia esimerkkejä siitä, että kihlauksella oli suhteessa sukupuoliseen kanssakäymiseen selvät juridiset piirteensä.

Jotta kihlaus olisi voitu purkaa, kihlakumppanit eivät olisi saaneet olla sukupuolisessa kanssa käymisessä keskenään. Lain mukaan *"Jos kihlakumppanit tahtovat erota, ja eivät ole toisiinsa sekautuneet, ilmoittakoot asian kapitulille*(tuomiokapituli) *ja kihlaus purettakoon".* Jos toinen kumppaneista pelkästään olisi halunnut erota, niin tällöin kihlaeron olisi voinut antaa ainoastaan tuomioistuimen päätöksellä. Sukupuoliyhteys oli juridisessa mielessä merkittävä, koska tällöin syntyi edellä mainittu ns. epätäydellinen avioliitto, joka olisi voitu purkaa ainoastaan samoin kuin 'täydellinen avioliitto'.[256]

---

myöntänyt tuomiokapituli ja sen jälkeen maallinen oikeus. Tämä olisi siten lisännyt tällaisia puheita oikeudessa(Pylkkäsen mukaan aviolupaukset katsottiin kihlaukseksi.).

[253] Myöhemmin luvussa **IV**.2.3 tarkasteltavissa tapauksissa, joissa ulkopuoliset kertoivat pariskunnan avioaikomuksista ja avioliitonkaltaisesta elämästä, suurimmassa osassa kantaja ei käräjillä eksplikoinut aviolupauksista tai kihlauksesta. Tämä osoittanee, että miehen antamia tai keskinäisiä aviolupauksia oli annettu enemmän kuin naiset käräjillä suoraan alkupuheenvuorossaan kertoivat.

[254] Pylkkänen 1990, s.239.

[255] JyMA Keuruun Sk 26.10.1884.

[256] RVL 1734, Naimiskaari: 4.Luku, §4; Hemmer 1954, s.14, 49. Epätäydellistä avioliittoa koskevat säännökset kumottiin lopullisesti vasta vuoden 1929 avioliittolailla.(Pylkkänen 1991, s.90-91.).

Kihlaerot mainitaan kolmessa tapauksessa, joissa papisto nosti kihlaparit käräjille saadakseen Kihlakunnanoikeuden velvoittamaan heidät avioliittoon[257]. Kyseisissä tapauksissa asianosaiset pyrkivät perumaan kihlansa esittämällä oikeudelle, että kihlauksista huolimatta sukupuolista kanssa käymistä ei olisi tapahtunut. Talokkaantytär Selma Johanna Juhontytär Kangasjukola, oli ollut tyytymätön kihlakumppaninsa varallisuuteen[258], ja halusi perua kihlat Otto Mattilan kanssa. Otto puolestaan olisi halunnut mennä naimisiin. Kumpikin kihlakumppaneista vakuutti, *"ettei heidän välillä ole ollut mitään luvatonta yhteyttä"*.[259] Toisessa tapauksessa vastaaja Ida Maria Tuomaantyttären edustaja kertoi tämän menneen kihloihin 'lapsuudenhulluudesta' seitsemäntoistavuotiaana ja pyysi purkamaan kihlausta, koska tämän holhoojalta ei oltu kysytty asiasta. Edustaja jatkoi, ettei Idaa *"näin voida pakoittaa vihille, vaan pitäisi päästää eroon Autiosta, kun eivät ole toisiinsa sekoittuneet"*. Kolmannessa käsittelyssä kummatkin osapuolet todistivat oikeudelle, etteivät olisi *"lihallisesti sekoittuneet"*.[260]

Ensin mainitussa tapauksessa oikeus tuomitsi kihlauksen purettavaksi, mutta perusteluissa ei erikseen mainittu seksuaalisen kanssa käymisen roolia. Jälkimmäisessä tapauksessa puolestaan päätettiin, että *"koska he tahtovat erota, eivätkä ole toisiinsa sekaantuneet, niin kihlaus puretaan. On ilmoitettava tuomiokapitulille"*.[261] Tuntuu siltä, että sukupuoliyhteydestä puhuminen on ollut pelkkä juridinen muodollisuus, koska oikeus ei kuitenkaan lähtenyt asiaa erikseen tutkimaan, vaan tyytyi asianosaisten ja heidän edustajiensa vakuutteluun asiasta.

Jos sukupuoliyhteys mainittiin, niin silloin avioliitto oli juridisessa mielessä selvä. Torpparinpoika Abraham Wähänen ja hänen kihlakumppaninsa piika Maria Kristiina Raisio olivat talvikäräjillä 1881 vihkimisen viivyttelystä syytettynä. Abraham ja Maria myönsivät seksuaalisen kanssa käymisen, mutta Maria esitti, ettei hänen tarvitsisi mennä Abrahamin kanssa naimisiin, koska tällä oli ollut muitakin naisia. Myös eräs todistaja kertoi, että Abraham oli ollut muidenkin naisten kanssa yhdynnässä. Oikeus lopulta päätti, että koska Abraham Wähänen oli myöntänyt olleensa kihlauksen jälkeen suku-

---

[257] Kyseisiä 'avioliittoon pakottamis'- tapauksia tutkitaan tarkemmin myöhemmin luvussa **VII**.2.1, pohdittaessa kirkon ja oikeuslaitoksen suhdetta naimattomaan seksuaalisuuteen.
[258] Selma Kangasjukola kertoi *"tulleensa kolmasta kuulutetuiksi, waan kun kantajan varallisuus ei ollutkaan sellainen kuin wastaaja ensin oli luullut ja hän vain sukulaisten viekoittelemisesta oli naimiskauppaan suostunut(...)"*.(JyMA Keuruun Tk 31.3.1885, §184.).
[259] Ibid.
[260] JyMA Keuruun Tk 30.4.1881, §163 ; Tk 20.3.1882, §32.
[261] JyMA Keuruun Tk 30.4.1881, §163 ; Tk 20.3.1882, §32; Sk 15.10.1882.

puoliyhteydessä Maria Raision kanssa, niin *”tulee häntä kuten avioparina pidettämän. Raisiota laillisena vaimona pidettämän”*.[262]

2 Seksuaalisuuden rajojen määritys naimattomilla

2.1 Mahdollisuus olla seksuaalinen olento

Lastenelatustapausten aloituspuheenvuorojen puhetapoja voidaan tulkita paitsi puheena jolla oli tiettyjä tarkoituksia käräjillä, myös puheena joka paljastaa jotain käytännön seksuaalisuuden rajoista. Puheet kihlauksista tai miehen antamista aviolupauksista ja viettelystä kertovat myös siitä, että niiden puitteissa ja rajoittamana naimattomat ihmiset saattoivat olla seksuaalisia olentoja.

Naisen näkökulmasta tämä tarkoitti sitä, että aviolupaukset tai viettelyt saattoivat tapahtumahetkellä antaa moraalisen oikeuden ja konkreettisen mahdollisuuden ryhtyä haluamansa miehen kanssa yhdyntään. Löfströmin mukaan kansanomaisissa käsityksissä naista ei välttämättä pidettykään seksuaaliaktin ’viileämpänä’ osapuolena, eivätkä ”*seksuaalinen halu ja nautinta näytä olleen mitään naiselle paheksuttavaa tai kielteistä*”[263]. Varsinkin kansanrunouden kautta ovat agraariyhteisön käsitykset naisen seksuaalisuuden erityisyydestä ja voimakkuudesta tulleet korostetusti esille[264].

Käräjillä kantajat eivät kuitenkaan tuoneet esille omaa seksuaalihaluaan ja usein annettiin epäsuorasti ymmärtää raskaaksi tulemisen johtuneen yhdestä ainoasta yhdyntäkerrasta tai suhteen pitkäikäisyyttä ei ainakaan korostettu. Kyseessä on monesti ollut käräjäkonventio, jolla luotiin mielikuvia käräjäyleisölle: mies oli seksuaalisuhteessa suurempi syyllinen, koska hän ei ollut suostunut elatukseen tai pitänyt aviolupauksiaan. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että naiset eivät puhuneet itsestään seksuaalisina toimijoina, vaikka asialla ei itsessään elatuksen saamisen kannalta olisi ollut merkitystä.

Kahdessa tapauksessa puhuttiin miehen ’tilaisuuteen pääsemisestä’.[265] Itsellinen Johanna Matintytär Wehmas kertoi palvelleensa piikana vastaaja talokkaanpoika Taavetti Samulinpoika Wilhulan talossa, jolloin *”vastaaja pääsi tilaisuuteen kantajan kanssa*

---

[262] JyMA Keuruun Tk 2.5.1881, §162.
[263] Löfström 1999(a), s.187.
[264] Lemmennostoloitsuista esim. Stark-Arola 1998 ja Piela 1990, s.215-222. Naisen ’väestä’ ks. Apo 1995, 13-38.
[265] Liite 3: TAULUKKO 6, Kantajien puhetavat yhdynnästä.

harjoittamaan lihallista yhteyttä".[266] Kyseisessä tapauksessa 'tilaisuuteen pääsemisen' voi tulkita siten, että nainen ei olisi ollut seksuaalista kanssakäymistä vastaan, vaan tarjonnut miehelle 'tilaisuuden' jonka tämä oli käyttänyt. Tilaisuuksia oli näet ollut enemmänkin, sillä todistajat kertoivat useista asianosaisten yhdynnöistä ja vastaajan rehvastelusta liittyen seksuaaliseen kanssakäymiseen kantajan kanssa. Lisäksi eräs vastaajan käräjille kutsuma mies myönsi myös olleensa sukupuolisessa kanssa käymisessä kantajan kanssa ja todistajat kertoivat lisäksi useista eri yöstelyvieraista.[267]

Aloituspuheenvuorojen kaavamaisuuden ja selkeän mies-aktiivinen/nainen-passiivinen- asetelman ohessa vain yhdessä aloituslausunnossa tulee esille äskeistä tapausta selvemmin – vaikkakin epäsuorasti ja puolusteltuna - naisen seksuaalinen halu. Kesti Johanna Abrahamintytär Taipale kertoi, että *"asuessaan 1879 vuoden ajalla Mäenpään torpassa Ampialan kylässä, joutui kiusaukseen ja lankesi: piti lihallista yhteyttä wastaajan kanssa ja tuli raskaaksi(...)".*[268]

Lausunto on hyvin kuvaava. termit 'kiusaukseen joutuminen' ja 'lankeaminen' kertovat ensinnäkin naisen halusta: seksuaalinen kanssa käyminen miehen kanssa oli houkutellut kantajaa ja hän ei ollut kyennyt vastustamaan kiusausta.[269]

Toisaalta 'kiusaava' halu sukupuoliyhdyntään, tai ainakin mahdolliset seuraukset, olivat naisen kannalta jotain negatiivista. 'Lankeaminen' kertoo siitä, ettei oltu kyetty estämään tilannetta, vaikka ehkä olisi haluttu. Samassa käsittelyssä vastaaja esitti kyseiseen naiseen kohdistuvia väitteitä tämän yleisestä seksuaalisesta vapaamielisyydestä[270].

Ei voidakaan olettaa että ihmiset aina rationaalisesti, vaikkakin ehkä tiedostamattomasti, pystyisivät akti- hetkellä tai sitä ennen säätelemään seksuaalista kanssa käymistään täydellisesti pitäen mielessään mahdollisen raskauden, tulevaisuuden tai yhteisön ja ehkäpä myös kirkon opetukset oikeasta seksuaalikäyttäytymisestä. Keskittyminen kihlaus-, viettely- ja aviolupaus-argumentointeihin antaa ehkä liian järkevän kuvan seksuaalisuudesta, koska tapahtumahetkellä tärkeintä saattoi olla pelkästään seksuaalisten tarpeiden tyydyttäminen ilman ehtoja. Itse asiassa 18:ssa aloituspuheenvuorossa kantajat eivät edes lähteneet esittämään syitä sille, miksi tai miten sukupuoliseen kanssa käymiseen oli päädytty[271].

---

[266] JyMA Keuruun Sk 29.10.1887, §167.
[267] JyMA Keuruun Sk 29.10.1887, §167; Tk 15.3.1888,
[268] JyMA Keuruun Tk 13.4.1883, §263.
[269] Löfström 1999(a), s.188: '(…) eikä kyky seksuaaliseen intohimoon ja nautintoon siis ollut agraarikulttuurissa sillä tavoin naiseutta ja mieheyttä erottava tekijä kuin porvarillis-keskiluokkaisessa kuvastossa 1800-luvulla tai 1900-luvun alussa'.
[270] Ks. kyseisestä rehvastelusta **V**.2.1.2, kolme viimeistä kappaletta.
[271] Liite 3: TAULUKKO 6, Kantajien puhetavat yhdynnästä.

Usein tapahtuma esitettiin hyvin lyhyesti. Torpantytär Lydia Manuntytär kertoi, että ollessaan piikana Liukon talossa, *”jossa wastaaja silloin asui ja siellä pitänyt lihallista yhteyttä wastaajan kanssa sillä seuraamuksella että(...)”.* Kesti Leena Jussero puolestaan sanoi *”siittäneensä wastaajan kanssa salavuoteudessa tyttölapsen, joka syntyi(...)”.* Kesti Erika Abrahamtytär Ylä-Etelämäen lausunnossa kerrottiin vähän tarkemmin jo tapahtumiakin. Kirjallisessa kanteessa vaadittiin Suutarimies Justus Silmania maksamaan lapsen ruokkoa lapsesta, *”jonka hän minulle siitti kuin olin taipaleessa piikana niin hän tuli yöllä meidän sänkyyn jossa makasin toisen piijan kanssa ja lapsi on syntynytkin sen ajan päälle”.*[272]

Ei tietenkään voida olettaa, että koska esimerkiksi aviolupauksia ei mainita, niin valtaosassa tapauksista olisi ollut aina kyse hekumallisesta kiihkosta, joka vain sattui purkautumaan miehen ja naisen välillä. Monet kantajat ehkä halusivat vain elatusta lapselleen vailla oman aseman puolustusta, ja tällöin riitti pelkkä maininta yhdynnästä. Lisäksi pelkkä aktin toisen osapuolen osoittaminen riitti naisen kannalta moraalisen taakan siirron varmistamiseksi, vaikka aviolupauksilla ja puheilla viettelystä se olisi saanut lisätehoa. Mutta kuitenkin ’salavuoteuden’ tai ’lihallisen yhteyden’ mainitseminen yksinään voi tarkoittaa sitä, että monissa tapauksissa toisiinsa seksuaalisesta mielenkiintoa tunteneet ihmiset olisivat vain yhtyneet, vailla lupauksia tai pelkoa tulevaisuudesta. Ehkä kyse saattoi olla pelkästään seksistä, naisesta tyydyttämässä seksuaalisia tarpeitaan?

Eräässä tapauksessa kantajan veli kertoi tämän menneen palvelusvuonna 1884-1885 vaihdoksissa Haukimäen taloon viikoksi töihin, millä *”ajalla olivat asialliset, jotka eivät olleet entisestäänkään viattomia ja puhtaita toisistaan, pitäneet lihallista yhteyttä, josta kantaja tuli raskaaksi”.* Vastaaja myönsi ’hyväilleensä kantajaa lihallisesti’, ja muutenkin suhde oli ollut pelkästään seksuaalinen, sillä erään todistajan kysyttyä Hermanilta, että *”aikooko tämä naida kantajan, niin wastaaja oli sanonut: ’en minä sitä ota, mutta kyllä minä leikkaan(=koinin)”.*[273]

Mutta vaikka kyse ei olisi ollutkaan esimerkiksi aviolupauksista, vaan pelkästä seksuaalisesta kanssakäymisestä, ihmiset eivät kuitenkaan päässeet normeja pakoon. Viimeistään siinä vaiheessa kun avioton lapsi oli syntynyt, nainen joutui ainakin jonkinlaiseen vastuuseen naimattomasta seksuaalisuudesta, minkä vuoksi ’lihallinen kanssakäyminen’ ei koskaan voinut olla täysin vapaata. Miehen esittämät lupaukset antoivat naiselle moraalisen vapauden olla seksuaalinen olento, jolloin pelkän aktin lisäksi oli ehdit-

---

[272] JyMA Keuruun Sk 5.11.1879, §307; Sk 4.11.1882; Tk 2.4.1886, §215, liite ’kehnous’.
[273] JyMA Keuruun Sk 27.10.1886, §160; Tk 23.3.1887, §79.

ty miettimään myös seurauksia. Naimattomien ihmisten seksuaalisuus olikin pitkälti sidoksissa avioliittoinstituutioon, riippumatta siitä oliko raskaus yhdynnästä seurauksena.

2.2 Odottava avioliitto naimattoman seksuaalisuuden legitimoijana

Aviolupausten tai kihlojen saaminen loi naiselle tietoisuuden tulevasta avioliitosta, jolloin seksuaalinen kanssa käyminen saatettiin aloittaa. Lupaus avioliitosta antoi oikeuden sukupuolisuhteeseen[274]. Seksuaalikäyttäytymisessä on täten havaittavissa paitsi seksuaalisten tarpeiden tyydyttämisen, myös eräänlainen seksuaalisuuteen liittyvien tapojen taso. Avioliitossa tai sinne menossa olevilta odotettiin seksuaalista kanssakäymistä.

Aviolupaukset johtivat nopeasti yhdyntään ja raskauteen, mikä oli tärkeä tekijä muodostettaessa pariskuntia ja perheitä[275]. Aviolupausten jälkeen seksuaalisesta kanssakäymisestä tulikin usein säännöllistä, koska edessä oletetun avioliiton vuoksi ei mahdollista raskautta tarvinnut enää pelätä[276]. Itsellinen Lydia Kollinin mukaan aviolupausten kautta hän oli alkanut ’pitämään yhtä’ vastaajan kanssa, *”jota harjoittivat koko vuoden, sillä seurauksella , että he luvattomasta sekaannuksesta(...)”*.[277] Aviolupauksilla nainen sai vakuuden pysyvästä kunnian asemasta, avioliitosta, joka siis legitimoi naisen seksuaalisuuden, representoi turvallisuutta ja oli täysin kunniallista. Heikkisen mukaan riippumatta esiaviollisen suhteen vakavuudesta, naiset halusivat aina varmistaa, että kyseessä olisi miehen puolelta avioaie.[278]

Avioliittojärjestelmän ulkopuolelle jääminen ei ollut hyvä vaihtoehto. Avioliittojen olemassaolo oli yksilön ja yhteisön kannalta usein konkreettinen välttämättömyys: perhe toimi turvaverkkona ja työvoiman tuottajana[279]. Toisaalta avioituminen miellettiin miehen ja naisen normaaliin elämään kuuluvaksi: sukupuolikategorioiden jäseninä he tulivat täten tunnistetuiksi ja ylläpitivät näin sukupuolijärjestelmään kuuluvaa sukupuolieroa. Toisin sanoen, avioituminen oli kummankin sukupuolen hyväksyttyjä ja arvostetuimpia sukupuolisuorituksia mitä maaseutuyhteisössä saattoi olla.

---

[274] Esim. Kälvemärk 1980, s.331. Ks. Aalto 1996, s.183.
[275] Cavallo 1990, s.74, 94.
[276] Avioliittoon johtamaton salavuoteus aiheutti yhteisölle huolta myös siksi, että pelättiin raskauden sattuessa naisen ja lapsen päätyvän muiden elätettäviksi.(Heikkinen 2000, s.182 ja 184.).
[277] JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221.
[278] Cavallo 1990, s.77-78. Heikkinen 1988, s.169.
[279] Heikkinen 1988, s.165; Laitinen 1988, s.73.

Tietyn iän saavutettuaan naimattomia miehiä ja naisia kutsuttiin vanhoiksi pojiksi tai -piioiksi, mutta toisaalta miehelle iän tulo ei ollut niin suuri rasite kuin naiselle[280]. Niemisen mukaan vanhaksi piiaksi jääminen oli pelottava tulevaisuuden kuva tytölle ja jopa vanhemmille, minkä tähden mieluummin mentiin naimisiin vaikka minkälaisen miehen kanssa[281]. Naimattomia ei yleensä halveksittu, mutta kuitenkin pilkattiin tai säälittiin[282], mikä kertoo siitä, että naimattomuudelta ei aina voitu välttyä, mutta joka kuitenkin oli vähemmän arvostettua. Avioliittojen muodostamisen (taloudellisen) ensisijaisuuden tähden henkilökohtainen mieltymys saattoi olla jopa pelkkä sivuseikka[283].

Vaikka varsinkin kihlaus kertoi tulevasta avioliitosta ja hyväksytystä perusteesta pariskuntien sukupuolielämän aloittamiselle, ennen avioliittoa syntynyt lapsi kuitenkin saattoi asettaa Keuruulla paineita naisille. Eräässä kuolleena syntyneen lapsen piilottamista koskevassa oikeustapauksessa vastaaja useaan otteeseen mainitsi tulleensa raskaaksi kihlauksen aikana ja eräs todistajakin puhui näkemistään sormuksista. Kihlauksen maininnalla vastaaja pyrki esiintuomaan, että hän oli tullut raskaaksi yhteisön mielestä hyväksytyssä vaiheessa. Kuitenkaan itse synnyttämisen jälkeen hänelle ei ollut riittänyt tietoisuus kihlauksesta, sillä *”peläten nyt sitä häpeätä minkä alaiseksi hän tulisi kuin ennen vihkimistä lapsen synnytti ja senkin vielä keskosen, oli hän päättänyt salata sikiönsä(...)”*.[284]

Kihlaus-suhde sukupuolikumppanin kanssa siis lievensi naimattoman seksuaalisuuden kielteisyyttä, mutta täysin hyväksyttyä lasten saaminen oli vasta avioliitossa. Sama päti myös seksuaaliseen kanssakäymiseen. Vaikka Abraham Könttäri oli kihlannut ’kahden kesken’ Hilda Rönnmanin, niin Hilda ei kuitenkaan esittänyt käräjillä tapahtunutta luvallisena. Hildan mukaan kihlauksen ja sormuksen saannin jälkeen *”olivat he ruvenneet pitämään liika aikaseen kovin likeistä yhteyttä, josta (...) tuli raskaaksi”*.[285]

Pöytäkirjasta ei selviä se, että pitikö Hilda itse tapahtunutta pahana, vai esittikö hän asian niin, koska käräjäyhteisö piti sitä pahana. Kummassakin vaihtoehdossa negatiivisen leiman olisi iskenyt se tosiasia, että kihlayhdyntä oli suoritettu ilman, että avioliittoa olisi myöhemmin solmittu. Käsittelyssä Abraham kertoi suoraan, että hän oli antanut kantajalle sormuksen saadakseen maata yhden yön tämän vieressä, mutta ettei ollut kih-

---

[280] Heikinmäki 1981, s.42.
[281] Nieminen 1993, s.7.
[282] Heikinmäki 1981, s.42-43; Nieminen 1993, s.7.
[283] Esim. Ylikangas 1968. Agraariyhteisön avioliittojärjestelmä ei tietenkään ollut pelkästään taloudellisten ja sukupuolittaisten käyttäytymismallien ehdollistama, vaan ihmiset olivat tietenkin usein aidosti kiinnostuneita partneristaan ja jopa rakastuneita. Ks. Enbuske 1999.
[284] JyMA Keuruun Sk 10.12.1881, §283. Tapauksesta vielä ks. **VI**.2.2 passim.
[285] JyMA Keuruun Tk 11.5.1881, §346.

lannut tai tehnyt tälle lasta[286]. Tämän vuoksi ainakin jälkikäteen Hilda oli tuntenut itsensä petetyksi ja suhtautui ehkä senkin takia nurjasti tapahtuneeseen aktiin.

Toisaalta parisuhdeprosessi ei tietenkään aina mennyt kaavamaisesti aviolupausten/kihlausten kautta yhdyntään ja lopulta raskauteen, vaan usein lähtökohtana saattoi olla itse seksuaalinen kanssakäyminen. Kesti Maria Kustaantytär Pirttilän edustaja kertoi, että kantajan ja vastaajan työskenneltyä samassa talossa, *"olivat he pitäneet keskenään lihallista yhteyttä kunnes kantaja tuli raskaaksi"*. Kantaja syytti ettei vastaaja ollut kuitenkaan elättänyt lasta.[287] Toisin sanoen, Maria ei ollut pelännyt raskautta koska hän oli arvellut, että raskaaksi tultuaan he menisivät joko naimisiin tai mies elättäisi lapsen. Näin ei ollut kuitenkaan käynyt.

Usein pariskunnalla ei seksuaalisen kanssakäymisen aikana avioliitto ollut vielä edes mielessä. Avioliittoratkaisu saatettiinkin tehdä vasta, kun nainen alkoi odottaa lasta ja yhteisön paineet (ihmiset ja kirkko) omalta osaltaan johdattivat pariskunnan alttarille[288]. Monesti sukupuolisuhde jopa itsessään tulkittiin päätökseksi mennä naimisiin[289]. Yhteisön näkemykset naimattomasta seksuaalisuudesta avioliittoon johtavana antoivat osaltaan oikeutuksen seksuaalisen kanssakäymisen aloittamiselle.

2.3 Ulkopuolisten näkemykset: "elivät yhtenä kuin nainut joukko"

Viralliset avioliittoon johtavat muodollisuudet eivät olleet maaseudulla välttämättömiä, vaan paikallinen ja traditionaalinen tapa oli tärkeämpi kuin vaikkapa kirkollinen seremonia. Esimerkiksi yöstelyssä muodostunutta suhdetta Niemisen mukaan yleinen mielipide piti kihlauksen veroisena, vaikka muodollista kihlausta ei olisi tehtykään.[290] Usein elettiin kuin naimisissa olevat: kihlatut saattoivat muuttaa heti kihlauksen jälkeen ennen vihkimistä yhteen asumaan[291].

Oikeudenkäynneissä käytetyt termit paljastavat, että ulkopuoliset näkivät naimattomien elämän pitkälti avioliittoinstituution kautta. Itsellinen Lydia Kollinin ja talonpoika Fredrik Pihlajamäen yhteiselämän kerrottiin *"näyttäneen kuin kihlatuiden ainakin ja wastaajan vielä kerran vakuuttaneen 'ei meistä eroa tule'"*. Eräässä toisessa tapaukses-

---

[286] Ibid.
[287] JyMA Keuruun Tk 28.3.1884, §118.
[288] Vuorela 1983, s.610; Laitinen 1988, s.75; Ks. Lukkarinen 1933, s.15-16.
[289] Kälvemark 1980, s.331.
[290] Kälvemark 1980, s.335; Nieminen 1993, s.21.
[291] Wallinheimo 1910, s.260.

sa kaksi kestinaista todistivat, että kantaja ja vastaaja samassa talossa palveluksessa ollessaan *"elivät yhtenä niin kuin nainut joukko, karttamatta kovinkaan paljon muita salaisissa toimissaan"*. Myös itse sukupuoliyhdynnästä kerrottiin.[292] Naisen oli helpompi suostua yhdyntään, jos mies oli kaikille tiedossa hänen virallisena partnerinaan[293].

Myös fyysisen tilan käyttö saatettiin nähtiin avioliiton kautta. Renki Abraham Tervamanninen kertoi talvikäräjillä 1884, että *"olivat asianosaiset (...) maanneet jouluun asti, melkein joka yö wieretysten samalla sijalla, niin kuin aviopari(...)"*.[294] Toisaalta tunteiden suoraa osoittamista liian julkisesti saatettiin yhteisössä paheksua[295].

Avioliittoaikomusten epäsuoran päättelyn lisäksi ulkopuoliset olivat usein kuulleet[296] pariskunnan olevan menossa tulevaisuudessa naimisiin. Piika Ida Sakari kertoi nähneensä vastaajan ja kantajan *"monesti olevan täydessä lihantyössä, jota he eivät paljon kartelleet, sillä heillä tuntui olevan oikea naimisen tuuma",* minkä todistaja perusteli vastaajan kertomista naima-aikomuksista kantajaan liittyen.[297] Edellinen lainaus osoittaa senkin yhteisön näkemyksen, että seksuaalisen kanssakäymisen aloittamisen olisi pitänyt johtaa avioliittoon.

Ulkopuoliset osoittivat monesti suurta mielenkiintoa nuoren pariskunnan oletettua avioliittoa ja sille johtavaa seksuaalisuuden tietä kohtaan[298]. Nuoret naiset olivat katseen kohteina, mitä voisi kutsua eräänlaiseksi sosiaaliseksi kontrolliksi. Varsinkin nuoren parin avioituminen oli antoisa tarkkailun kohde ja mielenkiintoa suunnattiin erityisesti siihen, olisiko raskaus alkanut ennen vihkimistä[299]. Vaikka siis ennen vihkimistä alkanut seksuaalinen kanssakäyminen oli yhteisössä tavanomaista, eikä sitä välttämättä paheksuttu, niin aviottoman raskauden tarkkailu kertoo toisaalta yhteisön normista: seksuaalisuuden olisi parhaimmassa tapauksessa pitänyt kuulua avioliittoon.

Kuitenkaan esiaviollisesta seksuaalisesta ei useinkaan seurannut aviotonta lasta, koska usein pariskunta avioitui ennen kuin lapsi syntyi. Olikin hyvin yleistä, että avioparin

---

[292] JyMA Keuruun Tk 28.4.1881, §90; Tk 3.4.1884, §221.
[293] Cavallo 1990, s.90.
[294] JyMA Keuruun Tk 19.3.1884, §16.
[295] Pariskuntia saatettiin paheksua markkinoilla ja tansseissa kaulakkain kulkemisesta ja sylikkäin istumisesta.(Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla 1910, s.27.).
[296] Avioaikomus voitiin nähdä myös sormuksista.(Esim. JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221.).
[297] JyMA Keuruun Tk 28.3.1885, §159.
[298] Lotte Tarkan mukaan 'naapurinemäntien juorut olivat arvokkaita vihjeitä sopivista ja sopimattomista partnereista.(…)Nimenomaan kihlausaikana molempia osapuolia käytiin tutkimassa, panettelemassa ja kehuskelemassa'.(Tarkka 1998, s.159.).
[299] Helsti 2000, s.274-277.

lapsi syntyi alle yhdeksän kuukauden päästä vihkimisestä. Tämä maaseudulla hyväksyttiinkin täysin.[300]

Naimatonta, avioliittoon johtamatonta seksuaalisuutta puolestaan paheksuttiin. Luvussa **IV**.2.1 tarkasteltiin Wilhelmina Ylämäen ja talollinen Herman Haukimäen suhdetta, joka oli ollut pelkästään seksuaalinen. Todistajan kertoman mukaan asianosaisten 'heittäydyttyä pitkäkseen' huoneeseen, jossa vastaajan äiti myös oli maannut, oli tämä ajanut kantajan sieltä pois, koska *"lienee aavistanut pahennusta"*.[301]

Edellisessä luvussa käsitellyssä tapauksessa vastaaja Abraham Könttärin toiminta 'kahden kesken' kihlauksineen ja sormuksen antamisineen ilman lopullista avioitumista oli ollut puolestaan kantajan isälle kova paikka. Tämän kysyttyä käräjäkäsittelyn aamuna Abrahamilta, eikö hän ollut koskaan luvannut naida kantajaa, oli tämä vastannut ensin ei. Tällöin todistajan mukaan *"ukko Rönnman rupesi torumaan, että 'vai niin te olette siis pitänyt häntä ainoastaan huorananne'"*. Abraham oli tällöin selittänyt, että siihen aikaan *"kuin hän piti yhtä kantajan kanssa, ei heillä vielä ollut mitään puhetta naimisesta vaan kyllä jälestäpäin"*.[302]

Isän käyttämä termi 'huora' oli tietysti vihaisen miehen lausahdus, mutta kertoo siitä pelosta, että nainen ei ollut miehen toiminnan takia päässyt toteuttamaan sitä kunniallisen naisen roolia jonka yhteisö oli määritellyt[303]. Tällöin isän moralisointi kohdistui siis suoraan miehen, Abrahamin, toimintaan, koska tyttären mahdollinen arvo avioliittomarkkinoilla oli aviottoman lapsen saamisen myötä huonontunut.

Tässä pääluvussa on kantajien ja todistajien käräjäpuheiden avulla tarkasteltu seksuaalisuutta tapahtuneen sukupuoliyhdynnän kautta. Seksuaalisuus ei ole kuitenkaan pelkkää aktia, vaan myös suuressa määrin mielikuvia ja puheita. Seuraavassa pääluvussa lähdetään tarkastelemaan aktin jälkeisiä aikoja, sekä miesten että naisten kannalta. Ensiksi tarkoituksena on tarkentaa kuvaa naisen seksuaalisen toiminnan aktiivisuudesta ja siitä, millainen käytös ja puheet olivat naimattomalle naiselle sallittua. Jälkimmäisessä osiossa miesten kohdalla mielenkiinnon kohteena on puheen kautta tapahtuva mieheyden rakentuminen tai sen uhatuksi joutuminen. Lähiluvun alla ovat tällöin miesten yhteisössään esittämät seksuaalisuuteen liittyvät (rehvastelu)puheet ja toisaalta käräjillä esitetyt isyyden kiistämispuheet.

---

[300] Helsti 2000, s.200; Kälvemark 1980, s.329; Heikkinen 1988, s.173.
[301] JyMA Keuruun Sk 27.10.1886, §160.
[302] JyMA Keuruun Tk 11.5.1881, §346.
[303] Ks. Heinämaa–Saarinen 1984, s.208.

V Yhdynnän jälkeinen seksuaalisuuden piiri

1 Naimattomien naisten seksuaalinen liikkuma-ala

1.1 Lähteiden kertoma naisten vähäinen seksuaalinen aktiivisuus

Naimattoman naisen seksuaalista toimintaa rajasi pelko aviottomasta raskaudesta. Mutta kuten edellisessä pääluvussa todettiin, naimattoman naisen ei aina tarvinnut olla huolissaan mahdollisesta raskaudesta, jolloin seksuaaliseen kanssakäymiseen miehen kanssa voitiin ryhtyä. Miten naimattomat naiset sitten liikkuivat seksuaalisuuden ja parisuhdemuodostuksen kentällä? Entä mikä oli ulkopuolisten suhtautuminen naisiin, joiden tiedettiin tapaavan useampia miehiä ja mikä puolestaan syy ja suhtautuminen naisten esittämiin seksuaalirehvastelupuheisiin? Saivatko naiset moralisointia osakseen?

Lastenelatustapauksista löytyy vähän aineistoa naisten aktiivisesta seksuaalisesta toiminnasta. Kahdessa todistajanlausunnossa kerrottiin, että nainen oli hakeutunut miehen viereen. Syyskäräjillä 1886 kerrottiin kantajan nousseen eräänä yönä vuoteeltaan ja menneen vastaajan viereen. Itsellisentytär Effia Eliaantytär Pykälämäen elatustapauksessa samoilla käräjillä torpanvanhus Matti Järvenpää puolestaan kertoi, että nukuttuaan eräänä yönä vastaajan kanssa samassa sängyssä, oli kantaja *”jota siellä ei ennen ollut, oli ilmestynyt samaan sänkyyn ja supisivat jotain wastaajan kanssa, mitä ei todistaja ymmärtänyt”*.[304]

Naistenkin oli mahdollista harjoittaa eräänlaista yöstelyä. Renki Justus Pätkiniemi kertoi olleensa eräänä iltana kyläilemässä vastaajan kotona Lammasahon talossa, jolloin *”oli joitakuita tyttöjä, niiden joukossa kantajakin tullut koputtamaan tuvan lasiin”*. Vastaaja oli tällöin mennyt ulos ja kantanut sieltä *”kantajan tupaan ja heitti sänkyyn, jossa asialliset sitten makasivat*”. Syyskäräjillä 1884 puolestaan piika Jennina Könttäri kertoi, että vastaajan oltua nikkaroimassa Hoskarin talossa, oli myös kantaja saapunut sinne ja *”houkutteli vastaajaa joka makasi vuoteellaan lähtemään kanssaan, sanoen tekevänsä ’Haapamäen Maijalle kiusaa’. Vastaaja, jolle kantaja vei sukat ja saappaat ei voinut vastaan sanoa vaan läksi kantajan kanssa ulos”*. Kyseisessä tapauksessa kantaja Kristiina Handolin oli lisäksi informoinut suoraan ja epäsuoraan parillekin todistajalle halustaan olla miehen kanssa kahden.[305]

---

[304] JyMA Keuruun Sk 29.10.1886, §189; Sk 4.11.1886, §248.
[305] JyMA Keuruun Tk 31.3.1887, §178; Sk 18.9.1884, §249.

Naisen suorasta seksuaalihakuisuudesta näkyy vielä vähemmän merkkejä. Torpparitytär Maria Kaarlentytär Kytölän isän mukaan vastaaja oli käynyt usein kantajan kodissa makaamassa kantajaa, mutta lisäksi kantaja oli käynyt vastaajan luona, *"jossa asialliset myöskin olivat olleet tilaisuudessa harjoittaa lihallista yhteyttä"*. Lisäksi seksuaalisuuteen liittyvää naisen aktiivisuutta löytyy jo johdannossakin esitellystä talontytär Fredrika Juhontytär Etelämäen ja eläkemies Stefanus Etelämäen välisestä elatusjutusta. Todistajana toimineen piika Lydia Mannisen mukaanhan Fredrika olisi kutsunut toisella puolella seinää maannutta Stefanusta luokseen, jolloin Lydia oli joutunut puolestaan menemään seinän toisella puolelle, josta oli kuullut selvästi asianosaisten välisen seksuaalisen kanssakäymisen.[306]

Vastaako 'aktiivisista naisista' kertovien todistajanlausuntojen määrä sitten todellisuutta? Viisi todistajaa kuudesta oli kantajan kutsumia todistajia. Olisiko kantajan oman asiansa kannalta ollut negatiivista tuoda sellaisia todistajia oikeuteen, jotka olisivat puhuneet naisen aktiivisuudesta? Kantajat kuitenkaan tuskin lähtivät valikoimaan todistajiaan, koska elatusjutun kannalta kaikki todistajanlausunnot olivat tärkeitä, joissa edes vihjattiin seksuaalisen kanssakäymisen mahdollisuuteen. Ja kantajat eivät välttämättä edes tienneet mitä todistajat kyseessä olevasta asiasta oikeudessa puhuisivat. Rohkea johtopäätös siis on, että todistajanlausuntojen vähäinen määrä vastasi todellisuutta.

Lausuntojen vähäisyys siis kertoo Keuruun vallitsevan sukupuolijärjestelmän antamista vähäisistä mahdollisuuksista naisten omaan seksuaaliseen aktiivisuuteen. Eli ainakin tällaisten selvien tapausten valossa naimattomat naiset olisivat olleet seksuaalisella kentällä miehiä passiivisempia[307]. Löfströmin mukaan aktiivisuus ei ollut naisten kohdalla kovin ihailtavaa, mutta ei toisaalta erityisen tuomittavaakaan. Kuitenkin naiseuden hyväksyttävään seksuaaliseen rooliin kuuluivat pidättyvyys, seksuaalinen passiivisuus ja vastaanottavuus. Miehen oletettiin olevan sopivampi (seksuaali)suhteen aloitteentekijä.[308]

---

[306] JyMA Keuruun Tk 31.3.1887, §178; Tk 7.4.1880, §289.

[307] Aktiivisuus-passiivisuus-termien käyttö on toisaalta menneisyyden liiallista yksinkertaistamista, koska varmastikaan monissa tapauksissa kumpikaan osapuoli ei ollut joko selvästi passiivinen tai aktiivinen osapuoli. Esimerkiksi Justus Sillmanin koputettua eräänä iltana porstuan ovelle, oli todistaja kantajan *"pyynnöstä päästänyt Sillmanin sisään"*.(JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221.). Todistaja ei kertonut mitään itse yhdynnästä, mutta lausunto osoittanee että vaikka naiset eivät aktiivisesti 'jahdanneet' miehiä, he silti olivat parisuhdemuodostuksessa aktiivisesti mukana. Vähälukuiset maininnat naisten aktiivisuudesta kertovatkin enemmän siitä, että naisten ei ollut ulkoisesti soveliasta käyttäytyä erityisen aktiivisesti.

[308] Löfström 1999(a), s.156, 158, 188.

Toisaalta on esitetty, että naimattomat naiset olisivat saman sosiaaliluokan sisällä solmittavissa suhteissa voineet olla itsenäisiä toimijoita[309] ja täten jopa tasavertaisia tekijöitä miesten rinnalla seksuaalisuuden kentällä. Olivatko tutkimusaineiston 'aktiiviset' naiset juuri tällaisia saman sosiaaliluokan sisällä toimijoita? Seuraavassa asetelmassa on tapauskohtaisesti jaoteltu edellä mainitut naiset ja heidän partnerinsa[310]:

nainen:		mies:
torpparintytär	<->	talollisenpoika
itsellisen tytär	<->	talonpoika
itsellinen	<->	nikkari
talontytär	<->	eläkemies
itsellinen	<->	kesti
torpantytär	<->	torppari

Asetelmasta näkee, että kahdessa tapauksessa aktiivisena ollut nainen oli ollut alempaa sosiaalista ryhmittymää kuin mies[311], ja neljässä muussa suunnilleen samaa sosiaaliluokkaa, joten samaan sosiaaliryhmään kuuluminen ei ollut välttämätön ehto naisen aktiivisuudelle. Toisaalta saman sosiaaliryhmän sisällä naisten oli varmasti helpompi olla tasaveroinen toimija miesten kanssa. Yksittäistapauksissa aktiivisuus riippui varmasti lopulta henkilökohtaisista ominaisuuksista ja luonteenpiirteistä. Tässä tarkastellut naiset tulevatkin vielä seuraavissa alaluvuissa vahvasti esiin.

1.2 Paljon miehiä – moralisointia?

Seksuaalisuuteen on aina liitetty vahva moraalisen tarkastelun elementti[312] ja yhteisön jakamat moraalikäsitykset ovat olleet rajaamassa yksilön käyttäytymistä. Tässä alaluvussa moralisoimisteemaa tarkastellaan sillä oletuksella, että paikallisyhteisö on tiedostetusti tai tiedostamattaan antanut yksilölle ja ryhmille - tässä tapauksessa siis naimat-

[309] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.102; Löfström 1999(a), s185-189: Naisten kertomassa suullisessa kansanperinteestä löytyy monia tapauksia, joissa nainen esiintyy seksuaalisena toimijana.
[310] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.
[311] Ensimmäisessä tapauksessa nainen oli tullut koputtamaan tuvan lasiin, ja toisessa yöllä miehen sänkyyn.(JyMA Keuruun Tk 31.3.1887, §178; Sk 4.11.1886, §248.).

tomille naisille - hyväksytyt toimintasäännöt seksuaalisen käyttäytymiseen, joiden mahdollisesta noudattamatta jättämisestä seuraisi paheksuntaa[313].

Määrältään vähäinen ja usein yksittäisiin mainintoihin keskittyvä tutkimuskirjallisuus vahvistaa jo luvussa **IV** esiin tullutta asiaa, että naimaton seksuaalisuus itsessään naisen osalta ei olisi ollut välttämättä negatiivista[314]. Tärkeää oli rajata seksuaalikontakti vain yhteen mieheen, eli siihen jonka kanssa naisen oletettiin olevan menossa naimisiin. Seksuaalista kanssakäymistä useamman kuin yhden miehen kanssa sitä vastoin pidettiin paheksuttavana ja tällainen käytös vaikutti negatiivisesti naisen maineeseen.[315] Moneen eri mieheen yhdistettävällä naisella oli riski muuttua yhteisön[316] silmissä 'huoraksi', mikä vaikutti naisen ulkoiseen käyttäytymiseen. Virtasen mukaan aviottomia äitejä enemmän saatettiin 'huoritella' naisia, jotka 'elivät huonosti miesten kanssa, mutta eivät saaneet lapsia'.[317] Naisen täytyi siis tarkoin miettiä omaa seksuaalista käyttäytymistään ja sitä, millaisen kuvan hän siitä oli antamassa ulkopuolisille.

Saarijärven tuomiokirja-aineiston perusteella Pohjola-Vilkuna on esittänyt, että lähes joka toisessa elatustapauksessa viitattiin suoraan tai implisiittisesti naisen kunniattomuuteen. Syyksi hän mainitsee että huorittelulla olisi ollut käräjillä tarkoituksena 'miesten oman maineen puhdistusyritys tai vastuun, häpeän tai kunnian jakaminen muiden miesten kanssa'[318]. Omassa aineistossani naimattomien naisten selkeää moralisointia ei ole havaittavissa ja samanlaisen huomion Viitasaaren tuomiokirja-aineiston pohjalta on tehnyt myös Johanna Hämäläinen[319]. Asian tarkentamiseksi lähitarkasteluun otetaan ne todistajanlausunnot joissa puhuttiin useista eri miehistä.

Monissa elatustapauksissa kerrottiin kantajan muista miehistä, mutta rivienkään välistä ei ole luettavissa, miten tällaiseen naiseen suhtauduttiin. Todistajanlausunnonhan piti sisältää vain sen mitä todistaja tiesi, eikä oikeus edes toivonut mitään henkilökohtaisia moraaliarviointeja. Mahdollista moralisointia voi alkaa kuitenkin pohtimaan sen kautta,

---

[312] Foucault'n mukaan seksuaalisuutta ja seksuaalisia toimintoja on antiikista lähtien tarkasteltu moraalin kannalta.(Foucault 1998, s.119.).
[313] Ks. Foucault 1998, s.132.
[314] Vrt. Tarkka 1998, s.162: Kalevalamittaisen epiikassa huoriteltiin tavallisesti naista jota epäiltiin esiaviollisesta sukupuolisuhteesta.
[315] Frykman 1977, s.95-105; Niiranen 1986, s.355.
[316] Agraarikulttuurissa toiset, erityisesti naimisissa olevat, naiset toimivat naimattomien naisten seksuaalisuuden valvojina ja moraalinvartijoina. Helstin mukaan 'vain harvat miehet näyttivät osoittavan mielenkiintoa käytännön kontrollityöhön'.(Frykman 1977, passim; Helsti 2001, s.381, loppuviite 402.).
[317] Virtanen 1990, s.142, 147. Aviottoman lapsen voitiin katsoa olleen jopa eräänlainen rangaistus vääräs-tä seksuaalisesta toiminnasta.(Frykman 1977, s. 96-102.).
[318] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.52-53.
[319] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888; Hämäläinen 2003, s.58: 'Huolimatta puheista, että paljon miehiä ja tieto raskaudesta, ei käräjillä kuitenkaan esimerkiksi huoriteltu eikä kukaan maininnut että olisi löysä moraalista'.

mitä todistajat kertoivat tai olivat kertomatta itse sukupuoliyhteydestä. Tärkeä johtolanka tarkasteluun löytyy yöstely-instituutiosta.

Kuten luvussa **II** jo todettiin, yöstely antoi Keuruulla naiselle moraalisen oikeuden tavata useita miehiä – ja tehdä valintaa avioliittoa varten – kunhan ei menty sukupuoliseen kanssakäymiseen asti. Syyskäräjillä 1884 erään todistajan kerrottua, että myös Taavetti Saarimäki olisi maannut kantajan vierellä, torpantytär Agneta Wertanen oli puolustanut kannettaan sanomalla, ettei ollut tehnyt tämän kanssa mitään sopimatonta. Käräjäpöytäkirjan mukaan *"Agneta vakuutti maanneensa siivosti Taavetti Saarimäen kanssa, huomauttaen että sellaista tyttärissä käyntiä ei piretä paikkakunnalla minään vikana"*. Lisäksi oikeussalissa kuultiin, että *"kävi kantajan kokkiin pyrkimässä paljokin poikia"*.[320] Vastaaja oli tämän todistajan kutsumisella pyrkinyt saamaan isyyttä vieritettyä muidenkin miesten niskoille, mutta yöstely- perinteeseen viittaamalla Agneta oli suojellut sekä kannettaan, että mainettaan. Kukaan todistajahan ei kyennyt kertomaan Agnetan ja Taavetin mahdollisesta sukupuoliyhteydestä mitään.

Ulkopuoliset eivät siis todennäköisesti suhtautuneet paheksuvasti naiseen jolla oli useampia yöstelykumppaneita, koska tämän kuitenkin odotettiin tekevän selkeitä valintoja miesten välillä[321]. Selkeää seksuaalista valintaa oli tehnyt itsellinen Johanna Wehmas. Todistaja kertoi nähneensä vastaajan *"kahdestikin lihantyössä kantajan kanssa"*. Muitakin poikia oli *"kesän varrella käynyt kantajan luona, mutta todistaja ei huomannut niistä ja kantajasta tuollaista"*.[322]

Suurin osa toisista miehistä kertoneista todistajista eivät osanneet todistaa mitään itse sukupuoliyhteydestä[323], joten edellä mainitun perusteella voisi olettaa, että näihin naisiin ei kohdistunut moralisointia. Paikallisyhteisössä ehkä tiedettiin enemmänkin, mutta koska kyseiset puheet tai huhut eivät tulleet käräjille asti, mihinkään johtamaton spekulointi ei tässä tapauksessa tarpeellista.

Lähteistä löytyvä suora moralisointi onkin vähissä. Todistaja piika Serafia Reinikka oli nähnyt kantaja Effia Eliaantytär Pykälämäen luona *"(...)juoksemaan kyläkunnan poikia oikein kosolti ja ainakin parin niistä näki todistaja tekevän täyden työn kantajan kanssa"*. Lisäksi kahdelle eri todistajalle Effia oli kehuskellut seksuaalikumppaneidensa

---

[320] JyMA Keuruun Sk 7.11.1882, §249.
[321] Kesti Ida Joelintytär ja renki Herman Vuorenniemi olivat alkaneet illalla *"kisailemaan keskenänsä ja Abraham Juhonpoika myöskin otti osaa leikkiin, vaikka kantaja silminnähden piti Herman Hermanninpoikaa parempana"*.(JyMA Keuruun Sk 26.10.1886, §144.).
[322] JyMA Keuruun Tk 15.3.1888, §99.
[323] Esim. JyMA Keuruun Tk 3.4.1884, §221.

määrällä.[324] Serafia oli nuhdellut Effiaa 'poikain pidosta', jolloin tämä oli vastannut, että *"hätäkös hänen on, kun hänellä on kultana talonpoika, ts. vastaaja jonka syyksi hän ajaa kaikki, jos hulluksi kävisi"*. Todistaja kutsui Effian luona käyneitä poikia 'yöjalkalaisiksi', joten paheksunnan syynä oli liian avomielinen suhtautuminen sukupuoliyhdyntään yövierailijoiden kanssa.[325] Effian olisi siis ollut Keuruulaisessa moraaliilmastossa ollut luvallista 'pitää' vain yhtä poikaa.

Tuomiokirjatekstien perusteella pystyy harvoin näin suoraan päättelemään paikallista moraali-ilmastoa. Esimerkiksi Syyskäräjillä 1885 kerrottiin Sakari Kustaavanpoika Anttosen käyneen *"kantajan luona yöaikana ja makasi sen vieressä* (…) *liekö hän sitten toimittanut mitään"*. Lisäksi muutkin todistajat kertoivat kyseisen pariskunnan yhdessä olosta, kuitenkaan ilman mainintaa sukupuoliyhteydestä. Millainen oli tällöin suhtautuminen vastaaja itsellinen Hilda Kolkkamaan, kun oikeus lopulta katsoi sekä Sakari Anttosta, että alkuperäistä vastaaja Abraham Hermanninpoika Wiikiä vastaan tulleen puoli näyttöä syyllisyydestä? Abrahamkin oli nähty pelkästään makaamassa Hildan kanssa.[326]

Käräjäyleisö kuitenkin todennäköisesti tiesi kyseessä olevan tekninen käräjäseikka[327]. Koska molempien miesten oltiin nähty vain makaavan Hildan kanssa vailla yhdynnällisiä aspekteja, on mahdollista että yhteisö tulkitsi Hildan toiminnan kahden miehen kanssa ehkä vain yöstelyn kautta. Tällöin käräjäoikeuden päätös kahdesta eri mahdollisesta seksuaalikumppanista ei olisi synnyttänyt paheksuntaa Hildaa kohtaan.

Keuruulla paheksunta kohdistui yleensä yksittäisiin henkilöihin, ei naimattomien naisten tai miesten käytökseen yleensä. Toisin oli sivistyneistön laita; he monesti paheksuivat koko agraariyhteisön elämäntapaa[328]. Yhteisössä suoranaisen naimattomien ihmisten seksuaalisuuden sijasta ennemminkin paheksuttiin avioliittoon johtamatonta seksuaalisuutta, kuten edellisessä pääluvussa jo tuli todetuksi. Toinen selkeä paheksunnan kohde oli avioliiton ulkopuolinen toiminta.

Samuel Häkkisen ja Erika Stavenin huoruus- ja konkurssijutun yhteydessä useat todistajat paitsi osasivat yksityiskohtaisesti kertoa pariskunnan keskinäisestä elämästä,

---

[324] Ks. seuraava luku.
[325] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.
[326] JyMA Keuruun Sk 22.10.1885, §208; Tk 23.3.1886, §73. Kyseisessä tapauksessa vain Sakari Anttonen pystyi lopulta tekemään puhdistusvalan, joten oikeuden lopullinen juridinen tuomio piti pelkästään Abrahamia Hildan sukupuolikumppanina.
[327] Oikeudessa pyrittiin oikeuteen, ei yksilölliseen totuuteen.(Nygård 2001, s.15 ja 84.). Juridisessa mielessä oikeus oli siis alkuperäisessä päätöksessään pitänyt molempia yhtä todennäköisinä seksuaalikumppaneina, koska molempien syyllisyydestä oli tullut saman verran näyttöä.
[328] Esim. Furuhjelmin mukaan 'ihmiset ovat tietämättömiä siitä mikä on epäsiveellistä'.(Furuhjelm 1905, s. 3, 6-8.); Pietari Päivärinta puolestaan katsoi että 'siveellisyysolot' olisivat 1800-luvun loppua kohti mentäessä huonontuneet.(Päivärinta 1905, s.12-15.).

myös paheksua tapahtunutta. Tällöin moralisointi kohdentui sekä pariskunnan mitään häpeilemättömään ja peittelemättömään käytökseen suhteessa ulkopuolisiin[329], että naimisissa oleva miehen ja naimattoman naisen liian läheiseen suhteeseen. Piika Karoliina Häkkisen mukaan asianosaisten välit näyttivät olevan erinomaisen ystävällistä, *"liiaksikin todistajan mielestä",* mitä mieltä oli ollut myös eräs toinen todistaja. Kolmas todistaja kertoi pariskunnan elämän olleen *"oikein iljettävää sivullisen mielestä".*[330]

Kyseisessä tapauksessa huoruutta pidettiin ulkopuolisten silmissä selvästi häpeällisenä rikoksena[331], ja paheksunta kohdistui suoraan henkilöihin. Muissa huoruustapauksissa moralisoivat kannanotot keskittyivät enemmänkin huoruuteen tekona[332]. Kyseessä oli siis luvaton yhdyselämä paitsi juridiselta, myös paikallisen moraalin kannalta[333].

1.3 Naisten omat puheet maineen muodostajana

Maineen muotoutumiseen eivät vaikuttaneet pelkästään teot, vaan myös puheet. Naiset saattoivat esimerkiksi julkisesti ulkopuolisille kertoa, etteivät olleet varmoja lapsen oikeasta isästä, mikä suoraan paljasti ulkopuolisille seksuaalisen kanssakäymisen useamman miehen kanssa. Talvikäräjillä 1881 todistaja kertoi, että epäiltyään kantajalle Viktori nimistä suutaria lapsen siittäjäksi, oli tämä myöntänyt sen. Toisella kertaa asiasta puhuttaessa, kantaja oli kuitenkin sanonut lapsen tulleen *"siitetyksi silloin kun tukinuittajia joukossa oli paikkakunnassa oleskellut(...)".* Vasta kolmannella kerralla Amanda oli todistajalle sanonut, että Adiel Saukkomäki(vastaaja) olisi lapsen isä.[334]

Epävarmuutta lapsen oikeasta isästä oli ollut myös Lydia Manuntyttärellä, joka oli maininnut, ettei hän lapsen oikealta isältä *"kuitenkaan mitään saisi* (…) *jo ilman sitä olis vaikeaa, miltei mahdotonta, sanoa kuka on siittänyt lapsen".* Lisäksi Lydia oli sanonut sormessaan olevia sormuksia kihlasormuksiksi, jotka olisi saanut Kaarlenimiseltä rengiltä Liukon talossa, ja että *"hän viattomasti vaivaisi JL:ää*(vastaaja) *tällä oikeudenkäynnillä*(…)*".* Kantaja väitti kyseistä todistusta valheeksi, mutta todistaja

---

[329] Esimerkiksi kestivaimo Fredrika Joosefintytär kertoi Stavenin ja Häkkisen halanneen ja suudelleen toisiaan, *"vieläpä menevän samaan ammeeseen kylpemäänkin. Toinen toisessa päässä, jalat toistensa kanssa ristissä".*(JyMA Keuruun Vk 29.5.1884, §2.).
[330] JyMA Keuruun Vk 30.9.1884, §2; Vk 23.1.1885, §2.
[331] JyMA Keuruun Tk 20.3.1886, §36.
[332] Esim. kesti Kristiina Niittasen mukaan syytetyt olivat maanneet samassa sängyssä, mutta ei *"suinkaan silloin ennättänyt tapahtua mitään pahennusta*(…)*".*(JyMA Keuruun Sk 27.10.1882, §41.).
[333] Ks. Nygård 2001, s.70-71.
[334] JyMA Keuruun Tk 10.5.1881, §329.

pysyi lausunnossaan.[335] Edellisessä luvussa esitetyn perusteella voisi olettaa, että tällaista toimintaa ei olisi yhteisössä pidetty sopivana, jolloin naisen toiminta sai mahdollisesti moralisointia osakseen.

Jos jotkut naiset olivat epävarmoja lapsen oikeasta isästä, niin edellisessä luvussa jo esiintynyt Effia Pykälämäki oli suoranaisesti rehvastellut monilla miehillä. Effia oli 'kerskunut' piika Tilda Multamäelle tämän käydessä katsomassa lapsivuoteessa ollutta tuoretta äitiä, että *"monta härkää siinä tarvittiin ennen kuin hän pajarista poiki"*. Todistaja kertoi Effian lauseellaan tarkoittaneen että useat pojat olivat saaneet *"koettaa hänen kanssaan parastaan, ennen kuin saivat hänet raskaaksi"*. Vuotta aiemmin Effia oli kehunut toiselle todistajalle hänellä olevan *"kuusitoista sulhoa"*. Tämän kysyttyä, etteikö Effia *"vähemmästä saisi tarvistaan tyydytytetyksi, sanoi kantaja, ettei hän saa"*. Effian luona kerrottiin samaan aikaan käyneen paljon poikia yöjalassa.[336]

Effia on aineiston ainoa selvästi seksuaalisesti aktiivinen ja asialla jopa julkisesti rehvasteleva nainen. Miten häneen mahdettiin suhtautua? Selvää negatiivista suhtautumista löytyy edellä tarkastellun Serafia Reinikan esittämän paheksunnan verran. Onkin otettava huomioon, että Effialla yhteisössä todennäköisesti tiedettiin olevan lukuisia seksuaalisuhteita, ja tämän vuoksi tämän ei tarvinnut enää yrittää peitellä puheissaan omaa toimintaansa. Rehvastelu oli tällöin Effialle mahdollista, koska hänellä ei ollut enää mitään menetettävää. Mikä oli sitten syy rehvasteluun? Omien sanojensa mukaan rehvastelu olisi aikoinaan ollut pelkkää pyrkimystä poistaa epäilyksiä vastaajan osuudesta aviottomaan lapseen. Effian mukaan vastaaja olisi pyytänyt tätä häneltä, koska oli pelännyt vanhempien saavan tietää asiasta[337]. Selitys ontuu, koska Effia oli kuitenkin nyt käräjöimässä samaista henkilöä vastaan, jolloin kyseinen rehvastelu olisi ollut Effian kannalta erittäin epäedullista.

Toisaalta Effian rehvastelussa on voinut olla kyse eräänlaisen sosiaalisen roolin esittämisestä. Jos hän oli mieltänyt itsensä naiseksi, jolla tiedettiin olevan paljon miehiä, rehvastelupuheella olisi voitu pyrkiä vahvistamaan tätä roolia. Vaikka seksuaalisesti leväperäinen nainen ei ollut arvostettu agraariyhteisössä, niin se oli silti mahdollinen ja siedetty hahmo. Tällaisen naishahmon funktio on yhteisössä saattanut olla tärkeäkin, koska sen kautta voitiin määritellä hyväksyttävästi käyttäytyvän naisen rajat. Toisaalta

[335] JyMA Keuruun Sk 19.10.1880, §61.
[336] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.
[337] Ibid.

Effiaa ei kuitenkaan pidetty avioliittokelvottomana naisena, sillä useampi hänen luonaan 'juossut' mies olisi halunnut mennä hänen kanssaan naimisiin[338].

Naisten rehvastelupuheissa voidaan hahmottaa toisaalta myös huumoriulottuvuus, jolloin puheet eivät olisi olleet niin raskauttavia maineen kannalta. Effia Pykälämäki kertoi lauseellaan 'kuudestatoista sulhosta' tarkoittaneen ainoastaan leikkiä ja ihmisten puhuessa Murtomäen talossa siitä, mistä olisi Helena Jusserölle mies ja samalla isä lapselle, oli *"kantaja siihen naurusuin vastannut 'vähän joka mies tässä talossa'"*. Torpparinvaimo Elisabeth Fredrikintytär Leppäsen puolestaan kysyessä kantaja Kristiina Rajalta raskauden alullepanijaa, oli Kristiina vastannut, että *"mikäpä sen tiesi, kenenkä kanssa; niitä on niin monta"*. Todistaja kertoi kuitenkin oikeudenkäynnissä, ettei hän tiennyt, että oliko vastaus *"totta vai leikkiä"*.[339]

Jos naiset eivät olleet toisten ihmisten kuullen puhuneet paljoakaan seksuaalikokemuksista, niin sitäkin enemmän todistajat osasivat käräjillä kertoa miesten puheista liittyen seksuaaliseen toimintaan.

2 Seksuaalipuheen kautta tapahtuva mieheyden rakentuminen

2.1. Ulkopuolisille rehvastelu omasta seksuaalisesta toiminnasta

2.1.1 Miesten puheet

Yli puolessa kaikista lapsenelatustapauksista löytyy todistajanlausuntoja, joissa kerrottiin vastaajan tai jonkun muun asiaan vedetyn miehen puheista liittyen joko yhdyntään tai isyyteen[340]. Tällaiset puheet käräjillä todistettuina olivat niiden esittäjän kannalta huono asia. Pohjola-Vilkuna on tosin esittänyt, että tällaiset suulliset kuvailut eivät olisi käyneet oikeudessa todisteeksi[341], mutta vaikka todistaminen syytetyn puheista ei täysin

---

[338] Vastaaja oli antanut Effialle kihlat ja lapsen isäksi vastaajan syyttämät miehet olivat tämän mukaan olleet *"siihen aikaan kun kantajan lapsi siitettiin tämän kanssa oikein kihloissakin"*, mihin miehet vastasivat *"käyneensä kantajan luona aikomuksessaan oikein kihlata hänet"*. Toinen miehistä oli antanut *"kellojakin kihloiksi, mutta kantaja ei huolinut heistä ja antoi kelloin takaisin"*.(JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.).

[339] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248; Tk 22.3.1884, §30; Sk 29.10.1886, §189.

[340] Seksuaalipuheista kertovia todistajanlausuntoja löytyy kuitenkin suhteessa paljon enemmän, sillä yhdeksässä elatustapauksessa asianosaiset eivät tulleet ensimmäisellä käsittelykerralla paikalle ja jäätiin kokonaan ilman todistajanlausuntoja.(**VI**. 2.1: TAULUKKO 10, Kesken jätetyt lastenelatustapaukset; JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.).

[341] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.105.

riittänytkään tuomitsemaan miestä, niiden avulla isyydestä voitiin kuitenkin saada ainakin puoli näyttöä. Suurin osa todistajanlausunnoista oli joka tapauksessa eräänlaista juoruilua, josta tuli käräjäkontekstissa virallista tietoa[342].

Osa miesten seksuaalipuheesta oli pelkästään toteavaa ja perusteemana esiintyi osallisuus yhdyntään. Talvikäräjillä todistaja kertoi kuulleensa vastaaja talollisen Abraham Taipaleen vuonna 1878 juovuksissa sanoneen, että *"hän on kerran 'nainut' kantajata, waan ei tee sitä enää"*. Toisaalta Kesti Evert Rahikainen kertoi vastaaja nikkari Fredrik Ahosen käyneen yhtenä yönä yöjalassa ja aamulla tämä oli puhunut käyneensä Mäenpään saunassa ja pitäneensä lihallista yhteyttä kantajan kanssa.[343]

Toinen perusteema seksuaalipuheessa oli mahdollinen isyys. Esimerkiksi vastaaja torpparinpoika Otto Leinosen kerrottiin sanoneen olevansa lapsen isä, minkä tämä tosin kiisti oikeudessa jyrkästi. Mahdollinen isyys voitiin ilmaista ulkopuolisille myös epäsuoremmin. Vastaaja eläkemies Stefanus Etelämäki oli todistajan mukaan 'alkoholista liikutettuna ollessaan' eräänä iltana maininnut kantajan lähdettyä Pihlajaveden kirkolle, että *"menköön mihin hyvänsä, kyllä hänellä on jo 40 viikon eväs esiliinan alla ja ei hän enää veriään näyttele"*. Ainakin todistaja oli pitänyt tätä osoituksena miehen isyydestä, sillä hän ei ollut aiemmin kuullut, että asianomaiset olisivat olleet salavuoteudessa toistensa kanssa, eikä tiennyt kantajan olleen raskaana.[344]

Seksuaalipuheet voidaan tulkita eräänlaiseksi sukupuolen sanalliseksi esittämiseksi jota ympäröivä yhteisö seuraa ja arvioi sen kelvollisuutta kriittisesti suhteessa miehen ja naisen kulttuuriseen käsikirjoitukseen[345]. Täten seksuaali- tai rehvastelupuhe, varsinkin kun se tuli vielä toistetuksi käräjillä(paljon ihmisiä läsnä), voidaan nähdä miehen sanallisena todistuksena hänen seksuaalisesta toiminnastaan miehenä ja sitä kautta pyrkimyksenä rakentaa miessubjektiutta. Pelkkä miehen hyväksytty seksuaalinen toiminta, eli sukupuoliyhdyntä naisen kanssa, ei siis ollut riittävä osoitus mieheydestä, vaan sitä piti uusintaa kertomalla seksuaalisesta kanssakäymisestä tai isyydestä muille. Mieheys tai mies sukupuolena rakentuukin tärkeältä osaltaan muiden ihmisten mielissä ja heidän kauttaan. Tässä juuri seksuaalipuhe on tärkeässä roolissa[346].

Miesten ulkopuolisille kertomien lyhyiden ja toteavien mainintojen lisäksi todistajanlausunnot paljastavat myös laveampaa ja uskaliaampaa rehvastelupuhetta liittyen suku-

---

[342] Hämäläinen 2000, s.61. Seppo Aalto on pitänyt huhuja ja juoruja talonpoikaisyhteisön vanhana itsekontrollin keinona, jolla taattiin muun muassa avioliiton ulkopuolisten ja esiaviollisten suhteiden yhteydessä moraalinormiston mukainen käyttäytyminen.(Aalto 1996, s.201.).
[343] JyMA Keuruun Tk 5.4.1883, §93; Tk 13.4.1883, §263.
[344] JyMA Keuruun Sk 12.2.1881, §311; Tk 7.4.1880, §289.
[345] Löfström 1999(b), s.256.

puolielämään. Tällöin on paremmin nähtävissä selkeä mieheyden luonti maaseutuyhteisössä.

2.1.2 Toistuvat rehvastelu-puhetavat mieheyden rakentajana – valloittamisen tarve

Rehvastelupuheilla tarkoitetaan sellaisia miesten ulkopuolisille kertomia omaan seksuaaliseen käytökseen liittyneitä tapahtumia, jotka olivat joko muodoltaan selkeän ylpeileviä, tai todistajat käräjillä erikseen mainitsivat niiden olleen luonteeltaan rehvastelevia.

Aineistosta on paikannettavissa kolme erilaista miesten toistuvaa (rehvastelevaa) puhetapaa eli tulkintarepertuaaria, jotka ovat monesti päällekkäisiä ja toisiinsa liittyviä. Näitä tulkintarepertuaareja voisi kutsua *'naisen valloittamisen puhetavaksi'*, *'seksuaalisen kyvykkyyden puhetavaksi'*, ja *'hedelmällisen miehuuden puhetavaksi'*. Näen, että näillä erilaisilla seksuaalisuuteen liittyvillä konkreettisilla ja toistuvilla puhetavoilla mies rakensi/ylläpiti maaseutuyhteisössä mieheyttään, ja joiden kautta hän tuli muiden ihmisten silmissä selkeästi mies-kategorian jäsenenä tunnistettavaksi. Rehvastelukulttuuri kertoo asennoitumisesta seksuaalisuuteen: 'naiminen[347]' oli miehekästä ja kulttuurisesti arvostettua ja isyyssyyte saattoi olla jopa positiivista, koska se oli osoitus miehuudesta[348]. Useita naissuhteita omaava ja niillä rehentelevä mies ei ehkä ollut ihanne, mutta hyväksyttynä miehen toimintamallina kuitenkin kulttuurisesti arvostettu.

Viitteitä naisen valloittamisen[349] puhetavasta löytyy oikeastaan jokaisesta rehvastelupuheesta, sillä sekä edellisessä luvussa esitellyissä tapauksissa, että kaksien seuraavien puhetapojen puitteissa miehellä oli mahdollisesti juuri oleellisimpana motiivina päästä kertomaan ulkopuolisille sukupuoliyhteyteen/naisen viereen pääsemisestä, tai ainakin luoda ulkopuolisille sellainen käsitys. Seksuaalisesta kanssakäymisestä saatettiin rehennellä myös odotusarvon puitteissa. Vastaajan kutsuman todistajan mukaan, tultuaan

---

[346] Miesten seksuaalipuheista omaelämäkerroissa ks. Hänninen 1994.
[347] Sukupuolen esittämisen kannalta 'naiminen'- termin kahtalaisella merkityksellä oli samansuuntaisia merkityksiä: sekä yhdyntä, että naimisiin meno olivat mieheyttä vahvistavia tekoja.
[348] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.105.
[349] Sukupuolijärjestelmän ja sukupuolieron tuottamisen yksi edellytys on että toinen sukupuoli ja hänen elämysmaailmansa pysyy vieraana ja tuntemattomana.(Sipilä 1998, s.34.). 'Valloittaminen' kuvaa hyvin sitä, miten mies seksuaalisuuden kentän kautta hetkellisesti saavuttaa toisen/tuntemattoman sukupuolen.

palvelukseen Kalliomannilaan syksyllä 1883, oli Juhana Hoskari *”kerskaten uhannut koittaneensa eikö kantajalta, vaikka olikin ylpeäluontoinen, saisi naimista”*.[350]

Tällöin sukupuoliyhdyntään pääseminen olisi ollut sananmukaisesti valloitus, koska termillä ’ylpeäluontoinen voi Hoskarin katsoa tarkoittaneen sitä, että tämän naisen kanssa miesten olisi ollut erityisen vaikea päästä sukupuoliseen kanssakäymiseen. Toisaalta siitä tosiasiasta, että Kustaava Hirvenlahden käräjille lapsenelatuksesta haastama torppari Juhana Rantila syytti peräti kahta muuta miestä lapsen mahdolliseksi isäksi, voi päätellä, että ehkä Kustaava ei ollutkaan niin ’ylpeäluontoinen’, kuin lapsen oikeaksi isäksi vastaajan esittämä Hoskari väitti. Käräjillä muiden miesten syyttelyyn piti olla todistajia ja niitähän Rantilalla oli esimerkiksi juuri Hoskaria vastaan.[351] Hoskarin todistajalle esittämä rehvastelu voidaankin nähdä oman valloittamiskyvyn korostamiseksi suhteessa sellaiseen naiseen, joka ei välttämättä ollutkaan miehiä kohtaan niin ’ylpeäluontoinen’ eli vaikeasti valloitettava, kuin Hoskari alun perin esitti.

Naisen valloittamisen puitteissa mies oli pyrkinyt saamaan naisen itselleen toisaalta suhteessa ulkopuolisiin. Tällöin erottautumista pyrittiin tekemään suhteessa miestä häiritseviin henkilöihin tai mahdollisiin kilpakosijoihin. Otto Moisio oli joutunut tekemään erikoisjärjestelyitä päästäkseen yöksi vastaaja viereen. Tämän oli omien sanojensa mukaan täytynyt maksaa piika Hilda Ekmanille ”*50 penniä, että se lähti pois sijalta ja hän pääsi kantajan viereen”*.[352] Maksaminen osoittaa, kuinka tärkeänä mies saattoi pitää naisen viereen pääsemistä, koska sekin jo oli osoitus jonkin asteisesta miehisyydestä. Talollisenpoika Johannes Mikonpoika oli vuonna 1885 todistajan kanssa kantajan kammarissa käydessään kertonut tälle käyneensä useasti ennenkin kantajan luona[353].

Toisaalta myös kilpakosijoihin täytyi tehdä pesäeroa. Varsinkin yöstelytoiminnan puitteissa, jolloin useat miehet saattoivat vierailla naisten aitoissa, yksittäisen miehen saattoi olla vaikeaa saada juuri tiettyä naista itselleen. Sukupuoliyhdyntään pääseminen oli kuitenkin mieheltä onnistuneen valloittamisen merkki, jonka avulla hän muuttui naisen etsijästä naista omaan reviiriinsä kuuluvana pitäväksi mieheksi. Lähtiessään aamulla pois Kupanmäen talosta talollisen poika Viktor Järvenpää oli puhunut todistajalle ”*maannensa kantajan kanssa ja kehunut ’makaavansa vieläkin niin, ettei Mäkkylin pojat enää saa maata’”*.[354]

---

[350] JyMA Keuruun Tk 17.3.1885, 111§
[351] Ibid.
[352] JyMA Keuruun Tk 19.3.1884, §16.
[353] JyMA Keuruun Sk 21.10.1887, §70.
[354] JyMA Keuruun Tk 29.3.1886, §131.

Kaikissa rehentelypuhetavoissa näkyy suoraan miesten aktiivisuus, oli se sitten seksuaalista tai muuten toiseen sukupuoleen suuntautuvaa. Aloitteellisuus oli miehen välttämätön käyttäytymismalli, ja aloitekyvyttömät miehet olivat usein jopa pilkkalaulujen kohteita.[355] Tällaisia sukupuolinormeja voidaan pitää eräänlaisina pakottavina perustuslakeina siitä, millaisia sukupuolittain eriytyneitä käyttäytymisen malleja ihmisten täytyi noudattaa[356].

Naisen saamisella voitiin rehennellä, vaikka siihen ei olisi edes vaadittu kovin suurta vaivaa. Nikkari Fredrik Ahosen oltua keväällä 1880 työssä Taipaleen talossa, oli isäntä ”*nuhdellut wastaajata siitä, että tämä juoksi öillä kantajan luona”*. Ahonen oli lausunut tähän, että ”*se joka ei pane kantajata, ei pane ketään.”*[357] Lausahdus avaakin monenlaisia tulkintamahdollisuuksia. Sen sisältö voitaisiin sanoa selvemmin siten, että jos mies ei edes tätä naista saisi, niin ei sitten ketään. Ahosen sanonta ei siis viittaa pelkästään siihen, että ko. naisen kanssa olisi ollut erityisen helppo päästä sukupuoliseen kanssa käymiseen, vaan että kaikki muut naiset olisivat tätä vaikeampia valloitettavia[358].

Oliko miehen seksuaaliselle arvolle kuitenkaan hyväksi rehennellä sellaisen naisen valloittamisella, jonka valloittamiseen ei paljoa vaadittua, ja joka seksuaalisen toiminnan tiimoilta jouduttiin mahdollisesti jakamaan muiden miesten kanssa? Rehentely toimii tässäkin tapauksessa samanlaisena mieheyden vahvistajana, sillä tärkeintä oli seksuaalisten kokemusten saaminen ja niistä kertominen. Erityisen ylpeäluontoisen naisen valloittaminen voidaan siten nähdä vain eräänlaiseksi lisäarvoksi.

Toisaalta Ahosen lausuma voidaan nähdä toisinkin. Isännän suorittama nuhtelu oli johtunut mahdollisesti huonosti suoritetuista tai viivästyneistä töistä. Yölliset seikkailut olivat ehkä Ahosen mielestä täysin hyväksyttävä ja ymmärrettävä syy työvireelle, ja isäntäkin varmasti hyväksyi asian, vaikka nyt vähän nuhtelikin. Työn kärsiminen naiseen liitettävän seksuaalisen toiminnan takia on hyväksytty miesten kesken työpaikoilla paremmin kuin esimerkiksi alkoholista johtuneet ongelmat[359]. Tämän vuoksi Ahosella ei ollut tarvetta lähteä oman asemansa vuoksi tekojaan kiistämään, vaan isännän nuhtelun myötä hän sai lisäksi mahdollisuuden rehvastella asialla.

---

[355] Niiranen 1986, s.208.
[356] Nousiainen 2001, s.41.
[357] JyMA Keuruun Tk 13.4.1883, §263.
[358] Naisen valloittaminen oli agraarikulttuurissa myönteistä naimattoman miehen kannalta, muttei välttämättä se keskeisin asia mieheyden onnistuneen esittämisen kannalta.(Löfsröm 1999(a), s.140.).
[359] Siltala 1994, passim.

2.1.3 Seksuaalisen kyvykkyyden ja hedelmällisyyden puhetavat

Seksuaalisen kyvykkyyden puhetavassa mies oli kehunut yhdyntöjensä määrällä tai toistuvuudella. Esimerkiksi Juhana Hoskarin mukaan vastaajan maattua 27. joulukuuta 1883 kantajan vieressä, oli tämä kehunut ”*seuraavana aamuna panneensa kantajaa kolme tai neljä kertaa”*. Vastaaja oli muulloinkin ”*kehunut maanneensa kantajan vieressä”*.[360]

Seksuaalisen kyvykkyyden ei kuitenkaan tarvinnut keskittyä yhteen yöhön, vaan sitä pystyttiin osoittamaan puheilla tilanteen toistuvuudesta naisen kanssa. Tällainen rehvastelu lähestyykin jo naisen valloittamisen puhetapaa. Talvikäräjillä 1883 kerrottiin, että vastaajana elatustapauksessa ollut tukkiasioitsija Wilhelm Alho oli kerran kevättalvella 1882 kantajan kotona Sipilän torpassa ”*kädellään taputellut kantajata, sanoen kahdeksan kertaa 'koittaneensa' sitä, ja uhannut 'koittaa' nuorempaakin tytärtä, kantajan sisarta ennen kuin sieltä pois lähtee”*.[361]

Maaseudulla miehillä oli mahdollisuus ylpeillä naissuhteissaan saavuttamalla seksuaalisella menestyksellä, eikä sitä välttämättä paheksuttu[362]. Rehvastelun määrällä oli kuitenkin rajansa, sillä löyhätapaisen miehen maine kiiri nopeasti suppean maantieteellisen ja sosiaalisen kentän sisällä ja saattoi huonontaa mahdollisuuksia avioliittomarkkinoilla. Muut naiset eivät välttämättä halunneet mennä tällaisen miehen kanssa naimisiin ja monesti avioliitto piti solmia raskaaksi saatetun naisen kanssa.[363] Seksuaalisesti löyhätapaista miestä saatettiin maaseudulla nimitellä esimerkiksi sonniksi tai huoripukiksi, mutta miehiin kohdistunut moralisointi oli silti vähemmän alentavaa kuin naisiin suunnattu huorittelupuhe(huora, hirva). Kuitenkin aviottomien lasten isällä oli helpompaa kuin äidillä: Niemisen mukaan Keski-Suomessa miehen hairahdusta arvosteltiin paljon lievemmin kuin naisen.[364]

Kolmannessa puhetavassa eksplikoitiin naisen raskaaksi saattamisesta. Talvikäräjillä 1884 vastaajan kutsuma todistaja kertoi, että kantajan kanssa samassa paikassa palvellut

---

[360] JyMA Keuruun Sk 9.10.1885, §14. Edellisillä käräjillä vastaaja oli väittänyt Juhana Hoskaria kantajan lapsen isäksi, mutta oikeuden mukaan siihen ei löytynyt näyttöä. Tämän vuoksi Juhana oli voinut todistaa oikeudessa kantajan todistajana.
[361] JyMA Keuruun Tk 12.4.1883, §233.
[362] Rajansa oli kuitenkin sillä, millaisten naisten kanssa makaaminen oli sallittua. Hädänalaisia ei saanut käyttää hyväksi. Vaivaishoitohallituksen edustaja vaati Wilhelm Lehtoahoa maksamaan lapsenelatusta, koska tämä *”julkiesi ryhtyä sellaiseen mielipuoleen vaimoihmiseen kuin edellämainittu Anna Gabrielintytär Ottikko on”*.(JyMA Keuruun Tk 31.3.1886, §166.).
[363] Frykman 1977, s.174; Löfström 1999(a), s. 131, 139.
[364] Virtanen 1990, s.152; Löfström 1999(a), s.137; Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla 1890, s.36; Nieminen 1951, s.85-86. Muiden alueiden moraaliarvostelmista Nieminen 1951, s.86-89.

renki Oskar Arppe oli ”*kehunut*” kantajan raskaudentilan tultua jo näkyviin, ”*sen olevan hänen työtä, sillä hän oli sekaantunut Helena Fredrikintyttäreen sekä ennen että jälkeen”*.[365]

Raskaaksi saattaminen esiintyi myös eräänlaisena miesten välisenä kilpailuna, vaikka kyseessä on tietysti voinut olla seksuaalihuumori. Ennen kuin kantaja oli synnyttänyt lapsen, olivat samassa Murtomäen talossa vastaaja Abraham Taipale ja renki Juho Pynnönen *”keskenään kaikkien kuullen welunneet suutansa, kuinka muka heillä on sellainen kauppa, että se joka heistä saisi kantajan, joka silloin palveli Murtomäessä piikana, wahvaksi, saapi toiselta viisi kannua rommia eli wiinaa”*.[366]

Pelkkä kilpailemis-puhe ei kuitenkaan voinut olla yksinään kovin vakuuttavaa mieheyden rakentamista, sillä sehän oli vain uhoamista vailla konkreettista todistetta toiminnasta. Tämän vuoksi Abraham Taipale oli joutunut rehvastelemaan lisää. Todistajan varoiteltua Abrahamia siitä, ettei pitäisi *”erelläpäin wersuilla, jos sattuisi joutumaan sellaiseen maksuun”,* oli tämä *”tuumannut, etteipähän se olisi ensimmäinen eikä viimeinen kerta eikä mikään ulkomaan konsti”*.[367]

Mistä nämä raskaaksi saamis-puheet sitten kertovat? Antoivatko miehet ulkopuolisten ymmärtää heillä olevan hedelmällistä lapsensiittämispotentiaalia ja rakensivat sillä tavoin mieheyttään? Tämä on mahdollinen selitysmalli, koska seksuaalisutta ei maaseudulla vielä tällöin eroteltu jälkeläistuotannosta. Toisaalta selkeän tunnustavat puheet isyydestä liittyvät myös edellä mainittuun naisen valloittamisen puhetapaan. Pelkkä puhe naisen ’saamisesta’ ei välttämättä yksinään ollut vakuuttava osoitus miehekkäästä seksuaalisuudesta. Koska puheakti on lausuttava tietyissä olosuhteissa jotta se toimisi[368], viittaamalla konkreettiseen asiantilaan(lapseen tai raskauteen), rehentelyyn saatiin vakuuttavuutta. Tähän viittaa edellä mainittu Oskar Arppen lausahdus, jossa olennaista ei vaikuta olleen kertoa raskaaksi saattamisesta, vaan raskauden perusteella osoittaa, että hän oli todellakin päässyt sekaantumaan kyseiseen naiseen.

Naisen raskaaksi saattamisella rehentely toimi tietysti silloinkin, kun miehellä ei edes ollut mitään tekemistä kyseisen naisen kanssa. Talollinen Kaarle Rintalan mukaan samassa elatustapauksessa todistajana ollut Kustaa Kalee oli *”julkisesti todistajan ynnä muiden henkilöiden kuullen kehunut olevansa kysymyksessä olevan lapsen isä ja ihmetellyt miksi vastaajaa eikä häntä ruvettu siitä hakemaan”*. Seuraavilla käräjillä Kustaa

---

[365] JyMA Keuruun Tk 22.3.1884, §30.
[366] JyMA Keuruun Sk 23.10.1883, §48
[367] Ibid.
[368] Pulkkinen 2000, s.52.

joutui vastaamaan puheistaan väittäen tällöin *”sanoneensa sillä tavalla leikillään ja ilman mitään tarkoitusta sen tähden kun todistajat ynnä muut kiusasivat häntä tuosta asiasta”*. Rintala vastasi tähän oitis, ettei kukaan miehistä ollut kiusannut, vaan että ”*kyllä asiasta oli ollut puhe ennen kuin todistaja tuli paikalle”*.[369]

Miksi Kustaa Kalee oli puhunut tällä tavoin? Todennäköisintä on, että Kustaa oli todellakin leikillään väittänyt itseään isäksi ja tällä tavoin huumorin keinoin pyrkinyt korostamaan omaa mieheyttään muiden silmissä. Vaikka Rintala oli ottanut puheen niinkin tosissaan, että oli pitänyt sitä käräjillä kertomisen arvoisena, Kustaa Kalee ei ollut todennäköisesti alun perin edes olettanut, että kyseinen lausahdus olisi otettu vakavasti.

Mutta riippumatta siitä, oliko väite esitetty tosissaan vai leikillään, kyseisessä tilanteessa tapahtui seksuaalisen puhetavan avulla tietynlaisen miehisyyden ylläpito ja uusintaminen. Kustaalle tällainen rehentely oli ollut riskitöntä, koska hänen omatuntonsa oli puhdas aviottoman lapsen suhteen. Käräjillä hänen perusteeton rehvastelunsa kuitenkin paljastui ehkä hiukan nolollakin tavalla.

Toisaalta rehentely tässä tapauksessa on voinut ollakin vain huumoria, koska ko. avioton äiti mainittiin pöytäkirjojen mukaan vähämieliseksi ja kantajanakin tapauksessa oli paikallinen vaivaishoitolautakunta. Jos ajatellaan yhtymistä vähämieliseen naiseen jonkinlaisena hyväksikäyttönä ja seksuaalista mieheyttä jopa vahingoittavana tapahtumana, niin rehentelyn tuottama hauskuus on ollut ymmärrettävää sen normeja rikkovan sisällön takia.

Miehille rehentelypuheiden esittämiseen oli pieni kynnys, koska heidän ei tarvinnut pelätä maineen menetystä samalla tavoin kuin naisen. Frykmanin mukaan aviottoman lapsen saanut nainen sai helposti pysyvän ja konkreettisestikin elämään vaikuttavan huoran leiman, mutta mies ei kokenut tällaista statusmuuntoa. Mies oli toki myös ollut luvattomassa yhdynnässä, mutta hänen toiminnastaan ei jäänyt todistetta kuten naisella raskaaksi tulo.[370] Miesten täytyikin selkeän ulospäin näkyvän todisteen puuttuessa julkituoda aktiivisesti omaa toimintaansa. Tämä tapahtui juuri rehentelypuheilla, riippumatta siitä liittyivätkö ne naisen raskaaksi saattamiseen, valloittamiseen vai yhdyntäfrekvenssiin. Rehentelypuheiden sukupuolen rakennusfunktio oli täten vahvempi kuin pelko joutua vastaamaan niistä käräjillä mahdollisissa elatushaasteissa. Jos miehet kuitenkin lopulta joutuivat käräjille, he olivat uudessa tilanteessa.

---

[369] JyMA Keuruun Sk 1886, §53; Tk 1887, §28. Samanlaisesta puheesta myös Sk 9.10.1885, §14.
[370] Frykman 1977, s.173, vrt.174-175.

2.2. Isyyden kiistämisstrategiat käräjillä – vaikutukset mieheyden rakentumiseen

2.2.1 Sukupuolisen kanssakäymisen kiistäminen

Lastenelatustapauksista 31:ssä miehet heti alussa kiistivät käräjillä olevansa kyseessä olevan aviottoman lapsen isä[371]. Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millaisin tavoin miehet kiistivät isyyden ja pohditaan mitä vaikutuksia kiistämisellä oli seksuaalisuuden kautta määrittyneelle mieheydelle, jota edellisen luvun rehvastelupuheissa oli rakennettu.

Valtaosassa kiistämistapauksista(19), miehet joko itse heti syytteen esittämisen jälkeen tai saapuessaan ensimmäisen kerran paikalle, taikka asiamiehen tai kirjallisen vastineen välityksellä, kielsivät suoraan olleensa sukupuolisessa kanssakäymisessä kantajan kanssa. Ihtellismies Jeremias Liukko kertoi *”pitäneensä lihallista yhteyttä ja pyysi, koska ei edes kantajalla synnytetyn lapsen isä, päästä kanteesta vapaaksi”*. Tukkiasioitsija Wilhelm Alho puolestaan ajoi käräjillä kannetta *”kaikin puolin perättömäksi, wäittäen ettei hän ole kihlannut eikä luvannutkaan naida Amalia Sipilää eikä myöskään pitänyt salavuoteutta hänen kanssaan”*.[372]

Sukupuoliyhteyden kieltäminen oli käytetyin taktiikka pyrkiä välttämään lapsenelatusta ja yleensä käräjillä esitetty kiistäminen oli muodoltaan lyhyen toteava. Esimerkiksi renki Moses Erikinpoika Lampinen kielsi laittaneensa lasta kantajalle, eli ”*edes ryhtyneensäkään kantajan kanssa lihantöihin”*. Sukupuoliyhteyden kieltämisen vakuudeksi saatettiin olla jopa täysin tunnistamatta toista osapuolta. Suutari Justus Silman kielsi olevansa kantajan lapsen isä, tai edes tuntevansakaan tätä: ”*Tuskinpa liene häntä nähnytkään ennen kuin nyt*”.[373]

Joskus sukupuoliyhteys saatettiin kiistää asiamiehen välityksellä. Nikkari Abraham Ekosen asiamies kielsi *”vastaajan koskaan aikoneenkaan kihlata kantajan ja vielä vähemmän hän olisi häneen sekaantunut”*.[374] Kirjalliset vastineet olivat vastaavasti pidempiä, mutta asiasisältö pysyi samana. Renki Juho Ewaldinpoika Wassin vastineessa

---

[371] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888. Edellä mainittuun lukumäärään(31) sisältyvät kaikki ne tapaukset, joissa miehet lähtivät aluksi kiistämään isyyttään, vaikka myöhemmin isyys saatettiinkin tunnustaa tai todistajien puheenvuoroja ei enää pyritty kiistämään. Osassa tapauksista isyyden kiistämistä ei esiinny, koska ne jätettiin joko heti sikseen asianosaisten oltu poissa tai mies tunnusti heti isyytensä tai käräjille tuotiin vanha lapsenelatussopimus, jota mies ei ollut noudattanut.
[372] JyMA Keuruun Sk 5.11.1879, §307; Tk 12.4.1883, §233.
[373] JyMA Keuruun Tk 28.3.1885, §159; Sk 21.10.1886, §78.
[374] JyMA Keuruun Sk 18.9.1884, §249.

lausuttiin, että ”*Miinan on käynyt pahasti – ja se säälittää minua, kun olen hänen vanha leipäkamraattinsa*(…)*oudoksun että hän viitsii ruveta vaivaamaan syytöntä lapsensa isäksi ja vielä hoitajaksi! Nuori ja ainakin tähän asti vielä viaton – olen puhdas Miinasta ja muista!”*[375] Kirjallisessa vastineessa seksuaalisen kokemattomuuden esiintuominen antoi ainakin retorista lisätehoa isyyden kiistämiselle, vaikka olikin ristiriidassa seksuaalisen mieheyden rakentumisen kanssa.

Oliko käräjillä esitetyllä seksuaalisen kanssakäymisen kieltämisellä sitten negatiivinen vaikutus miessubjektiuden rakentumiseen, koska edellisessä luvussa juuri vastakkaisilla rehvastelupuheilla sitä oli rakennettu? Mahdollisesti, ja siltä ei pyrittykään välttymään, koska käräjillä lapsenelatusmaksujen välttäminen seksuaalisen kanssakäymisen kieltämisen kautta oli miehille tärkeämpi asia, kuin oman seksuaalisen kyvykkyyden ja naisenvalloituskompetenssin esitteleminen enää käräjätilanteessa.

Mieheyden rakentumista tapahtui kuitenkin tässäkin miljöössä; miehen ei käräjillä edes tarvinnut rehvastella, koska itse lapsenelatussyytöksessä ja sen toistamisessa käräjillä nainen toi julkisesti esille juuri miehen seksuaalista kyvykkyyttä ja valloituskompetenssia. Tämä oli yhteisöön nähden jopa tehokkaampaa seksuaalisubjektiuden luontia, kuin miehen rehvastelupuheet. Rehvasteluhan voitiin tulkita vailla todellisuuspohjaa olevaksi pelkäksi puheeksi, mutta jos nainen itse mainitsi asiasta, vaikutelma seksuaalisuhteesta sai ihmisten mielissä enemmän uskottavuutta. Ja vaikka mies olisi myöhemmin todettu syyttömäksikin, ihmisten mieliin lapsenelatussyytöksen saanut mies jäi kuitenkin miehenä, jolla oli ollut ainakin jotain tekemistä naisten kanssa. Myöhemmin, jos todistajanlausunnot alkoivat olla selkeästi miestä vastaan, mieheyden tämän kaltainen vahvistuminen vain jatkui.

2.2.2 ”Äidistä tosin ei puhdas, mutta ei lasta sille siittänyt”

Kaikissa tapauksissa ei suoraan kielletty sukupuoliyhteyden olemassaoloa, vaan kiellettiin pelkästään isyys(kahdeksan tapausta). Kesti Salomon Juhonpoika Tinkilä ”*kielsi laittaneensa lasta kantajalle”* ja Wilhelm Lehtoaho ”*kielsi laittaneensa lasta Anna Ottikolle, jos kohta he oleskelivat yhtä aikaa Haleen talossa”*.[376]

Monissa tapauksissa pelkän isyyden kieltäminen johtui kantajan ensiksi esittämän elatusvaatimuksen kieltämisestä, missä mainittiin pelkästään syytös vastaajan isyydestä

[375] JyMA Keuruun Tk 19.3.1884, §16, liite ’B16’.
[376] JyMA Keuruun Sk 7.11.1882, §249; Tk 31.3.1886, §166, liite ’A166’ ja liite ’B166’.

vailla mainintaa erikseen sukupuoliyhteydestä. Toisaalta isyyden kieltäminen voidaan nähdä epäsuorana osoituksena seksuaalisesta kanssakäymisestä kantajan kanssa. Tuntuu näet oudolta, ettei vastaaja näissä tapauksissa erikseen kieltänyt sukupuolisuhteen olemassaoloa, vaikka se olisi ollut hyvä argumentti isyyssyytöstä vastaan, varsinkin jos seksuaalista kanssakäymistä ei todellisuudessa ollut tapahtunut. Tällaisen mahdollisen sukupuoliyhteyden implisiittisen argumentoinnin voidaankin nähdä sisältävän samankaltaisen mieheyden seksuaalisen rakentamisen funktion kuin rehvastelupuhe. Täten itse seksuaaliaktia ei lähdetty erikseen kieltämään, huolimatta elatusvelvollisuuden pelosta.

Lastenelatusaineistosta löytyy kolme tapausta, joissa jopa suoraan tunnustettiin seksuaalinen kanssakäyminen, mutta kiellettiin isyys. Talollinen Herman Hermanninpoika Haukimäki myönsi syyskäräjillä 1886 *"hyväilleensä kantajaa lihallisesti"*, mutta kielsi laittaneensa kantajalle kysymyksessä olevaa lasta tai edes halanneensa silloin. Seuraavilla käräjillä Herman myönsi todeksi todistajan lausunnon asianosaisten metsästä tulosta ja tunnusti edelleen maanneensa kantajan vieressä, mutta kielsi koskeneensa "*tähän siihen aikaan, kun lapsi siitettiin taikka enää sen jälkeen"*.[377] Myös Kesti Juho Juhonpoika Pekkala myönsi sukupuolisuhteen olemassaolon sanoen, että "*äidistä hän tosin ei ole puhdas, mutta naida hän ei ole koskaan luvannut, eikä myöskään lasta sille siittänyt"*.[378]

Lisäksi parissa tapauksessa annettiin ymmärtää sukupuolisuhde tapahtuneeksi. Esimerkiksi torpparinpoika Otto Karlsson Leinonen *"kielsi että hän mainittuna aikana olisi sekaantunut Hildaan ja ei voi täten olla lapsen isä"*. Toisaalta sukupuoliyhteyden mahdollisuus eksplikoitiin myös entisen talollisen Abraham Könttärin puolustuspuheenvuorossa, jossa hän kertoi antaneensa kantajalle sormuksen siitä, että *"sai maata yhden yön hänen vieressään*(…)*eikä laittanut hänelle lastakaan"*.[379]

Seksuaalisuhteen tunnustaminen käräjillä ei luonnollisestikaan parantanut miehen asemaa elatuskiistassa, vaikka itse isyys pyrittiin kiistämään. Toisaalta vastaajat toivat käräjille todistajia, jotka kertoivat, ettei tämä ollut elänyt kantajan väittämänä aikana edes pitäjässä, tai etteivät asianosaiset olisi nukkuneet vierekkäin[380]. Tällaisilla yksittäisillä tapahtumaesimerkeillä ei ollut niin suurta tehoa kuin esimerkiksi kantajien kutsumien todistajien lausunnoilla, joissa kerrottiin se yksikin havaittu tai kuultu yhdyntätapahtuma, joka olisi voinut olla juuri siittämistapahtuma. Joka tapauksessa miesten koh-

---

[377] JyMA Keuruun Sk 27.10.1886, §160; Tk 23.3.1887, §79.
[378] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §257.
[379] JyMA Keuruun Sk 12.12.1881, §311; Tk 11.5.1881, §346.
[380] Esim. JyMA Keuruun Tk 31.3.1880, §165; Sk 25.19.1883, §48.

dalla sukupuoliyhteyden suora tunnustaminen käräjillä toimi mieheyden vahvistajana rehvastelupuheiden tavoin. Elatuksen välttämiseksi kuitenkin pyrittiin pitämään isyys asiasta erillään.

Yksi keino isyyden kieltämiseen oli väittää, ettei sukupuoliyhteyttä ollut tapahtunut juuri kyseessä olevan lapsen siittämisen aikoihin, kuten edellä huomattiin. Tätä tehokkaampi keino oli esittää, että kantajalla olisi ollut muitakin miessuhteita, jolloin vastaajan mahdollisuus olla lapsen isä tuli epävarmemmalle pohjalle.

2.2.3 Muiden miesten syyttäminen lapsen isäksi

Kahdeksassatoista tapauksessa miehet pyrkivät välttämään elatusvelvollisuuden syyttämällä muita miehiä lapsen isäksi. Tämä oli tehokas veto puolustettaessa omaa kantaa käräjillä, mutta uhkasiko tällainen puolustuspuhe vastaajan seksuaalisuuden kautta rakentunutta miessubjektiutta? Muita syyttämällähän ainakin epäsuorasti tunnustettiin kantajana toimineen naisen valloittamisen epäonnistuminen, sillä tällöin eksplikoitiin, että myös muut miehet olivat olleet sukupuolisessa kanssakäymisessä tämän kanssa. Tällainen argumentointihan voisi pahimmillaan merkitä jopa jonkinlaista epäonnistumista sukupuolen esityksessä, sillä ihmiset ovat identiteetiltään ymmärrettäviä vain tulemalla sukupuolitetuiksi juuri havaittavien sukupuolistandardien mukaan.[381]

Kolmessa tapauksessa vastaaja sanoi lapsen isän olevan joku muu, mutta ei kyennyt tarkemmin erittelemään syytösten kohdetta. Renki Moses Erikinpoika sanoi käräjillä tahtovansa näyttää *”kuka oikeastaan kantajan lapsen isä on”*. Eläkemies Stefanus Etelämäki puolestaan väitti että, *”kantaja pitänyt lihallista yhteyttä muidenkin miesten kanssa, vaikkei kuitenkaan voinut siinä suhteessa nimittää ketään erikseen”*.[382]

Huomionarvoista on vähäisillä todisteilla esitettyjen tai vailla selkeää kohdetta olevien syytösten vähäinen määrä vastaajien puheenvuoroissa. Käräjillä täytyi olla uskottavia todisteita syytöksille, minkä tähden ei riittänyt pelkästään viittaaminen muihin miehiin. Maaseutuyhteisössä oli mahdollista tietää tarkasti muiden asiat ja elämänpiiri, jolloin syytökset pystyttiin pohjaamaan johonkin konkreettiseen. Peräti 11:ssa tapauksessa kyettiin osoittamaan syytösten kohde, syytöksiä varten tuotiin useissa tapauksissa monia todistajia ja itse syytöksen kohdekin esiintyi usein käräjillä puolustamassa itseään[383].

---

[381] Butler 1990, s.18; Löfström 1999(a), s.126.
[382] JyMA Keuruun Tk 28.3.1885, §159; Tk 7.4.1880, §289.
[383] Vrt. Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.53.

Talollisentytär Ebba Samulintytär Kupanmäen lapsenelatustapauksessa kerrottiin, että vastaaja oli käskenyt lautamiestä haastaa asiassa vastaamaan ”*ompelia Samuel Neulanen, joka olisi lapsen isä eikä wastaaja”,* mutta Neulasta ei kuitenkaan oltu saatu haastetuksi paikalle. Ebban mielestä kyseessä oli ”*paljasta asian vetkutusta”,* eikä Neulasta kyetty myöhemminkään liittämään kyseessä olevan lapseen.[384] Talvikäräjillä Juho Wass syytti kirjallisessa vastineessaan Otto Moisiota lapsen isäksi väittäen kuulleensa ”*Otto Moision*(…)*olevan makaillut kahden kesken, - samassa sängyssä ja yhden peitteen alla -, ja vieläpä niin salaisesti, että Moisio on palkannut Miinan vierustoverin menemään pois”.* Paikalle haastettu Moisio sanoi väitteen olevan valhetta, mutta myöhemmin eräs todistaja kertoi Moision ’kehuneen’ joutuneensa maksamaan nukkumapaikasta. Käsittelyn päätteeksi Wass vihjasi myös muiden miesten makailleen kantajan vieressä.[385]

Jos siis oletetaan mieheyden riippuvan osaksi siitä, miten ulkopuoliset tiesivät tämän sukupuolielämästä, niin edellä mainitut syytökset toivat mieheyden rakentumiseen murtumia. Tällaisessa valintatilanteessa, jossa miehen piti päättää minkälaisen kuvan haluaa ulkopuolisille itsestään antaa, sukupuolielämän kiistäminen ja toisten syyttäminen olivat kuitenkin parempi vaihtoehto, kuin riski lapsenelatusvelvollisuuden saamisesta seuraaviksi 15 vuodeksi. Toisaalta ei voi olettaakaan, että sukupuolisubjektiuden rakentaminen tai kulttuurisen käsikirjoituksen mukainen käyttäytyminen olisi vastaajilla ollut tietoista toimintaa[386].

Muiden miesten syyttely ei silti täysin vienyt pohjaa mieheyden seksuaaliselta rakentumiselta, sillä kuten edellä jo todettiin, käräjätila ja elatussyytöksethän itsessään toivat yhteisön tietoisuuteen miehen seksuaalista toimintaa tai ainakin sen mahdollisuutta. Samankaltainen tilanne oli myös niissä tapauksissa, joissa vastaaja syytti lapsen isäksi useampaa eri miestä.

Kieltäessään kantajan väitteet lihallisesta yhteydestä ja kihlauksesta vastaajana ollut Herman Pykälämäki väitti, että ”*sitä enemmän olivat muut kyläkunnan pojat kjan ollessa vjan palveluksessa, pitäneet semmoista yhteyttä hänen kanssaan, joukossa erit. rengit Matti Matinpoika Simsiö ja Lasarus Otonpoika Kalliomäki, jotka olivat siihen aikaan kun kjan lapsi siitettiin tämän kanssa kihloissakin”.* Molemmat kielsivät lihallisen yhteyden, sanoen kyllä käyneensä kjan luona aikomuksena oikein kihlata hänet, mutta kantaja ei ollut tähän suostunut, sanoen, että *”on jo toinen ja parempi”.* Tällä kantaja

---

[384] JyMA Keuruun Tk 29.3.1886, §131.
[385] JyMA Keuruun Tk 19.3.1884, §16, liite ’B16’.
[386] Esim. Löfsröm 1999(b), s.252.

Effia Pykälämäki oli tarkoittanut nähtävästi juuri vastaajaa, koska todistusten jälkeen edelleen väitti, että vastaaja olisi lapsen isä.[387]

2.2.4 Syyttelyn mahdollistama oman sukupuolisuhteen eksplikointi ja naisen syyttely

Vain muutamissa tapauksissa vastaajan syytösten kohteet joutuivat todelliseen vaaraan joutua maksamaan elatusta, vaikka käräjillä kuultiinkin lausuntoja, jotka olivat sisällöltään ainakin luomassa mahdollisuutta siihen, että hekin olisivat voineet olla lapsen isiä. Vastaajan syyttämillä miehillä oli usein myös oma vasta-argumentti oikeudessa valmiina. Juhana Oskari kertoi, että ”*kun kantajan raskaudentila tuli ilmi ja wastaaja rupesi pelkäämään seurauksia pyysi hän todistajaakin kehumaan maanneensa kantajan vieressä että saisi todistajan estetyksi todistamasta”*.[388] Vastaaja Juhani Rantila oli täten jo etukäteen käräjiä silmällä pitäen pyrkinyt luomaan epävarmuutta kantajan lapsen isästä. Jos Juhana myös olisi julkisesti kehunut maanneensa kantajan vieressä, häntäkin olisi voitu pitää ko. lapsen isänä. Toisaalta Rantilalle olisi ollut edullista Oskarin todistajana toimimisen jäävääminen, koska Rantila oli rehennellyt tälle seksuaalikokemuksillaan[389], ja Oskari oli ollut myös todistamassa asianosaisten yhteistä yön viettoa.

Syytöksiä esittämällä vastaaja pyrki vierittämään vastuuta useampien miesten harteille[390], koska hän harvoin pystyi todistettavasti kiistämään itseään vastaan suunnattuja todistajanlausuntoja. Tällaista vastuun vierittämistä voidaan nähdä konkreettisimmin niissä tapauksissa, joissa vastaaja myönsi olleensa sukupuolisuhteessa, mutta väitti muista miehistä samaa. Tällöin miehen oli mahdollista tuoda julki myös oma sukupuolielämänsä.

Edellä luvussa 2.2.2 tarkasteltujen talollisen Herman Haukimäen ja kesti Juho Pekkalan tunnustukset sukupuoliyhteydestä oli voitu tehdä turvallisesti, koska he väittivät lapsen mahdolliseksi isäksi jotain muuta miestä. Juho Pekkala kielsi siittäneensä lapsen, väittäen että ”*muualta se on sen hankkinut, pitäköön kiini oikeasta isästä”*. Herman Haukimäki puolestaan oli tapauksen toiseen käsittelyyn haastanut rinnalleen Fredrik Lauttasen, koska *”se on hänen mielestään se mies, joka kantajalle lapsen laittoi”*. Myöhemmin Herman vielä yritti väittää lapsen olevan Lauttasen, ”*koska tämän sano-*

---

[387] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.
[388] JyMA Keuruun Sk 9.10.1885, §14.
[389] Ibid.

taan pitäneen lihallista yhteyttä siihen aikaan kun lapsi on siitetty". Lauttasen syyttely ei kuitenkaan auttanut Hermania, vaan hänet velvoitettiin maksamaan lapsenelatusta.[391]

Viimeisenä tarkastelussa on vastaajien kantajiin kohdistama argumentointi, joka sekin liittyi toisiin miehiin. Syyskäräjillä 1880 vastaaja väitti itsestään ja kantajasta, että he molemmat tietävät ettei hän ole lapsen isä. Talvikäräjillä 1881 torpparinpoika Adiel Abrahaminpoika Saukkomäen asianajaja puolestaan kielsi Adielin olevan Amanda Simbergin lapsen isä, vaan että *"AS itse oli myöntänyt lapsen toisen siittämäksi"*.[392]

Kantajien puheisiin viittaamalla vastaajat pyrkivät samaan kuin muita miehiä syyttämällä eli osoittamaan, että lapsen isä voisi olla joku muukin. Joskus kantajan nähtiin tietoisesti hakeneen lapsenelatusta juuri vastaajalta. Talonpoika Herman Otonpoika Multamäki väitti kantajan raskaaksi tultuaan, *"vartavasten julkisesti hypänneen hän luonansa ja teeskennellen kanssakäymistä saadakseen sitten syyttää häntä, jolla ainoana kenties koko joukosta, jotka kävivät kantajan luona oli varoja"*.[393]

Puolustaessaan käräjillä itseään, joko kieltämällä sukupuolisuhde tai syyttämällä muita miehiä, vastaajat asettivat uhanalaiseksi sen mieheyden, jota sukupuolikokemuksia hankkimalla ja niistä rehentelypuheiden kautta yhteisölle eksplikoimalla oli rakennettu. Käräjien puitteissa tämä rakennelma kuitenkin pysyi pystyssä ulkoapäin, koska itse elatussyytös ja kantajan todistajat kertoivat miehen seksuaalisesta kompetenssista. Toisaalta omaa seksuaalista mieheyttä voitiin myönnetyn seksuaalisuhteen muodossa turvallisesti tuoda käräjillä esille, jos väitettiin muita miehiä lapsen isäksi. Toki tällaisella argumentoinnilla miehet tulivat epäsuorasti myöntäneeksi, että heidän valloituksensa oli osaksi epäonnistunut, koska muutkin miehet olivat päässeet saaliista osalliseksi.

---

[390] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.52.
[391] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §257; Tk 23.3.1887, §79. Ks. Heikkinen 2000, s.183.
[392] JyMA Keuruun Sk 28.10.1880, §211; Tk 10.5.1881, §329.
[393] JyMA Keuruun Sk 4.11.1886, §248.

VI Aviottoman raskauden ja lapsen vaikutus naimattomien ihmisten elämään

1 Aviottomat äidit

1.1 Lapset ja raskauden toistuvuus

Elatustapausten taustalla ollut aviottoman lapsen syntymä oli monesti saanut äidin taloudellisesti ja sosiaalisesti hankalaan tilanteeseen. Seuraavassa taulukossa on esitetty kaikkien syntyneiden ja aviottomien lasten absoluuttiset määrät, sekä aviottomien lasten prosentuaalinen osuus Keuruun seurakunnassa vuosina 1880-1886. Täten tarkastelu sekä aviottomien lasten, että myöhemmin aviottomien äitien kohdalta koskee vain keuruulaisia.

TAULUKKO 7 Kaikki syntyneet ja aviottomat			
Vuosi	Syntyneet	Aviottomat	%-osuus
1880	256	37	14,5
1881	231	36	15,6
1882	235	35	14,9
1883	257	42	16,3
1884	263	43	16,3
1885	306	32	10,5
1886	274	24	8,8
Yhteensä:	1822	249	13,7
Lähde: JyMA Keuruun Väkilukutaulukot 1880-1986.			

Tarkasteluaikana Keuruulla avioton syntyneisyys pysytteli vuosia 1885 ja 1886 lukuun ottamatta noin 15%:n tuntumassa. Ainakaan vielä ennen 1880-luvun puoltaväliä mitään suurempaa muutosta ei ollut tapahtunut, sillä aviottomien lasten suhteellinen osuus viiden vuoden periodeittain laskettuna oli pysynyt reilussa 10%:ssa 1830-luvun

lopulta lähtien. Multialla avioton syntyvyys oli tarkasteluajalla puolestaan 9-10%.[394] Käräjäkunnassa syntyi aviottomia lapsia enemmän kuin muualla keskimäärin, sillä vuosina 1880-1886 aviottomien lasten kokonaisosuus syntyneistä vaihteli koko maassa viiden ja reilun seitsemän prosentin välillä[395].

Vihola olettaa aviottomien lasten suureen osuuteen syyksi ensiksikin yöstelyä, koska Keuruulla oli läheiset suhteet Hämeeseen, jossa yöstely oli yleinen kansantapa ja toiminta säätelemättömämpää kuin esimerkiksi Pohjanmaalla. Toisen selityksen antaa Keuruun tilattoman väestön suuri osuus. Heillä olisi täten ollut vaikeuksia sijoittua yhteiskuntaan ja avioitua.[396]

Käytettävien alkuperäislähteiden kautta ei voida sanoa miten aviottomaan lapseen suhtauduttiin. Ainakaan he eivät ole olleet mikään yllättävä tai välttämättä kovin suurta huomiota herättänyt ihmisryhmä, koska aviottomia lapsia oli tarkasteluajalla kuitenkin esimerkiksi Keuruulla liki 14%. He tuskin olivat mikään polttava ongelma yhteisössä[397], vaan jotain tavallista. Kohtelu varmasti riippui asuinpaikasta ja yhteisöstä, mutta joka tapauksessa aviolapsia arvostettiin paljon enemmän. Aviotonta lasta voikin perustellusti verrata aviottomaan seksuaalisuuteen: avioliittoon johtamaton seksuaalisuus, varsinkin kun se tuli lapsen muodossa esille, oli negatiivinen asia, jolloin aviottomaan lapseenkin suhtautuminen oli varmasti negatiivista. Status säilyi vahvana monesti aikuisialle asti, vaikuttaen esimerkiksi avioitumismahdollisuuksiin. Aviopuolisoksi saattoi valikoitua toinen 'äpärä'[398].

Aviottomien lasten konkreettiset elämänedellytykset olivat jo alusta lähtien huonot verrattuna aviolapsiin, sillä esimerkiksi 1900-luvun alussa imeväiskuolleisuus oli peräti kolme kertaa suurempi kuin muilla lapsilla. Lisäksi joka kolmas avioliiton ulkopuolella syntynyt kuoli varhaisessa lapsuudessa, mihin osasyynä saattoi olla heidän mahdollinen joutumisensa huutolaisiksi.[399]

Keuruun käräjäkunnassa vaivaishoitovelvollisuus oli jaettu alueittain ruotuihin, jotka kukin vastasivat oman alueensa elätettävistä. Käytännössä nämä kiersivät vuorotellen talosta taloon, joissa kohtelu saattoi vaihdella inhimillisestä jopa halveksivaan suhtau-

---

[394] Keuruun aviottomien lasten %-osuuksista vuosina 1749-1889 Waren 1969, s.102, Taulukko; Mönkkönen 1983, s.30-31.
[395] SVT VI, 10-15: 1880 7,3%; 1881 6,99%; 1882 7%; 1883 6,99%; 1884 7,08%; 1885 6,96%; 1886 6,52%. Vaasan läänissä, jonka itäosiin tutkimusalue kuului, aviottomien lasten osuus oli tätäkin pienempi. (SVT VI, 10-15.). Ks. Nieminen 1951, s.286-296.
[396] Vihola 1983, s.34.
[397] Heikkinen 1988, s.170.
[398] Ks. Haatanen 1968, s.89-91.
[399] Halmesvirta 1998, s.140; Pohjola-Vilkuna 1995(b), s.130.

tumiseen. Järjestelmä sai kritiikkiä epäinhimillisyytensä vuoksi ja vuosisadan lopulla lapsia alettiin huutokaupata elätettäviksi aina kymmeneksi vuodeksi kerrallaan, holhoojien saadessa heistä tietyn hoitomaksun. Viholan mukaan useimmat huutolaisiksi myydyistä lapsista olivat juuri aviottomia.[400]

Aviottomaan äitiin suhtautumisessa merkitystä oli sillä montako lasta hän sai. Yhtä voitiin pitää vahinkona, mutta useamman lapsen syntymä saattoi merkitä siirtymistä pysyvästi alempaan naiskategoriaan. Keski-Suomessa aviottomien lasten määrä jäi Laitisen mukaan yleensä yhteen tai kahteen, mutta kuitenkin aviottoman lapsen synnyttäneellä naisella oli suuri todennäköisyys synnyttää lisää.[401] Miten oli Keuruulla asian laita?

Aviottomien lasten saamisen toistuvuuden ja seuraavassa luvussa äitien sosiaalisen aseman tarkastelun lähdemateriaalina käytetään kirkkokurinalaisten luettelon ja rippikirjojen sisältämiä tietoja salavuoteusripityksen saaneista naisista. Katson että kirkkokurinalaisten luettelo sisältää kattavasti kaikki aviottomat äidit tarkasteluajalla. Ripitysmäärät eivät silti kerro yksittäisten äitien lukumääristä, sillä yksittäinen avioton äiti voi esiintyä listassa monta kertaa, kuten kohta huomataan.

Annan kirkkokurinalaisten luettelon vastaavuudelle aviottomiin synnytyksiin kolme perustelua. Ensinnäkin verrattaessa salavuoteudesta ripitettyjen naisten määriä aviottomien lasten määriin[402], huomataan suuruusluokan vastaavan melko hyvin toisiaan:

Vuosi	salavuoteusripityksiä	aviottomia lapsia
1981	28	36
1982	35	35
1983	43	42
1984	39	43
1985	37	32
yhteensä	182	188

Muutamana vuonna luvut vastaavat toisiaan tarkemmin, kun taas joinakin vuosina ripittämisiä tai aviottomia lapsia on hieman enemmän. Vuosittaiset vaihtelut selittyvät

[400] Vihola 1983, s.264-265.
[401] Laitinen 1988, s.75; Frykman 1977, s.12-13.
[402] TAULUKKO 7, Kaikki syntyneet ja aviottomat; JyMA Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1885.

sillä, että tiettynä vuonna synnyttänyttä aviotonta äitiä ei välttämättä ripitetty juuri samana vuonna. Viiden vuoden jakson kokonaismäärien vertailu(182-188) osoittaakin selvemmin sen, että salavuoteusripityksen kohteeksi joutuivat pääsääntöisesti kaikki aviottomat äidit.

Toinen perustelu löytyy rippikirjojen ja kirkkokurinalaisten luettelon ripitysmerkintöjen vaihtelevuudelle(”1.k.s.v”; ”2.k.s.v”; ”3.k.s.v”; 4.k.s.v”) antamastani tulkinnasta. Seuraavassa asetelmassa esitetään kirkkokurinalaisten luettelon sisältämien erilaisten ripittämisten lukumäärät:

TAULUKKO 8 Salavuoteusripitysten vaihtelu						
ripitys/vuosi	1881	1882	1883	1884	1885	Yhteensä:
1.k.s.v	16	26	19	22	23	106
2.k.s.v	10	7	11	13	8	49
3.k.s.v	0	3	7	2	3	15
4.k.s.v	1	0	3	3	3	10
5.k.s.v	0	0	0	0	0	0
6.k.s.v	1	0	0	0	0	1
yhteensä:	28	36	40	40	37	181
Lähde: JyMA Keuruun Kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1885						

Pelkkien kirkkokurinalaisten luettelojen perusteella on hankala selvittää yksittäisen ihmisen ripityksiä, mutta rippikirjoista löytyy tietyn ihmisen kohdalta kirjattuna koko hänen siveellinen menneisyytensä. Wiitalan torpassa asuneesta itsellinen Judith Maijantyttärestä mainittiin: ”*13.3.73: 1.k.s.v; 5.12.1882: 2.k.s.v; päästetty 3:nen salavuoteuden synnistä 18.7.1886*”. Ampialan talon piika Maria Wilhelmiinasta taas puolestaan: ”*päästetty 2:sen salavuoteuden synnistä 3.8.1886; 23.5.82: 1.k.s.v*”.[403]

Rippikirjoista löytyy paljon muitakin naishenkilöitä, joiden perässä ovat ripitysmerkinnät numerojärjestyksessä. Esimerkiksi Kangasniemen torpan itsellinen Karoliina Eenokintyttärellä oli kolme ripitystä vuosien 1881 ja 1887 välillä[404]. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että jokaisen aviottoman lapsen kohdalla hänet oli ripitetty uudestaan,

[403] JyMA Keuruun rippikirjat 1880-1889: kortit nro 82 ja 92.
[404] JyMA Keuruun rippikirjat 1880-1889: kortti nro 91.

vaikkakin rippikirjojen salavuoteusmerkinnät eivät ole aina täysin kattavia[405]. Lisäksi yleensä lastenelatustapausten liitteinä esiintyvissä papintodistuksissa naisen maineesta mainittiin aina sekä salavuoteusripitys että avioton lapsi[406]. Lisäksi eräässä huoruustapauksessa esitetyn mainetodistuksen mukaan *"Erika Staven on synnyttänyt äpärälapsen Olga Johanna (...) ja saman kastetodistuksen alle on merkitty näin: 'käynyt salaripin salavuoteudesta'"*[407]. Ripittämismäärien ja aviottomien lapsien vastaavuuden kolmas perustelu esitetään seuraavassa pääluvussa(**VII**.1.), jossa tarkastellaan tarkemmin ripittämisen sisältöä ja liittymistä juuri aviottoman lapsen olemassaoloon.

Edellä esitettyjä tietoja salavuoteudesta ripitetyistä naisista käyttäen voidaan tehdä karkeita päätelmiä aviottoman raskauden toistuvuudesta, vaikka tiedot eivät sisältäisikään kattavasti saman naisen useampia ripittämisiä. Reilu puolet salavuoteusripitysmerkinnöistä oli muotoa '1.k.s.v', tarkoittaen aviottoman lapsi olleen naisen ensimmäinen. Verrattaessa lukumäärää merkinnän '2.k.s.v.' vastaavaan (106-49), voidaan päätellä että noin puolet aviottoman lapsen synnyttäneistä synnytti myös toisen. Kolmannen ja neljännen lapsen synnyttäneet naiset olivat jo selvästi vähemmistössä (15, 10), mutta löytyypä aineistosta yksi kuudennenkin aviottoman lapsen saanut nainen[408].

Ripitysmerkinnät olivat naisen kannalta pysyviä, ja niiden uudelleenjulkistaminen esimerkiksi elatustapausten papinkirjoissa, muistutti yhteisölle että ainakaan kirkon mielestä nainen ei ollut toiminut seksuaalisesti oikein. Salavuoteudesta ripitetty kantoi siis uudessa ripityksessä vielä menneisyyttään mukanaan ja hänen oli mahdotonta täysin puhdistaa kirkollista mainettaan.[409]

Millainen oli sitten aviottomien äitien sosiaalinen koostumus verrattuna kokonaisväestöön Keuruulla 1880-luvun alkupuoliskolla?

---

[405] Rippikirjoissa tulee vastaan tulee monia naisia, joilla on, kuten esimerkiksi itsellinen Hilda Maria Abramintytärellä '4.k.s.v', vain yksittäinen merkintä. Edellä mainitut johtopäätökset toimivat silti tässäkin asiassa, sillä rippikirjojen merkinnät yleensä kirjoitettiin koskemaan juuri sen tietyn kymmenen vuoden aikaa, ja Hilda Marian aiemmat kolme salavuoteusripitykset löytyvät vuoden 1870-79 rippikirjasta (JyMA Keuruun rippikirjat 1870-1880: kortti nro 53; Keuruun rippikirjat 1880-1889: kortti nro 82.).
[406] Esim. JyMA Keuruun Tk 15.3.1888, §109, liite 'piika'; Tk 28.3.1885, §159, liite 'Liite 159§:ään'.
[407] JyMA Keuruun Tk 5.4.1886, §255, liite 'Erika'.
[408] Saarijärvellä oli yksi peräti 10 lasta synnyttänyt nainen.(Laitinen 1988, s.75.).
[409] Ks. Heino 1989, s.203-216.

1.2 Sosiaalinen asema: vertailu Keuruun kokonaisväestöön ja elatustapausten kantajiin

Vertailu suoritetaan tarkastelemalla Keuruun seurakunnan kirkkokurinalaisten luettelon esittämiä tietoja suhteessa luvussa **II**.1.1 Viholan pitäjänhistorian pohjalta tekemiini arvioihin Keuruun 1880-luvun alkupuoliskon kokonaisväestöstä, tietyin lähdekriittisin huomion[410] varustettuna. Seuraavassa taulukossa on esitetty ripitetyt naiset(aviottomat äidit) sosiaaliryhmittäin:

TAULUKKO 9 Salavuoteudesta ripitetyt naiset vuosina 1881-1886.								
Ripitysvuosi/ Sos.Asema	**1881**	**1882**	**1883**	**1884**	**1885**	**1886 (a)**	**yhteensä:**	**%-osuus**
Piika	9	8	10	9	13	4	53	26,60 %
Itsellinen	9	10	11	9	10	4	53	26,60 %
Torpantytär	7	7	3	8	8	2	35	17,50 %
Irtolainen	1	5	7	6	1	4	24	12 %
Ent. piika	1	2	3	4	3	2	15	7,50 %
Talontytär	-	2	4	3	-	1	10	5
Mustalaistyttö	-	1	1	-	-	1	3	1,50 %
Ent. kuntakirjurin tytär	1	-	-	-	-	-	1	0,50 %
Itsellisvaimo	-	1	-	-	-	-	1	0,50 %
Työmiehen tytär	-	-	-	1	-	-	1	0,50 %
"Löysä"	-	-	-	-	1	-	1	0,50 %
Nahkuri	-	-	-	-	1	-	1	0,50 %
Tuntematon	-	-	1	-	-	-	1	0,50 %
Yhteensä:	28	36	40	40	37	18	199	100 %
Lähde: JyMA Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1886.								

(a) Vuodelta 1886 löytyy ripitykset ainoastaan aikaväliltä tammikuu-huhtikuu.

[410] Vertailu on enemmänkin suuntaa-antava kuin eksakti, sillä ripitettyjen määrät eivät kerro suoraan aviottomien äitien määrästä, vaan ilmaisevat aviottoman lapsen saaneiden äitien yksittäiset ripitykset.

Piiat ja itselliset[411] kummatkin edustivat neljäsosaa kaikista aviottoman lapsen synnyttäneistä naisista[412], joista ensin mainitut olivat selkeästi yliedustettuina suhteessa kokonaisosuuteensa Keuruulla (n.10%)[413]. Kirkkokurinalaisten luetteloista löytyy lisäksi reilut 7% 'entisiä piikoja', joiden sosiaalinen asema vastasi todennäköisesti itsellisiä tai kestejä, mikä siis nostaisi itsellisten ryhmän aviottomista äideistä peräti 34%:ään.

Verrattaessa aviottomia kesti- ja itsellisäitejä heidän osuuteensa kokonaisväestöstä, jonka arvioitiin olleen tarkasteluaikana jonkin verran alle 30%, voidaan tämän sosiaaliryhmän kohdalla todeta lukujen olevan lähellä toisiaan. Torpantyttärien osuus aviottomista äiteistä(17,5%), oli puolestaan selvästi vähemmän kuin heidän kokonaisosuutensa Keuruulla (35%).[414]

Irtolaisten osuus aviottomista äideistä oli 13,5%, jos kolme mustalaistyttöäkin lasketaan mukaan. Heidän kokonaisosuutensa oli Keuruulla vuonna 1890 kuuden prosentin tuntumassa, joten he olivat aviottomina äiteinä yliedustettuina. Myös Multialla irtolaisilla oli paljon isättömiä lapsia.[415] Talontyttärien kohdalla näkyvä avioton seksuaalisuus oli vähäistä suhteessa heidän kokonaisosuuteensa(reilut 12,4%[416]), sillä vain viisi prosenttia aviottomista äideistä oli talontyttäriksi merkittyjä.

Mitä huomioita sosiaaliryhmittäisestä tarkastelusta voidaan kokonaisuudessaan tehdä? Itselliset, piiat ja torpantyttäret olivat 71%:n kokonaisosuudellaan aviottomien äitien suurimmat ryhmät Keuruulla, mikä vastaa Frykmanin huomioita aviottomista äideistä Ruotsissa[417].

Näistä sosiaaliryhmistä aviottoman lapsen synnyttäneiden itsellisten(+ kestien) suhteellinen osuus vastasi heidän kokonaisosuuttaan Keuruulla, mutta piiat olivat selkeästi yliedustettuja. Samanlainen tilanne oli myös irtolaisnaisten kohdalla. Naimaton seksuaalisuus oli siis tapahtumahetkellä tilattomaan väestönosaan liittyvää ja Frykmanin mukaan 'köyhyys ja siveettömyys usein kulkivatkin käsi kädessä'[418].

Täten kirkkokurinalaisten luettelossa voi sama nainen esiintyä monta kertaa, mikä hieman vääristää vertailua kaikkiin keuruulaisiin.

[411] Kirkkokurinalaisten luetteloissa ei esiinny ollenkaan kestejä, joten todennäköisimmin heidät on merkitty itsellisiksi, minkä jaottelun Viholakin on pitäjänhistoriassaan tehnyt. Kestien ja itsellisten sosiaalinen asemahan oli lähellä toisiaan.

[412] Vrt. Satokangas 1999, s.40.

[413] **II**.1.1; Ks. Heino 1989, s.205.

[414] **II**.1.1.

[415] Vihola 1983, s.70; Mönkkönen 1985, s.67.

[416] **II**.1.1.

[417] Frykman 1977, s.12.

[418] Frykman 1977, s.196-201.

Ylempien sosiaaliryhmien kohdalla aviottomien lasten kautta paljastuva naimaton seksuaalisuus oli vähäisempää. Tapahtumahetkellä torpantyttäriksi merkittyjen osuus aviottomista äideistä oli selvästi pienempi kuin heidän osuutensa omasta sosiaaliryhmästään kokonaisuutena. Ainakin aviottomasta seksuaalisuudesta päätellen torppariväestö olisi ollut selkeästi edellä mainituista ryhmistä erillään, vaikka torppareiden taloudellista asemaa Keuruulla ei olekaan pidetty erityisen hyvänä. Toisaalta torpantyttäretkin kokivat selvän statusmuunnon muuttuessaan piioiksi tai itsellisiksi.

Talollisväestöön kuuluvia aviottomia äitejä oli vain 5%, joten talontyttärien aviottoman seksuaalisuuden voidaan tulkita johtaneen useammin avioliittoon, tai heidän seksuaalinen käyttäytymisensä oli sosiaalis-taloudellisesta asemasta johtuen tiukemmin normitettua[419].

Miesten kohdalla naimattoman seksuaalisuuden kvantitatiivinen arviointi on hankalaa, sillä heidän kohdallaan ei ollut synnytettävää lasta paljastamassa ja tuottamassa historiantutkimukselle materiaalia. He näkyvätkin ainoastaan lapsenelatustapauksissa vastaajina, jolloin rengit, käsityöläiset ja talolliset olivat selkeästi yliedustettuina, kun taas torppariväestöön kuuluneet ja itselliset sekä kestit hieman aliedustettuina.[420] Kuinka monet aviottomista äiteistä sitten haastoivat miehen käräjille elatusta saadakseen?

Verrattaessa keuruulais-peräisten elatustapausten määriä 1881-1887 (41) aviottomien lasten määriin vuosina 1880-1886 (249 kappaletta), huomataan että noin 16% aviottoman lapsen synnyttäneistä tuli käräjille hakemaan väittämältään siittäjältä elatusta. Voikin todeta, että vain 16% naimattomista synnyttäjistä oli joutunut sellaiseen tilanteeseen, että joko 1) ei ollut saanut elatusta ilman oikeudenkäyntiä, 2) ei ollut mennyt lapsen isän kanssa naimisiin[421], 3) koki ettei hänellä ollut päteviä todisteita oikeudessa, 4) pärjäsi itsekseen ilman elatusta, 5) koki häpeää aviottomasta lapsestaan ja ei halunnut sitä käräjillä uusintaa tai 6) ei kokenut tarvetta osoittaa käräjillä miehen syyllisyyttä moraalisen vastuun jakamiseksi. Näitä syitä ei lähdetä tarkastelemaan sen lähemmin.

Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että ainoastaan ylempien sosiaaliryhmien, eli talollisten ja torpparin tyttärien osuudet vastasivat aviottomissa äideissä ja elatustapausten kantajissa suunnilleen toisiaan, vaikkakin kokonaisuudessaan he olivat aliedustettuina suhteessa Keuruun kokonaislukuun. Tämä voi kertoa siitä, että ylemmät sosiaaliryhmien naisilla oli enemmän halua ja kykyä hakea elatusta käräjiltä. Esimerkiksi piiat olivat elatustapauksissa selvästi aliedustettuina suhteessa heidän osuuteensa aviottomista

---

[419] Esim. Frykman 1977, s.196-201.
[420] **II**.1.1.

äiteistä, tietenkin sillä varauksella että monet elatusaineiston kestit, itselliset ja torpantyttäret myös olivat käytännössä piikoja.. Kestit ja itselliset olivat taas käräjillä yliedustettuina, koska heitähän todettiin olleen kantajina 50%. Huomionarvoista kuitenkin on, että irtolaisia tai mustalaisia ei esiintynyt käräjillä lapsenelatusta vaatimassa ollenkaan, mikä kertoo siitä, ettei heillä ollut usein mahdollisuutta tai kiinnostusta hakea lapselle elatusta käräjien kautta.[422]

2 Sukupuolittuneita seurauksia

2.1 Jälkiensä hoitaminen miehen velvollisuutena – käräjien vaikutus keskinäisiin elatussopimisiin

Oikeuskäsittelyissä miehet siis usein kielsivät seksuaalisen kanssakäymisen, syyttivät muita miehiä tai kielsivät olevansa juuri kyseessä olevan lapsen isä, vaikka itse sukupuolista kanssakäymistä ei oltaisi kiistettykään. Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten naisen suorittama käräjille haastaminen asetti paineita miehelle ottaa vastuu siittämänsä lapsen elatuksesta.

Miesten seksuaalisella käyttäytymisellä oli agraariyhteisössä tietyt rajat. Vaikka rehvastelu (ja rehvastelun aihe) olivat hyväksyttyjä käyttäytymismalleja agraarikulttuurissa, miehet eivät kuitenkaan aina välttäneet mahdollisia seurauksia. Miesten odotettiin korjaavan jälkensä ja pitävät huolta jälkikasvusta.[423] Aviottoman lapsen isä joutui tapahtuneen johdosta kokemaan yhteisönsä sosiaalisen paineen, koska ulkopuoliset tiesivät monesti kuka lapsen isä oli[424].

Elatustapaukset eivät kuitenkaan kerro suoraan siitä, että miehet olisivat aina olleet vastahakoisia kantamaan vastuuta, vaan käräjille saatettiin joutua, koska elatussummasta ei vain oltu päästy naisen kanssa yhteisymmärrykseen. Kantaja oli lähettänyt Erland Melasen kesällä 1886 ”*kysymään wastaajalta ja sen isältä, eivätkö nämä tahtoisi sovinnolla ruveta jotakin maksamaan lapsen elatukseksi”*. Vastaajan isä oli tuumaillut, että *’otettaisiin puheenaoleva lapsi ’paimenpojaksi’”*. Vastaaja itse oli sanonut kantajan

---

[421] Ks. Laitinen 1988, s.74.
[422] **II**.1.1: TAULUKKO 2, Elatustapausten osapuolten sosiaalinen asema; **VI**.1.2: TAULUKKO 9, Salavuoteudesta ripitetyt naiset vuosina 1881-1886.
[423] Virtanen 1990, s.152; Löfström 1999(a), s.137.
[424] Kantajan raskaudesta *”tuli puhe talonväen kesken ja wastaajata syytettiin isäksi"*.(JyMA Keuruun Sk 26.10.1886, §144.).

vaatimuksista, että *”eipä SP(kantaja) kovin vähään sovi”*. Kohtuullisuutta oli toivonut myös kauppapalvelia Fredrik Adolf Waltonen, koska hänen asiamiehensä lausui kanteesta, että *”eihän sitä käy kieltäminen(...)mutta pyysi ettei wastaajalta, joka on pieni toimi ja vähä varat, palkkaa tuskin ollenkaan kovin paljon tuomittaisi eläkettä”*. Kantaja kertoi saaneensa vastaajalta jo 30 markkaa, tämän käytyä katsomassa puolen vuoden ikäistä lasta.[425]

Elatustapauksen nostaminen ei ollut naisen kannalta edullista pelkästään niissä tapauksissa, joissa kihlakunnanoikeus lopulta päätyi velvoittamaan vastaajan maksamaan lapsenelatusta. Pelkällä riidan käräjille viennilläkin saattoi olla positiivisia seurauksia naisen kannalta, koska se asetti aviottoman lapsen isälle paineita ratkaista riita ilman enempiä oikeuskäsittelyitä ja pakotti miehen selkä seinää vasten: lapsenelatusriidan jonkinlaista ratkaisua ei käräjille joutumisen jälkeen voinut enää välttää. Monesti elatusriita selvitettiinkin lopullisesti ilman oikeuden päätöstä. Asiaa lähdetään tarkastelemaan niiden lastenelatustapausten käsittelyiden kautta, jotka päättyivät tapauksen kesken jättämiseen.

Aineistossa on kaikkiaan 24 lastenelatustapausta - eli peräti vajaa puolet kaikista tapauksista[426] - jotka jätettiin oikeuden päätöksellä jossain vaiheessa ’sikseen’:

TAULUKKO 10 Kesken jätetyt elatustapaukset	
Kesken jättämisen syy:	lkm
Asiaosaiset poissa ensimmäisestä käsittelystä	9
Elatusriita Ilmoitettiin sovituksi	6
Asianosaiset poissa myöhemmistä käsittelyistä	5
Vain vastaaja paikalla	2
Tuntematon syy	2
Yhteensä:	24
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.	

Kuudessa tapauksessa käsittelyn alussa riita ilmoitettiin sovituksi, mikä kertoo mahdollisesti siitä vaikutuksesta, mikä riidan käräjille nostolla oli ollut riitakumppanien keskinäiseen sovinnontekoon. Neljässä tapauksessa asianosaiset eivät olleet edes itse paikalla ja ulkopuoliset ilmoittivat asiasta. Talvikäräjillä 1887 kantajan isä Samuli Ku-

[425] JyMA Keuruun Sk 29.10.1886, §189; Sk 21.10.1886, §79.
[426] Liite 4: TAULUKKO 11, Lastenelatustapausten päättyminen.

panmäki *”ilmoitti asian sovituksi”*, minkä jälkeen oikeus jätti asian sikseen. Syyskäräjillä 1881 pöytäkirjan mukaan ”*sanottiin heidän sopineen riitansa”*. Neljän tapauksen aiemmissa käsittelyissä vastaajan syyllisyydestä oli tullut puolinäyttö, mikä kertoo käräjöinnin vaikutuksista miesten sopimishalukkuuteen.[427]

Asianomaisten paikalle saapumattomuus kertoo siitä, että asianosaiset olivat päässeet sopimukseen[428] myös sellaisissa tapauksissa, joissa ei löydy erillistä mainintaa sikseen jättämisen syistä. Peräti yhdeksän lastenelatustapausta eli vajaa viidennes kaikista elatustapauksista päättyi heti ensimmäiseen käsittelyyn asianomaisten jäätyä pois. Tällöin käräjäpöytäkirjoista löytyy vain merkintä asianosaisista, ja siitä että jutun käsittely *”jätettiin asiallisten molemmin puolin poissaolon tähden siksensä”*[429]. Muutamista muiden tapausten todistajanlausunnoista käy kuitenkin ilmi, että tieto käräjille joutumisesta oli saanut miehet hieromaan ahkerammin elatussovintoa naisen kanssa, vaikka seuraavissa esimerkkitapauksissa ei sopuun lopulta päästykään ilman oikeuden päätöstä.

Räätäli Abraham Handolinilla oli ollut torpantytär Hilda Aution raskaudesta ”*hätä, koska hän toissa keväänä, kun kantaja aikoi panna tämän asian riitaan, koitti saada kantajata sovuille ja annatti tarkistajalla kantajalle kultasormuksen siinä aikeessa”*. Wille Antinpoika Lehto oli puolestaan ensimmäisen käräjäkäsittelyn edellä puhunut todistajalle, että hän *”mielellään sovittaisi asian, jos kantaja sopisi tavalliseen maksuun eli viiteenkymmeneen markkaan kaikkiaan”*. Todistajan mukaan vastaaja oli puhunut jo kerran aiemminkin asiasta.[430]

Viisi lastenelatustapausta päättyi siihen, etteivät asianomaiset ilman selkeää syytä saapuneet myöhempiin tapauksen käsittelyihin.[431] Riita-asian sopiminen oli todennäköisin syy asianomaisten saapumattomuuteen myös näissä tapauksissa, vaikka ainoastaan yhden tapauksen aiemmissa käsittelyissä tulee esiin käräjien ulkopuolinen sovinnonhaku.

Kestien Hilma Leppämäen ja Ariel Kustaanpoika Törnroosin välinen lastenelatustapaus päättyi toiseen käsittelykertaan. Edellisillä käräjillä kaksi kantajan todistajaa olivat kertoneet yhtäpitävästi, että *”wastaaja oli joulunaikaan 1877 antanut vierasmiehelle Kaarlelle viisi markkaa lähetettäväksi kantajalle, ja luvannut auttaa kantajaa talven yli, sanoen useamman kerran, että hän on kyllä viaton lapseen, vaan ei suinkaan wiaton*

---

[427] JyMA Keuruun Tk 18.3.1887, §31; Sk 26.11.1881, §19. Liite 4: Taulukko 11, Lastenelatustapausten päättyminen.
[428] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.46-47.
[429] Esim. JyMA Keuruun Tk 5.4.1886, §252.
[430] JyMA Keuruun Sk 30.10.1882, §84; Tk 31.3.1886, §166.

äidistä".[432] Vaikka Ariel olikin väittänyt, ettei hän ollut mielestään lapsen isä, niin maksun lähettäminen Hilmalle kuitenkin kertoo siitä, että hän oli ennen oikeudenkäyntejä pyrkinyt sopimaan asiasta. Talvikäräjille saapumattomuus kertookin todennäköisesti siitä, että lopulliseen elatussopuun oli päästy

Monesti oikeussalissa käytävän lapsenelatuskiistan virallisen ratkomisen rinnalla riitakumppanit kävivätkin samaan aikaan henkilökohtaisia neuvotteluja elatuksesta. Esimerkiksi Syyskäräjillä 1887 asianosaiset olivat ensimmäisenä käräjäpäivänä hieroneet käräjäpaikalla sovintoa ja todistaja oli kuullut kantajan sanovan "*niin vähään en minä sovi".* Vastaaja oli luvannut maksaa 10 markkaa vuodessa, *"vaan sitten oli tullut riita siitä kulungeista, niin ettei sovintoa tullutkaan toimeen".* Kantaja Serafia Tuomaantytär Lammasahon puolestaan kehotettua vastaaja Samuel Lammasahoa syyskäräjien aikaan maksamaan hänelle sovinnolla lapsen elatusta, ei *"wastaaja taipunut".* Tähän kantaja oli todistaja Abraham Rajalan mukaan sanonut, että *"anna nyt edes neljäkymmentä penniä, senkin kerjäläinen".*[433]

Eräänä syynä sovinnonteon halukkuuteen miehillä oli myös halu päästä käräjäjutusta eroon. Vastaaja suutari Justus Sillman oli syyskäräjiltä 1886 palattuaan poikennut talossa, jossa kantaja asui. Siellä Justus oli kertonut todistajalle, että "*hän maksaisi kantajalle wähän, kun pääsisi eroon tästä asiasta".* Sillman myönsi todistuksen oikeaksi, mutta kiisti olevansa lapsen isä ja sanoi olevansa *"valmis syyttömästikin survaisemaan kantajalle jonkun markan ennenkuin rupeaisi täällä käräjillä pitemmälti juoksemaan".* Seuraavilla käräjillä kantaja kyseiseen todistajanlausuntoon viitaten esitti, että vastaaja yrittää vain päästä livahtamaan asiasta. Kirjallisessa kanteessaan kantaja näet mainitsi, että *"tästähän oikeuskin ymmärtää, että mitä vasten hän sivusta päin menis lupaamaan vaikka hän se nyt täällä kieltää sekä myöskin itse tunnossaan tietää että hän on lapsen isä(...)".*[434] Kuitenkin miehen halu päästä eroon elatustapauksesta on eräs varteenotettava vaihtoehto pohdittaessa elatustapausten sikseen jättämisen syitä.

Kantajat ja vastaajat siis pääsivät usein keskenään sopuun[435] elatussummasta, vaikka miehet olivat usein pitäneet naisten elatusvaatimuksia liian suurina. Oliko eräs syy tä-

---

[431] Esimerkki: *"kun asianosaisia siis nyt huudettiin; olivat ne kumpainenkin käräjiltä poissa, jonka takia asia jätettiin sikseen".*(JyMA Keuruun Sk 5.12.1881, §153.).
[432] JyMA Keuruun Sk 9.12.1881, §268; Tk 24.3.1882, §111.
[433] JyMA Keuruun Tk 27.4.1881, §89; Sk 19.10.1887, §38.
[434] JyMA Keuruun Tk 19.3.1887, §38; Sk 17.10.1887, §17.
[435] On tietysti mahdollista, että sikseen jättäminen olisi johtunut solmitusta avioliitosta, sillä 1800-luvulla avioliitto oli enemmän taloudellinen ja sosiaalinen välttämättömyys kuin rakkausliitto. Avioliitto on kuitenkin epätodennäköisempi vaihtoehto. Asiaa voisi lähteä selvittämään etsimällä vihittyjen luetteloista kyseisten elatustapausten osapuolia kursorisesti.

hän suostumiseen se, että oikeuden mahdollisesti määräämä elatussumma olisi voinut olla suurempi kuin naisen kanssa tehty? Hypoteesia lähdetään testaamaan vertaamalla kahdenkeskisten sopimusten rahallisia arvoja niihin elatussummiin, joita käräjäoikeus määräsi vastaajille maksettaviksi.

Edellä tarkasteltujen henkilöiden välisten sopimusten rahallisesta arvosta itsessään eivät käräjäpöytäkirjat kerro mitään, mutta vertailussa käytetään kolmea velkatapausta[436], joissa nainen haki oikeuden kautta miehen kanssa tekemänsä sopimuksen täytäntöönpanoa.

Torppari Juho Leppänen oli allekirjoittanut seuraavanlaisen sovintokirjan:

> *"Maija aprahammintyttärellen maksan alla nimiitetty lapsen Ruokkosta Wuositain kaksikymmentä markaa vuottessa Wiidentoista vanhaa tästä päivästä 14 vutota ettenpäi, (...)"*

Kesti Maria Abrahamintytär oli puolestaan allekirjoittanut oman osionsa:

> *"Tämmä Marija ylä nimmitetty ollen tyytyväinen ettelä tehtyyn kauppaan kun jokka Wuosi vilpittö mästi täyttää sen 20 markan aika ja paika kuin yllä(...)"*

Toisessa velkatapauksessa miehen täytyi sopimuksen mukaan maksaa heti 200 markkaa neljän vuoden ikäisestä lapsestaan ja 50 markkaa vuodessa siitä eteenpäin. Palveluspiika Maria Kustaantytär Ampialalle oli Kesti Abraham Wirtanen luvannut "*(...)ottaa osaa lapsen kasvatukseen ja ylöspitoon kuutena ensimmäisenä vuotena 15 ja sitä seuraavina yhdeksänä vuotena kymmenellä markalla vuodessa(...).*

Yhteensä 15:ssä lastenelatustapauksessa kihlakunnanoikeus katsoi vastaajaa kohtaan tulleen täysi näyttö tai että vastaaja ei ollut kyennyt tekemään puhdistusvalaa ja määräsi tämän maksamaan elatusta[437]. Seuraavaan asetelmaan on jaoteltu tapausmäärällisesti oikeuden langettamat vuosittaiset elatussummat, mitkä yleensä määrättiin lapsen syntyhetkestä 15:en vuoden ikäiseksi tai "*siihen asti kunnes itsensä elättää*"[438]:

Elatus(mk) p.a	lukumäärä
70	1
50	2
40	2
35	7
30	1
15	1

[436] JyMA Keuruun Tk 31.3.1886, §159; Tk 31.3.1886, §160; Tk 5.4.1886, §250.
[437] Liite 4: TAULUKKO 11, Lastenelatustapausten päättyminen.
[438] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888. Tk 23.3.1887, §79.

Ei tietoa	1
Yhteensä:	15

Verrattaessa kahdenkeskisiä sopimuksia rahallisesti (10-15 mk; 20 mk; 50 mk) oheiseen asetelmaan, jonka moodi(yleisin elatussumma) on 35 markkaa ja keskiarvokin kokonaisuudessaan 36 markkaa vuodessa, huomataan selvästi oikeuden määränneen suuremmat elatussummat, kuin mihin naiset tyytyivät kahdenkeskisissä neuvotteluissa. Vertailun perusteella voidaan esittää, että taloudelliselta kannalta miesten kannatti sopia elatussummasta naisen kanssa kahden kesken. Täten pelko mahdollisesta oikeuden määräämästä suuremmasta summasta oli ehkä saanut miehet sopimaan naisen kanssa suoraan elatuksesta.

Miksi naiset olivat sitten suostuneet sopimukseen, joka oli rahallisesti oikeuden mahdollisesti määräämää pienempi? Kuten jo aiemmin todettiin, naisen suorittamalla elatustapauksen nostolla oli eräänä funktiona lähteä vauhdittamaan kahdenkeskisiä neuvotteluja, jolloin kyseessä oli eräänlainen varotoimi: elatuksen saannin varmistaminen. Lopulta sopiminen suoraan miehen kanssa oli toisaalta naisen kannalta varmempaa; koskaanhan ei voitu olla varmoja, että elatustapaus olisi päättynyt oikeuden langettamaan elatustuomioon.

2.2 Raskaana olevaan ja synnyttäneeseen naiseen suhtautumisen vaihtelevuus

Tarkasteltaessa edellisissä pääluvuissa naimattoman naisen seksuaalisuuteen suhtautumista, todettiin tuomiokirjojen antavan siitä vähän suoria vinkkejä. Tällainen lähtökohta on myös raskaana olleeseen naimattomaan naiseen tai synnyttäneeseen suhtautumisen tarkastelussa.

Lähtökohtaisesti tutkimuskirjallisuuden perusteella aviottomiin äiteihin suhtautuminen oli negatiivista. Sosiaalisessa mielessä aviottoman lapsen syntymä oli naiselle häpeällinen tapahtuma, hän ei synnytyksen jälkeen välttämättä voinut enää liikkua ikäistensä seurassa ja äitejä saatettiin jopa pilkata avoimesti.[439] Aviottoman lapsen synnyttäneellä

[439] Virtanen 1990, s.145, 148; Frykman 1977, s.169-170; Helsti 2000, s.276; Ks. Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla 1890, s.35-36. Lapsen saatettiin jopa katsoa olleen eräänlainen rangaistus väärästä seksuaalisesta toiminnasta.(Frykman 1977, s.96-102.).

oli riski joutua kutsutuksi/mielletyksi ’huorana’ tai ’huoralapsen’ saajana, vaikkakin kyläyhteisössä huora-sanalla voitiin viitata moniin erilaisiin naisiin[440].

Avioton lapsi oli myös taloudellisessa mielessä naiselle riski. Hänen mahdollisuutensa saada töitä saattoivat vähentyä ja asema talossa, jos hän oli siellä töissä, joutui koetukselle. Selkeä avioton raskaus toi häpeää työtalolle. Frykmanin mukaan Ruotsissa raskaana olleen piian annettiin kuitenkin olla talossa niin kauan kuin hän pystyi tekemään töitä, sai lähteä pois kuukaudeksi synnyttämään lapsensa ja hänet otettiin sen jälkeen takaisin. Aviottoman lapsen äiti oli ennen ja jälkeen raskauden tärkeää työvoimaa, minkä tähden hänestä ei kuitenkaan haluttu luopua.[441] Entä sitten Keuruun käräjäkunnassa?

Alkuperäisaineiston tasolla aviottomaan äitiin suhtautumista täytyy tutkia epäsuorasti, tarkastelemalla raskaana olleiden naimattomien naisten ja ulkopuolisten käyttäytymistä ja puheita ennen ja jälkeen lapsen syntymän. Riippumatta siitä oliko nainen naimisissa vai naimaton, maaseudulla raskaana olleet naiset pyrkivät salaamaan raskautensa niin pitkään kuin mahdollista. Salaaminen oli eräänlainen opittu suhtautumistapa, häveliäisyys, joka Helstin mukaan liittyi naisen elämään ensimmäisistä kuukautisista lähtien.[442] Naimisissa oleville naisille ei kuitenkaan raskaudesta ollut mitään yhteisöllistä uhkaa, koska heidänhän oletettiinkin synnyttävän lapsia. Seksuaalinen kanssakäyminenhän miellettiin liittyväksi juuri avioliittoon. Aviottomien äitien kohdalla asia oli toinen ja heidän salaileva käytöksensä kertoo aviottoman lapsen tuottamasta, odotettavissa olevasta häpeästä yhteisössä.

Kolmessa sikiönkätkemis/lapsenmurha- tapauksessa tulee esiin kuinka raskaana olleet naimattomat äidit olivat pyrkineet viimeiseen asti salaamaan aviottoman raskautensa keksimällä selityksiä fyysisille muutoksilleen, jotka lukuisien todistajanlausuntojen mukaan eivät olleet jääneet ulkopuolisilta huomaamatta. Nämä tarpeen tullen valmiina olleet selitykset tulivat käräjillä syytettyjen puheenvuoroissa esille. Gustava Samuelintytär kertoi, että hänen ”*sydänalansa oli turvonnut”* ja kipeänä vilustumisen takia, *”arvellen vielä mainitut taudin seuraukset antaneen ihmisille aihetta siihen luuloon että (...) oli ollut raskaana”*. Samoin kertoi talontytär Agneta Juhontytär Palomäki, jonka

---

[440] Virtanen 1990, s.142, 146-147; Frykman 1977, s.34. Aviottomia äitejä Ruotsissa 1800-luvulla tutkineen Frykmanin mukaan huoran pelättiin omaavan maagisia kykyjä vahingoittaa läsnäolollaan, katseellaan tai kosketuksellaan muita ihmisiä, erityisesti lapsia.(Frykman 1977, s.25-56, 65-72.).

[441] Aviottomaan äitiin suhtautumisesta talossa ks. Frykman 1977, s. 159-178. Ks. Heikkinen 1997, s.62.

[442] Helsti 2000, s.255-256. Raskauden ja synnyttämisen puhumattomuudesta ks. s.254-282. Reproduktiotabun taustalla oli pelko pahantahtoisten ihmisten silmäyksistä, mitkä olivat uhka sekä äidille että tulevalle lapselle.(s.63-74.). Synnyttämisen salaaminen liittyi myös käsityksiin naisen seksuaalisten ja ulkopuolisten voimien kohtaamisen, ’hinkautumisen’, naiselle aiheuttamasta vaarasta.(Apo 1995, s.34-37.).

mukaan oli *”puoli ruumiistaan ruvennut turpoamaan”*, minkä arveli syyksi siihen, että muut olivat luulleet hänen olleen raskaana.[443]

Edellä mainitut ’turpoamiset’ syytetyt olivat aina liittäneet kuukautisten loppumiseen, koska jälkimmäinen oli naisen lähipiirille selkeä merkki naisen raskaudesta[444] ja jollain tavalla niiden loppuminen piti selittää. Vilustumisesta oli ollut Gustavan mukaan seurauksena se, että *”(...)luonnollinen kuukautinen puhdistus viime vuoden helmikuun alkupäivinä oli lakannut kolmen kuukauden ajaksi, jonka ajan kuluttua se kuitenkin oli vähitellen alkanut jälleen ilmaantumaan”.* Agnetan ’verenjuoksu’ oli puolestaan lakannut ’kivitaudin’ takia.[445] Piika Hilda Elisabeth Matintytär Lappi taas oli valittanut todistajalle saunassa maatessaan, että *”jos hänen rintansa olisi niin kipeä kuin mahansa, niin hän kuolisi ja sanonut luulevansa syyn siihen kipuun olevan siinä, että hänellä ei ole ollut verenjuoksua seitsemääntoista viikkoon.”*[446]

Raskaana olleet äidit pyrkivät myös fyysisesti salaamaan raskautensa käyttämällä peittäviä vaatteita[447]. Aviottoman raskaudentilan häpeämisestä kertoo myös se, että nainen saattoi lähteä synnyttämään muualle. Agneta Palomäki oli käräjillä esitetyn syytteen mukaan lähtenyt selvästi raskaana ollessaan kotoaan Multialta työnhakuun Keuruulle ja palannut sieltä takaisin, jolloin ”*(...)oli hän niin hoikka, kuin wastasynnyttänyt ainakin, waan lasta hänellä ei ole nähty”.* Todistajat useammassa eri käsittelyssä kertoivat selvästi havainneensa Agnetan fyysisen muutoksen tämän palattua takaisin.[448] Wilhelmina Wuorimäki oli synnyttänyt kotitalonsa lähellä, mutta pyrkinyt välttelemään tapahtuman jälkeen ihmisiä äitinsä avustuksella. Todistajan mukaan Wilhelmina oli oleillut ’maitokammarisa’, jossa hänen äitinsä oli käynyt, *”joka kerta lukiten maitokamarin oven perässään, kuitenkaan ei siten, etteivät muutkin olisi päässeet sinne käymään (avain suulla)”.*[449]

Fyysisen tilansa peittelyn ja selittämisen ohella kyseiset naimattomat naiset olivat puhuneet ulkopuolisille tavoilla, jotka myös kertovat aviottoman raskaudentilan ja synnyttämisen negatiivisuudesta. Wilhelmina Wuorimäki oli pelännyt äitinsä suhtautumista asiaan ja käskenyt todistajan *”(...) Jumalan tähden olla sellaisesta mitään puhumatta”*,

---

[443] JyMA Keuruun Tk 26.4.1881, §67; Vk 10.5.1884, §2.
[444] Helsti 2000, s.255, 264: Raskauden pystyi huomaamaan muun muassa siitä, että kuukautisverta ei enää ilmestynyt vaatteisiin.
[445] JyMA Keuruun Tk 26.4.1881, §67; Vk 10.5.1884, §2.
[446] JyMA Keuruun Sk 10.12.1881, §283;.
[447] Esim. Sandström 1983, s.179.
[448] JyMA Keuruun Vk 10.5.1884, §2; Sk 17.9.1884, §230.
[449] JyMA Keuruun Sk 25.10.1880, §150. Esimerkki lähellä kotia tapahtuneen aviottoman synnytyksen salaamisesta Sandström 1983, s.180-183.

viitaten juuri vilustumisesta johtuneeseen vatsan turpoamiseen. Todistajan mukaan Wilhelmiinan äiti *”jos(...)muka sellaista saisi kuulla, niin tappaisi hän(...)”*. Nuori tuleva äiti ei siis ollut uskonut, että hänen äidilleen olisi mennyt läpi puhe vilustumisesta, vaan tämä olisi tiennyt tyttärensä olevan raskaana. Sitä vastoin kyseinen todistaja ei oikeudessa osannut sanoa, oliko syytetty ollut tuolloin raskaana.[450]

Aviottoman raskauden häpeällisyys korostuu myös suhteessa ulkopuolisten katseeseen. Piika Hilda Lapin synnytettyä lapsensa, tämä eräälle todistajalle *”häpeillen sanoi, että ihmiset julki ovat huutaneet hänen raskaana olevan, saavat nyt nähdä että he olivat väärässä”*. Ulkopuolisten suuresta mielenkiinnosta raskaana olevaa naimatonta naista kohtaan kertoo sekin, että Hildan oltua kirkossa *”siellä häntä tirkistelivät, vaan saivat pitkän nenän luulostaan”*.[451]

Lähtökohtaisesti avioton lapsi oli siis naimattomalle naiselle ja yhteisölle jotain negatiivista[452]. Kuitenkaan äitiä ja lasta ei välttämättä aina kohdeltu negatiivisesti, vaan heitä siedettiin. Heihin suhtauduttiin negatiivisesti erityisesti silloin, jos heistä oli taloudellista vaivaa yhteisölle. Talvikäräjillä 1886 vaivaishoitohallitus oli ’mielipuolen vaimoihmisen’ Anna Ottikon edustajana vaatimassa hänen lapselleen elatusta. Vaivaishoitohallituksen pöytäkirjan teksti kertoo aviottoman lapsi yhteisölle tuottaman taloudellisen tappion paheksumisesta:

> ”Kun kuntamme ruotuvaivaiset ja ylimääräiset kiertolaiset jo entisellään on yllinkyllin rasituksena pienelle ja vähävaivaiselle seurakunnalle, ja että noille niin kutsutuille kiertolaisille ja hoidettaville, joilla ei ole edes tavallisen ihmisen järkiä itseensä puolustamaan, tehdään yhä vaan äpärälapsia! (…) Anni Ottikon suhteen, joka on taas viimeksi synnyttänyt äpärän vaivaishoidon elätettäväksi, ja jonka isäksi epäillään(…).[453]

Riippui ajallisesti, paikallisesti ja naisen persoonallisuudesta, suhtauduttiinko yksittäistapauksissa äitiin ja lapseen halveksien vaiko yhteisöön normaalisti kuuluvina ihmisinä. Myöskään työn saaminen tai jatkaminen ei välttämättä estynyt, vaikka nainen oli aviottoman lapsen synnyttänytkin.[454] Lapsenmurhasta välikäräjillä 1886 syytettynä ollut

---

[450] JyMA Keuruun Tk 26.4.1881, §67.
[451] JyMA Keuruun Sk 10.12.1881, §283.
[452] Myös aviottoman äidin avioitumismahdollisuudet saattoivat vähentyä.(Heikkinen 1997, s.62.). Kuitenkin esimerkiksi Ruotsissa vuonna 1889 liki puolet aviottoman lapsen saaneista naisista, menivät lopulta lapsen isän tai jonkun muun miehen kanssa naimisiin. Tämä kertoo siitä, että yhteisö kuitenkin suuressa mitassa hyväksyi tällaiset naiset.(Kälvemark 1978, s.92.). Kuhmossa 1800-luvun alussa puolestaan ainakin kolmannes äideistä meni myöhemmin naimisiin.(Heikkinen 1988, s.170.).
[453] JyMA Keuruun Tk 31.3.1886, §166, liite §166:ään.
[454] Virtanen 1990, s.147-149.

piika Tilda Salomonintytär oli raskaaksi tultuaan kertonut isäntäväelle, että hänen pitää erota. Talon emäntä oli kuitenkin suhtautunut asiaan tyynesti ja lohduttanut Tildaa, että tämä ”*tulisi saamaan pieniä vasta ensi keväänä*”[455]. Suhtautuminen riippui siis paljolti myös ulkopuolisten ihmisten henkilökohtaisista näkemyksistä.

Varsinkin jos aviottomia lapsia oli jo useampia, naista ei välttämättä avoimesti paheksuttu, vaan häneen oli totuttu osana yhteisöä. Syyskäräjillä 1881 Kesti Hilma Liisantytär Leppämäki haki saman päivän aikana kahdelta eri mieheltä elatusta kahdesta eri aviottomasta lapsesta ja käsittelytkin olivat vielä peräkkäin. Ensimmäisessä tapauksessa lapsi oli syntynyt vuonna 1877 ja jälkimmäisessä 1874. Hilma totesi molemmissa tapauksissa tulleensa raskaaksi vastaajien toimesta eikä selitellyt asiaa enempää.[456] Hilma ei kahden eri käräjähaasteensa myötä ollut ainakaan pyrkinyt peittämään aviottoman äidin statustaan, koska asia ei välttämättä häntä pahemmin vaivannut. Hilma oli mahdollisesti yhteisössä jo aviottomaksi äidiksi leimattu nainen, eikä hänen täten enää tarvinnut peitellä mitään.

Kaikki naiset eivät kuitenkaan näin tyynesti kyenneet ottamaan vastaan sosiaalista ja taloudellista painetta, joka aviottomasta lapsesta tuli.

2.3 Raskauden jälkeiset äärimmäiset teot – lapsenmurhat ja sikiön kätkeminen

2.3.1 Syytetyt, naisten motiivit ja ulkopuoliset

Äitien suorittamat lapsenmurhat ja sikiönkätkennät kertovat karuimmalla tavalla siitä paineesta, jonka alle raskaana olleet aviottomat naiset ja synnyttäneet joutuivat. Taustalla voidaan nähdä juuri ulkopuolisten negatiivinen suhtautuminen avioliittoon johtamattomaan raskauteen ja naisten pelkäämät taloudelliset vaikeudet. Heikkisen mukaan lapsenmurhat itsessään kertovat yhteisössä vallitsevista sukupuolinormeista: mitä häpeällisempänä aviotonta lasta on pidetty, sitä suurempi kiusaus naisella on ollut salata raskaus ja päästä eroon ’kielletystä hedelmästä’. Nainen oli joutunut epätoivoiseen tilanteeseen.[457]

---

[455] JyMA Keuruun Vk 1.12.1886, §5.
[456] JyMA Keuruun Sk 9.12.1881, §268, §269.
[457] Sandström 1983, s.171; Heikkinen 1988, s.174; Helsti 2000, s.217.

Keuruun käräjäkunnassa tarkasteluaikana oli välikäräjillä tai varsinaisilla käsiteltiin viittä lapsenmurha- ja neljää sikiönkätkentätapausta[458]. Usein vasta oikeuskäsittelyn edetessä vähitellen selvisi, kummasta oli kyse, sillä joskus sikiön tiedettiin kätketyn, mutta ei oltu varmoja oliko se surmattu vaiko kuolleena syntynyt. Lapsenmurhatapauksissa sikiö oli yleensä myös pyritty kätkemään. Oikeudessa pyrittiin selvittämään kummankin teon mahdollisuus, sillä molemmat olivat lain mukaan rikoksia[459]. Seuraavassa asetelmassa on jaoteltu lapsenmurha- ja sikiönkätkentätapausten kantajat sosiaaliryhmittäin[460]:

kantaja	lkm
piika	3
talontytär	2
irtolainen	2
torpantytär	1
tuntematon	1
yhteensä:	9

Ryhmittelystä huomaa sen, minkä Sandströmkin on omasta aineistostaan todennut[461]: lapsenmurha- sikiönkätkemistapaukset jakaantuivat tasaisesti eri sosiaaliryhmien kesken. Raskaana olleet aviottomat naiset taustasta riippumatta olivat kokeneet pelkoa aviottoman lapsen aiheuttamista vastuksista ja/tai olivat tehneet tekonsa epätoivoissaan. Talontyttärillä lapsenmurha tai sikiön kätkentä liittyi tiukempaan seksuaaliseen kontrolliin, jolloin avioton lapsi olisi ollut normien vastainen tapahtuma. Irtolaisilla aviottomat lapset olivat yleisiä muutenkin, jolloin lapsen heitteille jättö oli ennemminkin pelättyjen taloudellisten lisärasitusten kuin sosiaalisen paineen aiheuttamaa.

Oikeuspöytäkirjoista ei löydy juurikaan viitteitä naisen tekojen syistä, sillä oikeus pyrki selvittämään pelkästään raskauden mahdollisuutta ja syntymän aikaisia ja jälkeisiä tapahtumia, ei niinkään syitä tapahtumille[462]. Naiset saattoivat kiistää koko raskauden

---

[458] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888, Vk 1884-1887.
[459] Lapsenmurhasta tai välillisestä/välittömästä kuolemanaiheuttamisesta voitiin tuomita eri asiaan vaikuttavista tekijöistä riippuen kahden kuukauden - 10 vuoden kuritushuonerangaistukseen. Pelkästä kätkennästä voitiin tuomita yhden kuukauden – yhden vuoden vankeuteen tai 40-400 markan sakkoihin. Sikiölähdetyksestä/abortista tuomio puolestaan oli kahden kuukauden – kuuden vuoden välillä.(Keisarillinen asetus lapsenmurhasta sekä sikiön ulosajamisesta ja ulospanemisesta, kuin myöskin edesvastauksesta muutamilta salavuoteuden tapauksilta. Marraskuun 26.päivä 1866: 1-10§.*)*.
[460] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888, Vk 1884-1887.
[461] Sandström 1983, s.178.
[462] Tiivistetyssä muodossa selostus lapsenmurhatapauksen käräjäkäsittelystä Sandström 1983, s.174-176.

tai väittää lapsen syntyneen jo alun perin kuolleena[463]. Lapsenkätkentätapauksissa kyse todella saattoikin olla siitä, että lapsi oli syntynyt kuolleena keskosena[464].

Ainoa suora viittaus syihin löytyy jo luvussa **IV**.2.2 tarkastellusta sikiönkätkentätapauksesta, jossa kihloissa ollut nainen kertoi piilottaneensa keskosena syntyneen kuolleen lapsensa sen häpeän vuoksi, *"minkä alaiseksi hän tulisi kuin ennen vihkimistä lapsen synnytti"*. Piilottamisen kynnystä Hildalla oli madaltanut se, että hän oli luullut, ettei siitä olisi tullut mitään juridisia seurauksia. Viikon päästä hän oli kuitenkin alkanut epäillä tehneensä rikoksen ja ilmoittanut asiasta isäntäväelleen.[465]

Sandströmin mukaan lapsenmurhatapauksia yhdistävä tekijä oli se, että avioton lapsi oli selvästi avioliittoon johtamattoman seksuaalisuhteen tulosta, vailla aviolupauksia tai oletuksia avioliitosta lapsen isän kanssa, lukuun ottamatta edellistä kihloissa olleen Hilda Lapin tapausta[466]. Mitä vähemmän yhteisössä syntyi aviottomia lapsia, sitä suurempi sosiaalinen kontrolli kohdistui aviottomaan raskauteen, jolloin aviottomat äidit useammin surmasivat lapsensa sosiaalisen paineen vuoksi.[467] Tarkastelualueella aviottomia lapsia syntyi keskimääräistä enemmän kuin muualla Suomessa, joten voisi olettaa, että Keuruulla lapsenmurhiin olisi täten ollut suurempi kynnys. Ervastin mukaan lapsenmurhat liittyisivät osaltaan tilattoman väestön huonoihin avioitumisedellytyksiin, jolloin aviottomista seksuaalisuhteista oli ollut tuloksena aviottomia lapsia. Tällöin olisi kyseessä siis enemmän taloudelliset, kuin sosiaaliset syyt.[468]

Joka tapauksessa raskautta ei oltu voitu ulkopuolisilta salata, kuten jo edellisessä luvussa todettiin. Lukuisat todistajat käräjillä kertoivatkin huomanneensa viitteitä raskaudesta. Epäilyt lapsenmurhasta tai sikiönkätkennästä olivatkin tulleet viranomaisten tietoon ulkopuolisten ilmoitusten kautta. Yhteisö valvoi naimattomia naisia ja heidän raskaudentilojaan niin hyvin, ettei kovin moni vastasyntyneen tappo jäänyt havaitsematta. Täten sosiaalinen kontrolli kohdistui nimenomaan naimattomiin naisiin, sillä surmien ajateltiin perustuvan häpeään, joka kohtasi aviotonta synnyttäjää.[469]

Viidessä tapauksessa selvästi yksilöitiin henkilö, joka oli asian tuonut nimismiehen tietoon. Neljässä näistä ilmiantaja oli syytetyn kanssa tapahtumahetkellä samassa talos-

---

[463] Esim. JyMA Keuruun Vk 1.12.1886, §5; Vk 10.5.1884, §2.
[464] Normaali-ikäiselläkin syntyneellä oli huonommat mahdollisuudet selviytyä, koska synnytys tapahtui aviottoman äidin ollessa kyseessä yleensä salassa, huonoissa olosuhteissa ja äiti oli usein tietämätön siitä, miten vauvaa piti ensi hetkien ajan hoitaa.
[465] JyMA Keuruun Sk 10.12.1881, §283.
[466] Lisäksi vrt. Ervasti 1994, s.100, Helstin 2001, s.200 mukaan.
[467] Sandström 1983, s.178-179, 185. Lapsenmurhat voidaan tulkita myös myöhästyneinä aborttei-na.(Ervasti 1994, s.91-100, Helstin 2001, s.201-203 mukaan.).
[468] Helsti 2000, s.202.
[469] Ervasti 1994, s.56-58, 77, Helstin 2000, s.201-202 mukaan

sa asuneita tai muuten vain raskauden päättymisen huomannut ihminen ja yhdessä tapauksessa rovasti Juho Waren[470]. Torppari Matti Rasila kertoi irtolainen Eva Lehtosen kuljeskeltua kerjuulla, *"poikenneen Rasilan torppaan(...)"*. Siellä oleillessaan Evan oli huomattu olevan raskaana ja *"(...)juuri kohta sen jälkeen kun Eva oli synnyttänyt ja mahdollisesti jo tappanutkin sikiönsä"*. Rasila kertoi vieneensä *"sikiön ruumishuoneeseen ja ilmoitti asiasta nimismies Laxenille"*. Toisessa tapauksessa nimismies Polen kertoi, että *"kun kesti Gustava Samuelintytär Keuruun kylästä ja kappelista hänelle ilmoitti, että WH oli ollut raskaana ja olisi viimeistään heinäkuun alussa tänä vuonna pitänyt synnyttämän sikiönsä vaan ei tiedetä oliko se elävä eli kuollut, kun WH oli sen kätkenyt niin ettei sitä ole löydetty"*.[471]

Rikoksen ilmituloon ei kuitenkaan välttämättä tarvittu suoraan ilmiantoa, vaan nimismiehen kiinnostuksen olivat kahdessa tapauksessa herättäneet huhut. Piika Ida Maria Juhontytär Peräisen yhtäkkisestä ulkonäön muuttumisesta *"ruvettiin yleisesti huutamaan"*. Agneta Palomäen puolestaan palattua hoikkana ja ilman lasta takaisin Multialle, oli *"tultu luuloon, että hän hukkasi täällä lapsensa"*.[472]

Lapsenmurhien mentaalisesta rajuudesta kertoo myös niiden merkitys kansan uskomustarinoissa. Niiden sisältönä oli esimerkiksi surmatun lapsen kummitteleminen, naisen ollessa aina dramaattinen hahmo. Jauhiaisen mukaan tarinoiden eräänä funktiona on ollut toimia epäsuorana ehkäisyvalistuksena, jolloin tämän kaltainen yhteisön ylläpitämä seksuaalisuuden kontrolli olisi kohdistunut pelkästään naisiin.[473]

2.3.2 Aviottoman raskauden toistuvuus, esimerkkitapaus ja tuomiot

Lapsenmurha- ja sikiönkätkentätapauksissa syytettynä ollut nainen ei ollut useinkaan synnyttänyt ensimmäistä lastaan. Muutamassa tapauksessa ei löydy vastaajien mainetodistuksia, mutta peräti neljässä tapauksessa ilmaistaan, että naisella oli aviottomia lapsia tai lapsi jo ennestään. Agneta Palomäen mainetodistuksen mukaan hänet oli otettu *"seurakunnan yhteyteen salavuoteudesta"*, mihin hän käräjillä vastasikin, kertoen synnyttäneensä *"3 vuotta takaperin äpärälapsen, joka kuoli rokkoon"*. Myös Ida Peräisen synnyttämä 'äpärälapsi' oli kuollut.[474]

---

[470] JyMA Keuruun Sk 6.11.1882, §227. Tapauksesta tarkemmin ks. seuraava alaluku.
[471] JyMA Keuruun Vk 27.2.1886, §4; Sk 25.10.1880, §150
[472] JyMA Keuruun Vk 21.5.1887, §11; Vk 10.5.1884, §2.
[473] Jauhiainen 1990, s.128-130; Nousiainen 1990, s.161-167.
[474] JyMA Keuruun Vk 10.5.1884, §2; Vk 21.5.1887, §11.

Useamman aviottoman lapsen synnyttäneet naiset olivat pysyvästi leimattuja ja elivät täten vaikeassa sosiaalisessa/moraalisessa ja taloudellisessa tilanteessa[475]. Lapsenmurhaan tai passiiviseen sellaiseen eivät syyllistyneet ensimmäisen aviottoman lapsen synnyttäneet naiset, vaan epätoivoiseen tekoon ajoi pitkä vaikea henkilökohtainen ja sosiaalinen tilanne. Lapsenmurha tai epäilykset siitä ajoivat sitten huonossa asemassa olleen naisen entistä syvemmälle. Seuraavassa tarkastelen lähemmin irtolainen Gustaava Nytkylän elämäntarinaa, minkä ei ole tarkoitus toimia tyypillisenä lapsenmurhasta epäillyn naisen esimerkkinä, vaan pikemminkin näyttää millaiseen kierteeseen pahimmillaan naimaton nainen saattoi joutua.

Tapaus alkoi syyskäräjillä 1882, jolloin kruununnimismies Polen kertoi, että Gustaavan tultua 'luvattomasta sekaannuksesta' raskaaksi, oli synnyttänyt lapsen Pollarin rautatien työasemalla ja piilottanut sikiönsä. Gustava kertoi, että *"eräs rautatientyönmies, jonka nimeä hän ei tahdo ilmoittaa, makasi hänet, ja hän tuli heti 17. päivän jälkeen heinäkuuta raskaaksi"*. Gustava oli irtolaisstatuksestaan huolimatta ollut parissakin torpassa piikana noihin aikoihin. Gustava kertoi synnyttäneensä erään naisen läsnäollessa kuolleen *"noin korttelia pitkän sikiön, joka wieli oli muuten lihamöykkynä(...)"*. Eräs mies oli sitten tehnyt päreestä sikiölle laatikon ja sanonut vievänsä sen suntiolle kirkkomaahan. Gustavalla oli ennestäänkin yksi avioton lapsi, jonka kanssa hän sanoi asuvansa Herman Kollinin mökissä.[476]

Seuraavilla käräjillä tapaus mutkistui entisestään, sillä tuli ilmi Gustavan synnyttäneen käräjäkäsittelyiden välillä uuden aviottoman lapsen, joka oli jälleen kuollut. Gustava oli siis ollut raskaana edellisen käsittelyn aikana. Lääkärintodistuksen mukaan uudemmassa kuolemantapauksessa kyse oli ollut täysikasvuisesta sikiöstä, joka olisi täten ollut syntyessään elävä. Lapsen kuoleman arveltiin jäljistä päätellen johtuneen tukehtumisesta. Uuden lapsen isäksi Gustaava taas kertoi nimeltä mainitsemattoman 'rautatientyömiehen' ja lapsi oli syntynyt Gustaavan sisaren Henrikan torpassa, tämän avustuksellaan. Kyseistä syntymätapahtumaa vatvottiin useiden käräjien ajan Gustaavan ja sisaren todistusten vaihdellessa. Sisaren lopullinen kanta oli, että lapsi oli saattanut vahingossa kuolla tämän osuessa lattiaan, koska Gustava oli synnyttänyt seisten ja sisko ei päreen sytyttämisen takia ollut ehtinyt ottaa lasta vastaan. Gustaava itse oli kolmannesta käsit-

---

[475] Sandström 1983, s.184.
[476] JyMA Keuruun Sk 6.11.1882, §227.

telystä poissa, koska *”sanottiin hänen lähteneen sulhasensa rautatietyömiehen kesti Juttusen kanssa matkoille Jyväskylään eikä vielä palannut”*.[477]

Gustaavan matka osoittautui pakomatkaksi, koska syyskuussa 1884 välikäräjillä hänestä annettiin peräänkuulutus, ja oikeuden eteen hän joutui seuraavan kerran vasta toukokuussa 1886. Tässä käsittelyssä edelleenkin epäiltiin toisen lapsen synnyttämisen tapahtumia ja nimismies Laxen vaati sisaruksille edesvastuuta huolimattomuudesta, joka oli aiheuttanut lapsen kuoleman. Oikeus lopulta päätti vapauttaa Henrikan, mutta langetti Gustaavalle ensimmäisen lapsensa kätkemisestä ja toisen huolimattomuuden aiheuttamasta kuolemasta vuoden ja kahdeksan kuukauden vankeustuomion.[478]

Puolen vuoden päästä tapaus tuli kuitenkin uudelleen Keuruun käräjillä esiin, koska hovioikeus oli vaatinut tapauksen joissakin asioissa lisätutkimusta. Käsittelyssä vanginkuljettaja vaati korvauksia synnytyshoidosta ja hautaamisesta: edellisiä käräjiä ennen helmikuussa Gustaava oli synnyttänyt *”keskenkasvuisen ja kuolleen sikiön”* ollessaan vangittuna, joka oli tapauskäsittelyn puitteissa jo kolmas lapsi ja sekin kuollut. Jälkimmäisen lapsen tapausta ei käräjillä kuitenkaan enää käsitelty ja oikeus lopulta asioiden uudelleen tutkimisen jälkeen säilytti tuomiot entisellään.[479]

Gustava käsittelyaikana synnytti siis useampia lapsia, jotka joko syntyivät kuolleena tai epäiltiin surmatuiksi. Häntä voidaan pitää henkilönä, joka eli täysin erillään keuruulaisesta avioliittojärjestelmästä, ollen täten leimattu nainen. Gustaava ei pöytäkirjojen perusteella kuitenkaan joutunut moralisoinnin kohteeksi, mutta sellaisia piirteitähän käräjillä ei todistajilta vaadittukaan. Hänen ei kuitenkaan tarvinnut enää asemansa takia välittää omasta seksuaalisesta käyttäytymisestään tai mahdollisesti siitä että miehet käyttivät häntä hyväkseen.

Käräjätapauksen alussa Gustaava vaikutti kiintyneen samaan ’rautatientyömieheen’, mutta hänellä oli kuitenkin muitakin miehiä. Talvikäräjillä 1885 kesti Matti Saxberg pyysi eroa vaimostaan, koska he eivät olleet enää pitkään aikaan asuneet yhdesssä. Vaimo yhtyi miehensä hakemukseen ja kertoi *”vaativansa itsekin koska se on kulkusella ollessaan huorannut piika Kustaava Abrahamintytär Nytkylän kanssa ensin tässä talossa sen aikaa kuin kustaava oli piikana ja sitten muualla(...)*. Matti itsekin tunnusti huoranneensa tämän kanssa. Oikeus ei kuitenkaan myöntänyt eroa, koska Matti ei ollut

---

[477] JyMA Keuruun Tk 6.4.1883, §102; Sk 31.10.1883, §185.
[478] JyMA Keuruun Vk 30.9.1884, §3; Vk 20.5.1886, §2.
[479] JyMA Keuruun Vk 6.9.1886, §7; Vk 4.5.1887, §3.

tuonut mitään ’laillista syytä’ hakemukseen ja Anna ei ollut ilmoittanut huoruudesta puolen vuoden sisällä kun sai sen tietää.[480]

Naimattomien naisten elämää varjosti sekä avioton raskaus, että lapsi. Lisäksi ongelmia tuli syytteessä lapsenmurhasta. Entä sitten lopulliset oikeuden tuomiot, olivatko ne vielä entisestään huonontamassa naisen elämää? Seuraavassa asetelmassa on jaoteltu tapaukset päätöksittäin[481]:

Tuomio	lkm
Murha/aih. kuoleman	3
Ei selviä/jää kesken	3
Raukenee, ei näyttöä	2
Kätkentä	1
yhteensä:	9

Yhdeksästä lapsenmurha- tai sikiönkätkentätapauksesta neljä päättyi langettavaan tuomioon. Tilda Salomonintytär sai viisi vuotta kuritushuonetta lapsenmurhasta ja oikeuden mukaan häntä avustanut sisar osallisuudesta seitsemän vuotta. Gustava Nytkylä puolestaan sai ensimmäisen kuolleena syntyneen sikönsä piilottamisesta ja toisesta, huolimattomuutensa takia kuolleesta, yhteensä vuoden ja kahdeksan kuukautta vankeutta. Gustavan Sisarta ei lopulta tuomittu mistään, vaikka häntä oli pitkään epäilty osallisuudesta.[482] Raskaana ollut naimaton nainen ei täten aina ollut synnyttämisen hetkellä yksin, vaan hänen lähipiirinsä oli häntä tukemassa, joskaan ei syyttäjän mielestä positiivisella tavalla.

Talontytär Wilhelmina Wuorimäki todettiin syyllistyneen lapsenkätkentään, koska ei voitu olla varmoja, oliko lapsi syntynyt elävänä. Rangaistus oli kaksi kuukautta vankeutta[483]. Kolmessa tapauksessa seuraavaa käsittelyä ei aineistosta enää löytynyt ja kahdessa tapauksessa oikeus katsoi, ettei tuomiolle ollut tarpeeksi näyttöä.[484]

Aviottoman raskauden jälkiseuraukset eivät jääneet pelkästään henkilökohtaisen ja yhteisön tasolle. Kirkolla ja oikeuslaitoksella oli oma näkökulmansa käsitellä tätä normirikkomusta.

---

[480] JyMA Keuruun Tk 2.4.1885, §233.
[481] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888, Vk 1884-1887.
[482] JyMA Keuruun Vk 1.12.1886, §5; Vk 20.5.1886; Vk 4.5.1887, §3.
[483] JyMA Keuruun Sk 28.11.1881, §36.
[484] Lapsenmurhien, tuomioiden määristä ja vaihteluista vuosina 1756-1940 ks. Nieminen 1951, s.296-298.

VII Naimattoman seksuaalisuuden kirkolliset ja oikeudelliset jälkiseuraukset

1 Kirkon toimintatavat Keuruun seurakunnassa

1.1 Naisiin kohdistuvat salavuoteusripitykset

1.1.1 Ripittämisen yleisyys, miesten ripittämättömyys ja ripittäjät

Naimattomien seksuaalisuus ja aviottomien lasten syntyminen ei ollut kirkon kannalta positiivinen asia, sillä se olisi halunnut seksuaalisen kanssakäymisen tapahtuvaksi avioliitossa, ja vasta vihkimisestä lähtien[485]. Millä tavalla Kirkko Keuruulla sitten toimi, keneen se kohdisti toimenpiteitään ja millaisia nämä toimenpiteet olivat? Lähtökohtaisesti kirkon toiminnassa on nähty kaksi seurakuntalaisten siveelliseen elämään kohdistuvaa toimintalinjaa, jotka eivät kuitenkaan ole välttämättä toisistaan erotettavissa.

Kirkollisella ripillä/ripittämisellä pyrittiin syntien anteeksiantamiseen ja toisaalta kirkkorangaistuksilla nimensä mukaisesti rangaistiin seurakuntalaisia vääränlaisesta elämästä. Välttämättä näitä toimenpiteitä ei voida erotella, sillä niiden kohde on voinut kokea ne yhtä negatiivisesti ja saman tarkoituksen sisältävinä.[486] Ripittäminen monesti kuului osana kirkkorangaistukseen. Esimerkiksi kirkkokäsikirjassa vuodelta 1859 on kaava julkiripistä joka tuli pitää sen jälkeen kun, ”*julkisen taikka erinäisen kirkonrangaistuksen alainen on papilta neuvottu ja parannukseen waroitettu*”[487]. Tässä pääluvussa tarkastellaan ripittämistä ja seuraavassa pääluvussa puolestaan kirkkorangaistuksia. Seuraavassa taulukossa on esitetty ripittämisten syyt vuosina 1881-1886:

TAULUKKO 12 Ripittämisten syyt Keuruun seurakunnassa 1881- 1885						
syy/vuosi	1881	1882	1883	1884	1885	Yhteensä:
salavuoteus	28	36	40	40	37(1)	181
varkaus	1	1	4	2	-	8

[485] Esim. Sihvo 1981, s.24.
[486] Ripitysten ja kirkkorangaistusten muodot esiintyivät usein paralleeleina, mikä toisaalta puhuu sen puolesta, että niillä oli samansuuntaisia tehtäviä. Halmesmaan mukaan 1800-luvun valtiopäivien ja papiston keskustelussa tarkasteltiin erillään vastinpareja julkirippi – Julkinen kirkonrangaistus; yksityinen rippi – erillinen kirkonrangaistus.(Halmesmaa 1979, s.80.).
[487] Kirkkokäsikirja (1859), 8. Luku kirkonrangaistuksesta.

huoruus	1	-	1	-	-	2
ihmisrääkkäys	1	-	-	-	-	1
tuntematon	1	1	-	-	-	2
Yhteensä:	32	38	45	42	37	194
Lähde: JyMA Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1885.						
1) Yhtä salavuoteudesta ripitys on nimetty yksinkertaiseksi huoruudeksi						

Taulukosta näkee, että ripittäminen kohdistui lähes kokonaan salavuoteuteen, sillä kaikista 194:sta ripitetystä peräti 181 eli noin 93% oli suoritettu siitä syystä. Salavuoteudesta ripitetyt olivat kaikki naisia[488] ja se liittyi aviottoman lapsen syntymään, kuten aiemmin jo todettiin ja mikä osoitetaan tarkemmin vielä seuraavassa alaluvussa. Mönkkösen mukaan Keski-Suomen seurakuntien kirkkokurinalaisten luettelot yleensäkin sisälsivät pitkälti juuri aviottoman lapsen synnyttäneitä.[489]

Luvussa **VI**.1.1 erilaisten ripitysmerkintöjen tarkastelussa todettiin niiden vaihtelevan sen mukaan, montako lasta naisilla jo oli, eli montako kertaa heidät oli aiemmin ripitetty. On hankala sanoa, oliko itse oliko ripittämistilanne tai papin suhtautuminen ripitettävään aiempaa ripitysmenneisyyttä omaavilla erilainen, mutta rippikirjojen tarkat merkinnät kertovat ainakin siitä, että kirkko halutessaan pystyi seuraamaan tarkasti naimattoman naisen menneisyyttä. Yksityisesti ripitettävän synninpäästöstä ilmoitettiin julkisesti kirkossa, vain jos asianomainen sitä pyysi[490], mutta tiiviissä ihmisyhteisössä tiedettiin usein ihmisten elämästä jo ennestään.

Toisaalta kirkkolain mukaan rippi voitiin antaa seurakuntalaiselle pyynnöstä, vaikka mitään konkreettista rikosta tai syntiä ei hän olisi tehnytkään. Erään mainetodistuksen perusteella ripittäminen olikin suoritettu nimenomaan ”*oman tunnustuksensa seurauksesta”*.[491]

Miehiä ei Keuruun seurakunnan aineistossa ole salavuoteudesta ripitettyjen joukossa, vaan heitä esiintyi ainoastaan muutamien huoruudesta ja varkaudesta ripitysten kohdalta.[492] Tuomiokirjojen mukaan miestenkin salavuoteusripittämisiä oli tapahtunut, eikä se täten ollut poissuljettua. Samuel Häkkisen huoruus- ja konkurssitapauksessa luetun pa-

---

[488] Salavuoteudesta ripitettyjen naisten sosiaalista asemaa tarkasteltiin luvussa **VI**.1.2.
[489] Mönkkönen 1988, s.464; Muualta Suomesta ks. Heino 1989, s.204 ja Satokangas 1999, s.39.
[490] Lempiäinen 1985, s.141-142.
[491] KL 1859: §54, §55, §56; JyMA Keuruun Sk 26.10.1885, §268: kyseessä oli ripittäminen salavuoteudesta ja avioliiton rikoksesta. Ripitykset löytyvät kirkkokurinalaisten luettelosta: 3.1.1885 ja 22.8.1885.
[492] JyMA Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1885.

pintodistuksen mukaan Samuel oli vuonna 1876 ripitetty ensikertaisesta salavuoteudesta[493]. Frykmanin mukaan miehiä ripitettiin, jos luvaton yhteiselämä oli yhdessä asumisen myötä paljastanut seksuaalisen kanssakäymisen[494]. Muutenkaan miehet eivät tulleet aviottoman seksuaalisuutensa myötä leimatuksi, sillä Heinon mukaan rippikirjojen yhteyteen ei merkitty tietoja aviottomasta lapsesta niissäkään tapauksissa, joissa isyys vahvistettiin käräjillä[495].

Keitä olivat sitten ripittäjät? Seuraavassa asetelmassa on esitetty ripittäjät ja heidän suorittamansa kaikki ripitykset[496]:

Ripittäjät	ripityslukumäärät:
K.S.F Berghroth	165
Teofil. Waren	9
Johan Waren	9
Karl Johan Blomroos	7
Julius Berghroth	3
Henri Nurmio	1
Yhteensä:	194

Ylivoimaisesti suurimman osan ripittämisistä tarkasteluaikana Keuruun seurakunnassa suoritti kappalaisena toiminut Karl Selim Fritjof Berghroth. Berghroth toimi virassaan kaikkiaan 20 vuotta (1870-1889), jonka jälkeen hän siirtyi Luumäen kirkkoherraksi. Tultuaan Keuruulle kappalaiseksi K.S.F Bergroth oli ollut jo kokenut pappismies ja vaikutti evankelisen liikkeen kannattajana vahvasti pitäjän hengelliseen elämään.[497] Miksi kappalainen suoritti suurimman osan ripityksistä, eikä esimerkiksi kirkkoherra?

1880-luvun alkupuoliskon aikana kirkkoherrat vaihtuivat Keuruulla useampaan otteeseen kuolemantapausten johdosta. F.H. Berghroth, joka oli ollut pitkään pitäjässä arvostettu kirkkoherra, oli kuollut helmikuussa 1881, eikä täten ehtinyt tarkasteluaikana tehdä ainuttakaan ripitystä. Seuraava kirkkoherra Johan Waren ehti olla toimessaan vain elokuusta 1882 helmikuuhun 1883, kun kuolema vei hänetkin. Warenin yhdeksän ripittämistä sijoittuivat aikaan ennen kirkkoherranvaalia ja lyhyeen virkakauteen. Viimeinen ripitys hänen osaltaan oli 1.helmikuuta, jolloin hän ripitti itsellinen Serafina Erkintytär

[493] JyMA Keuruun Tk 30.3.1885, §173.
[494] Frykman 1977, s.141.
[495] Heino 1989, s.204; vrt. Satokangas 1999, s.39.
[496] JyMa Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1885.
[497] Vihola 1983, s.310; Colliander 1910, s.364.

Talvimäen. Seuraavan kirkkoherran, Herman Pihlmanin valinta tapahtuikin sitten jo vuoden 1886 puolella, eikä hänen persoonaansa puututa tässä sen tarkemmin. Johan Warenin jälkeen K.S.F. Berghroth joutui toimimaan lähes jatkuvasti virkaa tekevänä kirkkoherrana, mikä siten selittää hänen suuret ripitysmääränsä.[498]

Karl Johan Blomroos(1883-1884) ja Teofil Waren(1884-1886) toimivat Johan Warenin kuoleman jälkeen K.S.F Berghrothin apuna armovuoden saarnaajina. Kirkkokurinalaisten luetteloiden mukaan he olivat kyseisinä vuosina apuna myös ripittämisissä. Yksittäisiä ripittämisiä suorittaneet Henri Nurmio ja Julius Berghroth olivat Pihlajaveden kappelin kappalaisia.[499]

Lähteistä ei selviä yksittäisten pappien merkitys sukupuolisiveellisyyteen suhtautumisessa. Keuruun pappien henkilökohtainen usko[500] saattoi vaikuttaa heidän suhtautumiseensa aviottomaan seksuaalisuuteen ja Frykmanin mukaan papista pitkälti riippuikin miten häpeällisenä ripittämistilanne koettiin[501]. Toisaalta vaikuttaa siltä, että Keuruulla aviottomien äitien ripitys oli enemmänkin kohta käsiteltävien kirkottamisen tai kastamisen yhteydessä tehty rutiinitoimenpide, kuin pappien pyrkimys siveellisyyden ylläpitoon.

Ripittämisten kattavuus aviottomien äitien kohdalla antaa kuitenkin perusteen tulkita toisinkin: Keuruun seurakunnassa ainakaan raskauteen johtanut naisten naimaton seksuaalisuus ei ollut kirkollisesta normittamisesta vapaata. Täytyy kuitenkin pitää mielessä, että papin virassa toimittiin pääsääntöisesti kirkon näkemysten - ei omien – edustajana.

Edellä luvussa **VI**.1.1 todettiin salavuoteusripitysmäärien vastaavan melko tarkasti aviottomien lasten määriä Keuruulla[502]. Seuraavaksi lähdetään tarkastelemaan aviottoman lapsen ja salavuoteudesta ripittämisen syy-seuraussuhdetta sekä ripittämisen muotoja tarkemmin

---

[498] JyMA Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1885; Vihola 1983, s.304-307, Pihlmanin värikkäästä ja mielipiteitä jakaneesta persoonasta ks. s. 308-309.
[499] JyMA Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1881-1885; Vihola. 1983, s.307, 313.
[500] K.S.F Berghroth oli evankelisen liikkeen kannattaja ja F.H Berghroth sekä Johan Waren herännäisyyden kannattajia. Viholan mukaan mielipide-erot haittasivat Berghrothien yhteistyötä Keuruulla.(Vihola 1983, s. 306-307, 310.).
[501] Frykman 1977, s.149; Pappien persoonien vaikutuksesta Esim. Palola 2000, s.211.
[502] Ks. Vasara 1988, s.60-61.

1.1.2 Avioton lapsi – salavuoteusripitys kirkottamisen yhteydessä

Ripittäminen kohdistui Keuruulla lähes kokonaan naisiin, ja ripityksen syynä oli salavuoteus. Millaisessa tilanteessa ripittämiset sitten käytännössä suoritettiin ja miten kirkko sai selville normirikkomukset?

Tarkasteltaessa elatustapausten liitteinä olevia henkilöiden maineesta kertovia papintodistuksia, voidaan tehdä mielenkiintoinen havainto. Kaikissa niissä neljässä papintodistuksessa, joissa kerrotaan sekä ripittämisen, että aviottoman lapsen syntymän ajankohdasta, löytyy näiden tapahtumien välillä samanlainen ajallinen ero. Itsellinen Kustaava Emilia Hilmantytär oli otettu mainetodistuksen mukaan 24.1.1885 ”*seurakunnan yhteyteen salavuoteudesta, jonka seurauksena on ollut että hän 13.12 1884 synnytti poikalapsen”*. Saman sisälsi myös K.S.F Berghrothin allekirjoittama todistus, jonka mukaan piika Wilhelmiina Fredrikantytär Alamanninen oli synnyttänyt 27.9.1883 äpärälapsen(tyttö) ja otettu salavuoteudesta seurakunnan yhteyteen 29.10.1883.[503]

Aviottoman lapsen syntymän ja ripittämisen välillä oli siis noin reilu kuukausi aikaa. Kyseessä eivät olleet yksittäistapaukset, sillä kaikkien rippikirjoista löytyvien ripitettyjen äitien kohdalta aviottoman lapsi syntymän ja ripitysten välillä on samankaltainen ajanjakso. Esimerkiksi Maanilan torpassa asunut itsellinen Lydia Evelina Hallin oli synnyttänyt lapsensa 15.5.1883 ja salavuoteudesta ripittäminen on merkitty tapahtuneeksi 26.6.1883. Pohjoislahden kylässä, Huhkolan talossa asuneen Eerika Fredrikintyttären ripitys puolestaan oli tapahtunut noin viisi viikkoa tyttären syntymän jälkeen.[504]

Avioton lapsi oli kirkolle kiistaton todistus naimattoman naisen harjoittamasta salavuoteudesta ja syy ripittää nainen. Syntymän ja ripittämisen välisestä ajasta voidaan päätellä ripittämisen suorittamistilanteeksi kirkottamisen, joka tarkoitti synnyttäneen äidin ottamista kiitosrukouksien myötä takaisin ja kirkolliseen yhteyteen, eli seurakunnan jäseneksi. Alun perin kirkottamiseen oli liittynyt ajatus naisen likaantumisesta synnytyksessä ja joutumisesta eroon seurakunnasta, jolloin kirkottaminen olisi ollut eräänlainen puhdistautumisseremonia. Luterilaisella ajalla negatiivista ajatusta oli pyritty kuitenkin hälventämään muuttamalla se kiitokseksi onnistuneesta synnyttämisestä.[505]

Vuoden 1686 kirkkolain mukaan kirkkoon oton tuli tapahtua kuuden viikon kuluttua synnytyksestä, Anders Gustavsson puhuu 5-6 viikosta ja Armas Nieminen tekee puolestaan sukupuolittuneen eron siten, että kuusi viikkoa olisi koskenut poikalasta, kun taas

---

[503] JyMA Keuruun Tk 17.3.1885, §11; Tk 19.3.1884, §16.
[504] JyMA Keuruun rippikirjat 1880-1889, kortit nro. 120 ja 109.
[505] Gustavsson 1972, s.9; Nieminen 1951, s.58-63; Sihvo 1981, s.41.

tyttölapsen kyseessä ollessa väli olisi ollut viisi tai seitsemän viikkoa.[506] Vuoden 1869 kirkkolaissa ei enää annettu tarkasti määriteltyä aikaa syntymän ja kirkottamisen välille[507], mutta Keuruun seurakunnassa tuo runsas kuukausi tuntuu jääneen tarkasteluajalle asti käytännöksi.

Mikä oli kirkottamisen ja ripittämisen välinen suhde? Tutkimuskirjallisuudessa termejä käsitellään usein samassa yhteydessä, jolloin ei ole varmaa että tarkoittavatko ne samaa vai peräkkäin läpikäytyjä, erillisiä kirkollisia toimituksia. Gustavsson kuitenkin sanoo aviottomien äitien sakaristossa läpikäydyn kirkottamisen olleen sama asia kuin yksityisrippi[508]. Kirkottamisen ja ripittämisen mieltäminen samaksi tapahtumaksi on hyvin järkeenkäypää, koska molemmissahan oli kyse seurakuntalaisen ottamisesta takaisin seurakunnan yhteyteen.

Lutherin mukaan rippi sisälsi kaksi osaa, joista ensimmäisessä tunnustettiin synnit ja toisessa otettiin ripittäjältä vastaan synninpäästö eli anteeksianto, 'ikään kuin sen olisi lausunut Jumala itse'. Syntiä tehnyt seurakunnan jäsen sai siis hengellisessä mielessä rikoksensa anteeksi ripittäytymällä papille ja pääsi tällöin takaisin seurakunnan yhteyteen ehtoollista nauttimaan, mikä olisi ollut häneltä muutoin kielletty.[509]

Naiset kokivat kirkottamisen/ripittämisen monesti häpeällisenä ja nöyryyttävänä. Näin oli varsinkin aviottomien äitien kohdalla, sillä vaikka heidät ripitettiinkin – eli annettiin synnit anteeksi – heidät silti ainakin Frykmanin ruotsalaisen haastatteluaineiston mukaan huomioitiin kirkossa jälkeenkin päin huonoina/langenneina naisina.[510] Muille seurakuntalaisille ei välttämättä ollut selvää, että kirkottamisen liturgisten muotojen takana oli kiitosrukous, eikä suinkaan rankaisu. On kuitenkin vaikea arvioida ripityksen/kirkottamisen merkitystä yhteisön silmissä tai ripitettävän omana kokemuksena.[511] Ripittämiskaava oli kuitenkin muodoltaan syyttävä, joten häpeän kokeminen oli ymmärrettävää, vaikka ripitys pidettiinkin yksityisesti[512].

Vielä vuoden 1686 kirkkolaki oli vaatinut julkirippiä eli syntien tunnustamista koko seurakunnan edessä. Kuitenkin ensi kerran salavuoteuteen langenneiden kohdalla sama

---

[506] Gustavsson 1972, s.22; Nieminen 1951, s. 57-65; Talve 1990, s.219.
[507] Lempiäinen 1969, s.32-33; KL 1869: §78, §79.
[508] Gustavsson 1972, s.44-45, 257.
[509] Esim. Lempiäinen 1969, s.112; Lempiäinen 1985, s.126. Ehtoolliselle pääsyn eväämisestä ks. KL 1869: §65.
[510] Frykman 1977, s.139, 152-153. Aviottomien äitien käyttäytyminen kirkossa oli muutenkin rajattua esimerkiksi istumapaikkojen suhteen. Osa käyttäytymissäännöistä tuli kirkkolaista, toisilla oli taas puhtaasti kansanomainen perusta.(Frykman 1977, s. 58-65, 151-158.).
[511] Ks. Löfström 1999, s.155-156(alaviite 90.); Nieminen 1951, s.58-59. Kirkotettavien näkemyksiä kirkottamisen tarkoituksesta Gustavsson 1972, s.170-214.
[512] Liite 1: Aviottomien äitien ripityskaava.

kirkkolaki mahdollisti julkiripin korvattavaksi sakaristossa suoritetulla yksityisellä ripillä, jossa oli todistajina korkeintaan pari kirkkoneuvoston jäsentä.[513] 1700-luvun myötä ripittäminen siveellisyyttä koskevissa asioissa vähitellen siirtyi kokonaan sakaristoon yksityiseksi ripiksi ja julkirippi lakkautettiinkin 1864 keisarillisella asetuksella. Yksityinen rippi kuitenkin säilyi ja käytännössä suurin osa ripitetyistä – muuallakin kuin Keuruulla – oli aviottomia äitejä.[514]

Tavallisimmin kirkottaminen – eli aviottomien äitien tilanteessa ripittäminen - tapahtui sunnuntai-jumalanpalveluksen jälkeen, mutta joskus myös ennen jumalanpalvelusta. Keuruulla kirkottaminen suoritettiin vuonna 1758 puusta rakennetussa vanhassa kirkossa, jossa pidettiin jumalanpalveluksia aina sunnuntaisin ja juhlapyhisin[515]. Kirkottamisessa tehtiin ero aviovaimojen ja naimattomien osalta siten, että heitä ei kirkotettu samalla kertaa eikä samassa paikassa. Aviottoman äidin kirkotus tapahtui yleensä sakaristossa, kun taas naidun julkisesti.[516]

Aviovaimojen ja aviottomien äitien kirkottaminen tapahtui eri kaavoja käyttäen. Kirkkolain pykälät 78 ja 79 määräsivät pitämään hieman erilaisen kiitosrukouksen riippuen siitä, oliko äiti naimisissa vai morsian(kihloissa)/aviolupauksen kautta raskaaksi tehty.[517] Lempiäisen mukaan aviottomien äitien kohdalla[518] käytettiin yksityisessä ripissä julkirippikaavaa, niin että sen tuli lausua ”*hänen tilaansa sovitetuilla sanoilla”*. Lempiäisen mukaan vuoden 1886 kirkkokäsikirjassa oli muuntunut kaava julkiripistä, nimeltään ’Rikoksenalaisen ripittämisestä’, jota käytettiin aviottomien äitien ripittämisessä.[519]

Kyseinen käsikirja ei ollut vielä tarkasteluaikana Keuruun seurakunnassa käytössä[520], mutta mitä todennäköisimmin aviottomien äitien ripittämisessä käytettiin vuonna 1859 painetusta kirkkokäsikirjasta ja tämän työn liitteistä löytyvää, julkirippikaavan kaltaista kaavaa. Ripittämiskaavojen sisältö oli näet sama.

Kirkottamista/ripittämistä ei tarvinnut suorittaa aina kirkossa. Kirkkokurinalaisten luettelojen ripityspäivämäärissä ei olekaan viikoittaisten jumalanpalvelusten mukaista

---

[513] Frykman 1977, s.134; Lempiäinen 1969, s.111; Lempiäinen 1985, s.141.
[514] Lempiäinen 1985, s.141; Ks. KL 1869: §57.
[515] Vihola, 1983, s.294, 323. Keuruun uutta ja nykyistä kirkkoa alettiin rakentaa vuonna 1888. Keuruun kirkkorakennuksista tarkemmin Vihola 1983, s.323-331.
[516] Gustavsson 1972, s.27, 44; Lempiäinen 1969, s.93. Kirkottamisen käytännön muodot olivat vaihtelevia ks. Gustavsson 1972, passim.
[517] KL 1869: §78, §79; Kirkkokäsikirja 1859, 7. luku Waimoin kirkkoonottamisesta; Liite 1: Aviottomien äitien ripityskaava.
[518] Naisen aseman arviointi ei ollut helppoa. Joskus piti katsoa, että tulkittaisiinko salavuoteustapaus ennenaikaiseksi avioyhdynnäksi, jos mies olisikin ottamassa naisen vaimoksi.(Lempiäinen 1969, s.94.).
[519] Lempiäinen 1969, s. 115-116; Lempiäinen 1985, s.141-142.

ripitysväliä, vaan ripityksien esiintyminen päivämäärien tasolla vaihtelee.[521] Kirkottaminen voitiinkin suorittaa myös pappilassa tai jopa kotona. Aviottomien äitien kirkotus oli samoin mahdollista sakaristossa tai pappilassa tavallisina arkipäivinäkin, tosin sunnuntai oli kuitenkin yleisin päivämäärä.[522]

Aviottomien äitien ripittäminen kirkottamistapahtuman yhteydessä ei ole kuitenkaan ainut vaihtoehto, vaan sellaisena voi pitää myös lapsen kastamistilaisuutta. Mainetodistusten ja rippikirjojen paljastama reilun kuukauden aikaväli syntymän ja ripittämisen välillä voisi selittyä myös vaatimuksella lapsen kastamisesta. Kirkkolain mukaan lasten oli *"ilman tarpeetonta wiiwyttelemistä pyhään kasteeseen saatettawat",* siten että syntymän ja kasteen enimmäisväli sai kuitenkin olla korkeintaan kuusi viikkoa[523]. Voisikin olettaa, että monet aviottomat äidit kastoivat lapsensa häpeän vuoksi vasta ihan viime hetkessä.

Säännöllisen aikavälin lisäksi ei ole muita todisteita siitä, että ripittäminen olisi tapahtunut kastamisen yhteydessä, mutta kastamistilaisuudessa kuitenkin viimeistään kävi ilmi aviotton lapsen syntymä ja että nainen oli salavuoteudesta ripittämisen tarpeessa. Kirkottaminen oli vähenemässä vähitellen 1900-lukua lähestyttäessä[524], ja lähteethän eivät itsessään puhu kirkottamisesta Keuruulla mitään, vaikka se todennäköistä olikin. Kaikki lapset tuli kuitenkin joka tapauksessa kastaa ja tällöin ripittäminen olisi voitu helposti suorittaa kyseisen toimituksen yhteydessä. Gustavsson mainitsee, että itse kirkottaminenkin(tässä mielessä siis yksityisrippi) voitiin suorittaa lapsen kasteen yhteydessä[525]. Ripittämisen ja kirkottamisen olisivat myös kastamisen yhteydessä olleet sama asia: aviottoman synnyttäjän ottaminen takaisin seurakunnan yhteyteen.

Toisin sanoen, Keuruulla ei aviottoman lapsen saanut naimaton nainen pystynyt välttämään kirkon seurakuntalaistensa vääränlaiseen seksuaalikäyttäytymiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Millaisia muita toimintamahdollisuuksia kirkko omasi ja mikä oli sen ja oikeuslaitoksen suhde sanktioitaessa naimattomien ihmisten seksuaalisuutta?

---

[520] Vihola 1983, s.297.
[521] Esimerkiksi elokuussa 1884 yksittäisten naisten ripitykset oli suoritettu 8., 8., 9., 11., 13. ja 21. päivä.(JyMA Keuruun kirkkokurinalaisten luettelot 1884.).
[522] Gustavsson 1972, s.28-30, 61, ks. myös sivut 49-59; KL 1869 §78.
[523] KL 1869: §34.
[524] Esim. Helsti 2000, s.84.
[525] Gustavsson 1972, s.30.

1.2 Kirkon vastustus avioliitonomaista elämää kohtaan

1.2.1 Kirkkokurin muutokset 1800-luvulla ja papisto varoittajana

1800-luvun kuluessa kirkon rankaisumahdollisuudet ja käytännön toimintakeinot, joita voitiin seurakuntalaisiin soveltaa, vähenivät.[526] Kirkon tehtävänä ei ollut vain julistaa ja opettaa, vaan tarpeen vaatiessa sillä oli oikeus harjoittaa kurinpitovaltaa ja rangaista väärin toimineita seurakuntalaisia. Suomessa kirkko oli yhdessä valtiovallan kanssa lainsäädännöllisin keinoin ja eettisen opetuksen avulla ohjannut seksuaalista käyttäytymistä määrättyjen ihanteiden suuntaan, mutta kansa ei silti usein jakanut samoja käsityksiä[527]. Kirkollinen rangaistus olikin muodostanut osan yleistä rangaistusta tai täydentänyt maallisen oikeuden antamaa tuomiota.[528]

Murtorinne on jaotellut 1800-luvun alkupuoliskolla olleet rangaistukset kolmeen eri luokkaan: nuhteluun/varoitukseen, sakkoon ja sakon vaihtoehtona olleeseen häpeärangaistukseen.[529] Nuhtelu voitiin antaa monella tavalla, joko yksityisesti, julkisesti saarnatuolista, kinkereillä tai kirkonkokouksen edessä. Papin suorittamaa nuhtelua/ripittämistä sakaristossa parin todistajan läsnäollessa kutsuttiin erilliseksi kirkonrangaistukseksi, johon aviottoman lapsen synnyttäneet äidit lähes poikkeuksetta alistettiin. Muita julkisempia nuhteluita kutsuttiin julkisiksi kirkkorangaistuksiksi ja nuhtelun saattoi suorittaa jopa lääninrovasti tai tuomiokapituli. Häpeärangaistuksia olivat puolestaan esimerkiksi häpeäpenkissä tai jalkapuussa istuminen.[530]

Sakkoja annettiin rikkomuksista, joista ei ollut kurinpidollisia säännöksiä ja sakko voitiin suorittaa myös työnä. Sakot olivatkin yleisimpiä rangaistuksia, joita määrättiin usein juuri siveellisyysrikoksista.[531] Jos rangaistuksiin ei alistuttu, niin rangaistavalla ei ollut oikeutta käydä ehtoollisella, mikä oli yksi pahimpia kirkollisyhteisöllisiä sanktioita. Tätä oli Halmesmaan mukaan käytetty muun muassa salavuoteisiin naisiin, kunnes

---

[526] Aiempina vuosisatoina Ruotsin valtakunnassa kirkko valtiovallan kanssa pyrki normittamaan sukupuolikäyttäytymistä siten, että kaikki avioliiton ulkopuoliset seksuaalisuhteet olivat tiukasti sanktioitu sekä maallisen, että kirkollisen oikeuden piirissä.(Esim. Aalto 1996; Jokiaho 1996.).
[527] Esimerkiksi 1600-luvulla tavalliset ihmiset eivät paljastaneet esimerkiksi seksuaalirikoksia oikeudelle, vaan ne tulivat yleensä aviottoman raskauden tai aviottoman lapsen myötä esiin.(Aalto 1996, s.19.).
[528] Murtorinne 1992, s.91; Sihvo 1981, s.22.
[529] Murtorinne 1992, s.91.
[530] Halmesmaa 1976, s.38; Halmesmaa 1979, s.71, 80, 82, 139; Murtorinne 1992, s.91.
[531] Murtorinne 1992, s.91-92.

he olivat alistuneet kirkonrangaistukseen. Joskus pappi saattoi kieltää naiselta ehtoollisoikeuden pelkästään salavuoteus-huhujen perusteella.[532]

1800-luvun puoliväliin tultaessa suhtautuminen kirkkokuriin oli kuitenkin muuttumassa[533]. Vuoden 1863 kirkkolakiehdotuksessa oli tähdennetty rangaistuksiin perustuvan kurinpidon asemasta kasvatuksen ja sielunhoidon merkitystä, mutta kirkkokurin höllentäminen aiheutti silti keskustelua. Papisto katsoi lain valmistelussa erillistä kirkkorangaistusta enemmän ripin näkökulmasta, jolloin ehdotuksessa se ei esiintynyt kuritoimenpiteenä vaan ainoastaan sielunhoidollisena aktina, jolla vapauduttiin ehtoolliselta sulkemiselta. Eräiden kurimuotojen poistamista tai lieventämistä perusteltiinkin sillä, että ne olivat luonteeltaan epäkirkollisia eivätkä vastanneet kirkkokurin sielunhoidollista tarkoitusta.[534]

Vuosisadan puolivälissä kirkkokurijärjestelmä muuttuikin kurimuotojen radikaalisti vähentyessä[535], sillä sakot ja häpeärangaistukset poistuivat kokonaan. Sekä maallinen, että kirkollinen jalkapuurangaistus[536] kumottiin 1848 ja vuonna 1864 keisarillinen määräys poisti kirkollisten sakkojen maksamisen kaksinnaimisesta, huoruudesta, muusta makaamisesta ja ennen aikaisesta avioyhteydestä. Käytännössä tämä tarkoitti koko sakkojärjestelmän poistumista, koska edellä mainitut olivat olleet sakotuksen tärkeimmät kohteet.[537]

Myös nuhtelujen käytännön toteutus muuttui, sillä samaan aikaan sakkojen poistamisen ohella kumottiin sekä julkinen, että erillinen kirkkorangaistus. Halmesmaa pitääkin vuosisadan puolenvälin muutoksia ja uuden kirkkolain 1869 kurimuotoiluja selkeänä merkkinä kurin murtumisesta.[538] Mutta millaisia käytännön mahdollisuuksia uusi kirkkolaki antoi seurakuntalaisten kaitsemiseen, miten Keuruulla kirkko toimi ja keihin kuritus kohdistui? Jäljelle jääneet toimintavaihtoehdot olivat ehtoolliselta sulkeminen ennen ripittäytymistä, ripittäminen[539] ja nuhtelut.

---

[532] Halmesmaa 1979, s.84; Heikkinen 1988, s.140. Julkisiin kirkkorangaistuksiin liittyvää ehtoolliselta poissulkemista saatettiin käyttää myös puhtaasti kirkollisena rangaistusmuotona.(Murtorinne 1991, s.92.).
[533] Kirkkokuri ja varsinkin sen lieventämisen kritisointi eli papiston keskusteluissa koko 1800-luvun. (Esim. Juva 1960, s.207-209 ja Larkio 1978.).
[534] Halmesmaa 1979, s.81; Kansanaho 1976, s.51, 88; Murtorinne 1992, s.92.
[535] Esimerkiksi Oulussa kirkon suhtautuminen siveellisyysrikoksiin käytännön tasolla oli muuttunut lievemmäksi jo ennen kirkkokurin virallista lieventämistä. (Palola 2000, s.211.).
[536] Warenin mukaan jalkapuu oli viimeisen kerran Keuruulla käytössä 1850-luvulla, mutta sitä kuitenkin 1800-luvulla käytettiin vain 'muutama harva kerta'.(Waren 1890, s.110.); Vrt. Vihola 1983, s.293.
[537] Halmesmaa 1979, s.34, 51, 53, 64; Nieminen 1951, s.81-82. Ennen aikaisesta avioyhteydestä, mikä paljastui liian pian avioliiton solmimisen jälkeen tapahtuneesta lapsen syntymästä, maksettavia sakkoja kutsuttiin usein tervarahoiksi tai kirkontervaukseksi.(Lukkarinen 1933, s.15-16, alaviitteet.).
[538] Halmesmaa 1979, s.78, 138; Lempiäinen 1969, s.118.
[539] Vasara 1988, s.106-107.

Aiemmin erilliseen kirkonrangaistukseen määrätty ei ollut voinut saada synninpäästöä yksityisellä tai yleisellä ripillä, vaan tämän oli ollut pakko ripittäytyä papille sakaristossa todistajien läsnäollessa[540]. Ainut käytännön ero edellisessä luvussa tarkasteltuihin 1880-luvun Keuruun aviottomien äitien ripityksiin oli, ettei jälkimmäisissä ollut enää todistajia läsnä. Yksityisen ripityksen ollessa kuitenkin näinkin lähellä vanhaa erillistä kirkkorangaistusta käytännön toteutukseltaan(esim. rippikaava), niin aviottomien äitien ripitys siten säilytti ainakin jonkinlaisen rangaistusluonteen, tai ainakin aviottomat äidit todennäköisesti kokivat sen nuhteluna.

Joka tapauksessa uusi kirkkolaki oli heikentänyt papiston kurittajan otetta, sillä hänestä oli tullut pelkästään varoitusten antaja, kun aiemmin pappi oli ollut seurakunnissa kaikkien edellä mainittujen kurimuotojen täytäntöön panija. Kirkkolain mukaan 'julkiseen syntiin' tai 'pahuuteen paatuvalle' piti antaa kirkkoherran yksin varoitus ensimmäisellä kerralla ja jos tilanne ei parantunut, niin varoitus kahden tai kolmen henkilön läsnäollessa.[541] Keuruulla tämä olikin käytäntö, mutta se ei kohdistunut niinkään naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen sinänsä, vaan ihmisiin joiden toiminta uhkasi perinteistä avioliittoa.

Talvi- ja syyskäräjillä 1885 lukkarinkokelas Juhana Oskar Helin Petäjävedeltä oli vaatinut Keuruun seurakunnassa olevien vanhempiensa luona asuvaa vaimoaan takaisin luokseen asumaan. Kappalainen K.S.F. Bergroth oli jo aiemmin antanut vastaajalle varoituksen ja kehottanut häntä kahteen kertaan muuttamaan yhteen miehensä kanssa *"yhteiselämään antautumaan"*. Kummallakin kertaa Attalia oli kieltäytynyt. Oikeus ei kuitenkaan antanut lopullista tuomiota asiasta, sillä aviopari kuului Petäjäveden seurakuntaan.[542]

Erillään toisistaan asuneita itsellinen Juho Korholinia ja vaimo Ida Hilmantytärtä oli ennen kirkkoneuvoston kokoukseen kutsumista kahteen otteeseen varoitettu: *"pastori Yrjänäisen ja entisen seurakunnan vanhimman Hiironmäen saapuvilla ollessa Jumalan sanan kautta kehoitettiin kummallakin kertaa sovintoon ja yhteiselämään mutta ilman toivottua tulosta"*, vaan "*pysyivät vaan jyrkästi heidän vihaa ja eripuraisuutta purskuvassa mielessään"*.[543] Samat varoittelun tehottomat sävelet olivat soineet jo viisi vuotta erillänsä asuneiden Juho Samulinpoika Saukon ja Maria Wilhelmiina Juhontyttären

---

[540] Vasara 1988, s.26.
[541] Halmesmaa 1979, s.120-121, 135; KL 1869: §101:*"Jos joku seurakunnassa hawaitaan paatuwan julkiseen syntiin ja pahuuteen, josta häntä kuitenkaa ei ole oikeuteen wedetty, saakoon hän ensinnä waroituksen kirkkoherralta yksinänsä; jos hän ei siitä ota ojentuaksensa, niin on waroitus kirkkoherran uudistettawa kahden tahi kolmen wakaiseksi kristityksi tunnetun seurakuntalaisen läsnä ollessa(...)"*.
[542] JyMA Keuruun Tk 17.3.1885, §9, liite 'kirjoitus'; Sk 8.10.1885, §8, liite 'B'.

kohdalla, jotka kirkkoneuvoston kokouksessa myönsivät jo useita kertoja saaneensa puheenjohtajalta(Kirkkoherra Hermann Pihlman) varoituksia ja kehoituksia sovinnolliseen yhteiselämään ja pitkämielisyyteen[544].

Myös seuraavissa luvuissa käsiteltävässä kirkkoneuvoston kokouksessa vuodelta 1887, nuhdeltavina olleet pariskunnat olivat olleet mitä todennäköisimmin papiston nuhtelujen kohteena aiemmin, vaikka sitä ei pöytäkirjoissa suoraan sanota. Papiston nuhteluista jäävätkin lähteiden ulkopuolelle ne, jotka selkeästi tuottivat tulosta eivätkä täten näkyneet käräjillä tai myöhemmin kirkkoneuvostossa, koska nuhteluista ei pidetty erillistä kirjaa. Tällöin ei tulekaan selviämään kuinka laajaa Keuruun kirkon siveellisyyden valvonta tässä ensi sijaisessa kirkkokurin käyttötavassa oli. Kirkon suhtautuminen miehen ja naisen välisiin asioihin vaihteli tietysti pappiensa henkilökohtaisten näkemysten ja persoonallisuuden mukaan[545]. Jos pappien nuhtelut eivät tehonneet, seuraava aste oli kirkkoneuvosto.

1.2.2 Kirkkoneuvoston rooli Keuruulla

Jos papiston varoitukset eivät tehonneet, kirkkoraadin(neuvoston) tuli antaa varoitus koko seurakunnan nimessä. Kirkkoraadin puheenjohtajana oli kirkkoherra, ja jäseninä kaikki muut vakinaiset papit ja *”niin monta sen jumalisiksi ja kristillisestä ahkeruudesta hyviksi tunnetuista miehistä, kuin seurakunta sopiwaksi katsoo walita; kuitenkin niin, ettei heidän lukunsa ole kuutta wähempi”*.[546] Täten papisto(kirkkoherra) pystyi vaikuttamaan ensimmäisten varoitusten jälkeen vielä kirkkoneuvostonkin kautta. Ensimmäisenä ja toisena varoittajana papin asema kirkkokurin ylläpidossa oli vahvempi kuin kirkkoneuvoston, mutta neuvostonkin asema varoittajana oli lainmuutoksen jälkeen vahvistunut aiemmasta[547].

Alun perin kirkkolakikomitea oli katsonut kirkkoneuvoston suorittamaa kristillisen elämän ja kirkkokurin edistämistä sielunhoitotehtäväksi, joka kohdistuisi seurakuntalaisten jokapäiväiseen elämään[548]. Täten kokousten varoitukset/nuhtelut olivat Keuruulla enemmän lempeän keskustelevia, kuin ankaran kurittavia tilaisuuksia. Riitaisten avio-

---

[543] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 24.5.1898.
[544] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 5.8.1894.
[545] Ks. Palola 2000, s.211; Mönkkönen 1988, s.464.
[546] KL 1868: §333. Kirkkoneuvosto kokoontui puheenjohtajan määräyksestä niin usein kuin katsoi sen tarpeelliseksi tai silloin jos vähintään puolet jäsenistä sitä vaati.(KL 1869: §339.).
[547] Halmesmaa 1979, s.135-136.
[548] Kansanaho 1976, s.88.

liittojen takia koolle kutsutuissa kokouksissa kehoitusten ja 'Jumalan sanan' puhumisen jälkeen kirkkoneuvosto päätyikin aviopuolisoiden erilaisten luonteiden ja huonojen välien takia puoltamaan avioeroa.[549]

Myös tavallisten keuruulaisten sukupuolisiveyden valvonnan ja moraalinäkemysten oli mahdollista tulla esiin neuvoston kokouksissa, sillä maallikkojäsenten lisäksi lain mukaan kirkonkokouksessa tai lukukinkereillä tuli valita sen kristillis-mielisistä jäsenistä seurakunnan vanhimpia. Näiden tuli kussakin piirissä valvoa neuvoston jäsenten apuna kyläläisten siveellisyyttä.[550] Esimerkiksi Juho Korholinin ja Ida Hilmantyttären tapauksessa neuvoston jäsen lintula todisti, että asuessaan samassa kylässä kuin asianomaiset, ei ollut kuullut heidän välillään olleen muita rikoksia kuin katkera riita. Samoin todisti jäsen Ruokonen: "*Leppymätön eripuraisuus, monesti sovintoon on kehoittanut*".[551]

Kinkerit olivat tärkeä tapahtuma siveellisyyden valvonnassa[552], sillä juuri "*kinkereillä kirkkoherra Herman Pihlmann oli havainnut epäkohtia, jotka tarvitsevat mitä pikaisinta käsittelemistä*". Tämä epäkohtien huomioiminen johtikin siihen, että 15.3.1887 pidettiin kokous, jossa nuhdeltiin peräti 24:ää pariskuntaa vääränlaisesta parisuhteesta. Tapauksia esittelemässä tai paljastamassa oli kokouksessa viisi kirkkoneuvoston jäsentä ja viisi kylänvanhinta. Neuvoston jäsenistä aktiivisimpana toimi Erlund Ahola, joka ilmoitti avioliittoa solmimaan niskoittelevan kihlaparin, vuoteudessa(avoparina) eläneen pariskunnan sekä yhden eripuraisen avioliiton. Seurakunnan vanhimmista esimerkiksi Juho Pekkala kertoi kahdesta huoruustapauksesta ja kolmesta eripuraisesta avioliitosta. Valtaosa kuitenkin ilmoitti vain yhden tapauksen.[553]

Pöytäkirjoista ei pysty tarkemmin päättelemään, mikä oli ollut paljastumisprosessi, mutta koska ajalle tyypillisen asumisen ahtauden vuoksi ei voi yksityisyydestä ja täydellisestä keskenään vietettävästä ajasta puhua, kylänvanhimmat ja jäsenet olivat helpostikin selvillä siitä, jos ihmiset elivät kirkon mielestä väärällä tavalla. Näin oli erityisesti silloin, kun mies ja nainen asuivat säännöllisesti samassa talossa. Vuoteudesta kokoukseen joutuneet Viktor Abraminpoika ja Justiina Matintytär olivat asuneet samassa talossa ja samoin renki Herman Kotoinen ja irtolainen Maria Arvontytär. Kirkkoneuvoston jäsenelle, talollinen Isomaijaselle, vihille menemisestä niskoittelevat muonarenki Matts

---

[549] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat 5.8.1894; 24.5.1898. Molemmissa käsittelyissä mainittiin, että on 'vaaraa hengenhukasta', jos pariskunta pakoitettaisiin muuttamaan yhteen.
[550] KL 1869: §347, §337; Esim. Vihola 1983, s.293. Kinkereillä oli vanhastaan keskusteltu kyläkunnan siveellisestä elämästä.(Murtorinne 1992, s.277.).
[551] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat 24.5.1898.
[552] Mönkkönen 1983, s.268.

Kuustaavanpoika ja tilaton Maria Juhontytär Niinilampi olivat paljastuneet helposti, sillä Matts asui Isomaijasen torpassa. [554]

Jäsenyys kirkkoneuvostossa ja kylänvanhempina oleminen ei ollut kuitenkaan kovin arvostettua ja usein Keski-Suomessa kirkkoneuvostoihin uhrattu aika jäi vähäiseksi. Jäsenten vaihtuvuus oli hidasta: esimerkiksi Keuruulla vuonna 1870 valitut neuvoston jäsenet olivat virassaan vielä vuonna 1882, vaikka lain mukaan jäsenet piti valita neljäksi vuodeksi.[555] Kirkkoneuvostojen aktiivisuudella ja sillä miten ne valvoivat seurakuntalaisten elämää, voidaan Mönkkösen mukaan mitata vanhaluterilaisuuden murenemista. Vuosisadan loppupuolella Keski-Suomessa valitettiinkin yhä enemmän neuvoston toiminnasta ja kirkkokurin vähäisyydestä.[556]

Keuruulla oli siis 1880 - 1990-luvuilla vain kolme kokousta, joissa seksuaalisuuteen liittyviä asioita puitiin. Neuvosto keskittyikin yleensä muihin asioihin.[557] Ei voida kuitenkaan sanoa, ettei kirkkoneuvostolla olisi ollut kiinnostusta aiheeseen. Neuvoston edessä nuhtelu oli kuitenkin viimeinen keino, eli sinne jouduttiin vasta kun kirkkoherra ja jäsenet/vanhimmat eivät olleet onnistuneet saamaan pariskuntia kulkemaan kristillissiveellistä avioliittoa kohti[558]. Millä tavalla Keuruulla ihmiset sitten elivät kirkon mielestä väärin ja mitä kirkko nuhteluillaan pyrki saavuttamaan ja saavutti?

1.2.3 Nuhdellut – Vuoteudessa eläminen, riitaiset avioliitot, vihkimisen viivyttely ja huoruuteen syyllistyminen

Seurakunnallisen kurin puuttuessa Keski-Suomessa miehen ja naisen väliseen elämään, syynä oli yleensä joko eripurainen avioliitto tai laillistamaton yhdyselämä[559]. Tässä luvussa on tarkoitus pohtia tarkemmin näitä parisuhteita ja sitä mikä niiden olemassaolossa erityisesti ärsytti kirkkoa. Keuruulla kirkkoneuvoston nuhtelujen kohteeksi joutuivat pariskunnat, jotka eivät olleet eläneet kirkollisen ideaalikuvan mukaisessa parisuhteessa eli avioliitossa. Yhteensä kirkkoneuvosto nuhtelu/puhutteli/ilmoitti 1880-1890-luvuilla

---

[553] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat 15.3.1887.
[554] Ibid.
[555] Murtorinne 1992, s.277; Vihola 1988, s.293; Valinnasta ja aikamääristä tarkemmin KL 1869: §335.
[556] Mönkkönen 1988, s.463-465; Ks. Ojanen 1966, s.139-140.
[557] Neuvoston kokousten aktiivisuudesta tapauskäsittelyiden mukaan eräissä Keski-Suomen seurakunnissa ks. Mönkkönen 1988, s.695, liite 29.
[558] Keuruulla kirkkoneuvosto ei nuhdellut ripitettyjä aviottomia äitejä. Pappien suorittama yksityisrippi voidaan kuitenkin nähdä eräänlaisena nuhteluna, minkä vuoksi neuvoston ei ehkä enää tarvinnut puuttua asiaan. Ks. Wallinheimo 1910, s.294-295.
[559] Mönkkönen 1988, s.464.

26:a pariskuntaa tai huonosti elävää ihmistä, joista peräti 24:ää yhdessä kokouksessa. Seuraavassa asetelmassa on esitetty tapausmäärät tarkemmin [560]:

Väärän elämän laatu	lkm
Vuoteudessa eläminen:	11
Riitainen avioliitto:	7
Vihille menemisen niskoittelu:	5
Huoruudessa eläminen:	3
Yhteensä:	26

Vuoteudessa eläminen oli yleisin nuhtelu aihe vuoden 1887 kirkkoneuvoston kokouksessa. Se tarkoitti käytännössä sitä, että pariskunta eli enemmän tai vähemmän avioliiton omaisessa suhteessa ja termi itsessään viittaa sukupuoliseen kanssakäymiseen[561] tai ainakin sen mahdollisuuteen, joka oli kirkolle kauhistus ja virallisen paheksunnan aihe. Itsellinen Sakari Sakarinpojasta sanottiin, että hän ”*pitää vuoteutta*” itsellisen Kustaava Haikko-Pohjolan kanssa ja irtolainen Viktor Abraminpojan puolestaan kerrottiin ”*elävän vuoteudessa*” Justiina Matintyttären kanssa Lietun talossa[562]. Mutta miksi kirkkoneuvostossa käsiteltiin vuoteutta? Olihan esiaviollinen elämä keuruulaisten hyväksymää ja monesti kirkonkin sormiensa läpi katsomaa, kun kuitenkin toisensa löytäneet ihmiset monesti lopulta menivät naimisiin? Nuhtelujen syynä oli se, että käsitellyt tapaukset olivat tavallista esiaviollisuutta vakavampia.

Aiempi seksuaalielämä oli monesti tekijä, joka oli nostanut tapauksien vakavuutta ja jonka vuoksi neuvoston eteen vuoteudesta kutsuttuja ihmisiä oli osattu tarkkailla. Koskelan torpassa asuva irtolainen Juho Joonaanpoika oli aikoinaan kihlakunnanoikeudessa erotettu vaimostaan, koska oli pitänyt vuoteutta Maria Adamintyttären kanssa. Nykyinen salavuoteudessa eläminen oli ollut kirkolle liikaa siitäkin syystä, että Juholla ja Marialla oli keskenään peräti viisi aviotonta lasta. Samankaltainen menneisyys oli myös Aleksius Leppämäellä, jolla oli irtolainen Wilhelmiina Matintytär Saarikosken kanssa kaksi aviotonta lasta. Itsellinen Matti Simonpoika ja Kaisa Hakala olivat puolestaan aiempien avioliittojensa aikana syyllistyneet toistensa kanssa huoruuteen ja elivät nyt

[560] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat 15.3.1887; 24.5.1898; 5.8.1894. Vuoden 1887 pöytäkirjassa on yksi huoruusilmoitus, joka on nähtävästi merkitty siihen vasta 5.7.1887.
[561] Vuoteus-termi liittyy termiin salavuoteus, mikä tarkoitti kahden naimattoman ihmisen välistä sukupuolista kanssakäymistä. Salavuoteuden juridisesta tuomitsemisesta ks. luku **VI**.2.2
[562] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887.

vuoteudessa, erotettuina entisistä siipoistaan. Pelkkä lupaus avioliitostakaan ei ollut kirkolle riittänyt: entinen talollisen poika Fredrik Pirkkanen ja torpantytär Agatha Ampi olivat keskenään kihloissa, mutta kahden aviottoman lapsen tähden heitä nuhdeltiin vuoteudessa elämisestä.[563]

Mitä seurauksia neuvoston eteen kutsumisella oli tarkasteltaessa vuoteudesta paljastettuja? Ainakin Viktor Abraminpojan ja Justiina Matintyttären tapauksessa kirkko oli saanut huokaista helpotuksesta, sillä marginaalimerkintä kertoo heidän ottaneen 5.1.1888 kuulutuksen avioliittoon ja vihille menemisestä mainitaan myös erään toisen tapauksen yhteydessä. Aleksius Leppämäestä mainittiin, että ”*hän tulee pappilaan*”, minkä voi tulkita siten, että tämä olisi lupautunut menemään kihloihin Wilhelmiinansa kanssa ja tulevan vierailemaan pappilassa kuulutusten hakemisen tähden.

Muutaman irtolaisen kohdalla pelkkä varoittaminen ei riittänyt, vaan heistä löytyy merkintä kinkerikunnan antamasta häädöstä. Aina nuhteiden kohteeksi ei joutunut pelkästään tilaisuuteen nuhdeltavaksi kutsuttu, vaan myös taho joka oli edesauttanut tapahtumia. Aholan Koskelassa asuneen Juho Joonaanpojan ja Maria Adamintyttären kohdalla Fabian Koskelaa ”*varoitettiin, että hänen tulisi pitää kristillistä siivoutta huoneessansa*”.[564]

Riitaisten avioliittojen tapauksessa kyseessä eivät olleet mitkä tahansa perheen sisäiset erimielisyydet, joihin kirkko olisi halunnut tuoda ratkaisunsa, vaan käsitellyissä tapauksissa riitaisuus merkitsi usein paitsi avioparin huonoja välejä, niin useiden pariskuntien jo pitkään jatkunutta erillään asumista.[565] Muutamien tapausten kohdalla tilannetta oli pahentamassa vielä se, että libidoa ei oltu kyetty kirkon opetusten mukaan keskittämään avioliittoon, vaan oltiin syyllistytty huoruuteen[566]. Entä vihille menemisen niskoittelut?

Näissä tapauksissa pariskunnat olivat toki lähteneet oikealle tielle: he olivat menneet kihloihin ja hankkineet jo kuulutuksetkin, mutta ongelmaksi oli tullut se, että he eivät tarpeeksi nopeasti kuulutusten hankkimisen jälkeen olleet menneet vihille. Esimerkiksi kirkkoradin jäsen talollinen Isomaijanen ilmoitti, että *”Vihille niskoittelevat menemään Isonmaijasen torpasta Suonperän muonarenki Matts Kustaavanpoika ja hänen kuulutettu morsiamensa Pihlajavedeltä, tilaton Maria Juhontytär Niinilampi”*.[567]

---

[563] Ibid.
[564] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887.
[565] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887; 5.8.1894.
[566] Huoruutta selviteltiin, koska sen paljastumisen myötä avioeron hakemiseen tuli vankat juridiset perusteet. Ks. JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 5.8.1894.
[567] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887.

Kirkkoa haittasi ihmisten välitilassa eläminen ja malttia odottaa vihkimistä vähensi usein pariskunnan liian läheinen avioliitonomainen kanssakäyminen. Esimerkiksi Manu Raskilla ja hänen kuulutetulla morsiamellaan oli jo yksi lapsi[568]. Tapauksista ei kuitenkaan selviä tarkemmin, miksi tällainen viipyminen oli tapahtunut.[569] Kuinka vakavasti ihmiset sitten ottivat kirkkoneuvoston eteen kutsun?

Lain mukaan neuvoston eteen kutsuttu oli velvollinen tottelemaan kutsua. Ilman laillista estettä poissa olleen kohdalla kirkkoneuvostolla oli lupa vaatia nimismieheltä apua[570]. Mönkkösen mukaan vielä 1870-luvulla nuhdeltavat tulivat varoitettaviksi ja lupasivat parannusta, mutta 1880 - 1890 - luvuilla tilanne muuttui. Keuruulla ainakin vielä 1890-luvun riitatapauksissa avioparit tulivat paikalle, mutta vuoden 1887 kokouksen nuhdeltavien läsnäoloprosenttia on mahdoton arvioida. Nuhdeltavien oma ääni löytyy lähinnä marginaalimerkinnöistä: esimerkiksi irtolainen Herman Pirttilä sanoi vuoteudessa elämis-syytöksestä, että asian esille tuonut seurakunnan vanhin valehtelee.[571]

Jos pariskunnat tai ihmiset kirkkoneuvoston nuhtelujenkin jälkeen vielä elivät kirkon mielestä väärin, neuvosto pystyi ottamaan pois tietyt kirkolliset oikeudet sekä antamaan tapauksen tuomiokapitulin tarkastettavaksi ja sen nuhdeltavaksi. Lopullisena seuraamuksena oli määräaikainen ehtoollisella käynnin evääminen, jonka tuomitsemisessa tuomiokapitulin lisäksi myös kirkkoneuvostolla oli oma osuutensa.[572] Papistolla oli kuitenkin myös käräjien kautta mahdollisuus vaikuttaa ihmisten käytöksen normittamiseen.

2 Käräjien suhde esiaviolliseen sukupuolisuuteen

2.1 Kirkon rooli käräjillä

2.1.1 Liian pitkä aika kihlauksesta ilman vihkimistä: käräjille kirkon aloitteesta

Kirkkoneuvoston ja papiston antamien nuhtelujen lisäksi Keuruulla kirkko käytti myös käräjiä apunaan pyrkiessään pakottamaan yhdyselämää avioliiton puitteisiin. Kristillisessä ideologiassa oli nuorison vapaiden suhteiden suhteen korostettu, että sukupuoliyh-

---

[568] ibid.
[569] Luvussa **VII**.2.1.1 käsitellään tarkemmin papiston aloitteesta käräjille haastettuja kihlapareja.
[570] KL 1869: §342.
[571] Mönkkönen 1988, s.464; JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887; 5.8.1894; 24.5.1898.

teydessä keskenään olleet oli saatava keskenään naimisiin[573]. Kuitenkin esimerkiksi kihlautuneiden välinen sukupuolinen kanssakäyminen oli pahasta, vaikka se yleensä johtikin avioliittoon.

Lain mukaan piti kihlapari kolmena sunnuntaina ennen vihkimistä kuuluttaa morsiamen seurakunnassa. Kuulutuksen tarkoituksena oli julkisella ilmoittamisella saada ennen vihkimystä tieto mahdollisista avioliittoesteistä ja samalla pitää yhteinen rukous ja siunauksen pyyntö seurakunnan toimesta.[574] Seurakuntalaisten tuli välttää pitkiä kihlaaikoja. Ei ollut kuitenkaan tarkalleen määriteltyä enimmäisaikaa kuulutusten ja vihkimisen välillä. Laissa sanottiin vihkimisestä, että: *"(…)ja sitä ei kauwan wiiwytettämän, ellei siihen ole erinomaisen tärkeitä syitä".*[575] Asian tarkempi arviointi jätettiin siis paikallisille seurakunnille.

Kirkon kannalta avioliittokuulutuksen ottaneet ja kihloissa olleet pariskunnat olivat eräänlaisessa välitilassa. Heillä ei ollut vielä kirkon mukaan oikeutta olla sukupuoliyhteydessä, mutta toisaalta pariskunnat olivat yleensä seksuaalisessa kanssakäymisessä jo kuulutusaikana, ja kuten edellisissä pääluvuissa huomattiin, maaseudun ihmisten seksuaalimoraalin mukaanhan kirkollista vihkimistä tärkeämpi tekijä yhdyselämän aloittamisessa oli tietoisuus siitä, että pariskunta oli toistensa kanssa avioliittoon johtavalla tiellä.[576] Papiston piirissä valitettiinkin 1800-luvulla sitä, että monet pariskunnat elivät yhdessä jo kuulutusten jälkeen ja viivyttelivät kirkollista vihkimistä[577].

Vihkimisen viivyttelystä tuli papiston antaa pariskunnalle kehoituksia naimisiinmenosta, jonka jälkeen oli tarpeen vaatiessa mahdollista turvautua tuomiokapitulin nuhteluihin. Näiden lisäksi Halmesmaa puhuu kirkon mahdollisuudesta käyttää maallista oikeutta apuna ongelman ratkaisemisessa.[578] Keuruun käräjäkunnan tuomiokirjoista löytyy viisi tapausta, joissa papiston aloitteesta[579] kihlapari haastettiin käräjille avioliittoon vihkimisen viivyttelystä syytettynä. Muodollisesti kaikki tapaukset olivat syntyneet samalla tavalla. Kaikissa oli virkaatekevä kirkkoherra K.S.F. Berghroth lähettänyt kir-

---

572 KL 1869: §101; Halmesmaa 1979, s.84-95. Karttusen mukaan ehtoolliselta sulkemista eli pientä pannaa olisi käytetty Keuruulla vielä 1900-luvun puoliväliin asti.(Karttunen 1978, s.49.).
573 Nieminen 1951, s.72.
574 RVL 1734, Naimakaari: 7.Luku, 2§; KL 1869: 72§; Raittila 1965, s.248-249. Kuulutuksen ja vihkimisen tarkemmista ehdoista ks. KL 1869: §73, §75-77.
575 KL 1869: §74; Ks. Halmesmaa 1976, s.18.
576 Heikinmäki 1981, s.177; Ks. Wallinheimo 1910, s.260.
577 Räisänen 1995, s.54.
578 Halmesmaa 1976, s.18.
579 Keski-Hämeessä 1800-luvun jälkipuoliskolla salavuoteisia oli pakotettu kuulutukseen ja kuulutettuja vihille. Myös kruununmiehen voimaa oli käytetty tällöin.(Wallinheimo 1910, s.295.).

jeen[580] kruununimismiehelle[581], jossa hän pyysi tai vaati, että kuulutettu pariskunta olisi pakoitettava avioliittoon, koska *”he eivät itse ole liittoansa vihkiyttämisellä vahvistaneet*” tai ovat ”*avioliittoon vihkiyttämisensä lyöneet laimin”*.[582] Kruununnimismies käräjille haastamisten kautta pyrki ratkaisemaan tapaukset.

Papiston maltti odottaa avioitumista ennen nimismieheen yhteydenottoa oli vaihdellut tapauksittain. Entinen renki Matti Kustaavanpoika Peräinen ja itsellisihminen Maria Juhontytär Niinilampi olivat kuulutettu[583] avioliittoon loka-marraskuussa 1881 ja Polen oli saanut ilmiantokirjeen maaliskuun 10 päivänä, eli väliä oli kolme kuukautta. Talonpoika Otto Kallenpoika Mattilan ja talontytär Selma Johanna Juhantyttären kuulutusten ja ilmiantokirjeen välillä oli aikaa neljä kuukautta. Toisaalta torpparinpoika Abraham Juhanpoika Autio ja piika Ida Maria Tuomaantytär olivat ehtineet olla kuulutettuina peräti seitsemän kuukautta.[584]

Aikojen vaihtelu kertoo siitä, että papistolla ei ollut selkeää ohjeistusta hyväksytystä kuulutuksen ja avioliiton välisestä ajasta. Berghroth oli varmastikin toiminut tilanteen mukaan, mahdollisesti etukäteen varoitellut ja nuhdellut kihlaparia, mistä ei ole jäänyt mihinkään merkintää, ja vasta viimeisenä vaihtoehtona ottanut yhteyttä nimismieheen.

Vain yhtä käräjille joutuneista kihlapareista kuultiin tai nuhdeltiin kirkkoneuvoston kokouksessa[585]. Edellisessä luvussa käsitellyssä suur-nuhtelukokouksessa suoritetut lukuisten kihlaparien nuhtelut olivat siis Keuruun kirkkoneuvoston kohdalta vain yksittäinen siveellisyyden ylläpitoyritys. Neuvoston jälkeen oli kuitenkin seuraavana asteena maallinen oikeus, sillä Renki Albinuksen ja Hilda Sofia Kasperin tyttären kohdalla mainittiin marginaalissa, että ”*Nimismiehen haltuun”*[586]. Tämä tarkoittaa, että Kirkkoherra Pihlman oli sekä tämän, että mahdollisesti muidenkin tapausten kohdalla joutunut turvautumaan nimismiehen apuun. 1880-luvun alkupuoliskolla puolestaan kappalainen ja vt. kirkkoherra K.S.F. Berghroth tuntuu vieneen tapaukset suoraan käräjille ohi kirkkoneuvoston, sen jälkeen kun hänen mahdolliset omat nuhtelut tai kehotukset eivät olleet tehonneet.

---

[580] Liite 2: K.S.F. Berghrothin kirje kruununnimismiehelle.
[581] Kruununnimismiehenä toimi Keuruulla tarkasteluajalla Richard Rudolf Polen(1870-1884) ja Johan Wolter Saxen(1884-1916).(Vihola 1983, s.420.).
[582] JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.
[583] Kuulutukset haettiin yleensä välittömästi kihlautumisen yhteydessä. Kihlautuminen oli tässä mielessä varma lupaus avioliitosta.
[584] JyMA Keuruun Tk 30.4.1881, §163; Sk 6.11.1882, §222, liite ’222’; Tk 31.3.1885, §184, ’liite A’.
[585] Abraham Wähäsen ja Maria Raision tapausta on käsitelty jo aiemmin luvussa **IV**.1.2.2 ja sitä tullaan käsittelemään tarkemmin vielä seuraavassa luvussa.
[586] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887.

Mikä oli edellä mainituissa tapauksissa käräjille noston lopullinen vaikutus, eli tuliko kuulutetuista lopulta onnellisia aviopareja? Sujuvimmin meni Matti Peräisen ja Maria Niinilammen tapaus. Kummallakaan ei ollut mitään naimisiin menoa vastaan, mutta Matin mukaan hän vain oli ”*ollut niin hidas siinä puuhassa”*. Oikeuden päätös asiasta oli, että koska kihlatuilla ei ollut mitään syytä peruuttaa aiottua avioliittoa, niin heidät velvoitettiin *”kuukauden sisällä tästä päivästä neljänkymmennen markan sakon uhalla päättämään sen vihkimisellä”*.[587] Käräjille haastaminen toimi siis tässä tapauksessa hyvin kirkon kannalta, mutta lopuissa kihlaus haluttiin purkaa kuulutuksista huolimatta.

Matti Hellmanin ja Henriika Sydänmaan tapaus päättyi lopulta siten, että ainoastaan syyttäjä Laxen tuli paikalle ja luopui kanteestaan. Edellisillä käräjillä Henriika oli kertonut, että he olivat suostuneet purkamaan kihlauksen, ja tuolloin käräjiltä poissa olleen Matin olisi pitänyt hakea erokirja tuomiokapitulista, mutta ”*oli tainnut jättää hakematta”*. Pariskunta oli siis halunnut kihlaeroa, ja sille ei olisi mitään estettä ollutkaan, koska sekä omien sanojensa, että papintodistuksen mukaan he eivät olleet toisiinsa ’lihallisesti sekaantuneet’.[588] Tapauksen yhtäkkinen loppuminen tarkoittaa todennäköisimmin sitä, että kihlaeroa oli lopultakin haettu eikä tapauksessa ollut enää mitään kannettavaa kirkon ja Laxenin kannalta, kuin että pariskunta olisi mennyt naimisiin.

Kahdessa muussa tapauksessa kihlat haluttiin ehdottomasti purkaa. Ida Marian asiamies vaati kihlaeroa, koska hänen mukaansa kihlaus oli tapahtunut Marian ’lapsuudenhulluudesta’, tämän oltu tuolloin vain 17-vuotias, ja koska naimisen lupaa oli pyydetty holhoojan sijasta Idan veljeltä. Abraham Autio ei olisi halunnut viivytellä vihkimistä, mutta oli itsekin lopulta suostuvainen kihlauksen purkamiseen, varsinkin jos olisi saanut antamansa kihlakalut takaisin. Lopulta oikeus päätyi siihen, että kihlaus voitiin purkaa ja ilmoittaa asiasta tuomiokapitulille.[589]

Otto Mattilan ja Selma Juhontytär Kangas-Jukolan tapauksessa kihlausta vaadittiin myös naisen puolelta purettavaksi. Selma ei ollut lopulta ollut tyytyväinen Oton varallisuuteen, mutta Otto ei puolestaan olisi kihlaeroa halunnut. Oikeus päätti lopulta tuomita kihlauksen purettavaksi lain naimiskaaren 4.Luvun 5§:n mukaan siten, että Selma ei olisi saanut mennä naimisiin kenenkään kanssa, ennen kuin olisi sovittanut Otolle kihlakalut, 85 markkaa rahaa. Selman piti myös korvata Oton matkakulut, joita oli syntynyt tämän luona avioliittoaikeissa käymisestä. Syyskäräjillä 1886 tapausta vielä käsiteltäes-

---

[587] JyMA Keuruun Sk 6.11.1882, §222; Tk 6.4.1883, §101.
[588] JyMA Keuruun Sk 26.10.1885, §267, liite ’B’; Tk 24.3.1886, §87.
[589] JyMA Keuruun Tk 30.4.1881, §163; Sk 30.11.1881, §76; Tk 20.3.1882, §32.

sä Herman Pihlmanin vastustuksen takia, kihlaerohakemus kuitenkin raukesi juridisiin seikkoihin.[590]

Kihlauksen purku-tapauksia itsessään aineistosta löytyy vain yksi. Syyskäräjillä 1880 renki Karl Nieminen vaati seitsemän vuotta sitten tehtyä kihlausta purettavaksi, johon heidät oli jo kolme kertaa kuulutettukin. Syyksi Nieminen kertoi, että hänen kihlatullaan oli ollut jo ennen kihlausta yksi *"muiden kanssa siitetty lapsi ja sen jälkeen hankkinut maailmalta kaksi lisää, niin kantaja ei enää tahdo huolia häntä vaimokseen(...)"*. Seuraavilla käräjillä tuli ilmi papintodistuksen kautta, että heidät oli vuonna 1974 julistettu oikeudessa avioparikseksi(kirkko oli todennäköisesti heidänkin tapauksessaan nostanut tapauksen käräjille), eli he eivät olleetkaan pelkästään kihlapari. Lopulta oikeus totesi, että koska he olivat virallisesti aviopari, ja todisteita naisen huoruudesta ei ollut tuotu. Täten avioeroa ei myönnetty.[591]

2.1.2 Kirkon ja käräjien vähäinen yhteistyö suhteessa naimattomaan seksuaalisuuteen

Mitä huomioita voi tehdä kirkon käräjille nostamista avioliiton täyttämistapauksista? Ainakin sen, että kirkko käräjien kautta ei lopulta kuitenkaan yleensä saanut kihlautuneita vihille, vaan kihlautuneet toimivat enemmän yksilöinä sen mukaan, mitä he itse halusivat. Kruununnimismieskään ei erityisen ponnekkaasti vaatinut avioitumista, vaan hänelle tilanne oli juridinen, eikä hän erikseen pyrkinyt täyttämään kirkon antamaa moraalista tehtävää. Oikeus kuitenkin pyrki sovittelemaan, koska esimerkiksi Syyskäräjillä 1885 *"asianomaisia kehoitettiin vielä kerran sovintoon"*[592]. Kihlaus ei kuitenkaan ollut niin lopullinen lupaus avioliitosta, ettei sitä olisi voitu purkaa. Vaikka avioliittoon pakottaminen ei yleensä onnistunut, kirkko kuitenkin hyötyi oikeusprosessista: pariskuntien käytännön tilanne käräjien kautta tuli lopullisesti ratkaistuksi, eivätkä he voineet enää jäädä pitemmäksi aikaa elämään avioliiton omaisessa tilassa.

Lisäksi papiston rooli pitkäaikaisena ihmiselämän seuraajana näkyy eräässä toispuolista huoruutta- tapauksessa, joka oli nostettu syyskäräjille 1885 kirkkoherranviraston

---

[590] JyMA Keuruun Tk 31.3.1885, §184; Sk 15.10.1885, §88; Sk 22.10.1886, §84: Kirkkoherra Herman Pihlman ei aikonut päästää Selmaa toisiin naimisin, eli vihkiä häntä kolmasti kuulutetun toisen sulhasensa kanssa, ennen kuin kihlakunnanoikeus olisi vahvistanut sovinnon. Otto oli jo myöntänyt entiselle kihlatulleen täydellisen vapauden, mutta Pihlman oli vaatinut rahallisesta korvauksesta kirjallista sopimusta ja sen oikeudessa vahvistamista.
[591] JyMA Keuruun Sk 26.10.1880, §174; Tk 27.4.1881, §75; Sk 28.11.1881, §40.
[592] JyMA Keuruun Tk 15.10.1885, §88.

ilmiantokirjeen takia.[593] Abraham Juhonpoika Wähänen ja piika Maija Tiina Raisio olivat oikeudessa syytettynä siitä, että he molemmat omilla tahoillaan olivat syyllistyneet huoruuteen. Pariskunnalla oli jo kokemusta käräjistä, koska he 1880-luvun alussa olivat joutuneet sinne liian pitkästä kuulutusten ja vihkimisen välisesta ajasta, mitä tapausta käsiteltiin luvussa **IV**.1.2.2. Ilmiantokirjeen mukaan heitä ei toukokuussa 1881 oltu kuitenkaan voitu ”*pakoittaa, molempien eli toisen tahtoa vastaa, avioliittoon vihittäviks”,* mutta kuitenkin oli kihlakunnanoikeus oli määrännyt *”väliintulleista syistä”* Maija Stiinan Abrahamin aviovaimona pidettäväksi.[594] Vaikka oikeus ei useinkaan voinut pakottaa kihlattuja vihille, niin kuitenkin heidät saatettiin juridisessa mielessä julistaa avioparikseksi, jos he olivat olleet seksuaalisessa kanssakäymisessä.

Papisto oli nostanut kyseisen tapauksen käräjille sen vakavuuden takia. Jo aiemmin papiston tuntema pariskunta ei ollut elänyt normaalia avioparin elämää, mistä on todisteena se, että he olivat omilla tahoillaan saaneet jälkikasvua[595], Abraham peräti kaksoslasten verran. Aviopariksi oikeuden julistamien miehen ja naisen elämä ei ollut täten vastannut kirkon kuvaa ideaalisesta avioliitosta.

Abraham ja Maija Stiina elivät eräänlaisessa välitilassa ja he joutuivat vielä myöhemminkin kahnauksiin kirkon kanssa. Heidät oli julistettu aviopariksi, mutta kirkollista vihkimistä ei ollut suoritettu, mikä tilanne ei kirkkoa tyydyttänyt. Oikeus pystyi täten sakottamaan heitä huoruudesta, mitä tarkastellaan vielä luvussa **VI**.2.2.2, mutta kirkko yhä vaati aitoa vihkimistä. Kyseinen pariskunta tuli esiin vielä vuoden 1887 kirkkoneuvoston kokouksessa, jossa kirkkoneuvoston jäsen Erlund Ahola ilmoitti/paljasti, että Abraham Wähänen ja hänen kuulutettu morsiamensa niskoittelevat mennä vihille[596]. Abrahamin ja Maija-Stiinan tapaus kertoo siitä, että kirkko oli kuitenkin aseeton pyrkimyksessään kohdentaa seksuaalisuutta pelkästään avioliittoon, jos ihmiset eivät halunneet siten elää.

Mikä oli sitten käräjillä rikoksista tuomitsemisen ja kirkollisen ripittämisen välinen suhde? Kirkkolain mukaan, joko yksityisesti tai pyynnöstä julkisesti voitiin ripittää *”ne, jotka joistakin julkisista törkeistä synneistä ja rikoksista ovat tuomitut”.*[597] Tuomitseminen – termi tarkoitti todennäköisesti kihlakunnanoikeudessa tuomittuja, koska varsinaisia kirkkorangaistuksia ei ollut enää voimassa. Listaukset ripitetyistä kuitenkin sisäl-

---

[593] Aineistosta löytyy on toinenkin huoruustapaus, joka papiston avulla nostettiin käräjille.(JyMA Keuruun Sk 1879 – Sk 1888.).
[594] JyMA Keuruun Sk 26.10.1885, §268, liite ’A’.
[595] Ibid.
[596] JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887.

sivät lähes pelkästään aviottomia äitejä ja he olivat ripitettävinä aviottoman lapsen takia. Lisäksi vain osa heistä oli edes ollut oikeudessa lapsenelatustapausten yhteydessä.

Murtorinteen mukaan julki- ja salarippiin tuomitseminen tapahtui maallisessa tuomioistuimessa annetun päätöksen perusteella ja liittyi osana siihen[598]. Tarkasteluajalla 1880-uvulla ei Keuruulla ripittämiseen kuitenkaan enää vaadittu maallisen tuomion olemassaoloa ja toisaalta käräjillä tuomitseminen ei myöskään johtanut ripittämiseen[599].

Kirkon ja oikeuslaitoksen suoranaisesta yhteistyöstä ei tarkasteluaikana siis voi puhua. Kirkko toki pyrki ulottamaan kontrolliaan käräjien kautta naimattomiin ihmisiin, mutta sitä vasta viimeisenä keinona. Lisäksi on vaikea sanoa, mitä kautta ja millä perusteella kirkkokurinalaisten luetteloissa esiintyvät muutamat varkaudesta ripittämiset. Huoruudesta ripittämiset olivat toki kirkon kannalta ymmärrettäviä, mutta ei voi varmuudella sanoa niidenkään juontuneen alun perin käräjäkäsittelystä. Toisaalta kirkko ainakin oli selvillä käräjien päätöksistä ja pysyi sitä kautta selvillä vääränlaisesta elämästä, kuten varmasti on ollut laita edellä mainitussa Abraham Wähäsen ja Maija-Stiina Raision tapauksessa. Oikeuslaitoksen suhde seksuaalisuuteen tai seksuaalirikollisuuteen olikin Keuruulla pääsääntöisesti itsenäistä ja erillään kirkosta.

2.2 Salavuoteus juridisena ja oikeuskäytännöllisenä ilmiönä

2.2.1 Oikeuslaitoksen vähäinen mielenkiinto salavuoteuteen

Lakipykälien ja käytännön oikeustoiminnan välillä oli usein suuria eroja, riippuen siitä mitä lakeja oikeus kulloinkin katsoi vähemmän tärkeiksi tai vanhentuneiksi. Tällöin tuomioiden voidaan katsoa heijastelleen enemmän paikallista moraali-ilmapiiriä, kuin asiasta säädettyjä lakeja. Tällainen tilanne vallitsi Keuruulla salavuoteus-rikostyypin kohdalla. Esiaviolliset suhteet olivat rikoslain vastaisia 1900-luvun alkupuoliskolle asti, mutta rankaiseminen oli käytännössä riippuvaista paikallisyhteisön suhtautumisesta[600].

---

[597] KL 1869: §57. Lempiäisen mukaan muun muassa salavuoteudesta ripittämisen kirkkolaillisena lähtökohtana pidettiin tätä pykälää.(Lempiäinen 1969, s.118.).
[598] Murtorinne 1992, s.92.
[599] Papisto saattoi käyttää salarippiä kurinpitokeinona, vaikka heitä ei olisi oikeudessa tuomittukaan. (Wallinheimo 1910.).
[600] Haapala 1989, s.93.

Salavuoteus sanktioitiin vielä vuoden 1889 rikoslaissa ja kahden naimattoman henkilön sukupuolisuhteen rangaistavuus poistui lopullisesti vasta vuonna 1926.[601]

Vuoden 1734 lain mukaan salavuoteuteen syyllistyneen miehen olisi pitänyt maksaa sakkoa kymmenen ja naisen viisi taalaria. Toisen ja kolmannen kerran saman teon tehneitä sakotettiin kaksin ja kolminkertaisesti. Jos sakkoja ei maksettu, suoritettiin tuomio vankeutena tai kirkolle työskentelemisenä ja useamman kerran tuomitut joutuivat puolestaan vesileipävankeuteen. Myös vankeustuomioissa naisten tuomiot olivat puolta pienempiä.[602]

Keuruun oikeuslaitoksen vähäisestä kiinnostuksesta rikostyyppiin kertoo se, että 1880-luvun tuomiokirja-aineistosta ei löydy ainuttakaan puhdasta salavuoteus-tapausta. Kuhmossa 1860-luvulla paikallinen nimismies toi muutaman kerran salavuoteusrikoksen käräjille, mutta Heikkisen mukaan aloite oli tällöin tullut naisen puolelta tämän pyrkiessä saamaan mieheltä elatusta[603]. Turun tuomiorovastikunnassa oli vielä 1800-luvun ensimmäiselle puoliskolla jaettu selkeästi sekä kirkollisia, että maallisia salavuoteustuomiota ja esimerkiksi Wallinheimon Keski-Hämettä koskevassa tutkimuksessa on listattu vuosille 1880-1890 useita tuomiota salavuoteus- ja huoruustapauksista.[604]

Keuruulla salavuoteuden rangaistavuudesta puhuttiin vain muutamien lastenelatus- ja huoruustapausten yhteydessä. Kolme tällaista lapsenelatustapausta olivat ajallisesti lähellä toisiaan, vuosina 1879-1881, jolloin kruununnimismiehenä ja rikostapauksissa oikeudessa syyttäjänä Keuruulla toimi Rudolf Polen[605]. Pöytäkirjojen mukaan Polen virkansa puolesta oli vaatinut asianomaisten 'lähettämistä edesvastuuseen salavuoteudesta'.[606] Kyseiset tapaukset eivät kuitenkaan eronneet muista elatustapauksista siten, että voitaisiin selittää miksi juuri näitä ihmisiä syytettiin salavuoteudesta. Syytösretoriikan perusteella vaikuttaisi siltä, että kruununnimismies teki vain työtänsä; toteutti lain kirjainta. Kuitenkin Polen oli virassaan vuoteen 1884 asti, eikä muita salavuoteussyytöksiä enää jälkeenpäin esiintynyt, joten Keuruun käräjien syyttämiskäytäntö ei tässä kohdassa johtunut yksinomaan syyttäjästä.

---

[601] Aromaa 1988, s. 257; Haapala 1989, s.93, alaviite 18; Nousiainen 2001, s.186.
[602] RVL 1734, Rikoskaari: 53. Luku, §1 ja §3; Kuninkaallinen kirje 9.6.1780 ja 14.8.1784. (Lainaus RVL 1734). Kuninkaallisilla kirjeillä oli kumottu mahdollisuus antaa raippoja vesileipävankeuden vaihtoehtona toisen tai useamman kerran syyllistyneiden kohdalla. Ks. myös Rikoskaari: 55.Luku, §4.
[603] Heikkinen 2000, s.182-183.
[604] Halmesmaa 1976, s.24-28, 245-249; Wallinheimo 1910, s.302-303. Wallinheimo ei kuitenkaan listauksessaan erittele huoruus- ja salavuoteustapauksien lukumääriä.
[605] Vihola 1983, s.420.
[606] Käsittelyt JyMA Keuruun Tk 31.3.1880, §165; Sk 19.10.1880, §61; 30.10.1880 §256; Tk 23.4.1881, §34, 28.4.1881, §107; Sk 29.11.1881, §53.

Miksi elatustapauksissa ei nostettu useammin syytettä salavuoteudesta? Niissähän ei ollut minkäänlaista epäselvyyttä lainpykälän rikkomisesta ainakaan aviottoman lapsen synnyttäneen kantajan kohdalla. Miehen osuus oli vaikeammin todistettavissa, mutta sekin olisi tullut osoitetuksi, jos elatusvaatimus olisi hänen kohdallaan mennyt läpi. Silloin molemmille olisi voitu varmuudella laittaa sakot salavuoteudesta.

Syy löytyy todennäköisesti juuri siitä, että Keuruulla oikeuslaitos piti salavuoteuslainsäädäntöä vanhentuneena, eikä enää kovin tärkeänä noudattaa kirjaimellisesti. Siitä oli tullut eräänlainen kuollut kirjain, jossa oli kuitenkin aistittavissa vielä 1880-luvun alussa hidastuvia sydämenlyöntejä. Esimerkiksi Kuhmossa vielä 1850-60-luvuilla jokaisessa Heikkisen esittelemässä elatustapauksessa salavuoteudesta annettiin erikseen kantajalle sakot ja vastaajallekin, jos tämä tuomittiin elatusvelvolliseksi. Naisen kannaltahan tällainen oikeudenkäyttö ei ollut oikeudenmukaista, koska toinen osapuoli saattoi jäädä rankaisematta. Aromaan mukaan rangaistavuuden kumoamiseen voi vaikuttaa moraalikäsitysten muuttumisen ohella myös kohtuusnäkökulmat. Lopullisessa salavuoteuden rangaistavuuden poistossa viitattiinkin usein siihen, että rangaistavaksi olivat joutuneet lähinnä aviottomat äidit.[607] Samanlainen ajattelu oli varmasti vaikuttanut ennen virallista lainkohdan kumoamista myös Keuruulla, jossa aktiivisia rankaisuyrityksiä ei enää pahemmin esiintynyt.

Voikin sanoa, että 1800-luvun lopussa ei esiintynyt enää julkisen vallan yrityksiä pitää kansan seksuaalisuus kurissa ja nuhteessa[608]. Naimattomien ihmisten seksuaalisuuteen eivät pystyneet enää ulkopuoliset instanssit vaikuttamaan niin paljon kuin aiemmin. Tämä näkyy myös kirkon kohdalla. Sen taholta olisi vaikka kaikki aviottomat äidit voitu paljastaa oikeudelle, mutta kirkko tyytyi tuomaan käräjille pelkästään vihkimisen viivyttelijöitä. Salavuoteudesta oli seurauksena ainoastaan kirkon ja syyllisen välinen ripittämistapahtuma[609]. Kirkko oli täten Keuruulla 1800-luvulla vain asioiden passiivinen toteaja, esiintyen käräjillä salavuoteudesta puhuttaessa ainoastaan liitteinä esiintyvien papintodistusten kautta. Toisin oli esimerkiksi Karstulassa, jossa Mönkkösen mukaan paikallinen kirkkoneuvosto päätti vuonna 1890 manata kaikki aviottomat synnyttäjät käräjille[610]. Miten salavuoteussyytöksissä sitten lopulta kävi ja millä perustein tuomioita langetettiin?

---

[607] Aromaa 1988, s.257; Heikkinen 2000, s.182-183.
[608] Pohjola-Vilkuna 1995(a), s.121.
[609] Heikkinen 2000, s.182-183.

2.2.2 Syytösten poisveto ja tuomitseminen

Kahdessa elatustapauksessa, joissa vaadittiin rankaisua myös salavuoteudesta, lopputulos tulee selville. Syyskäräjille 1881 haastettu tapaus päättyi heti ensimmäiseen käsittelyyn, koska asianosaiset eivät saapuneet paikalle. Polen esitti syytettä kesti Kristiina Fredrikintytär Ykspuuta ja renki Herman Abrahaminpoikaa kohtaan salavuoteudesta, mutta ilmoitti luopuvansa kanteesta tapauksen jäätyä sikseen.[611]

Samanlainen salavuoteussyytteistä luopuminen tapahtui myös viisien eri käräjien aikana käsitellyssä torpantytär Lydia Maununtyttären ja ihtellismies Jeremias Kaarlenpoika Liukon välisessä elatuskiistassa. Elatustapaus päättyi syyskäräjillä 1881, koska asianosaiset eivät tulleet paikalle ja juttu täten raukesi. Pöytäkirjojen mukaan ”*nimismies Polen luopui edesvastuuvaatimuksestaan”*.[612] Miksi salavuoteussyytöksistä luovuttiin?

Jälkimmäisessä tapauksessa asianosaisten sanottiin sopineen riitansa[613], mikä selittää heidän poissaolonsa. Tietoisuus sopimisesta on mahdollisesti vaikuttanut myös salavuoteussyytöksiin, jolloin ne eivät ole näyttäytyneet enää niin pahassa valossa. Niemisen mukaan vuoden 1734 laki piti hyvin lieventävänä asianhaarana salavuoteudessa sitä, että asianomaiset olivat päättäneet mennä naimisiin[614]. Tässä tapauksessa pöytäkirjoissa puhuttiin kuitenkin pelkästään sopimisesta, eikä mahdollisesta naimisiin menosta. Sopiminen oli ollut ainakin Jeremiaan etujen mukaista, koska aiemmilla käräjillä häntä kohtaan oli todettu olevan puolinäyttöä syyllisyydestä, josta hän oli valittanut hovioikeudelle ja edelleen keisarille.[615] Täten vaikuttaa siltä, että sopiminen on ollut pelkkää sopimista, eikä esimerkiksi avioliittoa ollut tapahtunut.

Ensimmäisessä tapauksessa asia jää vielä enemmän hämärän peittoon. Pöytäkirjoista ei löydy syytä asianomaisten poissaoloon[616], mutta niitä tässä tilanteessa voivat olla joko naisen luopuminen, riidan sopiminen jollain tavalla, tai ehkä avioliitto. Jälkimmäinen vaihtoehto voi olla mahdollinen, koska edellisen tapauksen kaltaista pitkään kestänyttä riita-asiaa, mikä kertoi avioliiton äärimmäisestä epätodennäköisyydestä, ei tällä kertaa esiintynyt. Tosin argumentteja ei löydy asian puolestakaan. Joka tapauksessa

---

[610] Mönkkönen 1988, s.464. Vrt. 1800-luvun ensimmäisestä puoliskosta Turun rovastikunnassa Halmesmaa 1979, s.37-38.
[611] JyMA Keuruun Sk 29.11.1881: §53.
[612] JyMA Keuruun Sk 26.11.1881, §19.
[613] Ibid.
[614] Nieminen 1951, s.74.
[615] JyMA Keuruun Sk 19.10.1880, §61; Tk 23.4.1881, §34; Sk 26.11.1881, §19.
[616] JyMA Keuruun Sk 29.11.1881, §53.

myös tietoisuus sopimisesta on saattanut vaikuttaa nimismiehen vetäytymiseen salavuoteus-kanteen ajosta.

Todennäköisempi syy syytöksistä luopumiseen oli kuitenkin enemmän oikeuskäytännöllinen. Salavuoteussyytökset oli esitetty elatustapausten yhteydessä, joten niiden 'jäätyä sikseen', myös salavuoteussyytökset raukenivat, koska Polen ei halunnut lähteä niitä erikseen ajamaan. Itsenäisiä salavuoteustapauksiahan ei tarkasteluajalta löydy.

Salavuoteudesta annettiin myös tuomioita, mutta tällöin kyseessä olivat muutamat vaikeasti tulkittavat huoruustapaukset, joissa jouduttiin soveltaman lain salavuoteuspykälää. Syyskäräjillä 1881 Polen syytti Eva Kristiina Kallentytär Kukkamoa yksinkertaisesta huoruudesta[617], sillä perusteella että Kristiina oli synnyttänyt lapsen, jonka isästä ei papintodistuksen mukaan ollut varmuutta. Kristiinan avioliitto Abraham Keinosen kanssa oli jo aiemmin julistettu puretuksi, koska mies oli syyllistynyt yksinkertaiseen huoruuteen. Tulkintaongelman oikeudessa aiheutti se, että he eivät olleet vielä saaneet virallista erokirjettä tuomiokapitulista. Kirkollisessa mielessä he olivat siis vielä naimisissa ja jos lapsi ei olisi ollut Abrahamin, niin siittäminen olisi tapahtunut huoruusrikoksen kautta.[618]

Seuraavilla käräjillä Eva myönsi että lapsi ei ole Abrahamin siittämä. Lopullinen oikeuden tuomio asiasta oli, että koska avioliitto oli tuomittu eroon ja Eva ei ollut saanut erokirjetta ja 'luvaton sekaantuminen' oli tapahtunut sitä ennen, niin Evaa ei tuomittu huoruudesta, vaan ainoastaan salavuoteudesta *"5 taaleria l. 9 mk 60 penniä"*.[619]

Syyskäräjillä 1885 Kruununnimismies Laxen nosti esille huoruustapauksen, jossa hän vaati sekä Kesti Abraham Wähäselle ja hänen vaimokseen julistetulle piika Maija Stiina Kustaantytär Raisiolle, että Abrahamin kanssa kaksospojat tehneelle piika Wilhelmiina Annaliisantytär Koskatille laillista edesvastuuta huoruudesta.[620] Seuraaville käräjille saapunut Wilhelmiina puolusteli tekoaan sillä, että hän kuten muutkin paikkakunnalla olivat luulleet Abrahamia naimattomaksi mieheksi[621]. Tämän vuoksi *"Wilhelmiina toivoi pääsevänsä vaan salavuoteuden sakolla"*. Lopulta oikeus katsoikin, että tapauksessa

---

[617] Yksinkertaisessa huoruudessa sukupuoliyhteyden toinen osapuoli oli naimisissa. Lain mukaan naidun ihmisen täytyi maksaa tällöin 80:n taalerin ja naimattoman 40:n taalerin sakot, riippumatta sukupuolesta.(RVL 1734, Rikoskaari: 55.luku, §1.).
[618] JyMA Keuruun Sk 10.12.1881, §289.
[619] JyMA Keuruun Tk 24.3.1882, §120.
[620] JyMA Keuruun Sk 26.10.1885, §268.
[621] Myös kahta vuotta myöhemmin kirkkoneuvoston kokouksessa Abrahamin ja Maija-Stiinan nuhtelujen kohdalla oli marginaaliin merkitty Wilhelmiinan ilmoitus siitä, että hän on tietämättä Abrahamin avioliittoon sitomisesta, oli tehnyt hänen kanssaan kaksi lasta.(JyMA Keuruun kirkkoneuvoston pöytäkirjat: 15.3.1887.).

Wilhelmiina tuomittaisiin ”*ainoastaan niin kuin salavuoteudesta”* viiden taalerin sakkoihin.[622]

Oikeus siis uskoi, että Wilhelmiina ei ollut tiennyt Abrahamin avioliitosta. Abraham ei ollut varmasti itsekään pitänyt omaa oikeuden julistamaa avioliittoaan normaalin avioliiton kaltaisena, jolloin hän ehkä ei ollut siitä halunnut Wilhelmiinalle kertoakaan. Tietämättömyys, tai ainakin oikeudessa hyvin esitetty sellainen, oli lieventävä asianhaara siinä, että hän oli kuitenkin syyllistynyt yksinkertainen huoruus-rikokseen. Salavuoteustuomion avulla Wilhelmiinaa kuitenkin päästiin edes jollain lailla rankaisemaan.

Kummassakin tapauksessa salavuoteus-lakia käytettiin sanktiona silloin, kun ei pystytty näyttämään toteen huoruuteen syyllistymistä, mutta jossa kuitenkin naimattoman ihmisen käymä sukupuoliyhteys huoruuden yhteydessä oli tullut selkeästi osoitetuksi. Salavuoteus tuomioita tuottavana juridisena rikoksena oli Keuruulla kuitenkin hyvin vähäistä.

2.3 Pyrkiminen saamaan avioero huoruuteen syyllistymällä?

Yksilön elämä saattoi lakipykälien kautta saada muutosta osakseen. Esimerkiksi ns. ’yhdenpuolisen huoruuden’ tapahtuessa avioero voitiin myöntää, jos huoruuteen syyllistyneen henkilön aviopuoliso ei *”anteeksi antaa tahdo”*[623]. Avioeroja myönnettiin 1880-luvun alkupuoliskolla Suomessa kuitenkin vähänlaisesti, sillä vuosina 1880-1886 oikeudet julistivat purettavaksi vain 19-35 avioliittoa ’laillisen eron’ kautta, eli ei esimerkiksi kuolemantapauksen johdosta[624].

Aineistosta löytyy kaksi tapausta, lastenelatus- ja huoruustapaus, joissa esitettiin väitteitä siitä, että naimisissa olevat miehet olisivat sukupuolisella kanssakäymisellä naimattoman naisen kanssa pyrkineet eroon vaimoistaan. Syyskäräjillä 1885 piika Anna Juhontytär Ollila syytti miestään kesti Matti Heikinpoika Saxbergiä ja piika Ida Bernhardintytär Wirstalaa siitä, että he olisivat harjoittaneet huoruutta Wirstalan talossa. Kantaja pyysi, että vastaajat langetettaisiin kyseisestä rikoksesta edesvastuuseen ja että avioliitto Matin kanssa purettaisiin. Matti ei ryhtynyt kieltämään asiaa, vaan myönsi

---

[622] JyMA Keuruun Sk 26.10.1885, §268; Tk 24.3.1886, §88. Maija Stiina esitti oikeudessa, että huoruussyytteeseen ei ollut perusteita, koska mies oli jo ennen häntä rikkonut huoruudella heidän avioliittonsa ja koska he eivät olleet, vastoin heidän tahtoaan aviokumppaneiksi julistamisen takia, *”oikean pariskunnan arvonen”*. Oikeuden mukaan tällä ei kuitenkaan ollut merkitystä ja tuomitsi heidät molemmat 80:n taalarin sakkoihin. Maija Stiinan huoruuskumppani Viktor Niemistä ei sakotettu, koska hän oli jo kuollut.
[623] RVL 1734, Naimiskaari: 13.luku, §1.

kanteen todeksi. Myös Ida, saavuttuaan vasta neljänteen käsittelyyn talvikäräjille 1887, tunnusti sukupuolisen kanssakäymisen ja myönsi todeksi sekä Matin tunnustukset, että todistajien lausunnot. Väitteisiin huoruuden näyttelemisestä kumpikaan vastaajista ei oikeudenkäynnin aikana pöytäkirjojen perusteella kommentoineet mitään.[625]

Myös todistajien lausunnot olivat raskauttavia syytteen kannalta. Kesti Abraham Wirtala kertoi nähneensä vastaajat useaan otteeseen *"makaamassa toinen toisensa vieressä asuinhuoneen kokilla Wirtalan talossa"* ja että Ida olisi vakuuttanut harjoittaneensa lihallista yhteyttä ainoastaan Matin kanssa. Ida oli ollut, naimisissa olevan miehen ollessa kyseessä, yllättävän avopuheinen myös Piika Johanna Wirtalalle, jolle oli kertonut, että *"Matti on hyvä rakastelemaan"* ja näyttänyt todistajalle samalla taskukelloa ja rakkauskirjettä, *"jotka sanoi saaneensa Matti Saxbergilta"*. Mielenkiintoisen lisäyksen tapauksen syyllisyyskysymykseen antoi samassa käsittelyssä kolmas todistaja joka lausuntonsa mukaan *"arveli Matti Saxbergilla jo silloin olleen aikomuksen aloittamalla tätä riitaa päästä avioliitostaan eroon ja sen vuoksi niin julkisesti kuin mahdollista teeskennellyt lihallista kanssa käymistä Ida Wirtalan kanssa"*. Oliko siis Ida sukupuolisuhteesta puhumalla pyrkinyt auttamaan Mattia pääsemään avioliitostaan eroon? Asian puolesta puhuu se, että lopulta saapuessaan viimeiseen käsittelyyn, Ida oli myöntänyt kaikki mitä hän oli todistajien mukaan itsestään ja Matista sanonut.[626]

Kuinka uskottava kyseinen todistajanlausunto Saxbergin motiivista on? Asianosaisten kommentit ja eri todistajanlausunnot viittaavat ainakin siihen, etteivät osapuolet olleet millään tavalla pyrkineet peittämään puheitaan, jolloin väitteet huoruuden käyttämisestä avioeron välineenä voisi tuntua uskottavalta. Täytyy kuitenkin muistaa, että syylliseksi julistamisesta ei olisi seurannut pelkästään mahdollinen avioero. Matti Saxberg, oli ottamassa samalla myös suurta taloudellista riskiä, koska huoruudesta tuomitseminen olisi tuonut mukanaan sekä suuret sakot, että yhteisen omaisuuden puoliksi menettämisen vaimolle[627].

Täten väite tahallisesta huoruudesta kiinnijäämisestä ei vaikuta uskottavalta, varsinkin kun toinenkin osapuoli olisi joutunut siitä taloudellisesti kärsimään, puhumattakaan maineen menetyksestä. Kyseisessä tapauksessa oikeus lopulta julisti vastaajat syyllisiksi antaen heille 80 ja 40 taalarin sakot ja määräten omaisuuden puolittamisesta. Jos oletetaan Saxbergin pyrkineen eroon vaimostaan, niin hän onnistui: avioliitto julistettiin pu-

---

[624] SVT VI, 10-15.
[625] JyMA Keuruun Sk 29.10.1885, §348; Tk 27.3.1886, §119; Sk 19.10.1886, §51; Tk 17.3.1887, §23.
[626] JyMA Keuruun Tk 27.3.1886, §119; Tk 17.3.1887, §23.
[627] RVL 1734, Naimiskaari: 13.luku, §1.

retuksi, mutta suurin taloudellisin uhrauksin[628]. Tutkimuksellisesti lähteiden kautta tätä ristiriitaa on hankala selvittää; Saxbergin, Wirtalan ja todistajien motiiveja ei voi lopullisesti hahmottaa. Saxberg oli tosin jo aiemminkin syyllistynyt pienimuotoiseen oikeudelliseen vilppiin: mainetodistuksen mukaan Matti oli tuomittu väärästä valasta[629].

Samanlaisia väitteitä miehen motiiveista löytyy myös eräässä lapsenelatustapauksessa. Vastaaja talollisenpoika Johannes Mikonpoika Lammasahon edustaja väitti kantajan todistamaan vetämän Wilhelm Mustamäen olevan lapsen oikea isä. Kyseinen väite olisi tulkittavissa pelkäksi vastaajan puolustautumisretoriikaksi, jos Mustamäki olisi välittömästi kiistänyt väitteen. Sitä vastoin pöytäkirjojen mukaan *"Mustamäki ei juuri tuntunut kieltävän"*. Kantaja Maria Kaarlentytär Kytölä kuitenkin itse kiisti kyseisen väitteen *"selityksellä että vastaaja ja Mustamäki, jonka tekee mieli vaimostaan eroon, ovat keskenänsä suostuneet siten, että Mustamäki omistaa kantajan lapsen omakseen ja siten muka huoruuden takia laittaa vaimolleen syytä avioerohakemukseen ja tietystikin vielä saa jonkin rahapalkkion vastaajalta"*.[630]

Kolme ensimmäistä todistajaa kertoivat pelkästään vastaajan ja kantajan keskinäisestä elämästä, kisailusta ja yhdessä makaamisesta, vaikkakaan kukaan heistä ei kertonut itse sukupuoliyhdynnästä mitään. Mustamäki puolestaan ei omassa lausunnossaan tiennyt kertoa mitään, joten ainakaan kovin aktiivisesti hän ei ollut omistamassa vastaajan lasta omakseen. Seuraavilla käräjillä kerrottiin kantajan ja vastaajan yhteisestä sängystä kuuluneen sellainen *"ryty(...)ja luuli todistaja että tämä ryty sai alkunsa ei telmimisestä, vaan siitä että asialliset keskenään harjoittivat lihallista yhteyttä"*.[631]

Seuraavat todistajat kuitenkin puhuivat Mustamäkeä vastaan(tai sitten puolesta). Torppari Sakari Wuoristo kertoi, että otettuaan puheeksi kantajan lapsen *"ja edelliseltä todistajalta (Mustamäki) kysynyt, jos kantajan lapsi olisi Mustamäen siittämä, oli sanonut 'minun se on'"*. Oikeudelle tapaus vaikutti oudolta ja Wuoristolta kysyttiinkin erikseen, miksi tämä oli tällaista ruvennut Mustamäeltä kysymään. Pöytäkirjan mukaan *"ei todistaja antanut siitä mitään tietoa, mutta ei kumminkaan pystynyt kieltämään, ettei niin kuin kantaja tässä päätti, vastaaja täällä houkutellut todistajan sellaista kysymystä tekemään"*.[632]

Todistaja ei siis erikseen kiistänyt vastaajan vaikutusta, mikä tukee sitä että Mustamäki ja vastaaja olisivat olleet jonkinlaisessa yhteistyössä. Viimeinen todistaja puoles-

---

[628] JyMA Keuruun Tk 17.3.1887, §23.
[629] JyMA Keuruun Tk 27.3.1886, §119, liite 'Walapattoinen'.
[630] JyMA Keuruun Tk 31.3.1887, §178.
[631] JyMA Keuruun Tk 31.3.1887, §178; Sk 21.10.1887, §70.

taan kertoi, että Mustamäki olisi sanonut äsken käräjäpaikalla ”*kantajan turhanaikaisesti vaivaavan vastaajaa, kun lapsi ei ole vastaajan siittämä*”. Mustamäki oli lausunnon mukaan vihjannut omaan isyyteensä ja mahdolliseen avioeroviritelmäänsä sanomalla lopuksi ”*hänelle annettavan uuden akan”.* Käsittelyn lopuksi Mustamäki edelleen toimi passiivisella linjalla; hän ei kieltänyt edellisiä todistajanlausuntoja.[633]

Mitä tästä tapauksesta voisi päätellä? Kuka puhuu totta ja millä motiiveilla? Allekirjoittanut itse silmät kiiluen odotti seuraavia käsittelyjä, mutta pettymys oli kuitenkin suuri, koska oikeus katsoi tulleen puoli näytöstä vastaaja Lammasahon syyllisyydestä ja määräsi tämän tekemään puhdistusvalan. Seuraavilla käräjillä asianomaiset kuitenkin ilmoittivat asian sovituksi ja oikeudenkäynti päättyi[634]. Käytännössä siis Maria Kytölä ja Johannes Lammasaho olivat päässeet elatusriidassa keskenään sopuun, jota oli ainakin Johanneksen kohdalla vauhdittanut vaatimus itsensä valalla puhdistamisesta[635].

Jos oletetaan todistajanlausuntojen perusteella, että Mustamäki oli pyrkinyt lasta omakseen vihjaamalla pääsemään huoruuden kautta eroon vaimostaan, niin lopputulos oli Mustamäelle epäedullinen. Häntä ei tuomittu. Lopullista varmuutta Mustamäen todellisista tarkoitusperistä ei kuitenkaan voi saada, mutta väitteet hänen pyrkimyksestään päästä eroon vaimostaan luomalla mielikuva yhteisössä hänestä aviottoman lapsen isänä, vaikuttavat todistajanlausuntojen valossa uskottavammilta kuin ensin käsitellyssä tapauksessa.

Mustamäen yhteistoiminnalla vastaajan kanssa oli saattanut silti olla vaikutusta siihen, että asianosaiset olivat päässeet sopuun. Todistajanlausunnot Mustamäen isyydestä, vaikka eivät itsessään olisi juridisessa mielessä ratkaisseet asiaa, olivat kuitenkin osaltaan heikentämässä kantajan asemaa hänen syyttäessään vastaajaa lapsensa isäksi. Tämä olisi täten saattanut vaikuttaa siihen, että kantaja suostui lopulta mahdollisesti pienempään elatusvaatimukseen keskinäisellä sopimuksella ja luopui oikeudenkäynnistä. Tältä kannalta katsottuna renki Mustamäki oli auttanut talollisenpoika Johannes Lammasahoa, saaden ehkä ainakin sitten sen ’jonkin rahapalkkion’, jota kantaja oli epäillyt erääksi Mustamäen puheiden motiiviksi.

---

[632] JyMA Keuruun Tk 31.3.1887, §178.
[633] Ibid.
[634] JyMA Keuruun Sk 21.10.1887, §70; Tk 10.3.1888, §44.
[635] Jos puhdistusvalaa ei kyetty tekemään, oikeus julisti vastaajan syylliseksi. Mielenkiintoista on se, että vain harvoissa tapauksissa vastaajat suostuivat tekemään valan. Sen sijaan miehet monesti a) joutuivat maksamaan oikeuden määräämää elatusta, b) valittivat päätöksestä hovioikeuteen, ja usein heidät todettiin sen jälkeen syyttömiksi tai c) tekivät naisen kanssa kahdenkeskisen elatussopimuksen ja tapaus jätettiin sikseen.(JyMA Keuruun Sk 1979 – Sk 1888; Liite 4: TAULUKKO 11, Lastenelatustapausten päättyminen.).

VIII Loppukatseet: ajatusten koontia

Tässä työssä on pyritty hahmottamaan naimattoman seksuaalisuuden kenttää ja siihen vaikuttaneita tekijöitä parinmuodostuksen ja aviottoman lapsen mukanaan tuomien lopullisten seurausten välillä. Luotu kuva on historiantutkimuksellinen konstruktio, jonka mielekkyys jonkinlaisena todellisuutta vastaavana kuvana on pyritty perustamaan tutkimuksellisin ja loogisin perustein käytettyyn lähdeaineistoon.

Jäsennyksen toimiminen Jorma Kalelan peräämänä 'kompositiona' perustuu siihen, että vaikka lapsenelatusaineisto on sisältänyt noin 50 naista ja vielä enemmän miehiä, joiden elämänkulku on jokaisella hieman erilainen, perustellun ajallisen kokonaiskuvan avulla on pyritty sanomaan pelkkien yksittäistapausten referoinnin sijaan jotain yleistä naimattomien ihmisten seksuaalisuudesta.

Lähdettäessä luomaan elatustapausten kautta naimattoman seksuaalisuuden sosiaalista karttaa huomattiin, että kantajissa eli naisissa oikeudessa suurimmat ryhmät olivat kestit(39%), torpparintyttäret(24,2%), piiat(12,2%) ja itselliset(9,7%). Suhteessa Keuruun väestön kokonaiskarttaan alemmat sosiaaliluokat olivat yliedustettuina verrattuna esimerkiksi talollisperäisiin naispuolisiin naimattomiin. Miesten eli kantajien kohdalla sosiaaliryhmien variaatio oli tasaisempaa, suurimpien ryhmien ollessa rengit(22%), talollisluokan miehet ja pojat(19,5%), kestit(14,6%) ja torpparit(12,2%).

Huomattaessa kahden ensin mainitun olevan yliedustettuina Keuruun kokonaiskartassa ja että itse asiassa kantajissa piikojen ohella monesti myös kestit ja torpparityttäretkin olivat työväkeä, vaikka heitä ei oltu virallisesti piioiksi nimitettykään, alkaa hahmottua kuva työn merkityksestä parinvalinnassa. Parinmuodostusprosessi ja seksuaalisuuden harjoittamisen alkutaival ei ollut niinkään riippuvaista sopivista sosiaalisista asemista vaan samoista työpaikoista, joissa uusia ihmisiä oli voitu tavata. Varmuudella samassa paikassa tai miehen alaisuudessa oli työskennelty 40%:ssa tapauksista. Tietoja pelkästään samassa kylässä asumisesta on 22%:ssa tapauksista, mutta tällöinkin on voinut olla kyse työn suhteen tapaamisesta.

Toinen merkittävä tapaamismuoto Keuruulla oli yöstely, jonka laajuudesta tapaamisprosessissa ei voi sanoa mitään varmaa. Suoraan tai epäsuoraan yöstelystä puhuttiin yhteensä 13:ssa tapauksessa, mutta eri kylissä tai samassa kylässä asuneet ovat tämän myötä voineet tutustua toisiinsa, vaikka yöstelystä ei suoraan mainittukaan. Yöstelyyn kuului monissa tapauksissa vahva seksuaalinen aspekti.

Seksuaalisuuden intiimiä tilaa ja yksityisyyttä tarkasteltaessa yhteisten tilojen(talojen lattiat, sängyt, aitat) osuus on todistajanlausunnoissa varmasti ylikorostunutta, sillä yksityiseen tilaan päässeistä ei luonnollisestikaan jäänyt todistajanlausuntoja. Naimattomien ihmisten seksuaalinen kanssakäyminen keskittyi selvästi yöaikaan ja yleisin paikka oli sänky, joka usein jouduttiin jakamaan muidenkin ihmisten kanssa. Jos pariskunta sai olla sängyssä yksin, niin yleensä kuitenkin samassa huoneessa oli ihmisiä.

Seksuaali- tai intiimitilan yksityisyyttä 1880-luvun maaseudulla ei kovin paljoa ollut, vaikka pariskunnat usein siihen pyrkivät. Yksityisyys jäi olemattomaksi esimerkiksi yhteisissä nukkumatiloissa ja käräjillä saatiin monesti vastaajien toiminnasta raskauttavia todistajanlausuntoja. Pariskunnat olisivat kuitenkin halunneet olla pelkästään kahdestaan. Joskus mentiin metsään tai ulkorakennuksiin muiden katseilta piiloon, käskettiin muita lähtemään samasta tilasta pois tai odotettiin muiden nukahtamista.

Vaikka intiimiin yksityisyyteen pyrittiin, monesti pariskuntia ei kuitenkaan häirinnyt ryhtyä julkisiin hellyydenosoituksiin tai seksuaaliseen kanssakäymiseen muiden ihmisten läsnäollessa. Täten seksuaalisuus ei ollut 1800-luvun jälkipuoliskon maaseudulla ainakaan mikään tabu, jota olisi pyritty peittelemään. Mutta vaikka ulkopuoliset olivat usein läsnä, silti usein mitään täysin varmaa ei osattu kihlakunnan oikeudelle sanoa itse sukupuoliyhdynnästä. Ulkopuolisille tilanne jäi täten monesti epäselväksi, koska he vain muutamissa tapauksissa pystyivät suoraan kieltämään yhdynnän tapahtumisen. Toisaalta käräjillä todistajat oli velvoitettu sanomaan vain varmat asiat, joten vaikka itse yhdyntää ei oltaisikaan havaittu, silti lausuttiin oma näkemys epävarmaksi, koska jotain oli ehkä voinut tapahtua. Vain vajaassa neljäsosassa todistajanlausunnoista pystyttiin suoraan tai epäsuoraan todistamaan seksuaalisesta kanssakäymisestä.

Vaikka monesti kyse on ollut siitä, että miehen ja naisen kohdalla ei mitään ollut tapahtunut, niin todistajanlausuntojen epävarmuus kertoo siitä, että usein olosuhteiden pakosta kaikkein intiimeimpään seksuaalisuuteen ulkopuolisilla ei ollut silmineen ja korvineen asiaa, vaan se jäi pariskunnan yksityiseksi asiaksi. Asiaan vaikutti myös se, että ulkopuoliset joskus aktiivisesti jättivät pariskunnan rauhaan lähtien hetkeksi aikaa muualle. Toisaalta naimattomia pariskuntia ja erityisesti huoruuteen epäiltyjä saatettiin aktiivisesti seurata ja tarkkailla. Lisäksi ulkopuoliset saattoivat aktiivisesti tuoda pariskunniksi epäilemiään ihmisiä yhteen ja kiusoitella heitä, osallistuen näin parisuhdenormatiivisen sukupuolijärjestelmän ylläpitoon.

Seksuaalisuuden diskursiivinen puoli tuli selvästi näkyviin tarkasteltaessa lastenelatustapausten kantajien alkupuheenvuoroja, joissa monesti pyrittiin antamaan selitys sil-

le, miksi yhdyntään oli suostuttu. Tällöin puhuttiin viettelystä, aviolupauksista tai kihlauksista, joiden eräänä motiivina voidaan nähdä raskaaksi tulleen, toistaiseksi eiavioliittoon johtavalla tiellä olevan, naimattoman naisen maineen puhdistus. Esittämällä näin mies suuremmaksi syylliseksi seksuaaliseen kanssakäymiseen, tapahtui eräänlainen yhteinen moraalinen vastuunkanto tapahtuneesta.

Toisaalta itse tapahtumahetkellä aviolupaukset ja viettely olivat antaneet naiselle moraalisen oikeuden olla seksuaalinen olento. Lisäksi esimerkiksi 18:ssa elatustapauspuheenvuorossa ei kerrottu syitä siihen miksi yhdyntään oli suostuttu. Lisäksi puheet 'viettelystä' kertovat mahdollisesti osaksi naisen halusta, koska he olivat tällöin 'langenneet'. Vain muutamassa puheenvuorossa epäsuorasti eksplikoidaan oma halu, vaikka todistajanlausuntojen mukaan nainenkin saattoi olla seksuaalisesti aktiivinen. Miehet ja naiset toki saattoivat pelkästään tyydyttää seksuaalisia tarpeitaan ja läheisyyden kaipuutaan, mutta tällöinkään he eivät päässeet normitusta pakoon: erityisesti riski tulla raskaaksi ja paikallisyhteisön näkemykset saivat aikaan sen, että täysin itsenäistä naimatonta seksuaalisuutta ei voinut 1880-luvun maaseudulla olla.

Puhumalla elatustapausten yhteydessä aviolupauksista tai kihlauksista, kantajat eivät pyrkineet pääsemään avioliittoon kyseisen miehen kanssa, eivätkä yhtä tapausta lukuun ottamatta sitä vaatineetkaan. Juridiset perusteet tälle olisi ollut olemassa, mutta itse oikeus otti kantaa asiaan vain kyseisessä tapauksessa. Tällöin näkyy selvästi, että aviolupausten ja kahdenkesken kihlausten osoittaminen oli vaikeaa. Oikeus ei elatustapauksissa oma-aloitteisesti lähtenyt tarkastelemaan, olisivatko osapuolet seksuaalitoiminnallaan muodostaneet juridisessa mielessä 'epätäydellisen avioliiton'.

Kihlakunnanoikeus otti seksuaalisen kanssakäymisen oikeusvaikutuksiin kantaa lisäksi muutamissa vihkimisen viivyttämistapauksissa, jotka papiston pyynnöstä oli nostettu käräjille. Tällöin todistukset siitä, etteivät kihlakumppanit olisi olleet 'lihallisessa kanssakäymisessä' antoivat oikeuden kihlaeroon, kun taas selvät todisteet seksuaalisesta kanssakäymisestä oikeuttivat kihlakunnanoikeuden määräämään kihlaparin juridisessa mielessä aviopariksi.

Riippumatta siitä puhutaanko sukupuolten välisestä, yhteisön vai kontrollikoneiston(kirkko/oikeuslaitos) tasosta, naimaton seksuaalisuus kytkeytyi 1880-luvun maaseudulla tiukasti tietoisuuteen avioliitosta. Kertoessaan käräjillä miehen antamista aviolupauksista tai kihlauksista, tulee näkyviin maineen puhdistuksen ohella myös se seikka, että päästäkseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, miesten piti antaa tällaisia avioliittolupauksia, riippumatta siitä aikoivatko he niitä pitää. Aviolupausten tarve naiselle kertoo

toisaalta siitä, että seksuaalisuuden katsottiin kuitenkin parhaimmassa tapauksessa kuuluvan avioliittoon, mutta myös siitä että ehkäisykeinojen ollessa vähissä raskaus oli aina mahdollinen. Jokainen yhdyntä oli naimattomalle naiselle jonkin asteinen moraalinen tai biologinen riski.

Yhteisön tasolla seksuaalisuuden ja avioliiton yhteenliittyminen näkyi siinä, että ulkopuoliset hyväksyivät pariskunnan seksuaalisen kanssakäymisen ja muun toiminnan, koska sen tulkittiin olevan tulevan avioparin elämää. Yksilöt täten aloittivatkin seksuaalisen kanssakäymisen päättäessään avioliitosta, miehen antaessa aviolupaukset tai parin kihlautuessa. Toisaalta monesti itse seksuaalielämän aloittaminen/avioton raskaus sinetöi pariskunnan tulevan avioliiton. Ulkopuolisten silmissä esiaviollinen sukupuolisuus siis hyväksyttiin, jos se johti avioliittoon. Selvästi avioliittoon johtamatonta seksuaalista kanssakäymistä selvästi paheksuttiin, mikä kertoo siitä että yhteisön/ulkopuolisten mukaan ei (hyväksyttyä) itsenäistä naimatonta seksuaalisuutta ollut.

Voikin sanoa, että vaikka yhteisössä toimineet ihmiset olivat yksilöitä, 1880-luvun maaseudulla miehillä ja naisilla oli erityisesti seksuaalisuuden kentällä tiukat rooliodotukset. Tullakseen tunnistettaviksi miehinä ja naisina, kyseisillä fyysisillä sukupuolilla oli tähän identifioitumistapahtumaan melko vähän erilaisia käyttäytymismalleja apunaan. Vaikka yksittäinen ihminen olisikin toiminut eri tavalla, yhteisö ja olosuhteet olivat häntä vastaan. Esimerkiksi naisen toimintaa rajasi pelko aviottomasta raskaudesta ja mahdollinen moralisointi. Tuomiokirjoista löytyikin suhteellisen vähän tietoja naisten seksuaalisesta aktiivisuudesta. Parisuhdemuodostuksen kentällä yöstelyn kautta naiset saivat tavata useitakin miehiä, mutta tällöinkin oleellista oli, että seksuaaliseen kanssakäymiseen päädyttäessä partnerina sai olla vain yksi mies, eli oletettu aviomies. Useita seksuaalikumppaneita omanneita naisia paheksuttiin. Naisten seksuaalisella käytöksellä oli siis tietyt normirajat, joiden sisällä he pystyivät kuitenkin liikkumaan.

Miesten seksuaalirehvastelupuheilla, joista löydettiin aineistosta kolmea erilaista puhetapaa(*'naisen valloittamisen'*-, *'seksuaalisen kyvykkyyden'*-, ja *'hedelmällisen miehuuden'* puhetavat), oli tarkoituksena rakentaa/ylläpitää mieheyttä ja vahvistaa sukupuoli-identiteettiä jakamalla tieto seksuaalisesta aktiivisuudesta muiden ihmisten kanssa. Miehiin liitettävä seksuaalinen aktiivisuus sinänsä ei siis riittänyt, vaan tärkeää ja jopa pakottavaa oli tuoda asia ulkopuolisten tietoon. Mutta vaikka miehet saattoivat seksuaalisilla valloittamisilla rehvastella hyvinkin ylpeästi, niiden esittämisestä monesti jouduttiin käräjille vastaamaan. Tällöin seksuaalisen kanssakäymisen kieltämisen ja muiden miesten syyttämisen voisi ajatella tuoneen murtumia rehvasteluilla rakennettuun

mieheyteen, mutta itse asiassa naisen käräjillä mieheen kohdistamat väitteet seksuaalisuhteesta toivat rehvastelupuheita uskottavammin yhteisölle tiedon miehen seksuaalisuudesta. Lisäksi miehet saattoivat käräjillä tasapainoilla rehvastelun ja elatuksen maksamisen pelon välissä myöntämällä oma seksuaalisuhde, mutta helpottamalla omaa tilannetta syyttämällä muita miehiä tai kieltämällä oma isyys.

Naimattoman seksuaalisuuden mahdollinen jälkiseuraus, lapsi, asetti eri sukupuolet erilaiseen asemaan. Avioton lapsi paljasti äidin, mutta toisaalta heihin suhtautuminen saattoi vaihdella suurestikin. Suuri merkitys oli sillä, kuinka monta aviotonta lasta oltiin jo synnytetty. Lapsi ei ollut naiselle nähtävästikään aina taloudellinen katastrofi, sillä keuruulaisista aviottoman lapsen synnyttäneistä vain 15% tuli käräjille hakemaan mieheltä elatusta. Tilaton väestö; piiat, itselliset ja irtolaiset, olivat selvästi yliedustettuina aviottomien lapsien synnyttäjissä. Nainen saattoi usein selviytyä yksin, tai avioitua myöhemmin, mutta usein miehet ja naiset pääsivät keskinäisellä sopimuksella asiasta sopuun.

Lapsi aiheutti miehellekin paineita, jos hänet yhteisössä tiedettiin lapsen isäksi. Vaikka miehillä seksuaalinen liikkuma-ala oli suurempi kuin naisilla, ensin mainittujenkin täytyi silti yhteisön mielestä ottaa vastuu lapsesta. Tämä saattoi tapahtua esimerkiksi sopimalla elatuksesta, ja vaikka mies saattoikin hangoitella vastaan, niin nostamalla elatussyyte miestä vastaan, käräjäpaine ja pelko suuremmasta elatussummasta sai tämän usein suostumaan kahdenkeskisiin sopimisiin, jolloin elatustapaukset jäivät monesti sikseen.

Avioton raskaus kosketti silti selvästi enemmän naisia. Raskautta pyrittiin piilottelemaan ja peittelemään. Lisäksi naisilla oli usein selitykset valmiina, esimerkiksi miksi kuukautiset olivat lakanneet. Pahimmassa tapauksessa peittelyyn pyrkiminen sai aikaan lapsenmurhia tai epäilyjä kuolleen lapsen piilottamisesta. Ulkopuolisilta ei jäänyt huomaamatta raskaana olleen naisen muuttunut olemus, joten sikiötä piilottelemalla ei naimattoman seksuaalisuuden jälkiseurauksista päästy eroon. Lapsenmurhalle tai kuolleen lapsen piilottelulle on löydettävissä syyt siitä paikallisyhteisön moraali-ilmastosta, joka lähtökohtaisesti asetti aviottomiin lapsiin ja äitiin negatiivisen leiman. Varmasti useimmat käräjillä olleet tapaukset eivät olleet aktiivisia murhia tai piilotteluja, vaan kuolemat olivat johtuneet siitä, että synnyttäminen oli pyritty suorittamaan muilta ihmisiltä salassa.

Vasta aviottoman lapsen synnyttyä kirkko pystyi tuomaan esiin näkemyksensä naimattoman seksuaalisuuden negatiivisuudesta. Aviottomat äidit kirkotettiin/ripitettiin eri

tavalla kuin naimisissa olevat äidit, jolloin kirkottamisella oli tällöin eräänlainen nuhtelun leima. Keuruun seurakunnassa vain harvat aviottomat äidit pystyivät välttämään tämän, sillä tarve lapsen kastamiselle viimeistään paljasti lapsen syntyperän. Salavuoteudesta ripitettyjen naisten määrät vastasivatkin käytännössä aviottomien äitien määriä tarkasteluajalla.

Kirkko halusi 1800-luvun lopulla vielä kaiken seksuaalisuuden keskitettämän avioliittoon. Tästä kertovat juuri aviottomien äitien kirkottamiset, jotka oli merkitty kirkkorangaistujen luetteloihin ripityksinä. Lisäksi kirkkoneuvosto pyrki yhdessä kokouksessa nuhtelemaan ja varoittamaan sekä ilman avioliittoa yhdessä asuvia, että liian kauan pelkästään kihloissa olleita, koska se tiesi että esiaviollinen sukupuolinen kanssakäyminen oli maaseudulla yleistä. Jälkimmäisessä tapauksessa kirkko käytti jopa käräjiä apuna, ja vaikka käräjien kautta ei läheskään aina saatu pariskuntia vihkimisellä ’päättämään avioliittoansa’, vaan heille myönnettiin usein kihlaerot, kirkon kannalta epämiellyttävä välitila ainakin ratkesi johonkin suuntaan. Muuten tarkasteluajalla ei ole ollut olemassa sen suurempaa kirkon ja oikeuslaitoksen yhteistyötä naimattoman seksuaalisuuden suhteen. Lisäksi kihlakunnanoikeus ei muutamia tapauksia lukuun ottamatta nostanut elatustapausten osapuolia vastaan syytteitä salavuoteudesta, ja salavuoteus-säädöksiä pantiin käytäntöön pelkästään tuomittaessa epäselviä huoruustapauksia.

Jatkossa maaseudun ihmisten naimattomaan seksuaalisuuteen voisi lähteä pureutumaan keskittymällä enemmän yksittäisiin teemoihin. Erityisen mielenkiintoista voisi olla keskittyä enemmän juuri kysymykseen sukupuolen diskursiivisesta rakentumisesta: pohtia esimerkiksi puheaktien merkitystä tai mieheyden seksuaalista ulottuvuutta.

Lähteet:

Arkistolähteet:

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA).

Jyväskylän Tuomiokunta, Keuruun käräjäkunta:
Varsinaisasiain pöytäkirjat, Syyskäräjät 1879 – Syyskäräjät 1888. Niteet II Ca:92-108.
Välikäräjäin pöytäkirjat, Välikäräjät 1884-1887. Niteet I Cg: 12-15.

Keuruun seurakunnan arkisto.
Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1851-1904. Sidos II Cb:2.
Kirkkokurinalaisten luettelot 1837 – 1886. Sidos I Hb:3.
Rippikirjat: 1870-1879 IAa6: kortit nro 53,66
1880-1889 IAa8:82,83,90,91,102,108; IAa9: 109,119,120.
Väkilukutaulukot 1880-1912. Sidos II Df:3.

Normiaineisto:

Kirkko-Käsikirja, jossa säätään, miten Jumalanpalwelus Suomen Suuriruhtinaanmaan Ewankelis-Lutherilaisissa seurakunnissa on pidettävä. Esitys tehty sitä warten armossa määrätyltä toimituskunnalta. Turku 1859.

Kirkko-Käsikirja, jossa säädetään miten Jumalanpalvelus Suomen Suuriruhtinaanmaan Evangelis-Lutherilaisissa seurakunnissa on pidettävä. Esitys, jonka teki kirkolliskokouksen w. 1876 walitsema toimikunta. Turku 1884.

Kirkkolaki evankelisluterilaiselle seurakunnalle, Helsingissä, 6. Joulukuuta 1869. (KL 1869) Helsinki 1873.

Maaliset lait:
Ruotsin Waltakunnan Laki, Hyväksytty ja noudatettawaksi otettu waltiopäivillä vuonna 1734. Ynnä niiden lisäysten, muutosten ja selitysten kanssa, jotka ovat woimassa Suomen Suuriruhtinasmaassa (RVL). Helsinki 1877.

Keisarillinen asetus 31.Lokakuuta.1864

Keisarillinen asetus 27.Huhtikuuta1868

Keisarillinen asetus lapsenmurhasta sekä sikiön ulosajamisesta ja ulospanemisesta, kuin myöskin edesvastauksesta muutamilta salavuoteuden tapauksilta. Marraskuun 26.päivä 1866: 1-10§.

SVT(Suomen virallinen tilasto)VI, 9-15.

Aikalaiskirjallisuus:

Furuhjelm 1905: Maria Furuhjelm, Mietteitä maaseudun siveellisyysoloista. Aikamme siveellisyyskysymyksiä 9. Helsinki 1905.

Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla 1890: Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla, Suomen nais-yhdistyksen ulosantama. Kuopio 1890.

Päivärinta 1905: Pietari Päivärinta, Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa. Aikamme siveellisyyskysymyksiä 10. Helsinki 1905.

Wallinheimo 1910: J.W Wallinheimo, Kuvauksia muutamain Keski-Hämeen seurakuntain uskonnollissiveellisistä oloista. Jyväskylä 1910.

Tutkimuskirjallisuus:

Aalto 1996: Seppo Aalto, Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina – Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621-1700. Bibliotheca Historica 12. Helsinki 1996.

Ahonen 1993: Veikko Ahonen, Diskurssi, analyysi ja historia. Historiallinen aikakauskirja 4/11.

Alasuutari 1995: Pertti Alasuutari, Laadullinen tutkimus.(3.painos).Jyväskylä 1995.

Apo 1995: Satu Apo, Naisen väki: tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Hämeenlinna 1995.

Apo 1998: Satu Apo, Aili Nenola, Laura Stark-Arola(toim.), Gender and Folklore. Perspectives on Finnish and Karelian Culture STUDIA FENNICA FOLKLORISTICA 4. Jyväskylä 1998.

Aromaa 1988: Kauko Aromaa, Seksuaalirikokset, teoksessa Salattu seksuaalisuus. Juva 1988.

Butler 1990: Judith Butler, Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity. New York/Routledge 1990.

Butler 1993: Judith Butler, Bodies that Matter. On the Discursive Limits of ”Sex”. New York/Routledge 1993.

Caplan 1995: Pat Caplan(toim.), The Cultural Construction of Sexuality. Lontoo/Routledge 1995.

Cavallo 1990: Sandra, Cavallo & Simona Cerutti, Female Honor and the Social Control of Reproduction in Piedmont between 1600 and 1800, teoksessa Sex & Gender in Historical Perspective - Selections from Quaderni Storici. Toim. Edward Muir, Guido Ruggiero. Baltimore 1990.

Colliander 1910: Colliander O.I., Suomen kirkon paimenmuisto: 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan.1.osa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 8. Helsinki 1910.

Colliander 1918: Colliander O.I., Suomen kirkon paimenmuisto: 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan. 2.osa: Suomen kirkon papisto yhdeksännelletoista vuosisadalla. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 8. Helsinki 1916-1918.

Dahl 1971: Ottar Dahl, Historiantutkimuksen metodisia peruspiirteitä.. Tapiola, 1971.

Eilola 2003: Jari Eilola, Rajapinnoilla: Sallitun ja kielletyn määritteleminen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa. Bibliotheca historica 81. Helsinki 2003.

Elias 1978: Norbert Elias, The Civilization Process: Vol 1, The History of Manners. Oxford/Blackwell 1978.

Enbuske 1999: Matti Enbuske, Rakastunut rahvas. Historian viesti, 1/1999. Oulun Yliopisto, Historian laitos**.**

Ervasti 1994: Kaijus Ervasti, Lapsenmurhat Suomessa. Oikeushistoriallinen tutkimus lapsenmurharikoksista Suomessa erityisesti autonomian aikana. Oikeushistorian lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston oikeuden yleistieteiden laitos 1994.

Eskola 1998: Jari Eskola, Juha Suoranta, Johdatus laadulliseen tutkimukseen. (2.painos). Jyväskylä 1998.

Foucault 1998: Michel Foucault, Seksuaalisuuden historia. Eurooppalaisia ajattelijoita. Tampere 1998.

Frykman 1997: Jonas Frykman, Horan i bondesämhället. Lund 1977.

Frykman 1984: Jonas Frykman, Den kultiverade människan. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund 11. Tukholma 1984.

Gustavsson 1972: Anders Gustavsson, Kyrktagningsseden i Sverige. Srifter från folklivsarkivet i Lund 13. Staffanstorp 1972.

Haapala 1989: Pertti Haapala, Sosiaalihistoria – Johdatus tutkimukseen. Käsikirjoja/Suomen historiallinen seura 12. Jyväskylä 1989.

Haatanen 1968: Pekka Haatanen, Suomen maalaisköyhälistö tutkimuksen ja kaunokirjallisuuden valossa. Porvoo 1968.

Hakokorpi-Jumppanen 1980: Maria Hakokorpi-Jumppanen Sukupuoliroolit suomalaisessa kansanperinteessä, teoksessa Naida vai palaa?. Toim. Tor-Björn Hägglund. Jyväskylä 1980.

Halmesmaa 1976: Pekka Halmesmaa: Kirkkokuri murroksen kynnyksellä: kirkkokuria koskevan säännöstön kehittyminen Suomessa vuosina 1818-1847 sekä soveltaminen Turun tuomiorovastikunnassa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 97. Joensuu 1976.

Halmesmaa 1979: Pekka Halmesmaa, Kirkkokurisäännöstä Suomessa 1848-1869 ja sen soveltaminen Turun ja Kajaanin rovastikunnissa. Suomen

kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 109. Salo 1979.
Halmesvirta 1998: Anssi Halmesvirta, Vaivojensa vangit: kansa valitti ja lääkäri auttoi: historiallinen vuoropuhelu 1889-1916. Jyväskylä 1998.
Hapuli 2001: Ritva Hapuli, Seksuaalisuuden historia: aktien konteksti, teoksessa Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen. Toim. Kari Immonen, Maarit Leskelä-Kärki. Tietolipas 175. Hämeenlinna 2001.
Heikkinen 1988: Antero Heikkinen, Kirveskansan elämää: ihmiskohtaloita Kuhmon erämaissa 1800-luvun alussa. Juva 1988.
Heikkinen 1997: Antero Heikkinen, Kirveskansan murros. Elämää Kuhmossa koettelemusten vuosina 1830-luvulla. Helsinki 1997.
Heikkinen 2000: Antero Heikkinen, Kirveskansa ja kansakunta. Elämänrakennusta Kuhmossa 1800-luvun jälkipuolella. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 794. Vammala 2000.
Heikinmäki 1981: Maija-Liisa Heikinmäki, Suomalaiset häätavat. Keuruu 1981.
Heininen 1996: Simo Heininen, Markku Heikkilä, Suomen kirkkohistoria. Helsinki 1996.
Heino 1989: Ulla Heino, Se tavallinen tarina eli langennut nainen 19. vuosisadan alun länsisuomalaisessa maalaisyhteisössä, teoksessa Työ tekijäänsä kiittää: Pentti Virrankoski 60 vuotta 20.6.1989. Turun historiallinen arkisto 44. Tammisaari 1989.
Heinämaa 1984: Sara Heinämaa, Esa Saarinen, Olennainen nainen(2.painos). Juva, 1984.
Helsti 2000: Hilkka Helsti, Kotisynnytysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista. Väitöskirja Jyväskylän yliopistolle. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 785. Helsinki, 2000.
Hemmer 1954: Ragnar Hemmer, Suomen oikeushistorian oppikirja II: Perheoikeuden, perintöoikeuden ja testamenttioikeuden historia Hyvinkää 1954.
Hemmer 1968: Ragnar Hemmer, Suomen oikeushistorian oppikirja I: Oikeuslähteiden, rikosoikeuden, prosessioikeuden ja ulosottotoimen historia pääpiirteittäin. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja.(3.painos). Porvoo 1968.
Hämäläinen 2003: Johanna Hämäläinen, Eristyminen ja eristäminen 1800-luvun maaseutuyhteisössä, teoksessa Toivon historia: Toivo Nygårdille omistettu juhlakirja. Toim. Kalevi Ahonen, Petri Karonen, Ilkka Nummela, Jari Ojala, Kustaa H.J. Vilkuna. Jyväskylä 2003.
Hänninen 1994: Seksitarinan pornografinen käsikirjoitus: minä sain, olen siis mies, teoksessa: Miehen elämää: kirjoituksia miesten omaelämäkerroista. Toim. J.P.Roos, Eeva Peltonen. Helsinki 1994.
Jansson 2002: Karin Hassan, Kvinnofrid. Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600-1800. Acta Universitatis Upsaliensia, Studia Historica Upsaliensia 205. Tukholma 2002.
Jauhiainen 1990: Marjatta Jauhiainen: ”Viattomuus on naisen ensimmäinen kaunistus”. Naisen synnit uskomustarinoissa, teoksessa Louhen sanat: kirjoituksia kansanperinteen naisista. Toim. Aili Nenola, Senni Timola. Helsinki 1990.
Jokiaho 1996: Mika Jokiaho, Salattua rakkautta – laittomat sukupuolisuhteet Pietarsaaren pitäjässä suurvalta-ajan alkupuolella (1626-1661). Gradu

Jyväskylän Yliopistolle 1996.
Jokiaho 2000: Mika Jokiaho, Suvun, perheen ja kotitalouden kunnian tähden – Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla(1540-1690). Teoksessa Rikos historiassa. Jyväskylän historiallinen arkisto 5. Jyväskylä, 2000.
Jokinen 1993: Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen (toim.), Diskurssianalyysin aakkoset. Jyväskylä 1993.
Jokinen 1999: Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen (toim.), Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä 1999.
Jousimaa 1983: Kaarina Jousimaa, ”Jokainen lapsi on pelastettava elämälle.”: avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa. Helsinki 1983.
Jutikkala 2003: Eino Jutikkala, Tilalliset ja tilattomat, teoksessa Suomen maatalouden historia osa 1: Perinteisen maatalouden aika, esihistoriasta 1870-luvulle. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala, Anneli Mäkelä-Alitalo. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 914:1. Jyväskylä 2003.
Juva 1960: Mikko Juva, Valtionkirkosta kansankirkoksi. Suomen kirkon vastaus 80-luvun haasteeseen. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 61. Näköispainos. Saarijärvi 1960.
Kaikkonen 1961: Erkki Kaikkonen, Itä-Hämeen kirkkoneuvostot 1870-1919. Suomen historian laudaturtyö Helsingin yliopistolle 1961.
Kalela 1971: Jorma Kalela, Historian tutkimusprosessi: metodinen opas oman ajan historiaa tutkivalle. Helsinki 1972.
Kalela 2000: Jorma Kalela, Historiantutkimus ja historia. Tampere 2000.
Kansanaho 1976: Erkki Kansanaho, Suomen kirkon hallinto. Helsinki 1976.
Karttunen 1978: Saara Karttunen, Keuruun seurakunnan elämää 1628-1978: Keuruun Seurakunnan 350-vuotis juhlajulkaisu. Keuruu 1978.
Katajala 1994: Kimmo Katajala, Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683-1697. Historiallisia tutkimuksia 185. Jyväskylä 1994.
Kinnunen 2001: Tiina Kinnunen, Ennakkositoumuksista ymmärtämiseen – naishistorian ulottuvuudesta, teoksessa Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi. Toim. Sari Autio, Sari Katajala-Peltomaa, Ville Vuolanto. Jyväskylä 2001.
Kokko 1996: Katriina Kokko, Yksin lapsen kanssa. Aviottomia äitejä 1900-luvun alun Helsingissä, teoksessa Matkoja moderniin: lähikuvia suomalaisten elämästä. Toim. Marjatta Rahikainen. Historiallinen arkisto 107. Helsinki 1996.
Korhonen 2003: Teppo Korhonen, Perhe käymistilassa, teoksessa Suomen kulttuurihistoria 3 – Oma maa ja maailma. Toim. Anja Kervanto Nevanlinna, Laura Kolbe. Keuruu 2003.
Kortekangas 1980: Paavo Kortekangas, Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen, teoksessa Suomen kulttuurihistoria 2 – Autonomian aika. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo 1980.
Kulmala 1972: Lauri Kulmala, Multian seurakunta 1872-1972. Keuruu 1972.
Kälvemark 1978: Ann-Marie Kälvemark, Hotet mot familjen. Den ogifta modern i

Sverige i historisk perspektiv. (Svensk) Historisk Tidskrift 1978.
Kälvemark 1980: Ann-Sofie Kälvemark, Illegitimacy and marriage in three Swedish parishes in the Nineteenth Centyry, teoksessa Bastardy and its Comparative History: studies in the history of illegitimacy and marital nonconformism in Britain, France, Germany, Sweden, North America, Jamaica and Japan. Toim. Peter Laslett, Karla Oosterveen, Richard M. Smith. Cambridge Massaschutts/Harvard University Press 1980.
Ladurie, Le Roy: *Montaillou. Ranskalainen kylä 1294-1324.* Keuruu 1985.
Laitinen 1988(a): Erkki Laitinen, Väestö ja yhteiskunta, teoksessa Keski-Suomen historia 2. Toim. Mauno Jokipii. Jyväskylä 1988.
Laitinen 1988(b) Erkki Laitinen, Hallinto ja poliittis-yhteiskunnallinen kehitys, teoksessa Keski-Suomen historia 2. Toim. Mauno Jokipii. Jyväskylä 1988.
Larkio 1978: Mauri Larkio, Siveellisen turmeluksen estämispyrkimykset Suomen kirkolliskokouksissa, teoksessa Nova Et Vetera. Studia In Honorem Martti Parvio. Toim. Pentti Lempiäinen. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 105. Joensuu 1978.
Lempiäinen 1969: Pentti Lempiäinen, Lapsensynnyttäjien ja morsianten kirkkoonotto. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 81. Joensuu 1969.
Lempiäinen 1985: Pentti Lempiäinen, Pyhät toimitukset. (2.uud.painos). Rauma 1985.
Liliequist 2002: Jonas Liliequist, Käänteinen vaimokuri – diskurssi avioliittoon kuuluvasta miehisyydestä, vallasta ja auktoriteetista Ruotsissa uskonpuhdistuksesta 1800-luvun alkuun, teoksessa Arjen Valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle. Toim. Piia Einonen ja Petri Karonen. Historiallinen arkisto 116. Helsinki 2002.
Liljeström 1996: Marianne Liljeström, Sukupuolijärjestelmä, teoksessa Avain sanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen, Marianne Liljeström. Jyväskylä 1996.
Lukkarinen 1933: J. Lukkarinen, Suomalaisten naimatapoja: aineksia suomalaisten kansojen avioliiton historiaan. Kansatieteellisiä toimituksia 4. Tampere 1933.
Löfström 1999(a): Jan Löfström, Sukupuoliero agraarikulttuurissa: 'Se nyt on vaan Semmonen'. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 757. Vaasa 1999.
Löfström 1999(b): Jan Löfström, 'Mies' ja 'nainen' ynnä muut sukupuolet, teoksessa Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Toim. Bo Lönnqvist, Elina Kiuru, Eeva Uusitalo. Tietolipas 155. Pieksämäki 1999.
Markkola 2003: Pirkko Markkola, Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet. Historiallinen aikakauskirja 1/2003.
Matikainen 2002: Olli Matikainen, Verenperijät: Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500-1600-luvulla. Bibliotheca Historica 78. Helsinki 2002.
Murtorinne 1992: Eino murtorinne, Suomen kirkon historia 3, autonomian kausi 1809-1899. Porvoo 1992.
Mönkkönen 1985: Mauri Mönkkönen, Vanhan Ruoveden historia, osa 3, 2: Multian historia 1866-1975. Saarijärvi 1985.

Mönkkönen 1988: Mauri Mönkkönen, Seurakuntaelämä, teoksessa Keski-Suomen historia 2. Toim. Mauno Jokipii. Jyväskylä 1988.

Nieminen 1951: Armas Nieminen, Taistelu sukupuolimoraalista: avioliitto ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa säätyajoilta 1910-luvulle. Väestöpoliittisen tutkimuskeskuksen julkaisuja Sarja A; 11.Helsinki 1951.

Nieminen 1993: Armas Nieminen: Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia: avioliitto ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa säätyajoilta 1910-luvulle. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja nro 27. Vammala 1993.

Niiranen 1986: Timo Niiranen, Erotiikan kulttuurihistoria. Helsinki 1986.

Nousiainen 1991: Kevät Nousiainen, Oikeudenkäytön modernisoituminen, teoksessa Suomen oikeushistorian Pääpiirteet: sukuvallasta moderniin Oikeuteen. Toim. Pia Letto-Vanamo. Jyväskylä 1991.

Nousiainen 2001: Kevät Nousiainen, Anu Pylkkänen, Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Forum iuris. Helsinki 2001.

Nousiainen 1990: Mervi Nousiainen, Salaisen teon julkinen pohdinta. Lastenmurhatarinat kulttuurisena puheena, teoksessa Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Toim. Aili Nenola, Senni Timola. Helsinki 1990.

Nygård 2001: Toivo Nygård, Erään tapon tarina. Romanien ja talonväen yhteenotto Alajärvellä 1888. Pieksämäki 2001.

Ojanen 1966: Eeva Ojanen, Kirkko ja kansanelämä Länsi-Hämeessä 1800-luvulla. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 71. Forssa 1966.

Ollila 2001: Anne Ollila, Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä, teoksessa Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen. Toim. Kari Immonen, Maarit Leskelä-Kärki. Tietolipas 175. Hämeenlinna 2001.

Ortner 1989: Sherry B. Ortner, Harriet Whitehead(toim.), Sexual meanings: the cultural construction of gender and sexuality. Cambridge 1989.

Paasio 1985: Marja Paasio, Pilvihin on piian nännit: kansan seksiperinnettä. Keuruu 1985.

Palola 2000: Ari-Pekka Palola, Oulun kirkkohistoria osa 1: vuoteen 1870, Kirkko keskellä kaupunkia. Hämeenlinna 2000.

Palosuo 1986: Hannele Palosuo, Sievers Kai, Yhteiskunta, ihmissuhteet ja seksuaalisuus. Seksologian perusteita 2. Helsinki 1986.

Peltonen 1992(a): Matti Peltonen, Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 164. Vammala 1992.

Peltonen 1992(b): ’Johtolankoja ja tiheää kirjausta’, teoksessa Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Tampere 1992.

Piela 1990: Ulla Piela, Lemmennostoloitsujen nainen, teoksessa Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Toim. Aili Nenola, Senni Timola. Helsinki 1990.

Pitkänen 1995: Timo Pitkänen, Tuomiokunnan asiakirja-aineisto, teoksessa Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina. Toim. Heikki

Roiko-Jokela, Timo Pitkänen. Jyväskylän historiallinen arkisto 1. Jyväskylä 1995.

Pitkänen 1985: Ulla Pitkänen, Synnyttäminen ja kirkottaminen naisen asemaan vaikuttavina tekijöinä. Uskontotieteen pro gradu. Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos 1985.

Pohjola-Vilkuna 1993: Vuosisadan vaihteen Seksuaalisuus. Suomen antropologi 3/93.

Pohjola-Vilkuna 1995(a): Kirsi Pohjola Vilkuna, Eros kylässä – Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa. Lisensiaatintyö Jyväskylän Yliopistolle. Suomi 11. Mikkeli 1995.

Pohjola-Vilkuna 1995(b): Kirsi Pohjola-Vilkuna, Lapsen murha – Avaamaton tarina, teoksessa Sisä-Suomen Tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina. Toim. Heikki Roiko-Jokela, Timo Pitkänen. Jyväskylän historiallinen arkisto 1. Jyväskylä 1995.

Pulkkinen 2000: Tuija Pulkkinen, Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko, teoksessa Feministejä – Aikamme ajattelijoita, toim. Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström. Tampere 2000.

Pylkkänen 1990: Anu Pylkkänen, Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maatalous oikeuskäytännön valossa 1660-1710. Väitöskirja Helsingin Yliopistolle. Jyväskylä 1990.

Pylkkänen 1991: Anu Pylkkänen, Avioliiton historiaa – Sukujen sopimuksesta kahden kauppaan, Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet: sukuvallasta moderniin oikeuteen Toim. Letto-Vanamo, Pia. Jyväskylä 1991.

Pöysä 1973: Jyrki Pöysä, Anna-Leena Siikala(toim.), Amor, genus & familia: Kirjoituksia kansanperinteestä. Helsinki 1998.

Raittila 1965: Anna-Maija Raittila, Suomen kirkkohistoria.(3.painos). Helsinki 1965.

Rajainen 1973: Maija Rajainen, Naisliike ja sukupuolimoraali: keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 91. Helsinki 1973.

Rasila 1961: Viljo Rasila, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909.Historiallisia tutkimuksia 59. Kajaani 1961.

Rossi 1995: Päivi Rossi, Keski-Suomen tuomiokunnat ja niiden arkistot Jyväskylän maakunta-arkistossa, teoksessa Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina. Toim. Heikki Roiko-Jokela, Timo Pitkänen. Jyväskylän historiallinen arkisto 1. Jyväskylä 1995.

Räisänen 1995: Arja-Liisa Räisänen, Onnellisen avioliiton ehdot: sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920. Lisensiaatintyö Oulun Yliopistolle. Vammala 1995.

Sandström 1983: Britt Sandsröm, Marja Taussi Sjöberg, Ensamma med Skammen. Barnamörderskor i Västernorrlands län 1861-1890, teoksessa Den utsatta familjen. Liv, arbete och samlevnad i olika nordiska miljöer under der senaste tvåhundra åren. Toim. Hans Norman. Kristiansand 1983.

Sarmela 1969: Matti Sarmela, Reciprocity systems of the rural society in the Finnish-Karelian Culture area: With special reference to social intercourse. FF

Communications Vol. 88:1.No.207. Helsinki 1969.
Satokangas 1999: Reija Satokangas, Polkkapareja ja äpäriä. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun siveettömyysongelmat Kemi-jokisuussa. Historian viesti, 1/1999. Oulun Yliopisto, Historian laitos.
Scott 1999(a): Joan Wallach Scott, Gender and The Politics of History. New York 1999.
Scott 1999(b): Joan Wallach Scott, Gender: a Useful category of Historical analyses, teoksessa Gender and the politics of history. New York 1999.
Sipilä 1998: Petri Sipilä, Sukupuolitettu ihminen – kokonainen ihminen: onko sukupuoli oikein?. Tampere 1998.
Sihvo 1981: Jouko Sihvo, Näkökulma suomalaisten moraaliin: avoliitto, avioliitto ja seksi kirkollisessa etiikassa. Juva 1981.
Siltala 1994: Juha Siltala, Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan. Helsinki 1994.
Stark-Arola 1998: Laura Stark-Arola, Lempi, tuli ja naisten väki, teoksessa Amor, Genus & Familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Toim. Jyrki Pöysä ja Anna-Leena Siikala. Helsinki 1998.
Sulkunen 1994: Pekka Sulkunen, Johdatus sosiologiaan. Juva 1994.
Talve 1990: Ilmar Talve, Suomen kansankulttuuri. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 514. Mänttä 1990.
Tarkka 1998: Lotte Tarkka, Sulhasen synty. Sanan voima vienankarjalaisessa mieronvirressä, teoksessa Sanan voima: keskusteluja performatiivisuudesta. Toim. Lea Laitinen, Lea Rojola. Tietolipas 160. Vammala 1998.
Turpeinen 1991: Timo Turpeinen(toim.), Suomalaisen seksuaalikirjallisuuden bibliografia 1549-1989. Jyväskylä 1991.
Vasara 1988: Tiina Vasara, Kirkkokuri Ruokolahden seurakunnassa 1840-1899. Gradu Jyväskylän Yliopistolle 1988.
Vihola 1983: Teppo Vihola, Vanhan Ruoveden historia, osa 3, 3, 1: Keuruun ja Pihlajaveden historia 1860-1917. Keuruu 1983.
Viikki 1994: Raimo Viikki, Kirkolliset asiakirjat, teoksessa Suomen historian asiakirjalähteet. Toim. Eljas Orrman, Elisa Pispala. Porvoo 1994.
Virrankoski 1970: Pentti Virrankoski, Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa. Turun historiallinen arkisto 22. Turku 1970.
Virrankoski 1980: Pentti Virrankoski, Taloudellinen ja sosiaalinen rakentuminen, teoksessa Suomen kulttuurihistoria 2 – Autonomian aika. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo 1980.
Virtanen 1990: Leea Virtanen, Huoraksi nimittely suomalaisessa perinteessä, teoksessa Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Toim. Aili Nenola, Senni Timola. Helsinki 1990.
Vuorela 1983: Toivo Vuorela, Suomalainen kansankulttuuri.(3.painos). Porvoo 1983.
Waren 1969: Aksel Waren, Keuruun pitäjän historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 47. (2.painos, 1.painos 1890).Helsinki 1969.
Weeks 1983, Jeffrey Weeks, Sex, politics and pociety: the regulation of sexuality since 1800.(2.painos). Lontoo 1983.

Weeks 1985: Jeffrey Weeks, Sexuality and its discontents: meanings, myths & modern sexualities. Lontoo/Roudledge 1985.

Ylikangas 1968: Heikki Ylikangas, Puolisonvalintaan vaikuttaneista tekijöistä säätyyhteiskunnassa. Historiallinen aikakauskirja 66:1 (1968).

Östman 2000: Ann-Catrin Östman, Mjölk och Jord: om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870-1940. Väitöskirja Turun Yliopistolle 2000.

Östman 2004: Ann-Catrin Östman, Mekanisoimisen ensimmäinen aalto, teoksessa Suomen maatalouden historia 2: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 914:2. Jyväskylä 2004.

LIITTEET

Liite 1: Aviottomien äitien ripityskaava

Koska julkisen taikka erinäisen kirkonrangaistuksen alainen on papilta neuvottu ja parannukseen waroitettu tehdään seuraavalla tavalla:

Sittenkuin hän on polwillensa langennut laattialle,

Sanoo pappi:

”*Rakkaat kristityt! Te tiedätte, että tämä eteen asetettu ihminen on niitä waroituksia wastaan, joita meille kaikille Jumalan sanassa annetaan, on langennut syntiin R.R. käskyä wastaan, ja sillä wihoittanut Jumalan ja hänen seurakunnassansa tehnyt pahennuksen, niin että hän olis ansainnut Jumalalta ja hänen seurakunnaltansa hyljättää. Mutta koska hän on antanut ymmärtää tahtowansa tästä lähin elämänsä parata ja Jumalan armolla tätä ja muuta synti äwälttää, sekä rikostansa Jumalan ja tämän kristillisen seurakunnan edessä tunnustaa ja anteeksi anoo; niin minä kehoitan teitä, jotka tässä läsnä olette, hänen edestänsä uskollisesti rukoilemaan ja kristillisessä rakkaudessa olemaan todistajina siihen katumukseen, jota hän tässä ilmoittaa, siihen anteeksi anomukseen, jonka hän tässä tekee, ja siihen anteeksi antamukseen jonka hän tässä saapi”.*

Sen jälkeen hänelle tehdään nämä kysymykset:

1. *”Tunnustatkos, että sinä rikoksellas R.R . käskyä wastaan olet suuresti syntiä tehnyt*

Jumalaa wastaan, ja Hänen seurakunnassansa tehnyt suuren pahennuksen?”

Wast*: ”Tunnustan.”*

2. *”Kadutkos sitä sydämestäs ja rukoiletkos rikostas anteeksi Kristuksen tähden?”*

Wast*. ”Kadun ja rukoilen.”*

3. *”Lupaatkos tästedes, Jumalan armon kautta, sekä tätä että muita rikoksia karttaa ja*

ahkeroida kristillistä elämää?”
Wast*. ”Lupaan.”*

Sitte sanoo pappi:
”*Jumala kaikkivaltias sinua siihen auttakoon! Amen*.

Rukoilkaamme!

”Kaikkiwaltias, ijankaikkinen Jumala! Koska tämä syvästi langennut syntinen nyt on siihen tullut, että hän syntinsä tunnustaa, sitä katuu ja Kristuksen tähden anteeksi anoo: niin me Sinua rukoilemme, o Herra, ettes häntä hylkäisi, niin kuin hän ansainnut on, waan ottaisit hänen armoos, saman Sinun rakkaan Poikas, Jesuksen Kristuksen täh-

den, suuren laupiutes kautta. Anna hänelle Pyhä henkes, joka waikuttaa hänen sydämessänsä ja elämässänsä oikian parannuksen, walailee ja hallitsee häntä; että hän tästedes wälttäis kaikkia syntejä, kawahtais suruttomuutta ja synnin tilaa, sotis perkeleen wäijytyksiä, lihan yllytyksiä ja mailman wietellyksiä wastaan, ja ne woittais, ja niin eläis nuhteetoinnna Sinun edessäs kaikkena elinaikanansa, ja sitte kaikkein meidän kanssamme ijankaikkisesti tulis Sinun lapsekses ja perillisekses; saman Sinun Poikas Jesuksen Kristuksen, meidän herramme kautta. Amen."

Edespäin pappi pitkittää näin:

"*Koska sinä Jumalan ja hänen seurakuntansa edessä olet rikokses (julkisesti) tunnustanut ja anteeksi anonut, ja luwannut parannuksen; niin minä Jumalan, meidän Wapahtajamme ja hänen seurakuntansa puolesta sanon sinulle sen anteeksi, Isän Jumalan ja Pojan ja Pyhän hengen nimeen. Amen"*

"*Mene rauhaan ja älä sitten tästedes syntiä tee, siihen Jumala Pyhän henkensä armon sinulle antakoon. Amen"*

Lähde: Kirkkokäsikirja(1859), 8. Luku Kirkon-rangaistuksesta.

Liite 2: K.S.F. Berghrothin kirje kruununnimismiehelle

Kirkkoherra Keuruulla.
Keuruulla Syyskuun 25 pnä 1885
Nro 34

Herra Kruununnimismies
Walter Laxenille Keuruulla

"Kun renki Matti Matinpoika Hellman, Simsiön talosta Pihlajaveden kylää ja seurakuntaa ja entinen torpantytär Henriika Hermannintytär Sydänmaa, Suolahden kylästä Keuruun emäseurakunnast, jotka lokakuussa 1884 laillisesti avioliittoon toisensa kanssa kuulutettiin, ovat avioliittoon vihkiyttämisensä lyöneet laimin, niin saan täten ystävällisesti pyytää että nimitetyt henkilöt Herra nimismiehen toimesta, pakoitettaisiin aiotun avioliittonsa vihkiyttämisellä täyttämään. Heidän mainetodistuksensa myötä liitetään."
K.S.F. Berghroth

Lähde: JyMA Keuruun Sk 26.10.1885, §267, liite 'A 267§'

Liite 3:

TAULUKKO 6 Kantajien puhetavat yhdynnästä	
puhetapa	**lukumäärä**
vastaaja vietellyt	5
mies pääsi tilaisuuteen	2
maattu, koska kihloissa	3
Maattu aviolupauksilla	6
’Pitäneet yhteyttä'	18
nainen langennut	1
Yhteensä:	35
Lähde: JyMA Keuruun Syyskäräjät 1879-1888	

Liite 4:

TAULUKKO 11 Lastenelatustapausten päättyminen	
Sikseen, kesken	24 1)
Oikeus määräsi elatussumman	15 2)
Ei näyttöä/raukenee	6
Puolinäyttö: vaadittiin puhdistusvalaa, ei selviä jatko	5
Oikeus vahvisti elatussopimuksen	3
Puhdistusvala, raukenee	1
Yhteensä:	54
Lähde: JyMA Keuruun Sk 1879 - Sk 1888.	

1) Neljässä sikseen jätetyssä tapauksessa oli aiemmin tullut puoli näyttöä miehen syyllisyydestä, ja hänelle oli annettu mahdollisuus valan avulla vannoa itsensä vapaaksi syytteistä.

2) Kahdessa tapauksessa käsittely oli mennyt hovioikeuden kautta, minne mies oli valittanut puhdistusvala-päätöksestä. Lopulta mies tuomittiin elatusmaksuihin.